

III ДОКАЗНИ ПОСТУПАК
ИСПИТИВАЊЕ СВЕДОКА • ЧИТАЊЕ ДОКУМЕНАТА
ПРИЛОЖЕНИХ У ОПТУЖНИЦИ

ИСПИТИВАЊЕ СВЕДОКА
од 24 до 28 јуна 1946 године

24 јун

Почетак претреса у 7,20 часова.

Претседник: Наставља се претрес по кривици оптуженог Михаиловића Драгољуба и осталих. Друже заставниче, наредите да се уведу сви оптужени. (Заставник уводи оптужене) Прелази се на доказни поступак. Друже тужиоце, сем до сада понуђених доказа уз оптужницу и у својим поднесцима током претреса имате ли још каквих нових доказа?

Тужилац: За сада немам никаквих нових доказа да предложим осим оних које сам предложио до сада.

Претседник: Одбрана? Ви сте упознати са приложеним доказима уз оптужницу и са доказима који су у току претреса понуђени писменим поднесцима од тужиоца. Тако својим поднеском од 22 јуна 1946 године тужилац је предложио да се у току доказног поступка на главном претресу изведу и докази читањем следећих докумената, побројаних у овом списку од броја 815 до закључно 907. Дупликати су вам били стављени на расположење. Имате предлог од 12 јуна, да се на главном претресу изведу и докази читањем приложених докумената од броја 703 до броја 785а. По предлогу од 15 јуна предлаже се да се у току доказног поступка на главном претресу изведу докази читањем докумената побројаних у овом списку под бројем 786/814. И онај ранији предлог од 8 јуна којим се доставља препис записника о саслушању Милана Недића у три примерка.

Онда предлог од 11 јуна 1946 године којим се предлаже да се на главни претрес позову и саслушају као сведоци: Цветић Васиљка, Маринковић Даница, Јовановић Богољуб. Одређене су тачно околности да се на претресу прочита и исказ др. Виљхелма Фукса. Предлог од 6 јуна 1946 године којим се предлаже да се позову и саслушају као сведоци лица: Д. Ђорић, Илија Илић, Обренија Тодоровић, Живан Радосављевић, Ангелина Матић итд., 25 лица.

Бранилац др. Драгић Јоксимовић: Кад је то предложено?

Претседник: У току поступка су предложени ван оптужнице. „Предлог од 21 јуна, у вези са ранијим предлогом о саслушању сведока по кривици оптуженог Михаиловић Драже, одустајем од предлога да се на претрес позову и саслушају као сведоци Ђурић Живојин, Сардић Милан и остали.“ - Даље: „Уместо да се на претрес позову

и саслушају као сведоци предлажем да се само прочитају записници о саслушању ових лица, набраја се 15 лица. Треће, предлажем да се позову и саслушају као сведоци Милош Трифуновић, Белић Милорад, Јакшић Јован, Владанић Ружа, Перић Михаило... Четврто, да се на претресу прочитају стенографске белешке са претреса оптужених политичких руководилаца организације ДМ од августа 1945 и то специјално искази Ђуровића, Мулалића, Гашпаровића, Вуловића, Шварца и Кесеровића." То су предлози од стране тужбе. Шта има да примети одбрана?

Бранилац Ђонових: Одбрана ће у току доказног поступка накнадно поднети извесне предлоге.

Претседник: Противите ли се овим предлозима тужбе или не, и то предлозима да се извесна лица не позивају на претрес и саслушају и то: Ђурић Живојин, Шантић Милан, Драгић, Јовић, Аврамовић, Александар Станојевић, Ивановић Родољуб, Петровић Здравко?

Бранилац Јоксимовић: О томе би се могли изјаснити тек онда кад чујемо те исказе, овако би било незгодно унапред.

Тужилац: Углавном постоје од стране тужбе две врсте предлога: одустанак од захтева да 10 лица нити да се саслушају на претресу нити да се читају њихови искази, и друга група од 16 лица да се у интересу брзине доказног поступка прочитају само њихови искази који су дати у истрази.

Бранилац Јоксимовић: У погледу оних сведока за које тужилац каже да не треба да се позивају нити да се читају њихови искази, не правимо никакво питање, али у погледу сведока који су већ саслушани да се они не позивају, већ само њихови искази прочитају на претресу, резервишемо себи право да се доцније изјаснимо а не сада.

Претседник: Добро. А код осталих предлога за остале доказе?

Бранилац Јоксимовић: Не правимо питање да се прочитају документа.

Претседник: А остали браниоци? (чује се из бранилачких клупа „Пристајемо да се прочитају!“)

Претседник: Сем до сада поднетих предлога током претреса какве предлоге још има одбрана?

Бранилац Александар Николић: Ми задржавамо право да накнадно подносимо своје предлоге.

Претседник: Било би zgodније да се сада изјасните.

Бранилац Александар Николић: Изјаснићемо се у току допуне доказног поступка.

Претседник: Имате ли сада предлога?

Бранилац Николић: Данас не. У току допуне доказног поступка.

Претседник: Од стране одбране до сад су поднети предлози од стране браниоца оптуженог Куманудија, да се саслушају као сведоци по кривици др. Косте Куманудија: Александар Белић, Милан Ерчић и Драгиша Јоксимовић на околности тамо означене. Предлог преко свога браниоца упутио је Драгомир Јовановић да

се саслушају као сведоци 15 лица. То је предлог поднесен 10 јуна. То су предлози који су до сада стигли од одбране.

Тужилац: Ја ћу се о тим предлозима накнадно изјаснити.

Претседник: Суд се повлачи ради доношења одлуке по досад поднетим предлозима.

(После већања Суда)

Претседник: Суд је донео решење:

1) Усваја се предлог војног тужиоца од 21 јуна 1946 године да се позову и на претресу саслушају као сведоци: Милош Трифуновић, Милорад Белић, Јово Јакшић, Ружа Главинић, Михаило Пауновић и Миљана Петровић на околности у поднеску наведене;

2) Усваја се предлог тужиоца да се на претресу прочитају искази сведока означених у поменутом предлогу под I од броја I закључно са бројем 16;

3) Усваја се предлог тужиоца о одустанку и преслушању сведока на главном претресу, именованих у поднеску I од броја I закључно са бројем 15;

4) По осталим предлозима тужиоца и одбране у погледу извођења доказа саслушањем сведока и читањем исправа Суд ће накнадно одлучити.

Прелази се на испитивање сведока. Нека уђе сведок Јован Шкавовић.

Бранилац Јоксимовић: Је ли Јован Шкава?

Претседник: Пише Јован Шкавовић. То је у првобитној листи под бројем 40.

Тужилац: Имате његов исказ.

Претседник: Има. (Обраћајући се сведоку Јовану Шкавовићу, који је у међувремену уведен у судницу): Како се ви зовете?

Сведок: Јован Шкавовић.

Претседник: Где сте рођени?

Сведок Шкавовић: Рођен сам у Зеници, у Босни.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок Шкавовић: Рођен сам 1896 године.

Претседник: 50 година. Занимање?

Сведок Шкавовић: Пушкар.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок Шкавовић: Ожењен.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок Шкавовић: Имам петоро деце.

Претседник: Чији сте држављанин?

Сведок Шкавовић: Југославије.

Претседник: Држављанин ФНРЈ. Јесте ли у сродству, пријатељству или непријатељству било са којим оптуженим?

Сведок Шкавовић: Нисам.

Претседник: Вас је Суд позвао да као сведок исказете шта знате у кривичној ствари оптуженог Михаиловића Драгољуба и осталих.

Сведок Шкавовић: Молим.

Претседник: Упозоравам вас да сте пред Судом дужни да говорите истину.

Сведок Шкавовић: Разумем.

Претседник: Последице лажног казивања пред Судом су вам познате. Шта ви знате да кажете?

Сведок Шкавовић: Молим прво питање?

Претседник: Где сте били 1941 године?

Сведок Шкавовић: Био сам четовођа.

Претседник: Какав?

Сведок Шкавовић: Прво под командом Косте Пећанца.

Претседник: До кад сте били под његовом командом?

Сведок Шкавовић: До септембра месеца, кад сам добио декрет Косте Пећанца имао сам задатак да ухватим везу са Дражом Михаиловићем и калуђером Здравком. Ја сам дошао, колико се сећам, лично јуна месеца на Равној Гори у везу са потпуковником Живојином Ђурићем. Дошао сам команданту Дражи Михаиловићу, предао докуменат, он га је гледао и није био задовољан што ја радим за Косту Пећанца и мени је том приликом рекао: „На овој територији не може нико да буде сем мојих људи.“ Нису били задовољни, али су мене пустили. Ја сам организовао, колико сам могао, мале сеоске четице иначе нисам могао ништа активно предузимати.

Претседник: По чијем сте налогу организовали те четице?

Сведок Шкавовић: По налогу Косте Пећанца, а директиве сам добио лично од Драже Михаиловића.

Претседник: Је ли било каквих разговора између вас и оптуженог Михаиловића приликом првог састанка?

Сведок: Ми смо имали кратак разговор. Једном приликом Палосевић³¹⁴ казао ми је: „Не можемо да трпимо Косту Пећанца и његове људе који ничу као печурке.“

Претседник: Јесте ли том приликом лично разговарали са оптуженим Михаиловићем?

Сведок: Имали смо мали разговор у соби. Приликом тога разговора био је и оптужени Михаиловић присутан. На постељи је седео у сељачком оделу, обријан је био и са цвикерима.

Претседник: Како су вам то дозволили да образујете чету кад су вам казали да не трпе Пећанчеве људе?

Сведок: Ја сам пристао да слушам и њих.

Претседник: Јесте ли још који пут видели оптуженог Михаиловића? Други пут.

Сведок: Други пут сам га видео у Струганику. Ја сам био позван од стране команданта. Тражили су ми да се прикључим њима. Доведени смо у цркву и том приликом био је Александар Мишић; он је био као командант западне војске и онда сам том приликом примио одред и ја сам лично од Драже Михаиловића примио 10.000 динара за помоћ и издржавање одреда.

Претседник: Кад је био тај други састанак?

Сведок: Мислим у септембру месецу, после рођендана бившег краља Петра.³¹⁵

Претседник: Јесте ли се још који пут видели са оптуженим Михаиловићем?

Сведок: Трећи пут сам се видео у штабу мајора Мишића, а присуству је био бивши директор фабрике, рудника антимоно Хадсон, кога су звали Бели. Ја сам га знао пошто је долазио у Крупањ.

Претседник: Је ли било каквих разговора?

Сведок: О разговорима нисам чуо ништа.

Претседник: Јесте ли се још који пут видели са оптуженим Михаиловићем?

Сведок: Четврти пут било је то у моме стану у Вировцима, где смо се и сликали.

Претседник: *Кад је то било?*

Сведок: *То је било ваљда, истог дана.*

Претседник: Је ли било каквих разговора?

Сведок: Разговора нисам чуо никаквих.

Претседник: Па добро, под чијом сте командом стајали?

Сведок: Ја право да кажем нисам легализовао одред, већ је био непосредно под командом западне војске, а имали смо и везу по наређењу, ваљда, Драже, или по наређењу команданта западне војске, ми смо добили везу између његовог штаба и мога штаба и том приликом споразумели се.

Претседник: А с ким сте имали везу?

Сведок: Са командантом западне војске.

Претседник: Како се звао?

Сведок: Александар Мишић.

Претседник: Какве сте директиве, наређења добијали од Мишића?

Сведок: Право да вам кажем у то време нисам добио директиве, него једино како треба да организујем чете. Ја сам у ствари организовао сеоске чете. Ове су чете седеле у месту. Ја сам имао летећи штабић са 15 до 20 људи.

Претседник: А какве сте директиве имали у погледу употребе људи који су били сврстани у чете?

Сведок: Скоро нисам имао никакве за време док сам био.

Претседник: Јесу ли тада на терену постојали партизани?

Сведок: Јесу.

Претседник: Јесу ли се борили тада?

Сведок: *Нису се много борили.* Била је прва борба на Лајковцу од стране друга Радивоја Јовановића, званог „Брада“. Он је водио борбу са Немцима у Лајковцу. То је била прва борба у Колубари.

Претседник: Кад је то било?

Сведок: Поштено да кажем не могу се сетити датума.

Претседник: Какав је био ваш однос као четовође према партизанима? Какве сте директиве добијали?

Сведок: Мој однос био је овакав, то зна и народ Колубаре, да сам једном приликом позван од др. Јовановића из Ваљева и Ђаковића, комесара политичког, и од стране Радивоја да дођем на састанак у

Боговађу. Тамо смо одржали састанак и они су казали да не водимо борбу једни против других. *Ја сам рекао да имам наређење да се не бијем са њима.* Рекао сам ја вас дирати нећу, а ви мене дирати немојте. *Од Драже никаквог наређења нисам добио против партизана, то је тачно и то могу посведочити. Што се тиче мене и партизана увек смо били у слози...*

Претседник: Да ли је такав став остао према партизанима?

Сведок: То је био мој став.

Претседник: А остали око вас? Осталих четника?

Сведок: Не знам шта је било.

Претседник: Јесте ли ви били стављени под слово „З“?

Сведок: Чуо сам да сам стављен и *то кад сам се вратио из Немачке 1943 Године.*

Претседник: Због чега сте стављени?

Сведок: Ја немам ијма, али мислим да зато што је мајор Мишић ухапшен, па су сумњали да нисам ја био крив. Тога дана, кад се то десил* нисам би ту, неГ сам би & **Фтеран** у Немачку. Али сумњам и на ово: *можда је Дража пвсумњав зог тога што сам радник, што сам био некада ја у тим редовима, а носим знак на десној два чекића и две руке.*

Претседник: Добро Шкавовићу, да ли вам је што познато о предаји неких 360 партизана.

Сведок: Познато ми је овако: 1941, отприлике око 13 новембра, увече, дотерана је једна група партизана. Колико је бројала нисам видео, јер је био мрак. Ту групу дотерао је Тешмановић добро наоружан са 120 до 150 четника. Разлог зашто их је дотерао у Маркову Цркву није ми био познат, али ми је речено после тајно иза општинске зграде код клозета да је ово наређење врховног команданта да се ти људи имају у току ноћи пребацити у Словац да би се предали српској државној стражи да се ставе у логоре, онда ће бити пострелани лево и десно. Толико знам. Било је око пола шест сати, јесенска новембарска ноћ. Око 7 сати били су пребачени у Словац. Домет, релација између Словаца и Маркове Цркве је око 1.000 до 1.200 метара. На мосту су биле постављене две немачке батерије. Немачка војска била је. Кад сам то видео питао сам се шта Дража Михаиловић мисли са тим људима, зашто се пребацују преко мојих леђа? *Зато се не осетим ни најмање крив.*

Претседник: Ви се испитујете као сведок, да посведочите извесне чињенице, а не одговарате ви пред Судом. Шта сте урадили по наређењу тога Даке Тешмановића? Како се даље развијала читава ствар? Шта сте учинили с тим партизанима?

Сведок: Тешмановић је издао наређење да треба да се пребаце. Ја нисам могао, јер нисам имао више од 15 људи. То зна цела околина. Нисам држао више људства него толико. Ту је људство, ту сам ја, решено је, наређење поступи и мора да се изврши пребацивање. *Кад сам дошао у Словац имао сам прилике видети ужас. Кад сам видео Немце мени је било незгодно и страшно. Убити се*

нисам могао из разлога што иако се убијем сШвар ће биШи ликвидирани на иШеШу Ших људи.

Претседник: Шта је било са партизанима? Ко ме су предати?

Сведок: Предати су лично Немцима.

Претседник: Да ли је био неко од официра СДС?

Сведок: Ја сам видео Немце?

Претседник: Шта су учинили Немци и са чиме су били?

Сведок: Немци су били са камионима и одвели су партизане за Ваљево.

Претседник: Јесте ли чули шта је било са њима?

Сведок: Чуо сам после да је пострељано 265 људи. Тако је било.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате извесна питања, изволите.

Тужилац: Углавном сте га ви питали. Које је доба ноћи било кад сте их примили?

Сведок: Било је око пола шест.

Тужилац: Одакле их је дотерао Дако Тешмановић?

Сведок: Он их је дотерао из Мионице.

Тужилац: Ко је био тада у Мионици?

Сведок: Појма немам, неки потпуковник, командант, не знам како се звао.

Тужилац: Чија је то територија? Који су четници држали ту територију?

Сведок: Мајора Мишића.

Тужилац: Је ли био и његов штаб?

Сведок: На десет дана они су отсели.

Тужилац: Можете ли се сетити кога је датума то било? Када су били доведени ти партизани?

Сведок: Колико се сећам мислим да је било 13 новембра, мислим, не могу тачно да се сетим.

Тужилац: Јесте ли ви отишли заједно са Немцима да спроведете партизане до Ваљева?

Сведок: После свега тога, кад је то било учињено, ја сам морао отићи до Ваљева, али сам желео да одем до куће. И сутрадан био сам позван код Лукића и речено ми је како морам ићи на терен, рекао ми је то до знања да одем на терен, а неколико дана затим био сам ухапшен.

Тужилац: Да ли су ваши четници камионом, у коме су били партизани утоварани, заједно са Немцима обезбеђивали спровод?

Сведок: Спровод који је требало бити обављен, није био потребан од стране наших, јер је било толико Немаца. Сада зашто су били на камиону наши, ја сам био у другом камиону, тога се тачно не сећам.

Тужилац: Јесте ли и ви били под командом мајора Мишића?

Сведок: Био сам.

Тужилац: А Дако Тешмановић?

Сведок: Под командом Драже Михаиловића. Он је био у јадарском одреду.

Тужилац: Лозничком? Јадарском?

Сведок: У Лозници.

Тужилац: А кад је Дако Тешмановић дошао на тај терен?

Сведок: Он је одмах на почетку био на терену.

Тужилац: У Колубари?

Сведок: Не, у Лозници.

Тужилац: А кад је дошао на терен Колубаре?

Сведок: Поштено да кажем, не знам. Да ли у току борбе или пре, не знам када.

Тужилац: Да ли сте ви примили неки новац за партизане?

Сведок: Апсолутно ниједан динар.

Тужилац: Да ли сте предали те партизане Немцима?

Сведок: *Ја нисам, нити сам могао да их предам.*

Тужилац: *Да ли бисте то извршили да је било тако наређено од Дака Тешмановића?*

Сведок: *Ни у којем случају, ја сам имао намеру...*

Тужилац: *А зашто сте извршили кад сте видели да је то зло?*

Сведок: *Ја то нисам могао... Шта сам ја могао да извршим са 10 до 15 људи.*

Тужилац: Што нисте рекли Тешмановићу.

Сведок: Рекао сам, а то је моја грешка што сам то учинио.

Тужилац: Да ли сте веровали, ако то не извршите да се супротстављате, да би вас казнили.

Сведок: Разумљива ствар.

Судија Лаковић: Кад сте се вратили из Немачке?

Сведок: Ја сам дошао 1943, 15 априла.

Судија Лаковић: Јесте ли поново ступили у организацију Драже Михаиловића?

Сведок: Никада нисам био. Био сам код своје куће и радио свој занат.

Судија Лаковић: Јесте ли радили што за четнике пошто сте дошли из Немачке? Јесу ли вас позивали негде?

Сведок: Не.

Претседник: (Обраћа се одбрани): Одбрана, ако имате питање изволите.

Бранилац Ђоновић: Ја бих желео пре него поставим питање да оптужени Михаиловић постави низ питања да би се изјаснила ситуација која је била на терену. То би било и за Суд повољно и за одбрану. (Обраћа се Михаиловићу) Је ли оптужени Михаиловићу, ако имате објашњења.

Претседник: Ми сведока испитујемо о извесним чињеницама које су њему познате или нису, да свршимо најпре с тиме.

Ђоновић: *Добро. Кад сте ви Шкавовићу отишли у Немачку?*

Сведок: *Ја сам отишао у Немачку по једном акту који је мене био оптужио и то лично оптужио Богдан Брајевић, мој помоћник, а у јуну 1941 Године кад је нестало дувана код нас. Ја сам тада написао један акт и то двојици шверцера у околини Бајине Баште и тражио од њих и написао овако да се то пошаље преко команде партизанског четничког одреда. Пошто знам врло добро*

да су четници и партизани тада заједно радили. Од њих сам тражио да нам пошаљу 70 до 80 килограма дувана. Тај акт је изгубљен и касније пронађен од стране неког четничког војводе којега ја не познајем и он је тај акт упутио мени *натраг*. Акт нисам ја лично примио *неГ*о *БоГдан Брајевић* и он ме је оптужио као *ненационалноГ* *неГ*о у сасвим другом светлу Немцима и рекао је да су у акту шифре којима тобоже ја тражим дуван и да се налази под шифром *Бајина Башта*, а оних 70 до 80 килограма дувана да се не односе на дуван *неГ*о на муницију, чиме ја све скупа обавештавам и дајем на знање да се има извршити *напад на Ваљево*.

Бранилац Ђонових: *Можда је и то било. Како сте ви одведени. Јесте ли одведени или сте сами отишли, у коме својству?*

Сведок: *Одведен сам на рад.*

Бранилац: *Јесте ли сами хтели да идете?*

Сведок: *Нисам хтео сам одведен сам.*

Бранилац: *Јесте ли отишли као заробљеник? Објасните пред Судом кажите праву истину.*

Сведок: *Истину и Говорим. Отишао сам као политички кривац збоГ оног дувана.*

Бранилац: Из тих ваших испита излази да сте отишли сами у Немачку. Да вас нико није одвео, већ из бојазни.

Сведок: Из бојазни нисам отишао, јер да сам из бојазни отишао не би се вратио.

Бранилац: Многи су се вратили јер су мислили да се заборавило. Ваше сведочење овде је јасно. Ви се браните, а не сведочите. Ко вам је дао оних 10.000 динара?

Сведок: *Дража Михаиловић.*

Бранилац: *Онако из руке у руку?*

Сведок: *Да из руке у руку.*

Бранилац: *Зашто?*

Сведок: *За одржавање одреда.*

Бранилац: Ви кажете да сте били под командом Мишића. Шта је Мишић предузимао против вас после оне предаје партизана Немцима у Словцу?

Сведок: Није предузимао ништа. Шта има да предузима? Ја сам био одведен у Немачку.

Бранилац: *Зашто седосте ви у онај камион кад је то све било против ваше воље?*

Сведок: *Немојте мислити да сам ја отишао због неког мита.*

Бранилац: Не питам ја вас за мито, него зашто сте сели кад је вама било мрско предавање партизана Немцима?

Сведок: *Сео сам. Учинио сам грешку.*

Бранилац: *Значи нисте се нимало згражали за оно што се дешавало ту?*

Сведок: *Знам ја да ви браните Дражу Михаиловића.*

Бранилац: *Овде се ради о једном вашем злочину, а видићемо колико је Михаиловић крив.*

Сведок: Како ви то сматрате. *Јесам ли ја био на терену Где се купе партизани од равноГорских чета. Ја нисам био ни за једну борбу. Јесам ли ја имао појма о томе?*

Бранилац: Ви сте партизани предали Немцима.

Сведок: А ко их је дотерао и с којим су циљем дошли у Маркову Цркву?

Бранилац: *Зато ће Брајовић да одГовара. Ви сте рекли да нисте примали налоге од Драже Михаиловића за борбу са партизанима.*

Сведок: *Нисам.*

Бранилац: Каква је ваша улога била. Шта сте ви уопште радили?

Сведок: Шта сам могао да радим кад сам био скучен? Имао сам терен од Вртиглаве до Доњег Мусића. Горњи део ми је био одузет.

Бранилац: Питам ја вас каква је ваша улога била. Јесте ли ви престали бити Пећанчев?

Сведок: Јесам.

Бранилац Ђонових: Питање је у томе шта сте ви радили на том узаном терену. Јесте ли ви престали бити Пећанчев војвода?

Сведок: Јесам.

Бранилац: Како кад вам Михаиловић није ништа наређивао да радите?

Сведок: Мени лично није наређивао. Добијао сам наређења од Мишића да водим рачуна о људству.

Бранилац: Ви кажете да сте имали 10 до 15 људи.

Сведок: То су биле сеоске четице које су имале своју дужност.

Бранилац: То је Пећанчев стил.

Тужилац: То је стил Драже Михаиловића у почетку. Само мобилише, добију људи објаве и остану код куће.

Бранилац: *Ја знам да је ово Пећанчев стил а не стил Драже Михаиловића. Ја немам више питања.*

Бранилац Драгић Јоксимовић: *Из вашеГ исказа овде пред Судом Шкавовићу ви сте отпремљени за Немачку од стране Немаца. Рекосте да је било 23 новембра.*

Сведок: *22 новембра 1941.*

Бранилац Јоксимовић: *Значи предаја оних партизана је била 13 новембра.*

Тужилац: *Господин Јоксимовић сасвим некоректно поставља питања. Он сведоку намеће суГестије. То није начин испитивања!*

Бранилац Јоксимовић: *Ја мислим да претседник може мене да опомене а не ви.*

Тужилац: *Ја скрећем пажњу претседнику.*

Бранилац Јоксимовић: *Претседник је надлежан да чини приГоворе.*

Тужилац: *И ја сам позван да чиним прговоре а претседник нека одлучује о приГоворима.*

Бранилац Јоксимовић: *Значи то је 21 новембра 1941 Године. Ако сте ви морали по тражењу Немаца да будете отпремљени, зашто је било потребно да и ваш син иде заједно с вама?*

Сведок: Њега сам повео из разлога да му се не би десило шта. Ја сам господар свога детета.

Бранилац Јоксимовић: Да ли сте евентуално добровољно пошли на рад или сте били принуђени? Ко вас је предложио? Да ли вас је општина предложила?

Сведок: Капетан из ор[^]скоманде.

Бранилац: Откуд је капетан из ортскоманде знао за вас?

Сведок: Оптужба је пренета на ортскоманду, а онај капетан је знао да сам ја помагао партизане.

Бранилац Јоксимовић: Значи да сте интернирани, а нисте отишли на рад? Не бих рекао.

Сведок: Ја бих рекао. Ја сам био у логору.

Бранилац: Како се могло десити да сте се вратили 15 априла 1943.

Претседник: Г. Јоксимовићу шта је то релевантно?

Бранилац Јоксимовић: Мени је довољно да се то десило 21 или 22 новембра 1941.

Претседник: Ви би хтели нешто, оптужени Михаиловићу? Само конкретна питања постављајте. Ви сте чули шта је сведок рекао.

Оптужени Михаиловић: Ко је Дарко Тешмановић?

Сведок Јован Шкавовић: Ви боље знате ко је то него ја. Он је био под вашом командом. Ви добро знате њега.

Оптужени Михаиловић: Ја га не знам.

Сведок: Ја знам да га ви знате лично.

Оптужени Михаиловић: Је ли Богдан Брајовић био ваш помоћник?

Сведок: Био је. Он је био веза између вас и мене. Мени сте поставили контролу.

Оптужени Михаиловић: За време борби са партизанима јесте ли се ви борили?

Сведок: Нисам.

Оптужени Михаиловић: Јесте ли добили какво наређење?

Сведок: Ниједно.

Претседник: То је он рекао: да од вас лично није добио никакво наређење да се бори са партизанима, и да се он са партизанима није борио.

Оптужени Михаиловић: Ако није потребно суочење, ја немам ништа више да питам.

Претседник: Оптужени Михаиловићу, јесте ли ви из ваших руку дали сведоку Шкавовићу 10.000 динара?

Оптужени Михаиловић: То су такви детаљи да ја не бих могао рећи ни да, ни не.

Претседник: Јесте ли се састајали с њиме неколико пута?

Оптужени Михаиловић: Ја сам обилазио фронт Александра Мишића и био сам у Вртоглави, где је био његов штаб. Шкава је имао око 50 људи.

Сведок Шкавовић: Било је више људи, само су били распоређени.

Оптужени Михаиловић: Он је имао 50 људи, а можда и 70.

Сведок: Људи су се окупили онда кад сам ја имао да дођем. Такво ми је било и наређење.

Оптужени Михаиловић: Ја бих молио да се суочим са сведоком.

Претседник: На коју околност? Ви сте се у ствари суочавали.

Оптужени Михаиловић: На околност продаје и предаје.

Претседник: Приђите ближе Суду и један и други. - Сведок каже да је добио наређење од Даке Тешмановића, који му је пренео наређење врховног команданта Драже Михаиловића.

Оптужени Михаиловић: Он није послушао наређење, а каже да се није ни борио против партизана. Јоване Шкава, продао си, а ниси предао. За сваку главу добио си новац.

Сведок Јован Шкава: Није истина. Ти си мене осудио на смрт, оца петоро деце.

Бранилац Н. Ђоновић: *Ви сте, Шкава као злочинац осуђени на смрт.*

Тужилац: *О томе депеше говоре зашто је он осуђен на смрт.*

Претседник: Јоване Шкава, дајете ли Суду часну реч да сте о свему ономе што сте говорили Суду истину говорили?

Сведок Јован Шкава: Дајем часну реч, друже претседниче.

Претседник: Можете ићи. Оптужени Михаиловићу, седите на своје место.

Претседник: Можете да идете. Нека уђе други сведок, **Перовић Тодор.** (У дворану уведе сведока Перовића) Ви сте Перовић Тодор?

Сведок Перовић: Јесам.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 36 година.

Претседник: Ожењен?

Сведок: Нисам.

Претседник: Држављанство?

Сведок: Југословенско.

Претседник: Јесте ли у неком ближем сродству, пријатељству или непријатељству или у завади са оптуженим Михаиловићем?

Сведок: Нисам.

Претседник: Суд вас је позвао као сведока да кажете шта знате по питању кривице оптуженог Михаиловића Драгољуба. Опомињем вас на дужност истинитог казивања. Лажно казивање пред Судом повлачи за собом кривичну одговорност. Шта ви као сведок знате да кажете по питању кривице Драже Михаиловића?

Сведок: Ја бих молио Суд да ми постави питања.

Претседник: У реду. Када сте се први пут видели са Дражом Михаиловићем?

Сведок: Први и последњи пут, свега једанпут смо се видели, у фебруару месецу 1943 године у Липову код Колашина.

Претседник: Одакле сте ви дошли?

Сведок: Ја сам дошао из Книна, односно преко Сплита.

Претседник: На који начин?

Сведок: Дошао сам бродом до Метковића а одатле аутомобилом до Колашина.

Претседник: Ради чега сте дошли код оптуженог Михаиловића?

Сведок: У то време када сам био у Книну са јединицама под командом Баћовића умро је у Сплиту Илија Бирчанин, командант за западну Далмацију, Босну и Лику. Том приликом поставило се питање његовог наследника. Јевђевића и Баћовића упутили су ме са поштом да би добили сугестије у томе погледу, од Врховне команде, односно писмени налог.

Претседник: Да ли вам је познато да ли је оптужени Михаиловић долазио кад год у Херцеговину и када?

Сведок: Долазио је, колико је мени познато из прича Илије Трифуновића-Бирчанина, 1942 године у лето, у јулу или августу, не сећам се тачно. Долазио је и тамо се састао са Илијом Трифуновићем. После је дошао Илија у Требиње да оснива организацију Драже Михаиловића.

Претседник: Је ли вам то причао лично Бирчанин?

Сведок Перовић: Било је нас 20 до 30 грађана са циљем да нас организује и објашњавао нам је сврху и задатак организације.

Претседник: Је ли вам Бирчанин испричао шта је даље говорено на томе састанку.

Сведок: Он нам није објашњавао све шта су разговарали на томе састанку, али пошто је имао за циљ да нас повеже у организацију, свакако је најглавнији договор био сарадња са Италијом и он нам је доказивао да је то најбољи начин, да је то наређено са највишег места и да је разговарао о томе са командантом Дражом Михаиловићем који сматра да друкчије није могуће да се ради.

Претседник: А када је оптужени Михаиловић други пут био на вашем терену?

Сведок: Други пут је био код Калиновика у другој половини месеца марта 1943 године.

Претседник: Због чега?

Сведок: Тада су партизани надирали преко Јабланице и биле су предузете све мере да се заустави њихово надирање. Наше јединице биле су код Јабланице и употребљене су све црногорске јединице да се то спречи.

Претседник: Да ли је вама познато да је у 1942 години било сарадње између четника Драже Михаиловића и италијанског окупатора?

Сведок: Било је сарадње.

Претседник: У чему се огледала та сарадња?

Сведок: Четничке јединице састојале су се из бригада, по градовима били су команданти срезова који су одржавали везу између италијанских и четничких јединица. Имали су своја седишта у градовима, примали су од Италијана храну, муницију и наоружање.

Претседник: Је ли се та сарадња наставила и у оном периоду када су партизани, односно Народноослободилачка војска надирали у Херцеговину према Калиновику?

Сведок: Јесте, све до капитулације Италије.

Претседник: Откуд ви знате ту чињеницу?

Сведок: Ја сам по доласку Бирчанина ступио у организацију и онда сам од септембра 1943 године био стално са Јевђевићем, који

је био политички делегат за Источну Босну и Црну Гору до капитулације Италије. А после сам ја био делегат.

Претседник: Јесте ли се ви интересовали код Јевђевића како он може у име једне организације да тако отворено сарађује са окупатором?

Сведок: Не само да смо се интересовали него су му многи то и пребацивали, али он се правдао да интерес српског народа то захтева и да тако наређује Врховна команда.

Претседник: Шта је вама познато о ситуацији на Динари?

Сведок: 1942 године крајем децембра упућено је око 3.000 четника у Херцеговину под командом Баћовића на Динару да помогне Ђујића који је јавио, да се налази у тешкој ситуацији.

Претседник: У каквој тешкој ситуацији?

Сведок Тодор Перовић: Био је притешњен од партизана и није могао да се одржи без помоћи. Тражио је помоћ.

Претседник: Јесу ли те јединице отишле тамо?

Сведок: Отишле су и ја сам био с њима.

Претседник: По чијем су наређењу ишле те јединице и ви на челу?

Сведок: По наређењу Врховне команде.

Претседник: На који начин су те јединице пребачене на Динару и у ком броју од прилике?

Сведок: Ми смо пошли у три правца са возовима до Метковића, бродовима до Солина, а одатле возовима до Книна.

Претседник: Јесте ли пролазили кроз италијанске гарнизоне?

Сведок: То су била превозна италијанска средства.

Претседник: Јесу ли у тим операцијама заједно са четницима учествовали и Италијани?

Сведок: Колико је мени познато био је један батаљон дивизије Бергамо са Баћовићевим јединицама.

Претседник: Докле сте ви остали у организацији?

Сведок: До октобра 1944 године.

Претседник: До октобра 1944 године. Какве сте још послове за организацију правили?

Сведок: По капитулацији Италије Немци су дошли на нашу територију где су раније били Италијани. Они су ме одмах позвали, управо ти њихови команданти, који су дошли са Немцима, позвали су ме и казали да имају наређење да ми с њима сарађујемо под истим условима, под којима смо ми са Италијанима сарађивали, да имају уговор који су направили са Јевђевићем о тој сарадњи, која неће да се разликује ништа од оне док су били Италијани. Ја сам о томе известио Баћовића, који је био командант у околини Требиња, и он ми је казао да је то добро да ја треба да продужим ту везу између њих, Немаца и њега. Ја сам одржавао везу и водио све дипломатске послове у том правцу.

Претседник: С ким сте водили дипломатске послове?

Сведок: Са Немцима.

Претседник: Јесте ли имали писмено овлашћење од Баћовића?

Сведок: Јесам. То је нађено код мене.

Претседник: У ком је правцу издато то овлашћење? На шта сте били овлашћени?

Сведок: Постављен сам за политичког делегата његове команде на терену Херцеговине, Боке и Дубровника са свима политичким правима и са правом да склапам све политичке преговоре.

Претседник: Јесте ли ви одлазили на састанак са Немцима?

Сведок: Да.

Претседник: Са ким сте се састајали од крупних?

Сведок: Од крупних је био немачки конзул Елберт, затим је био генерал командант „Вражије дивизије“ Рајнхолд и не знам више ко је био. Кад сам био упућен у Београд да разговарам са Нојбахером, није ме примио Нојбахер него његов заступник Штеркер.

Претседник: Јесте ли ви о тим преговорима са Немцима обавештавали Баћовића?

Сведок: Увек и то најчешће претходно, јер ја нисам могао разговарати, док нисам имао упутства у коме смислу треба да се воде разговори.

Претседник: Јесу ли Немци Елберт и Рајнхолд знали да ви долазите у име организације ДМ?

Сведок: Да, иначе не би са мном разговарали.

Претседник: Кад сте ви Баћовића обавестили о томе да сте дошли у контакт са Немцима и да су вам они рекли да имају налог да продуже исти уговор са четницима организације ДМ, какав су четници имали и са Италијанима, и зар то није била нова ситуација, - шта вам је, дакле, Баћовић на то одговорио и какво је питање право?

Сведок: Ми смо сматрали да ћемо доћи у конфликт са Немцима. Ја сам водио преговоре са Италијанима о заједничкој борби. Међутим, настаје сасвим друга ситуација. Кад сам обавестио Баћовића о томе он ми је казао: „Италијани неће да се боре, од њих нећемо имати никакве користи, а ми сами против Немаца не можемо успети.“ Ја нисам хтео то на своју руку да изведем, него сам тражио од Баћовића да обавести Врховну команду. Он ми је казао да је обавестио Врховну команду о ситуацији и о потреби сарадње, а и сам је увидео потребу те сарадње, и после два дана ме је позвао и казао да је одговорено: „Радити према приликама“. Такву депешу Баћовић је примио.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питања, изволите.

Тужилац: Немам никакво.

Претседник: Ако има одбрана, изволите.

Бранилац Ђоновић: Молим вас, где је била Врховна команда кад је издавала та наређења о којима сте овде сада говорили, - је ли вам то познато?

Сведок: Врховна команда до 1943 године у априлу била је у Липову код Колашина, а после тога у Србији, тачно где није ми познато.

Бранилац Ђоновић: Баш је реч о томе, где је Врховна команда била у то време кад су стизала та наређења о којима сте сада овде говорили.

Сведок: Ја сам овде говорио о наређењима која су стизала у току неколико година.

Бранилац Ђоновић: Ви сте овде казали да су стизала наређења врховне команде о сарадњи са Италијанима.

Сведок: То је било у почетку и тада је Врховна команда била у Липову.

Бранилац Ђоновић: Јесте ли ви били активан војник, или сте били само за ове преговоре.

Сведок: Ја тада нисам био са Италијанима за преговоре, него тек кад су дошли Немци био сам за преговоре.

Бранилац Ђоновић: Ко вам је издавао налоге за те преговоре?

Сведок: Команда оперативних јединица.

Бранилац Ђоновић: Ко је био шеф те команде?

Сведок: Мајор Петар Баћовић.

Бранилац Ђоновић: *Између њих и Врховне команде има једна команда операШивне војске.*

Сведок: *Баћовић, колико је мени познаШо, имао је дирекШну везу са Врховном командом. А само за време операција код Јабланице и Невесиња у марШу 1943 године, Шада је био послаШ Захарије ОсШојић као исШакнуШи део Врховне команде за вођење ових операција.*

Бранилац Ђоновић: *То је и најважније.*

Сведок: *Али само за време Ших борби.*

Бранилац Ђоновић: Ви сте овде рекли да сте били овлашћени да разговарате с Немцима. Ко вас је овластио?

Сведок Перовић: Баћовић.

Бранилац Ђоновић: А шта сте имали да разговарате?

Сведок Перовић: Требало је обновити оне односе који су били између нас и Италијана до доласка Немаца.

Бранилац Ђоновић: Какви су то односи?

Сведок Перовић: Требало је да се од Немаца прима храна, муниција и слободан пролаз јединица.

Бранилац Ђоновић: Јесте ли после капитулације Италијана онда тек ступили у преговоре с Немцима?

Сведок Перовић: Ја сам дошао на тај положај од одласка Јевђевића у Абацију, а нисам дотле имао декрет.

Бранилац Ђоновић: Какав декрет?

Сведок Перовић: Немци су тражили овлашћено лице које може да обавеже организацију.

Бранилац Ђоновић: Ко вам је давао упутства?

Сведок Перовић: Баћовић.

Бранилац Ђоновић: *То не спори ни опШужени Михаиловић. Што кажете да сте за цео период били овлашћени а шта је био Бора Радуловић у Дубровнику?*

Сведок Перовић: *Бора Радуловић није у Дубровнику радио ништа, он је био командант једне оперативне групе у борби против пар-Шизана.*

Тужилац: *У IV офанзиви.*

Претседник: (Обраћајући се браниоцу Ђоновићу): Ви сте помешали. Сведок почиње да води преговоре после капитулације Италијана а Бора Радуловић је учествовао у IV офанзиви, 1943 Године.

Бранилац Ђоновић: Кад сте добијали инструкције од Баћовића је ли он Говорио да је од Драже Михаиловића добио налог?

Сведок Перовић: Јесте, а често ми је показивао депеше од Врховне команде.

Тужилац: Молим, нисам чуо одговор сведока?

Претседник: „Јесте, и често ми показивао депеше од Врховне команде.“

Бранилац Ђоновић: Ко је потписивао депеше?

Сведок Перовић: Чича.

Бранилац Ђоновић: А није Ђока?

Сведок Перовић: Раније је било „Ђока“, а после „Чича“.

Бранилац Ђоновић: Ја не бих ништа више да га питам пошто износи оно што ми знамо.

Претседник: Да ли вам је познато да је још ко учествовао у Четвртој офанзиви против Народноослободилачке војске сем Италијана и четника?

Сведок Перовић: Учествовала је и једна група Немаца на сектору Лукачевића код Коњица.

Тужилац: Какву је функцију имао Баћовић?

Сведок Перовић: Био је командант оперативних трупа.

Тужилац: Да ли је био постављен од Михаиловића на ту функцију?

Сведок Перовић: Јесте.

Тужилац: А да ли је Баћовић ишао у иностранство?

Сведок Перовић: Ишао је у Каиро.

Претседник: Можете да идете Перовићу. 15 минута одмора.

Одмор у 9,10 часова.

Наставак претреса после одмора

Претседник: Наставља се претрес. Друзе заставниче, наредите да се уведу сви оптужени (уводе се оптужени). Нека уђе сведок **Јовановић Владимир** (улази сведок Јовановић). Приђите ближе. Како се зовете?

Сведок: Владимир Јовановић.

Претседник: Где сте рођени?

Сведок: У Лазаревцу.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 46 година.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Ожењен сам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам троје деце.

Претседник: Чији сте држављанин?

Сведок: Југословенски.

Претседник: Држављанин југословенски. Јесте ли у каквом ближем сродству и пријатељству или завади и мржњи са оптуженим Драгољубом Михаиловић?

Сведок: Не.

Тужилац: Да ли познајете оптуженог Михаиловића?

Сведок: Познајем.

Тужилац: Да ли га можете познати?

Сведок: Могу.

Претседник: Окрените се.

Сведок: (окреће се и после разгледања оптужених показује руком на оптуженог Михаиловића.)

Тужилац: Овај је моменат важан.

Претседник: Оптужени Михаиловићу, познајете ли сведока?

Оптужени Михаиловић: Ја нисам сигуран.

Претседник: Приђите ближе.

Оптужени Михаиловић: Можда није имао бркове.

Сведок: Нисам имао бркове.

Претседник: Можете сести оптужени Михаиловићу. Јесте ли ви били у организацији ДМ? Заборавио сам да вам претходно напоменем. Ви се испитујете као сведок и познато вам је да сте дужни пред Судом да говорите истину.

Сведок: Да.

Претседник: Лажно казивање пред Судом повлачи за собом кривичне последице.

Сведок: Разумем.

Претседник: Колико сте дуго били у организацији Драже Михаиловића?

Сведок: Од децембра 1943 године.

Претседник: Јесте ли присуствовали, управо шта знате о састанцима оптуженог Михаиловића и његових функционера с једне стране и Немаца, недићеваца, СДС-оваца с друге стране?

Сведок: То сам набројао у записнику.

Претседник: Претрес је усмен и јаван. Према томе мора се казивати. Испричајте шта знате о тим састанцима, кад су били, с ким и где?

Сведок: Половином јануара 1944 године срео сам капетана Раковића, команданта другог равногорског корпуса. Срео сам га у Трубушанима, срез Љубићки, да је ишао са Миланом Аћимовићем. Тада нисам ништа разговарао. Само сам питао Раковића кад могу да се нађем с њим. Он је рекао: „Сутра“. Питао сам га откуда ту Аћимовић.

Претседник: Кад рекосте да сте ступили у организацију?

Сведок: 1943 децембра.

Претседник: Добро даље.

Сведок: То је био први састанак. Други састанак је био марта или априла, не могу тачно да се сетим, у селу Вранићима.

Претседник: Између кога?

Сведок: Између генерала Трифуновића и Милана Аћимовића и Штеркера.

Претседник: А откуда ви то знате?

Сведок: Знам зато што сам сачекао Аћимовића и Трифуновића и Штеркера у Вранићу.

Тужилац: У чијој је кући био састанак?

Сведок: У кући Чолића.

Претседник: Шта знате ближе о састанку?

Сведок: Они су дошли увече. Сутрадан су се састали, били су разговори тога дана и прекосутра по подне они су отишли.

Претседник: Да ли је томе састанку присуствовао Топаловић Живо?

Сведок: Није. Он је очекиван, али није дошао.

Претседник: Од куда знате да је био очекиван?

Сведок: Знам јер ми је рекао генерал Трифуновић.

Претседник: На који начин је дошао генерал Трифуновић, а на који Милан Аћимовић на састанак?

Сведок: Трифуновић је дошао коњем, јашући са пратњом дан пре састанка.

Претседник: Ко је био у пратњи генерала Трифуновића?

Сведок: Били су његови пратиоци. Аћимовић је дошао аутомобилом са Штеркером.

Претседник: Знате ли о каквом другом састанку што?

Сведок: Знам за састанак на Ускрс.

Претседник: Које године?

Сведок: 1944 године.

Претседник: Између кога?

Сведок: Између Штеркера, Милана Аћимовића, генерала Трифуновића и Живка Топаловића.

Претседник: Како је дошло до организовања тога састанка?

Сведок: Ови су дошли из Београда аутомобилом.

Претседник: Је ли састанак био случајан или унапред одређен?

Сведок: Није, ја сам био обавештен и ја сам сачекао, а сачекао је и Раковић, па је састанак одржан.

Претседник: У чијој је кући одржан?

Сведок: Одржан је у кући Владана... био је без ноге, не могу ментално да се сетим презимена, Луковића, мислим.

Претседник: Да ли је био и Живко Топаловић?

Сведок: Био је.

Претседник: Знате ли ближе шта је разговарано, шта је закључено?

Сведок: Ја не знам шта је разговарано, не бих знао да кажем. Разговорима нисам присуствовао.

Претседник: Знате ли још за који састанак?

Сведок: Знам за састанак у августу месецу кад су дошли из Београда Аћимовић, Штеркер...

Тужилац: Где је био тај састанак?

Сведок: У Цагањима.

Претседник: Рекли сте да знате за један састанак у Вранићима, онда сте причали о састанку у Трбушанима, а где је био овај?

Сведок: У Цагањима.

Претседник: Где у Цагањима? На ком месту?

Сведок: У Општини рожачкој.

Претседник: Ко је био на том састанку?

Сведок: На састанку су били г. Аћимовић, Штеркер и Нојбахер који су дошли из Београда. Ја сам их сачекао у Трбушанима код једне кафане и одвео у Цагање.

Претседник: Где, на ком месту?

Сведок: Код школе. Ту је сачекао Раковић. Из аутомобила смо отишли преко реке право на један километар. Било је вече. Ту су били г. Михаиловић и г. Балетић. Касније је дошао г. Мак Дауел. И ту је обављен састанак, ја сам био по страни, са Раковићем.

Претседник: Колико далеко сте били од места састанка?

Сведок: Двадесетак метара, нисам присуствовао разговорима.

Претседник: Значи ли то да ништа ближе не знате о састанку?

Сведок: Ништа детаљније. Раковић ми је сутрадан причао о састанку. Нисам знао да је био на састанку Нојбахер кога нисам пре знао. Штеркера и Аћимовића сам знао.

Претседник: Знате ли што о састанку у селу Брђанима?

Сведок: У Брђанима био је састанак између генерала Трифуновића, Јботића и Илије Михаиловића.

Претседник: Како је дошло до састанка?

Сведок: На тај начин што је генерал Трифуновић дошао дан раније код мене и казао да ће сутра доћи возом из Београда Јботић и Илија Михаиловић. Илија је дошао неочекивано. Отишао сам на станицу са једним штајер-вагоном. Ја сам их сачекао и довезао до генерала Трифуновића.

Претседник: Знате ли што о неком састанку у септембру између оптуженог Михаиловића и Штеркера?

Сведок: То не знам, али после овог састанка у Цагањима Раковић ме позвао и неколико дана касније дао ми неки новац и отишао за Београд. Он је казао да долазе Штеркер и Аћимовић на састанак са Михаиловићем.

Тужилац: У коме месецу?

Сведок: То је било у августу.

Тужилац: Је ли то причао Раковић?

Сведок: Јесте.

Претседник: Знате ли још шта да кажете?

Сведок: Не знам ништа.

Претседник: Како и на који начин знате ове чињенице?

Сведок: Знам, јер сам био ту.

Претседник: Јесте ли ишта сазнали?

Сведок: Ово што говорим то је из личног сазнања.

Претседник: Какву сте ви уопште функцију имали у организацији ДМ?

Сведок: Ја сам био наменован за начелника Округа краљевачког.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питања изволите.

Тужилац: Молим да објасните, како начелник?

Сведок: Начелник.

Тужилац: Чији? Недићев?

Сведок: Не, равногорски.

Тужилац: Постављен од организације ДМ?

Сведок: Да, од Драже.

Тужилац: Молим вас да кажете какву је функцију имао генерал Трифуновић?

Сведок: Ја не знам његову функцију.

Тужилац: Оптужени Михаиловићу, какву је функцију имао генерал Трифуновић?

Оптужени Михаиловић: Командант Србије.

Тужилац: Ви сте казали претседнику готово све о састанку у Трбушанима, у кући Чолића.

Сведок: Јесте, не у Вранићима, у кући Чолића.

Тужилац: Је ли ту био неки калуђер?

Сведок: Он је дошао са Аћимовићем из Београда.

Тужилац: Молим вас говорите гласније.

Тужилац: Је ли тај калуђер присуствовао састанку?

Сведок: Не, није, нико од нас није присуствовао састанку.

Тужилац: Је ли било какве вечере?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Где?

Сведок: Ту, у кући.

Тужилац: Ко је био на вечери?

Сведок: На вечери је био генерал Трифуновић, Аћимовић, ја, Штеркер...

Тужилац: И још.

Сведок: Јелисеј.

Тужилац: Па је ли вечера протекла у најмање затегнутој атмосфери?

Сведок: Није.

Тужилац: Је ли била у пријатном тону?

Сведок: Да, разговор је вођен у нарочито пријатном тону.

Тужилац: Ви сте рекли да Живко Топаловић није дошао.

Сведок: Није.

Тужилац: Добро, кад су Штеркер и Аћимовић кренули натраг, ко их је пресрео на путу?

Сведок: Пресрела их је госпођа Топаловић и она је с њима отишла за Београд.

Тужилац: Отишла је с њима за Београд? Њиховим аутомобилом?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Да ли је нешто код њих протестовала и говорила зашто су одржали састанак?

Сведок: Чуо сам да је протестовала што је састанак одржан без др. Топаловића.

Тужилац: Отишла у Београд њиховим аутомобилом?

Сведок: Њиховим.

Тужилац: Са Штеркером и Аћимовићем?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Да ли ви знате где су Цагање?

Сведок: Ја знам.

Тужилац: Да ли знате где је цагањска школа?

Сведок: Знам.

Тужилац: Колико је удаљено место на ком се састао Михаиловић са Нојбахером?

Сведок: Отприлике један километар.

Тужилац: У којем правцу?

Сведок: Преко оног потока од цагањске школе.

Тужилац: Значи идући уз поток?

Сведок: Кад се пређе поток иде се право.

Тужилац: У које доба дана?

Сведок: Предвече.

Тужилац: Да ли се било већ смркло?

Сведок: Сумрак је био.

Тужилац: Да ли сте могли да распознате личности?

Сведок: Па сада, могао сам.

Тужилац: Да ли сте лично видели Михаиловића да је дошао?

Сведок: Да, лично.

Тужилац: И познали га тада?

Сведок: Јесте, познао сам.

Тужилац: Јесте ли га када пре видели?

Сведок: Видео сам.

Тужилац: Где сте пре тога видели?

Сведок: У Рошцима.

Тужилац: Више пута сте га видели?

Сведок: Два до три пута.

Тужилац: Јесте ли се ви поздравили тада кад је он дошао?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Јесте ли дочекали са Раковићем..?

Сведок: Кога?

Тужилац: Михаиловића кад је дошао у Цагање.

Сведок: Они су нас чекали. Ја сам дошао са овим аутомобилом...

Тужилац: Ви сте дошли са овим аутомобилом?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Па добро, да ли после вашег доласка на место састанка?

Сведок: Они су већ били, ми смо стигли доцније, а тек касније је стигао и господин Мак Дауел.

Тужилац: А ко је био на састанку, ко је остао на састанку, пошто сте се ви одвојили?

Сведок: Остао је Аћимовић и тај господин Нојбахер, па Михаиловић и Балетић.

Тужилац: А Штеркер, где је он био?

Сведок: Он је био с нама.

Тужилац: Са вама?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Значи Штеркер није присуствовао састанку?

Сведок: Не, с нама је био.

Тужилац: Јесте ли ви свршавали све ове послове око састанака, техничке припреме, да нађете кућу, да спремите вечеру?

Сведок: То је било све већ спремно. Ја сам имао само да их дочекам и одведем.

Тужилац: Ви сте на питање претседника суда одговорили да је једном састанку присуствовао и Живко Топаловић.

Сведок: Јесте.

Тужилац: Је ли капетан Раковић учествовао у преговорима на том састанку?

Сведок: На састанку о Ускрсу јесте.

Тужилац: Да ли је капетан Раковић поднео какав захтев Штеркеру?

Сведок: Ја не знам.

Тужилац: Да ли је он писао нешто?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Шта је писао?

Сведок: Неко требовање за оружје.

Тужилац: А коме је то требовање дао?

Сведок: Ја не знам, само он је ишао после у Београд.

Тужилац: Да ли је после тога састанка почело да пристиже оружје и муниција у срез ЈБубићки?

Сведок: Јесте у Вранић, у вранићку задругу. Тамо сам видео једну количину оружја.

Тужилац: Дакле после тога састанка Аћимовића, Штеркера, Трифуновића и Раковића стиже оружје.

Сведок: То је било о Ускрсу, а оружје и муниција су стигли, чини ми се у августу.

Тужилац: Је ли то пре одласка Раковића за Београд или после?

Сведок: То не би умео тачно да кажем. То ће боље знати они из задруге.

Тужилац: А какво је оружје стизало, јесте ли видели штогод?

Сведок: Видео сам италијанске пушке.

Тужилац: А муницију?

Сведок: И муниција је ваљда италијанска.

Тужилац: Да ли знате којим је путем то стигло у задругу?

Сведок: То не знам.

Тужилац: Да ли је возом, *колико одатле има до железничке станице?*

Сведок: *Исто као и до Чачка. Можда 5-6 километара.*

Тужилац: Ја немам више питања.

Претседник: Ако одбрана има питања изволите.

Адвокат Ђоновић: Молим вас како сте Суду изређали све састанке да ли сте чули шта је био предмет ових састанака. Шта се том приликом разговарало?

Сведок: *Не знам. Оно што сам чуо то сам рекао.*

Бранилац: *Дакле, шта сте чули. А од кога сте чули?*

Сведок: *Од Раковића сам чуо о последњем састанку.*

Одбрана: *Рекли сте да о ранијим састанцима не знате.*

Сведок: *Само о последњем.*

Бранилац: *То је онај у Цагањима. Ко вам је рекао шта је био предмет састанка у Цагањима, управо шта се разговарало?*

Сведок: *Ја сам се увече вратио и остао у Пријевору код Гојка Даниловића где сам ноћио. Болела ме глава. Сутрадан сам се вратио у Пријевор на пролазу за Трбушане и код куће Вучићевића срео сам Раковића и питао га шта је то било, какав је то састанак. Одговорио ми је да је Мак Дауел тражио од Немаца да се они повуку са наше територије и да нам дају оружје и муницију.*

Одбрана: *Да предају своје оружје и муницију?*

Тужилац: *Ја протестујем против оваквих питања. Једно је да дају а друго је да предају. Ви немате посла са децом.*

Одбрана: *Молим вас кажите тачно шта је Мак Дауел тражио.*

Сведок: *Колико се сећам и како ми је Раковић казао тражено је да се Немци повуку и да дају потребно оружје.*

Одбрана: *Одакле да се повуку?*

Сведок: *Не сећам се тога да ли из Југославије, да ли са Балкана.*

Одбрана: *Ја сам потпуно задовољан.*

Бранилац Ђонових: *Ја сам потпуно задовољан.*

Тужилац: *Ја још задовољнији.*

Претседник: *Ваше задовољство задржите за себе.*

Бранилац: *То је између тужиоца и мене. Ви сте овде рекли да је после тог састанка неко оружје доведено. Колико је тог оружја било?*

Сведок: *Рекао сам, видео сам италијанске пушке.*

Бранилац: *Одакле је дошло то оружје?*

Сведок: *Не знам.*

Бранилац: *Да ли са београдске или друге стране и колико је тих пушака италијанских било?*

Сведок: *Не знам.*

Бранилац: *Ко је вама рекао да се оптужени Михаиловић састао са Штеркером и Аћимовићем ?*

Сведок: *Раковић.*

Бранилац: *Да ли је Раковић био присутан док се разговарало на цагањској ливади?*

Сведок: *Разговорима није био присутан.*

Бранилац: *А је ли вам он штогод говорио о тим разговорима на којима није био присутан?*

Сведок: *Јесте сутрадан.*

Бранилац: *Можете ли ви рећи је ли вам познато да су четници у Драгачеву водили какву борбу са Немцима?*

Сведок: *Ја сам водио борбу са Немцима.*

Бранилац: *Када?*

Сведок: *Октобра 1944 Године ми смо на путу Чачак-Заблаће напали са истим тим пушкама Немце. Знам да смо предали Русима неколико стотина заробљеника.*

Бранилац: *Када је то било?*

Сведок: Октобра месеца 1944. Ми смо нападали Чачак и били смо под командом Руса цео други равногорски корпус.

Бранилац: А Где је после оШнишао Шај корпус?

Сведок: После ШоГа корпус се повукао у правцу Голије.

Тужилац: Ја бих хтео ниШање.

Претседник: Док заврши одбрана.

Бранилац Јоксимовић: Да ли се сећате Јовановићу ког сте дана постављени за окружног начелника?

Сведок: Децембра месеца 1943, дана се не сећам.

Бранилац Јоксимовић: Да ли је сем вас тада постављен у другим окрузима још који окружни начелник?

Сведок: Јесте, био је неки Аца Јоксић начелник Округа београдског. За Пожаревачки округ био је неки судија управног суда, Кујовић, не могу тачно да се сетим.

Тужилац: А Мита Лазаревић?

Сведок: Мита Лазаревић био је помоћник команданта првог равногорског корпуса.

Тужилац: А Цака писар?

Сведок: Не знам.

Бранилац Јоксимовић: Можете ли да нам са неколико речи опишете стање у Округу краљевачком где сте били окружни начелник за време од постављења до дана ослобођења?

Претседник: А шта ће вам то?

Бранилац Јоксимовић: Да се види да је тачна одбрана оптуженог Михаиловића да је он држао Србију у својим рукама.

Тужилац: Врло добро, заједно са Немцима.

Бранилац Јоксимовић: У неколико поШеза изнесиШе Шо сШање овде. Чим сШе ви посШављени за окружноГ начелника значи да су већ посШојале прилике које су условљавале ваш долазак и функционисање. То објасниШе Суду.

Сведок Јовановић: Ја сам само био предвиђен за функцију окружног начелника, јер сам припадао ПравноГорском корпусу. Иначе, у округу Краљевачком - Шо зна Г. Јавни Шуужилац - сШање је било добро народ је припадао нама.

Бранилац др. Јоксимовић: Ви сШе казали на једном месту да је Раковић писао неко Шребовање за оружје. Од ТОГ момента кад је Раковић писао Шо Шребовање колико је времена протекло до момента када је оружје почело долазити у ону задругу?

Сведок: Раковић је писао требовање о Ускрсу, а оружје је стиГло много доцније у авГусту.

Тужилац: Кад су стиГле те италијанске пушке јесу ли биле свеГа две до три пушке.

Сведок: много више.

Тужилац: Јесу ли испуниле маГацин? Колики простор су испуниле?

Сведок: Биле су у сандуцима. Било је два до три сандука.

Тужилац: Ви сте одГоворили браниоцу Ђоновичу да је било свеГа две до три пушке.

Бранилац Ђонович: Ја сам мислио да су били ваГони.

Тужилац: *Били су и вагони, 8.000 пушака се не носи на леђима. (обраћајући се сведоку) ви кажете да сШе нападали Немце у Чачку.*

Сведок: *Јесам.*

Тужилац: *А јесете ли пре Шога кога нападали? Јесу ли четници водили борбу са партизанима на положају Брђани?*

Сведок: *Јесу.*

Тужилац: *Јесу. Ви ово нећете признати, али ја ћу вас ипак питати. Да ли је путем Чачак-Брђани ишла једна немачка моторизована колона која је такође нападала партизане, а четници на крилима?*

Сведок: *Ја то не знам.*

Тужилац: *Не сећате се.*

Сведок: *Ја нисам био ни борац ни командант.*

Тужилац: *Ви кажете да је народ у срезу Љубићком био ваш.*

Сведок: *Тако је.*

Тужилац: *Можете ли рећи ко је био Бојан Ристановић?*

Сведок: *Он је био бивши полициски агент.*

Тужилац: *Где?*

Сведок: *У Београду, у управи града Београда.*

Тужилац: *А какву је функцију он вршио у четничкој организацији.*

Сведок: *Био је шеф обавештајног центра.*

Тужилац: *Је ли на вашој територији било црних тројки?*

Сведок: *Јесте.*

Тужилац: *Ко је био шеф тих црних тројки?*

Сведок: *Он, Бојан Ристановић.*

Тужилац: *А можете ли приближно рећи колико је људи заклано од црних тројки у вашем срезу?*

Сведок: *То је био један незнаШан број.*

Тужилац: *Да ли вам је у сећању да је заклано једанаесШ лица, и Шо 4 до 5 жена а осШало мушкарци.³¹⁶*

Сведок: *Сећам се.*

Тужилац: *Где су заклани?*

Сведок: *Не знам. Нисам их ја заклао.*

Тужилац: *А знаете ли да је објављивано у срезу да су заклани, да је Шо објавио Бојан Ристановић.*

Сведок: *На своју руку.*

Тужилац: *Да ли се сећате иШа је било са породицом Тороман?*

Сведок: *Незнам.*

Тужилац: *Како незнаете?*

Сведок: *Незнам, лепо не знам.*

Тужилац: *Колико сШе живели у срезу Љубићком?*

Сведок: *Од децембра месеца сШално сам био.*

Тужилац: *Зар се не сећаете покоља који је Бојан Ристановић извршио над Шом породицом.*

Сведок: *Не сећам се.*

Тужилац: А да ли се сећате да су заклане четири девојке на раскрсници пута Мрчајевци - Чачак, једна из Прислонице, *једна из Соколића, једна из Станчића, а једна из Липа?*

Сведок: Кад је то било?

Тужилац: 1944 године у пролеће.

Сведок: Не сећам се.

Тужилац: Сећате ли се покоља 12 сељака из Доње Горевнице и када је извршен тај покољ?³¹⁷

Сведок: Које је године то било?

Тужилац: Под крај 1944 године.

Сведок: Не сећам се.

Тужилац: *Народ је био за њих.*

Сведок: *Тај исти народ може и данас то да каже.*

Претседник: Јовановићу, јесте ли ви преносили какав новац за организацију Драже Михаиловића из Београда?

Сведок: Нисам.

Претседник: Никада?

Сведок: Никада.

Претседник: Да ли вам је ко дао какав новац да пренесете?

Сведок: За господина Михаиловића?

Претседник: За организацију.

Сведок: Не.

Претседник: Да ли бисте могли ову околност коју сте посведочили о састанку више Цагањске школе да кажете у очи и оптуженом Михаиловићу?

Сведок: Па господин Михаиловић то зна.

Претседник: Оптужени Михаиловићу, приђите Суду.

Оптужени Михаиловић: Ја немам никаквог разлога да тај састанак не би изишао на светло и зато пре него што бих рекао питао бих сведока следеће: Да ли сте сигурни да је на томе састанку био Нојбахер?

Сведок: Ја не тврдим да сам видео него оно што ми је Раковић рекао.

Оптужени Михаиловић: Ви сте били присутни. Да ли сте видели да су били Штеркер, Аћимовић и ја?

Сведок: Јесте.

Оптужени Михаиловић: Да ли сте сигурни да је био пуковник Мак Дауел?

Сведок: Јесте.

Оптужени Михаиловић: Ви то кажете, али ја не могу то да потврдим. *Ја сам долазио и само може бити тако ако се то ради о састанку код оне воденице. Ја не могу примити да сам Штеркера уопште видео пре власти Прањана. Ја не могу примити и то да је на томе састанку био Мак Дауел. Ја то кажем и вама Господине претседнице. Ми смо се нашли једино у области Прањана. Тај састанак је био са знањем и одобрењем пуковника Мак Дауела коме је и он присуствовао и Штеркер.*

Претседник: Ви сте рекли да нисте присуствовали никаквом састанку на коме је био Нојбахер.

Оптужени Михаиловић: Ово кажем и сада.

Претседник: Сведок каже да је тај еастанак био у уверењу да је томе састанку присуствовао Мак Дауел и други. Он вели да је био Аћимовић, да сте били ви, затим каже да је он био на 20 метара заједно са Штеркером. Исто тако вели да је између ових лица која су побројана било и једно лице у цивилу које он лично не познаје, али да му је сутрадан речено да је то био Нојбахер. Када је тај састанак одржан са непознатим лицем сведок се налазио на 20 метара. Признаћете да се то односи на састанак код Цагањске школе.

Оптужени Михаиловић: Ја сам пролазио путем поред Цагањске школе и ја и сада тврдим да се не сећам да би то могло да буде тада јер не верујем да би тај састанак одржали на отвореном простору, него би био у некој соби, особито кад је у питању пуковник Мак Дауел. Ми нисмо моГли да се састанемо на ливади. Отишли би свакако у неку собу.

Претседник: Добро допуштате ли моГућност да је такав састанак био?

Оптужени Михаиловић: Такав састанак са Немцима искључујем, зато што је први састанак пуковник Мак Дауел имао са Немцима у области Прањана у првој половини септембра када је очекиван и Нојбахер.

Оптужени Михаиловић: Кад је Аћимовић тражио тај састанак са Мак Дауелом ми смо очекивали Нојбахера да дође, и Мак Дауел је очекивао, али он није дошао.

Тужилац: Када је Балетић дошао код вас?

Оптужени Михаиловић: 1943 године.

Тужилац: Какву је функцију добио код вас?

Оптужени Михаиловић: Он је био мој помоћник.

Претседник: Ипак морамо да извршимо суочење. Јовановићу, кажите оптуженом Михаиловићу, поновите му да је на састанку више Цагањске школе био и он присутан.

Сведок Јовановић: Јесте био присутан.

Оптужени Михаиловић: Само још једно питање Јовановићу, да ли је Раковић увек говорио истину вама? Да ли вам је познато да се сумњало да је он убио свога оца.

Сведок Јовановић: Познато ми је.

Претседник: То питање нема везе.

Оптужени Михаиловић: Има, јер он треба да Гарантује за човека од коГа је чуо имена присутних лица.

Тужилац: Да ли је Раковић био послат од вас у Београд после састанка са Недићем?

Оптужени Михаиловић: Није, он је имао везе са Дамјановићем, а Дамјановић је био гувернанта Недићева.

Претседник: Да не губимо више времена. Поновите свој исказ.

Оптужени Михаиловић: Нема шта више да ми се понавља. Што се тиче Нојбахера ја немам шта да кријем, ми смо га очекивали да дође, али он није дошао.

Сведок Јовановић: Ја Нојбахера не знам, али се говорило да су ту умешани Американци.

Оптужени Михаиловић: Ту је могло бити неког састанка, али апсолутно са Нојбахером није био.

Тужилац: *Са неком личности која чак ни у Штеркера нема поверења.*

Претседник: Ипак је ствар довољно изведена на чистину. Констатује се да је извршено суочење поводом околности из тачке 32 оптужнице између сведока Јовановића и оптуженог Михаиловића. Јовановићу, можете ићи. Нека уђе сведок **Марковић Војислав.**

Претседник: Како се ви зовете?

Сведок: Војислав Марковић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Милошева.

Претседник: Срез?

Сведок: Белички.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 38 година.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Бивши активни официр.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Држављанство?

Сведок: Југословенско.

Претседник: Држављанин ФНРЈ. Јесте ли у каквом ближем сродству, пријатељству или непријатељству и омрази са оптуженим Михаиловићем?

Сведок: Нисам.

Претседник: Познајете ли Михаиловића Драгољуба?

Сведок: Познајем.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да као сведок кажете, шта знате о околностима, о којима ће вас Суд питати и уопште о околностима, које су вам познате. Опомињем вас на дужност казивања истине пред Судом, јер лажно казивање, повлачи за собом последице учињеног кривичног дела. Да ли бисте ви могли међу оптуженима да познате оптуженога Михаиловића Драгољуба. Окрените се, погледајте све оптужене и кажите који је оптужени Михаиловић.

(Сведок се окреће оптуженима и показује руком на оптуженог Михаиловића:)

Претседник: Познајете ли ви, оптужени Михаиловићу, Марковића?

Оптужени Михаиловић: Ја не могу да га познам.

Тужилац: *Какве је функције имао?*

Претседник: *Молим вас лепо, кад будем завршио са испитивањем, онда изволите питати.*

Тужилац: *Хтео сам само да потсетим оптуженог Михаиловића.*

Претседник: *После ћете га питати.* Јесте ли ви имали какву функцију у организацији Драже Михаиловића?

Сведок: Какву сам функцију имао?

Претседник: Јесте ли пре свега имали какву функцију?

Сведок: Јесам.

Претседник: Ако сте имали, какву сте имали?

Сведок: Имао сам функцију као командант ваљевске бригаде.

Претседник: Јесте ли имали још коју?

Сведок: После тога кад смо се повлачили из Србије, код Чачка смењен сам са те дужности.

Претседник: Приликом повлачења из Србије 1944 године?

Сведок: У октобру месецу код Чачка ја сам смењен с те дужности.

Претседник: Јесте ли постављени на какву нову дужност?

Сведок: Јесам. Био сам постављен за начелника штаба код мајора Комарчевића.

Претседник: Од када сте постављени код мајора Комарчевића?

Сведок: У октобру месецу, не знам тачно датум, 1944 године.

Претседник: Која је то јединица?

Сведок: То је посавоколубарска група корпуса.

Претседник: Под командом?

Сведок: Мајора Комарчевића.

Претседник: Како му је име?

Сведок: Владимир Комарчевић.

Претседник: Да ли вам је шта познато о борбама четника у заједници са Немцима, СДС, љотићевцима, белогардистима против Народноослободилачке војске?

Сведок: Једино сам видео један белогардејски батаљон 1944 године у пролеће више Ваљева.

Претседник: Је ли на сектору више Ваљева?

Сведок: Јесте.

Претседник: *Какав батаљон?*

Сведок: *То су били заробљеници, Белоруси...*

Претседник: *Је су ли емигранти Руси?*

Сведок: *Ја не знам да ли су били емигранти или заробљеници.*

Претседник: *Јесу ли ти Руси говорили српски?*

Сведок: *Слабо.*

Претседник: Шта је било са тим батаљоном?

Сведок: Тај је батаљон разбијен и повукао се у Ваљево.

Претседник: Шта знате о борбама и да ли уопште шта знате о борбама четника у заједници са СДС, љотићевцима, белогардејцима и Немцима против партизана, против Народноослободилачке војске?

Сведок: Једино знам да су били ови белогардејци тамо и видео сам један батаљон љотићеваца.

Претседник: Кад је то било?

Сведок: У пролеће 1944 године.

Претседник: Јесу ли и четници били тада ту?

Сведок: Нису били с њима, али су били у близини.

Претседник: Јесу ли били на истом сектору?

Сведок: Нису на истом сектору били.

Претседник: А јесу ли били сектор пред сектора?

Сведок: Био је.

Претседник: Знате ли да су тада тај добровољачки батаљон, тај белогардски батаљон и четничке јединице заједно учествовале у операцијама против Народноослободилачке војске?

Сведок: Знам, јесу.

Претседник: Ето, то нам испричајте.

Сведок: Детаље не знам.

Претседник: Под чијом командом је био тај батаљон белогардиста?

Сведок: То је био засебан батаљон.

Претседник: Под чијом командом су они уопште били?

Сведок: Не знам.

Претседник: Под чијом сте ви командом били?

Сведок: Под командом Рачића.

Претседник: А добровољачки батаљон?

Сведок: Он је имао свога команданта.

Претседник: Чија је то војска била, ти белогардејци?

Сведок: Немачка.

Претседник: Под чијом је онда командом био тај белогардски батаљон?

Сведок: Под немачком командом.

Претседник: Од кога су добијали наређења?

Сведок: Они су добијали директна наређења из Ваљева.

Претседник: Јесу ли се том приликом добровољачке, белогардске и четничке јединице заједно бориле против Друге и Пете дивизије Народноослободилачке војске?

Сведок: (Размишља и не одговара).

Претседник: Ви сте били раније официр?

Сведок: Јесам.

Претседник: У ком сте роду војске били?

Сведок: У пешадији.

Претседник: Па добро, ви као пешак требали би то да знате. На који начин су се снабдевали муницијом четници, добровољци и белогардисти?

Сведок: Добровољци и белогардисти добијали су муницију из Ваљева. Ми смо имали нешто муниције и она је утрошена, а после је купљена.

Претседник: Је ли ту негде у близини био Калабић?

Сведок: Није, не знам.

Претседник: Приликом операција у јесен 1944 године, приликом надирања јединица Народноослободилачке војске у Србију, је ли било сарадње између четника, Немаца и љотићеваца против Народноослободилачке војске?

Сведок: Ја не знам. Онда је било повлачење и ми смо били сами.

Претседник: Јесте ли учествовали са својом јединицом у борби на Јеловој Гори?

Сведок: Нисам.

Претседник: Јесте ли уопште учествовали у борби?

Сведок Марковић: Јесам код Цера.

Претседник: После ослобођења Ваљева?

Сведок Марковић: У то доба.

Претседник: Где сте одатле отишли?

Сведок Марковић: Одатле смо се повукли ка Обреновцу на Уб и до Рипња, па одатле до Краљева.

Претседник: Како сте ишли од Уба до Рипња?

Сведок Марковић: Пешице.

Претседник: А од Рипња до Краљева?

Сведок Марковић: Од Рипња до близу Краљева возом.

Претседник: Од кога сте добили композицију?

Сведок Марковић: Од српске владе.

Претседник: Је ли било Немаца на станици кад сте се укрцавали?

Сведок Марковић: Било је.

Претседник: Јесу ли Немци знали да идете тим возом?

Сведок Марковић: Вероватно да су знали.

Претседник: Опомињем вас да сте у истрази казали: „У Рипњу смо добили композицију коју је одобрила српска влада са знањем Немаца, јер је њих било на станици?”

Сведок Марковић: Кажем да их је било на станици.

Претседник: Говорите јаче, ја вас нисам чуо и разумео кад сте казали да је Немаца било на станици?

Сведок Марковић: Било је.

Претседник: Јесте ли возом ишли до Краљева?

Сведок Марковић: До близу Краљева, ту смо се искрцали и после по селима. Затим смо кренули до Чачка пешке и били у околини Чачка. *Онда се припремао напад на Чачак и од Шога се одустало, зашто, не знам.* Затим смо кренули ка Ужичкој Пожеги. Код Ужичке Пожеге био је један батаљон белогардејаца, *кога је авалски корпус разоружао, одузео оружје и храну.* Даље смо ишли преко Ариља за Ивањицу. Ту смо застали. Ту је дошао генерал Трифуновић који је даље водио јединице до Горажда.

Претседник: Како од Ивањице одједном у Горажде?

Сведок Марковић: Преко Сјенице ишли смо друмом.

Претседник: Јесте ли у то време повлачећи се сусрели немачке јединице пошто су се и оне повлачиле?

Сведок Марковић: Јесмо, на истом друму су маршовале.

Претседник: Како, маршовали заједно са вама?

Сведок Марковић: Немци су маршовали друмом, а ми смо били лево.

Претседник: Јесте ли заједно са Немцима ишли?

Сведок Марковић: Тако је водио генерал Трифуновић.

Претседник: Шта кажете?

Сведок Марковић: Генерал Трифуновић је водио јединице.

Претседник: Је ли издао вама наређење да се повлачите заједно са Немцима?

Сведок Марковић: Издао је да се повлачимо.

Претседник: А шта је казао за Немце?

Сведок Марковић: Да се Немци не дирају, а Немци неће дирати нас.

Претседник: Да ви не дирате Немце, а они неће дирати вас?

Сведок Марковић: Јесте.

Претседник: Како сте се хранили?

Сведок Марковић: Са терена.

Претседник: Јесте ли примали што од немачких јединица?

Сведок Марковић: У Пожеги кад је онај батаљон разоружан и одузеша храна Ша нам је храна подељена.

Претседник: А кроз Санџак?

Сведок Марковић: Нисмо.

Претседник: Чије су те јединице биле које су се повлачиле?

Сведок Марковић: Биле су Рачићеве и Комарчићеве, друге не знам.

Претседник: А да ли су немачке јединице биле?

Сведок: Не знам. Чуо сам да је био генерал Лер из Грчке.

Претседник: Да ли сте ишли тако са Немцима и докле?

Сведок: До Руда, до у близини Руда, и онда смо се одвојили.

Претседник: По чијем наређењу?

Сведок: По наређењу Врховне команде.

Претседник: Јесу ли се још који пуш сусрећали са немачким јединицама?

Сведок: Нисмо се уопише сусрећали?

Претседник: УШој години 1944.

Сведок: Јесу.

Претседник: А 1945 године.

Сведок: 1945 године нисам видео Немце.

Претседник: Јесте ли били на Вучјаку.

Сведок: Јесам.

Претседник: Са читавим својим јединицама?

Сведок: Нису биле читаве. Један мали део.

Претседник: Где су се налазиле немачке јединице?

Сведок: Оне су биле ишле у своме правцу.

Претседник: Јесу ли одржавали контакт са Немцима?

Сведок: Не.

Претседник: Никакав контакт нисте имали.

Сведок: Ја не знам.

Претседник: Одакле сте добијали храну кад сте били на Вучјаку?

Сведок: Кад смо били на Вучјаку храну смо добијали из Посавине. Једном приликом Калабић је казао да је набавио храну. А то је била сува шаргарепа и суви кромпир.

Претседник: Је ли постојао какав споразум између четника и Немаца о давању хране?

Сведок: Ја сам чуо да су једни говорили да је набављена храна од муслимана, а други рекли да је набављена од Немаца.

Тужилац: Али за *Шај споразум* није одговорио.

Бранилац Драгић Јоксимовић: Одговорио је.

Тужилац: *ШШо се Шиче вас, шШо вас задовољава. А како је у исирази одговорио.*

Претседник: Молим *Шужуиоца* и одбрану, ако сам *шШо* пропус*Шио* или ако *шШо* није довољно објашњено изволи*Ше сШављаШи* пи-*Шања* ка.д *Шоме* буде време. Зна*Ше* ли *шШа* о одаишљању *СвеШе* *Ђукића* и *Где?* *Кад* је то било и како? Само одређеније кажите. *Како је то било?*

Сведок: Чуо сам.

Претседник: Шта сте чули?

Сведок: Чуо сам да је био одређен да иде да тражи од усташа слободан пролаз.

Претседник: Ви сте били официр, па морате то тачније знати. Чули сте да је отишао. Је ли отишао својевољно?

Сведок: Ја сам чуо.

Претседник: Шта?

Сведок: Чуо сам да је отишао у Загреб и да су се тамо споразумели са усташама да они даду слободан пролаз кроз Хрватску. *Међутим, до тоГа* није било дошло. *Покушано је затим у Броду, да се дође до споразума али се до тоГа* није опет дошло. Онда је *Михаиловић* наредио да се на усташе који су били код *Вучјака* нападне и да се пробиемо кроз Хрватску.

Претседник: А по чијем је налогу *Ђукић* отишао у Загреб?

Сведок: Вероватно да је имао наређење, не знам тачно од кога.

Претседник: А у истрази сте казали: „У то време ишла је једна делегација на челу са генералом Светом *Ђукићем* и неким официрима по налогу *Дражином* за пролаз кроз Хрватску за *Словенију*.”

Сведок: *Ја то не знам, не Шврдим да је тачно.* Вероватно да је имао налог од *Врховне* команде.

Претседник: *Јесу ли се Где и кад* официри четнички функционери састајали са *Немцима*?

Сведок: *Не знам.*

Претседник: *Је ли вам познато да се у то време* *Генерал Трифуновић* састајао са *Немцима*?

Сведок: *Познато ми је ово: Кад смо кренули са Вучјака кад смо протерали усташе четници су, командант је био Бранко Ковачевић, пошто су усташе палили њихова села, онда навалили и палили она села у којима су они били.*

Претседник: Да ли је генерал *Трифунковић* имао састанак са *Немцима*?

Сведок: Ја сам видео генерала *Трифунковића* са једним немачким генералом у разговору. Нисам чуо шта је разговарао, али сам питао о чему је разговарано... *Речено ми је да су Немци питали зашто је запаљено село.* Онда нас је тукла немачка артилерија...

Претседник: А због чега вас је тукла?

Сведок: Због тога што су наши надирали.

Претседник: Да вас нису тукли што сте напустили пут, што сте бежали? Ту негде у томе крају немачка артилерија тукла је четнике због тога што су бежали са фронта у борби против Народноослободилачке војске.

Сведок: *Није.*

Претседник: *Питам због тога да нисте те две ствари помешали.*

Сведок: *Нисам.*

Претседник: *Шта знате о такозваним краљевским командосима?*

Сведок: Чуо сам да се спремају неке старешине да упуте за Србију.

Претседник: Од кога сте чули?

Сведок: То сам чуо од Комарчевића.

Претседник: Је ли вам познато да је на Вучјаку била образована школа за командосе.

Сведок: Рекао ми је Комарчевић да је била под командом неког пуковника, не сећам се имена.

Претседник: Да није Павловић?

Сведок: Јесте.

Претседник: Ко је слат у ту школу?

Сведок: Ишли су они који су хтели добровољно да иду.

Претседник: Шта је био њихов задатак?

Сведок: Да се упуте у Србију ради контрапропаганде.

Претседник: *Какве контрапропаГанде?*

Сведок: *ПропаГанде против режима.*

Претседник: А да ли су били упућивани у циљу прављења нереда и вршења атентата?

Сведок: То је могуће, али не знам тачно.

Претседник: У истрази сте другачије рекли. Рекли сте: (Чита) „Дража је формирао школу командоса на Вучјаку којом је руководио пуковник Павловић. У њој су се налазили најбољи официри и подофицири од којих је послато у Србију, укупно 80 у циљу прављења нереда и вршења атентата на поједине руководиоце народноослободилачког покрета. Само мени није познато колики се број пребацио и колико је њих ту школу завршило“. Је ли ово тачно записано?

Сведок: То је допуњен мој исказ на саслушању.

Претседник: *Како допуњен?*

Сведок: *Ја прво нисам знао да је Павловић, пошто се нисам сећао презимена...*

Претседник: *Ви рекосте малочас да сте знали за контра-пропа-Ганду?*

Сведок: *То сам знао од Комарчевића.*

Претседник: *Је ли вам само то рекао Комарчевић?*

Сведок: *Јесте.*

Претседник: (Обраћајући се тужиоцу) Друже тужиоче, ако имате питање изволите.

Тужилац: Од када сте били командант бригаде?

Сведок: Од децембра 1943 године.

Тужилац: Јесте ли нападали који пут на Ваљево?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Ко је био у Ваљевоу?

Сведок: У Ваљево су били добровољци и Немци.

Тужилац: Зашто нисте нападали на Ваљево?

Сведок: Нисмо имали довољно снага.

Тужилац: Да ли сте правили заседе на путу Ваљево - Београд, је-
сте ли нападали и водили борбе.

Сведок: Нисам.

Тужилац: Да ли сте нападали Немце?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Јасно је да нисте.

Тужилац: А ко је бранио Уб од јединица Народноослободилачке
војске 1944 године септембра месеца?

Сведок: То је колубарски корпус.

Тужилац: И још ко?

Сведок: Били су и Немци.

Тужилац: Тако *говорите исШину пред Судом*. У пролеће 1944 го-
дине кад сте водили борбу против Друге и Пете дивизије НО вој-
ске, на овом сектору фронта, које од окупаторских снага су се на-
лазиле са вама?

Сведок: Био је белогардејски батаљон и батаљон добровољаца.

Тужилац: Који сте сектор држали?

Сведок: То је било одмах код села Лесковица, сектор Краљево - Брдо.

Тужилац: Ко вам је био на левом, а ко на десном крилу?

Сведок: Десно је био Рачић, а лево не знам тачно.

Тужилац: Да ли сте чули да су са вашим јединицама учествовали
и окупатори?

Сведок: Чуо сам.

Тужилац: Где?

Сведок: Не знам.

Тужилац: Да ли су са Рачићем учествовали и Немци?

Сведок: Нисам чуо.

Тужилац: А на левом крилу јесу ли учествовали Немци?

Сведок: Јесте, *али засебно*.

Тужилац: А против кога сте пуцали и ви и Немци?

Сведок: Против Народноослободилачке војске.

Тужилац: Јесте ли за време борбе имали контакта са љотићевци-
ма и бандама белогардиста?

Сведок: Имао сам.

Тужилац: Да ли сте одржавали штабске састанке за координацију?

Сведок: Не, тај белогардејски батаљон био је разбијен.

Тужилац: А љотићевци су остали и дуже?

Сведок: Другог дана су отишли.

Тужилац: А ко је био у Косјерићу?

Сведок: Не знам.

Тужилац: А чије су то трупе биле које су ишле једном страном, а
ви другом страном?

Сведок: Немачке.

Тужилац: Под чијом командом?

Сведок: Генерала Лера.

Тужилац: Нисте се тукли?

Сведок: Не.

Тужилац: Одкуда да вас после артилерија бије?

Сведок: Не знам, ваљда на интервенцију усташа, *јер смо их напали...*

Тужилац: Или омашком. Какав је то споразум генерал Дамјановић правио с Немцима?

Сведок: Не знам.

Тужилац: Да ли сте чули о каквом споразуму да Немци дају храну четницима?

Сведок: Знам да је довожена храна, и то у малим количинама, *био је неки суви кромпир и шаргарепа.*

Тужилац: А је ли генерал Радовановић правио какав споразум?

Сведок: Не знам.

Тужилац: Јесте ли ви ухватили Милицу Павловић,³¹⁸ професорку?

Сведок: Јесте, мој батаљон.

Тужилац: Јесте ли је стрељали?

Сведок: У корпусу је стрељана.

Тужилац: А је ли била партизанка?

Сведок: Не знам.

Тужилац: А шта је било, јесте ли је усмено саслушавали?

Сведок: Јесте, не знам ни како се звала.

Тужилац: Јесте ли ухватили Андру Савчића?³¹⁹

Сведок: Он је предат Комарчевићу.

Тужилац: Шта је он био?

Сведок: Био је партизан.

Тужилац: Па је ли стрељан?

Сведок: Јесте.

Претседник: Одбрана ако имате питања можете поставити.

Тужилац: (Упада у реч): Дозволите још једно питање. Кад сте из Рипња ишли за Краљево да ли сте прошли кроз Крагујевац возом.

Сведок: Јесте, била је ноћ.

Тужилац: Је ли Крагујевац био у четничким рукама?

Сведок: Не знам тачно.

Тужилац: Не знате, добро. Могли сте рећи да је и био.

Бранилац Ђонових: *Само једно питање. Ви сШе рекли да сШе водили борбу проШив парШизана. Како сШе смаШрали немачку војску?*

Сведок: *Непријатељску.*

Бранилац Ђонових: *Зашто се нисШе борили проШив Немаца?*

Сведок: *ЗаШо што нисмо имали довољно снага.*

Бранилац Мушицкога: *Поводом учешћа, акција од стране добровољаца колике су биле, ко је био командант?*

Сведок: *Био је један батаљон.*

Бранилац Мушицког: *Да ли су имали самосталну команду или су били под немачком командом?*

Сведок: СамосШалну. Мушицки није био команданШ, он је био у Београду.

Бранилац Мушицког: Је ли Шо био деШашовани баШаљон?

Сведок: Он је био гарнизован у Ваљеву.

Бранилац Јоксимовић: Да ли су у једном ШренуШку јединице које су се повлачиле палиле једно село као усШаико ради одмазде за раније попаљено српско село?

Сведок: ЧеШници са Вучјака... Они су дошли за одмазду и запалили...

Тужилац: Ја ћу посШавиШи тиШање кад Шако посШавља Г. Јоксимовић. Да ли су куће оних сељака српских што су их усташе попалили, да ли су то биле куће четничке или редом?

Сведок: То су биле редом српске куће.

Тужилац: Када су четници палили хрватска села, да ли су палили усташке куће или редом.

Сведок: Палили су редом све.

Тужилац: Да ли су мала деца усташе?

Сведок: Нису.

Тужилац: Да ли су жене са малом децом усташе?

Сведок: Нису.

Тужилац: Како можете рећи скроз усташка, да ли има скроз четничких. Изволите Г. Јоксимовићу.

Бранилац Јоксимовић: Ја сам завршио.

Претседник: Претрес се прекида на 15 минута.

Претрес је прекинут у 11 а настављен је у 11,25

Претседник: Кажите да буду уведени сви оптужени и да уђе сведок Лукић Лепа. (Лукић Лепа прилази Суду)

Претседник: Како се зовете? Приближите се Суду.

Сведок: Лукић Лепа.

Претседник: Одакле сте.

Сведок: Из села Вреоци код Лазаревца.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 22 године.

Претседник: Шта сте по занимању.

Сведок: Текстилна радница.

Претседник: Удата?

Сведок: Да.

Претседник: Држављанка ФНРЈ?

Сведок: Да.

Претседник: Јесте ли у каквом сродству, пријатељству или непријатељству са оптуженим Михаиловићем Драгољубом-Дражом?

Сведок: Не.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да дате исказ као сведок. Опомињем вас на дужност казивања истине, јер лажно казивање пред Судом казни се и повлачи кривичну одговорност. Шта ви знате да кажете Суду?

Сведок: Могу да кажем ово: 1941 године око 1 новембра, била сам заробљена са групом од 33 лица, међу којима је било 18 другарица.

Претседник: Од кога?

Сведок: Од стране четника Драже Михаиловића.

Претседник: Где?

Сведок: У селу више Мионице, на једном брду.

Претседник: Добро, шта је било.

Сведок: Ту сам заробљена, онда смо поведени за Равну Гору, преко Сувобора и Брајића. Успут смо били тучени, тукли су нас четници који су нас спроводили до Брајића. Ту је онда долазио неки поручник Павловић. Дошао је да нам каже да смо ми мизерије, да нас треба све побити, да треба потући комунисте, ту гамад. Стајали смо сат и по, а онда су одвели неког друга Петровића и другарицу Милеву, учитељицу. Моментално су их одвели из те групе. Рекли су њој да је жена једног официра који је издао земљу. Друга Петровића тукли су више од осталих. Онда су нас одвели у Теоцин где је била група пијаних четника који су на нас пљували и одвели нас у једну кафану. Четници су долазили и викали на нас и понашали се према нама најгоре што је могло да буде. А онда смо одатле враћени натраг у село Брајиће. Ту су нас затворили у један подрум где је један четник стајао на вратима и тукао нас једним конопцем. Ту у подруму нашли смо једног друга курира, који је био заробљен пре нас. Он ми је причао да су другарица Мила и друг Петровић били ту свега пола сата, да су после тога били одведени, а после је чуо да је пушка опалила. Да ли су стрељани или не, нисмо знали. После ноћи, ујутру у 8 сати, то је било 2 новембра, не мислим 3 или 4, пет дана смо ишли док смо дошли до тога села, дакле петого, онда су нас извели и рекли да идемо у логор ка Мионици. Дошле смо тамо, поскидали нас све и остали смо у доњем вешу. Тамо су издвојили неколико другова из групе, Милену Тодоровић и неку другу другарицу и још неколико другова, које нисам знала, и друга Велића, судију из Лазаревца. Ми нисмо знали куда су они одведени. Ми смо тада одведени у правцу гробља. Ту је био један поток, ми низ поток. Ту смо видели мрље свеже крви, парчета ципела, одела запрљана с крвљу и косе, плетенице женске. Када смо ту дошли видели смо одмах да нас воде према потоку. Дошли су и други четници и рекли да се сакупимо. Како смо стајали у групи долазили су и говорили да смо сви комунисти и почели да нас туку плотуном... А кад су добили потом знак почели су да пуцају у нас. После тога ја сам пала, била сам погођена у руку. Сви су се срушили, дакле стрељање је извршено, и онда, кад су четници извршили стрељање, чуо се митраљез у даљини, а потом је један од четника, који је водио ове четнике, најстарији, командир, или шта је био не знам, рекао осталим четницима: „Изгледа да су приметили“ партизани и да долазе у помоћ, па су његови четници пошли натраг. На мене је пала другарица професор Тодоровић. Њена крв ме је упрскала. Ја сам остала погођена у руку. Ја сам остала покривена њоме и

када сам чула да четници одлазе и да ће нас загрнути, ја сам скочила из те групе и побегла, побегла сам у трње. Они су пуцали за мном, али су после престали. Ја сам се онесвестила у трњу где сам била и нисам могла да идем даље. Када је био мрак освестила сам се и пошла у село Леушиће, овде сам дошла у кућу у којој нисам никога познавала. Случајно сам ту нашла друга Лукића. Његова жена одвела ме је у Савинац у болницу, у Савинцу је била наша болница.

Претседник: Друзе тужиоче имате ли каква питања.

Тужилац: Имам. Можете ли сетити кога сте датума заробљени од четника.

Сведок: 1 новембра.

Тужилац: Молим оптуженог Михаиловића да се изјасни кога су датума четници напали Ужице?

Оптужени Михаиловић: У ноћи између 1 и 2 новембра.

Тужилац: Да ли сте заробљени ноћу или дању?

Сведок: Мислим око четири сата по подне.

Тужилац: Молим оптуженог Михаиловића да се изјасни да ли ова ствар очито говори о томе да је он 1 новембра издао наређење за општи напад на партизане?

Оптужени Михаиловић: Кад би тај напад био по мом наређењу, онда се таква ствар не би догодила.

Тужилац: То је код Мионице. Је ли теби познато колико има од Мионице до Ужица?

Сведок: Није ми познато.

Тужилац: Добро, ви рекосте да је било 18 другарица.

Сведок: Ја сам изоставила да су с нама били и рањеници. Ја сам била као болничар. Другови рањеници кренули су возом за Милановац и у путу су заробљени од четника. Од тих рањеника одвојен је само један за кога ја знам, а за друге не знам. То ми је причала другарица Ружа.

Тужилац: Кад су вас стрељали у потоку да ли је било свих 18 другарица?

Сведок: Знам да је једна другарица одвојена. Не могу да се сетим да ли су баш све остале биле.

Тужилац: А је ли било поред вас и другова партизана?

Сведок: Мислим да је било 16, не знам тачно. Јер то је све било у брзини. Одвајали су једног на једну страну другог на другу страну и тако...

Тужилац: Да ли су вас саслушавали?

Сведок: Ништа.

Тужилац: Да ли сте говорили да сте болничарка?

Сведок: Јесам. Међу нама је била и другарица др. Егус(?). Она је рекла да је доктор и да врши дужност болничарке.

Тужилац: Ја немам више питања само молим друга претседника да Суд записнички констатује да су партизани били заробљени од стране четника 1 новембра по подне. То је одлучујућа чињеница ради општег напада изненада на партизане.

Претседник: Добро, ако одбрана има питања изволите.

Одбрана адвокати Ђонових и Јоксимових: Немамо питања.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Ви сте саслушани. Ако хоћете можете да идете кући, ако хоћете можете да останете у сали. Нека уђе сведок **Зотовић Бранко**.

Претседник (обраћа се сведоку Бранку Зотовићу): Можете ли да стојите?

Сведок: Могу.

Претседник: Ипак седите. Како се зовете?

Сведок: Зотовић Бранко.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из ЈБубомира, срез Требињски..

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 28 година.

Претседник: Јесте ли жењени?

Сведок: Нисам.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Трговачки помоћник.

Претседник: Држављанин Федеративне Народне Републике Југославије?

Сведок: Јесте.

Претседник: Јесте ли у сродству, пријатељству или мржњи и непријатељству са оптуженим Михаиловић Драгољубом-Дражом?

Сведок: Нисам ни у каквом сродству, а богами у мржњи јесам.

Претседник: Како сте то у мржњи?

Сведок: Зато што су ми четници Драже Михаиловића изгорели ноге и мучили ме.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да као сведок искажете све што знате. При томе вас упозоравам на дужност казивања истине, јер свако неистинито казивање пред Судом чини кривично дело које се законом казни. Шта ви знате да кажете?

Сведок: Ово што ћу ја да кажем то ће посведочити и многи други. То се све мени лично догодило. Последице мучења од четника још увек осећам. Већ три године налазим се у болници на лечењу и још се нисам излечио. Ја сам ухваћен 23 фебруара 1943 године у ЈБубомиру од стране четника. Био сам у затвору пет дана, малтретиран на разне начине. Са мном су била три брата и сестра, а било је и још много других који су били осумњичени као присталице народноослободилачког покрета, 27 фебруара око 9 сати дошла су три италијанска официра са три камиона у пратњи четири четника.

Претседник: Када је то било?

Сведок: 27 фебруара 1943. Ти италијански официри са четницима спровели су нас у Требиње. Тамо су нас задржали код усташког претстојништва. На улици су се искупили официри италијански и усташки и шта ја све знам ко није био. Из те групе изишао је у униформи бившег југословенског поручника, неки доктор Милан

Дукић, који је био главни иследник такозваног главног четничког суда за Источну Босну и Херцеговину. Он је дошао лично из Врховне команде Михаиловића и послат је у Херцеговину за главног иследника. 28 изјутра извели су ме у ту њихову судницу у манастиру Лужници, у владичину собу. Била је недеља, а извели су ме пре осам часова. Испит је трајао скоро једанаест сати. Тукли су ме, вешали, чупали нокте, стављали убоде, стављали у ватру, али нисам хтео ништа да признам. Изгорели су ми обе ноге.

Претседник: Како су вам изгорели ноге?

Сведок: Везали су ми и ноге и руке. Могу показати, ако је потребно. Били су ми везали руке и ноге за цело време мучења, (показује како је био везан) донели су ватру на великом плеху и ставили ми ноге на жар. Ништа нисам признао. За време мучења и док су ми горели ноге, Шакота, секретар Дукићев, седео је на моме десном колелу, неки Мујо седео је на моме левом колелу, а Дукић ми је стао ногом на врат. За време тог мучења ја ништа нисам признао. Онда су ми метнули со на ране и батинали ме. Ни тада нисам хтео ништа да признам. Посипали су ме сољу. То је мучење трајало 11 часова. После тога су ме пренели на њебету у једну ћелију. Два и по дана нисам могао ни да седнем ни да устанем. После су ме предали Италијанима. Они су ме испитивали. Италијани су обилазили затворе. После 24 часа дошли су Дукић и командант четнички у Требињу и са карабинијерима метнули су ме у камион и вратили у манастир. Одатле су ме спасле и ослободиле наше снаге из Херцеговине када су четници били разбијени и пренели ме у прво село код манастира.

Претседник: Јесу ли тада вођене биле операције под именом Четврте офанзиве?

Сведок: То је било у току Четврте офанзиве.

Претседник: А шта је било са оним осталима.

Сведок: Неки су спроведени за Билеће, а неки у друга места. У то време било је у затворима око 2.000 људи код четника и Италијана. Неки су од њих поубијани и побацани у јаме. Из Билећа девет Вујовића бацили су у јаму и један од њих је, после неколико дана, успео да изиђе, јер је био само рањен. Неке су побили код Билећа.

Претседник: Под чијом су командом били ти четници?

Сведок: Под командом Баћовића и Јевђевића, а у ствари под командом неког Милорада. Он је био командант корпуса, а неки Владо командант бригаде. Они су дошли из Врховне команде у јулу месецу.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питање, изволите.

Тужилац: Немам ништа да питам. Хоћу да предложим Суду уверење војне болнице у Београду, са лекарским налогом о природи опекотина и узрока повреда на његовим ногама. Ако се слажете с тим може да се и прочита.

Претседник: Дајте да видим. (Разгледа уверење)

Тужилац: Предлажем да се ово уверење војне болнице Југословенске армије број 673 од 17 јуна 1946 године прочита.

Претседник: Да ли има одбрана шта да каже у вези са предлогом тужиоца. (Нема) Одбрана се не противи. (Затим претседник Суда чита уверење војне болнице Југословенске армије у Београду број 673 од 17 јуна 1946 године из кога се види да је сведок Зотовић од 14 марта 1946 године у болници ради лечења на одељењу за пластичну хирургију и да су његове повреде услед опекотина и да је због тога претрпео операције, тако да му се стање здравља знатно погоршало.)

Тужилац: Хтео сам још само да питам следеће: Ви сте казали да је у то време кад сте ви били у затвору било још 2.000 других који су били ухапшени заједно са вама.

Сведок Зотовић: Не бих могао тачно да кажем, али верујем да је толико било.

Тужилац: Ја бих хтео да знам да ли су сви ти људи били Херцеговци?

Сведок: Сви су били Херцеговци.

Тужилац: Толико и ништа више.

Претседник: Има ли питања одбрана.

Бранилац Ђоновић: Да ли познајете људе који су вас мучили?

Сведок: Познајем. То је био неки Милан Дукић који је дошао из Врховне команде.

Бранилац: Шта је он био?

Сведок: *По чину потпоручник и звали су га доктор Дукић.*

Бранилац: *Ко је још учествовао?*

Сведок: *И неки Мујо.*

Бранилац: *Муслиман?*

Сведок: *Немам појма шта је био.*

Бранилац: *Ништа више.*

Претседник: Ви сте дали свој исказ и можете да идете, а ако хоћете можете да останете у сали.

Тужилац: Ја бих дао један предлог да се као сведок саслуша и Ружица Главинић.

Претседник: Она није ту. Нека уђе сведок Грол Милан. (Жагор у сали)

Претседник (обраћајући се сведоку Милану Гролу): Изволите прићи Суду и можете сести ако хоћете.

Претседник: Ваше име и презиме?

Сведок: Милан Грол.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Београда.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 70 година.

Претседник: Ожењени?

Сведок: Удов.

Претседник: Занимање?

Сведок: Пензионер.

Претседник: Држављанин ФНРЈ?

Сведок: Југословенски.

Претседник: Ви сте по предлогу тужбе позвани пред Суд као сведок да кажете шта знате о раду отсутних оптужених: Јовановић Слободана, др. Пурића Божидара, др. Нинчића Момчила, Живковића Петра, Кнежевића Радоја, др. Гавриловић Милана, Кнежевића Живана и Фотића Константина. Упозоравам вас на дужност казивања истине, јер нетачно и неистинито казивање пред Судом повлачи кривично правне последице. Шта је вама познато о раду у иностранству, у емиграцији, напред поменутих лица: Јовановић Слободана, др. Пурића Божидара, др. Нинчић Момчила, Живковић Петра, Кнежевића Радоја, Гавриловића Милана, Кнежевића Живана и Фотића Константина?

Сведок Милан Грол: Познато ми је у онолико уколико је између нас било везе као чланова владе.

Претседник: Ви сте били члан владе у емиграцији?

Сведок: Био сам до краја јула 1943 године.

Претседник: Јесте ли, док сте били отсутни, ван земље, док сте били у иностранству, били обавештени о устаничким покретима противу окупатора у Србији?

Сведок: *Била су обавештења и Шо су били први гласови 1941 године, али у Шоку 1942 године према саопшћењима светске јавности добијана су обавештења о покрету оптуженог Михаиловића и о другоме покрету.*

Претседник: На који сте начин ви били обавештавани о томе?

Сведок: Ми смо у влади били обавештавани као и остали свет, преко комуникација по чисто војним питањима којима је руковао министар војни. Нарочитих специјалних обавештења директно од владе нисмо имали, јер су та обавештавања давале војне власти наше и савезничке.

Претседник: Јесте ли били обавештени о постојању партизана?

Сведок: Уколико сам имао обавештења путем јавности.

Претседник: Јесте ли имали обавештења у 1941 години о постојању покрета партизана и четника Драже Михаиловића?

Сведок: 1941 године имали смо обавештења о почетку устанка са обе стране.

Претседник: Да ли сте обавештени о извесним размимоилажењима и о сукобу између партизана и четника?

Сведок Грол: То је било дошло тек доцније, крајем 1941 године. Прво је дошло обавештење пропаганде са Недићеве стране. Она је прво јавила о неким стварима, а било је и у листу који смо ми издавали.

Претседник: Да ли је тада у емигрантској влади дошло до сукоба или до извесних размимоилажења између чланова владе о том питању сукоба између партизана и четника Драже Михаиловића и каква су гледишта била?

Сведок: Пре свега први гласови о сукобима и о разилажењу ова два покрета нису били у том већем обиму, у тој акутној форми,

него су се, како је изгледало, сматрали у прво време као момен-тални инциденти и даље, у другој форми, није било то изношено, него само онолико уколико је то издавао комитет за пропаганду. Претседник: Какво је гледиште владало међу члановима владе баш по томе питању, то јест да ли треба настојати да дође до измирења између партизана и четника, или је било настојање да треба указати помоћ само четницима.

Сведок: Не, него је природно, аутоматски, по самом начину поступка, у прво време, кад је оптужени Михаиловић био члан те владе, он је био једино помаган и од стране те владе и од стране савезника. Све док је постојало признање савезника оптуженог генерала Михаиловића, дотле је то поверење ишло паралелно, иако је дошло до једне критичне и тешке ситуације у земљи, и онда, у почетку 1943 године, већ је дошла до самих чланова владе мисао да треба признати партизански покрет, без обзира на то што је био помаган покрет Драже Михаиловића. 1943 године прво је почело са тим признањем у јавности, а у месецу мају или јулу почели су разговори, још нису били службени, да се дође до некога измирења, или, ако се не може доћи до измирења, да се дође до какве комбинације, да се избегну сукоби.

Претседник: Које године?

Сведок: У јулу 1943 године дошло је до формалног предлога и акта који је написан, предлог је дошао по иницијативи савезничке команде, да се одреди извештајни сектор, преко кога неће долазити до сукоба. То је било месеца јула. Та влада је пала и после је дошла чиновничка влада Пурићева. Даље не знам шта је било. Знаш да је у јулу дошло до предлога о томе.

Претседник: Ја сам вас питао какво су становиште заузели појединци у влади поводом овога сукоба између партизана и четника у 1941 години и је ли тим поводом већ у 1941 години дошло до размимоилажења у влади?

Сведок: У 1941 години није уопште дошло до дискусије о томе, а ни у току 1942 године.

Претседник: Је ли то треба схватити тако да су чланови владе прећутно прелазили преко постојећег сукоба?

Сведок: Не, него је била необавештеност.

Претседник: Какав је био тада став оптуженог Фотића Константина, у 1941 и 1942 години?

Сведок: Фотићево питање као човека у иностранству, почело је крајем 1942 године, и то не тим поводом директно, него поводом националних размирица између Срба и Хрвата у Америци. Онда је требало дати неку линију у томе. Тражено је од Фотића да да једну декларацију, која ће поставити ван дискусије његово гледиште. Фотић по томе тражењу није поступио, али је то био повод да се на крају те године, када је престала прва влада Слободана Јовановића, то као први проблем постави и да сама влада даде једну такву декларацију која ће искључити све сумње у њено држање у

смеру националних размирица у Америци, као и у погледу гледања на тешкоће у земљи.

Претседник: У ком се правцу развијала пропаганда оптуженог Фотића и да ли је било гурања на обједињавање свих снага отпора или је помаган само Михаиловић, а нападани партизани?

Сведок: Фотићева пропаганда била је оптерећена теретом оне кампање у „Србобрану“, који је био почео једну политику великосрпску, која је тиме, што је искључивала југословенску идеју, пала на једно узано национално становиште.

Претседник: Је ли према томе Фотићева пропаганда ишла на уједињавање или разбијање јединства народних снага у земљи против окупатора?

Сведок: Јасно је да је Фотићев рад то био. У току 1942 године, иако су националне расправе у Америци биле велике, између Хрвата и Срба, ипак тада тамо још нису почеле расправе о покрету Драже Михаиловића и партизанима. Кад је краљ Петар долазио у Америку, у јуну 1942 године, што је врло карактеристично за целу ову ствар, биле су тада у Америци две групе, једна око „Србобрана“ реакционарна и великосрпска а друга југословенска која је била јака. Тада је прва Група скупила прилог за Дражу Михаиловића и предала краљу 1.000 долара.

Претседник: Је ли Фотићева кампања из Америке била уперена на потпомагање покрета Драже Михаиловића?

Сведок Грол: Несумњиво да је цела кампања у Америци, колико је била у материјалној вези не могу да кажем, несумњиво да је „Србобран“ у то време нападао владу у Лондону што не помаже генерала Михаиловића...

Претседник: Ко је од чланова владе потпомагао овакву линију Фотићеву, мислим од отсутних, оптужених чланова владе Слободана Јовановића?

Сведок Грол: Ја сам видео листу по тој изјави Михаиловића где је означио све ближе пријатеље, али не могу да знам у чему се показују те ближе везе његових ближих пријатеља. То не могу да потврдим. Ја сам рекао да по свему судећи да је Фотић био близу „Србобрана“, а о другима не могу да закључим о расположењу које се није манифестовало нигде. Ја сам казао и на саслушању да не могу да кажем ко је био у ближим везама, него који су по функцији били у ближој сарадњи.

Претседник: А ко?

Сведок Грол: То је министарство војске и краљ који су располагали извештајима и депешама из земље.

Претседник: Је ли се ко од чланова владе и војног комитета заузимао за ову Фотићеву линију, потпомагао, подржавао?

Сведок Грол: Није све до 1943 године кад се појавило једно друго питање.

Претседник: Питаћу вас конкретно: Је ли се за линију Фотићеву залагао и заузимао Слободан Јовановић?

Сведок Грол: Специјално не. Први спор...

Претседник: Извините, не мислим на спор о Фотићу, него на линију у иностранству, пропаганду коју је спроводио Фотић. Ко је ту линију уопште подржавао од чланова владе или чланова војног комитета?

Сведок Грол: Ни по каквој манифестацији међу њима то нисам могао да видим.

Претседник: Који су се чланови владе ангажовали у борби против народноослободилачког покрета.

Сведок: Ја не знам ни једног члана владе који би шо учинио и који би смео то учинити.

Претседник: Ви сте били члан владе. Је ли вам познато да је преко владе и кроз владу пролазило стављање лица под слово „3“.

Сведок: Јесте, то сам сазнао преко радија, и онда смо ја и Трифуновић интервенисали код владе.

Претседник: Је ли то влада радила?

Сведок: Не. То питање није био посао владе, него је то преношено преко радија из земље.

Претседник: Је ли вам познато да ли је влада доносила одлуке о лишавању чина читавог низа официра који су се стављали на страну народноослободилачког покрета и у њиховим се редовима борили?

Сведок: Јесте.

Претседник: *Ко је то све?*

Сведок: Питање о одликовањима и ражаловању у то време формално је било у компетенцији војних власти.

Претседник: *Да прекинемо.* Која су лица из емигрантске владе помагала Фотићеву линију? Слободан Јовановић.

Сведок: Слободан Јовановић, уколико је био упућен, он је.

Претседник: Је ли помагао Живан Кнежевић?

Сведок: Он је био оптерећен својим функцијама у војном комитету.

Претседник: А Божидар Пурић?

Сведок: Са Пурићем никакве везе нисам имао. Он се појавио тек 1943 године. Пурић је имао своје гледиште и он је то јасно казао.

Претседник: Је ли помагао Петар Живковић?

Сведок: У Лондону не знам, али је доцније био са Пурићем.

Претседник: Питам вас ради тога што сте при саслушању у претходном поступку код јавног тужилаштва као сведок изјавили да нисте били нити принуђени нити да је било притиска каквог на вас. Молим вас именујте те елементе који су помагали кампању за Дражу Михаиловића која је била страховита, а коју је подржавао Фотић. Ви сте казали тада: (чита) „Претседник владе Слободан Јовановић као руководилац по свим војним питањима и његов главни помоћник Живан Кнежевић...“ На питање: (Чита) „Можете ли навести имена политичких личности које су прихватиле реакционарну линију разбијања јединствених снага отпора у земљи и уједно пружања помоћи Дражи Михаиловићу?“ ви сте одговорили: „Кампања из Америке за Дражу Михаиловића била

је страховита. Мало се ко усуђивао у јеку те кампање да устане против Драже Михаиловића. Помагачи и популаризатори Драже Михаиловића у Америци били су Фотић и Дучић,³²⁰ а у Лондону, у круговима политичких људи у влади и ван ње били су они исти елементи који су од 1942 године почели разарање и разбијање владе, а који су у вези са двором довели до Пурићевог владе која је јасно и отворено имала програм против партизана у земљи, а која је довела до прекида односа са СССР..." И кад вас је иследник, не пристајући на овакву округлу формулацију запитао: „Молим вас именујте те елементе да не би остали при овако округлој формулацији?“, ви сте одговорили: „Били су они исти елементи...“, па сте навели „...Претседник владе Слободан Јовановић, Живан Кнежевић, Петар Живковић...“

Сведок: Ја сам навео оне који су у функцији били везани, уколико су они били у сазнању правог стања ствари. Ја сам ту рачунао по положају на коме су били.

Претседник: Је ли ово тачно зг.писано код иследничких власти што сам прочитао.

Сведок: Исказ је тачан.

Претседник: Без принуде сте га дали као сведок?

Сведок: Никакве принуде, не, не.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате нека питања изволите.

Тужилац: *Само неколико, ви сШе већ сва исцрпели.* (Обраћајући се сведоку Милану Гролу): Ви сте били члан владе и генерала Симовића. Да ли се можете сетити кад је влада генерала Симовића постигла радиограмску везу са Михаиловићем?

Сведок: Не могу.

Тужилац: Да ли је 1941 године?

Сведок: Не да се не сећам, него не знам.

Тужилац: А да ли се можете сетити кад је прве радиограме од Михаиловића почела добијати влада?

Сведок: Ја мислим да они који су руководили тим послом нису могли имати пре Лондона. Јер, уопште ја пре Лондона и не видим неку организовану ствар ни на страни организације Драже Михаиловића.

Тужилац: Да ли је влада имала непосредну везу, своју радиостаницу са Михаиловићем?

Сведок: Није.

Тужилац: Како је ишло?

Сведок: Ишла је преко савезника, јер је цела војна радња била укупчана у савезничку војну радњу. То је могло ићи преко савезника, *јер да су хШели не би били допусШили.*

Тужилац: А преко чије, преко енглеске?

Сведок: Преко енглеске.

Тужилац: Молим вас реците ми да ли је влада решавала о давању новчане помоћи Михаиловићу и како је ишла та процедура са слањем новчане помоћи Михаиловићу. Да ли је решавала цела влада, или извесне личности?

Сведок: Уопште ја сматрам да је цело то финансирање Драже Михаиловића било од савезника, јер кад сам чуо о суми било је апсолутно искључено да је могло бити и разговора. Можда је било специјалних слања која су чињена из војног кредита за војску на Блиском Истоку. Сећам се, а то сам рекао и на исказу да је једном послана једна сума. *Као буџет само уопште за војску, али специјалне дотације, не.*

Тужилац: Дотације?

Сведок: Није ми о томе познато.

Тужилац: Па ипак, видите на претресу је установљено и сам Михаиловић је изјавио да је добијао помоћ преко Цариграда, Букурешта, Берна и тако даље. Да ли шта знате о томе?

Сведок: Не знам.

Тужилац: То није савезничка помоћ, то је помоћ од стране владе из државне касе.

Сведок: Не знам да је било.

Тужилац: Претпостављате ли такву могућност да нисте знали да се давала помоћ?

Сведок: Ако је тачно, као што је установљено на претресу, онда нема разлога. Ја нисам ништа знао и остао сам и данас у сумњи што се тиче кредита *који су црпили из редовних дотација или од савезника. То не знам.*

Тужилац: Молим вас је ли вам познато да је влада добијала од Михаиловића редовне депеше, извештаје о разним пословима.

Сведок: Знам да је постојала телеграфска сарадња, али о депешама не знам. Речено је да су оне ограничене не само због војног поступка, већ зато што савезници ограничују то право и да могу само знати двор, краљ и војни министар.

Тужилац: Можете ли, конкретно, рећи, док сте били у влади, које су личности из владе вршиле послове око одржавања везе са Михаиловићем?

Сведок: Ја понављам: то је могао само војни кабинет и нико више.

Тужилац: Да ли вам је познато да је, на пример, Милан Гавриловић по тим пословима радио. Ми зато имамо писмена документа.

Сведок: Ја не знам какве је везе имао Милан Гавриловић, *али ја сам дужан да кажем једну чињеницу, да је он рђаво стајао са војним кабинетом. Зашто и како ја не знам.*

Тужилац: Да ли вам је познато, да ли сте знали, да ли сте били обавештени, да је Гавриловић са Кнежевићем извесно време водио послове око одржавања везе са земљом?

Сведок: Не. Сумњам и због тога, тих односа који су били доста рђави између Гавриловића и војног кабинета.

Тужилац: Ви можете сумњати, али су приложена писмена документа. Молим вас да ли је Слободан Јовановић добијао депеше из земље?

Сведок: Добијао је депеше које су долазиле преко савезничке службе.

Тужилац: Да ли је влада имала тајне везе са Михаиловићем?

Сведок: Ја никада нисам знао и *Шешко је вероваШи да је могла да успосШаеви.*

Тужилац: Ипак је било четири до пет канала. Да ли вам је познато да је влада слала курире у земљу?

Сведок: То сам чуо да су неки официри из Каира одлазили у земљу.

Тужилац: Да ли вам је познато какву је функцију имао мајор Перрић у Цариграду?

Сведок: Па он је био постављен за везу са земљом.

Тужилац: Да ли сте шта знали о улози турског конзула у Београду, да је он одржавао везе?

Сведок: Ништа нисам знао.

Тужилац: Да ли вам је позната улога Гордане Бајлони?

Сведок: Ја не знам ни за какву улогу. *Ја сам пиШан на саслушању о Шоме.* Знам само да је дошла у Лисабон, да је упутила неко писмо у коме је била једна порука мени да се спасе мој шурак Милићевић који је *после убијен...* Ту није могло ништа да се учини. Ја сам само чуо од пријатеља у Лондону. То је једина веза с њом.

Тужилац: Да ли вам је познато да је Радован Кнежевић, министар двора, добијао депеше из земље и да ли је по тој ствари шта радио?

Сведок Грол: Не знам.

Тужилац: Да ли је краљ Петар Карађорђевић писао сам говоре или су му их писали поједини министри у влади? Да ли су говори краља Петра Карађорђевића пролазили кроз седнице владе?

Сведок: Нису.

Тужилац: А на прво питање, да ли је писао сам говоре или поједини министри?

Сведок: Ја мислим да је морао неко конципирати. Знам једну ствар, да је краљ Петар, до доласка у Лондон, био под непосредним тесним везама са тим Кнежевићем, али кад је краљ Петар дошао у Лондон и остварио на страни начин живот двора, да је онда привезан не само са људима ван владе, него и са страним људима... И од тог тренутка директни утицај неке личности био је увек релативан *на чак и од самоГ Радоја Кнежевића. Он је био везан са друГим везама, имао друГу вољу и други начин живоШа.*

Тужилац: Да ли је писао сам себи говоре?

Сведок: Ја сам рекао, сасвим је вероватно да му је писао неко, да му је писао можда и сам његов секретар.

Тужилац: Јесте ли ви написали говор њему за Америку, који је држао у Америци?

Сведок: (Врло неразумљиво) одговорио је да је написао, пошто је био упитан на седници владе да ли би га написао, али да краљ тај говор није одржао).

Тужилац: Он није ни прочитао ваш говор?

Сведок: Мој се говор односио искључиво на наше унутрашње питање, на хармонију наше југословенске идеје, на одбрану државе, које је било противно ... Тај говор нигде није наведен у чланку...

Тужилац: Да ли вам је познато да ли је Слободан Јовановић или Кнежевић писао краљу говоре? Што знате конкретно о томе?

Сведок: Ја не могу да потврдим.

Тужилац: Ја вас питам за оно што знате.

Сведок: Чињенице не знам, али сигурно је да онај говор који је одржао у Америци не потиче ни од једног ни од другог.

Тужилац: Евентуално од Фотића?

Сведок: Он је локалног карактера.

Тужилац: Молим вас још само ово. Вама је познат рад „Србобрана“?

Сведок: Да.

Тужилац: Да ли је Фотић једновремено преко „Србобрана“ популарисао Недићеву владу.

Сведок: Ја се тога не сећам.

Тужилац: Да ли је Фотић у својој пропаганди у Америци заступао тезу ослобођења и поновног успостављања Југославије или успостављања велике Србије без Хрватске?

Сведок: То је била теза „Србобрана“. Ја кажем може се закључивати, али ја не могу знати чињенице, јер су страсти биле заоштрене. Прогањање Срба у земљи остављало је на исељенике у Америци једно тако тешко осећање али не верујем да је могла бити таква луда идеја да би се неко залагао против Југославије.

Тужилац: То је ваше мишљење.

Сведок: Ја само дајем моје мишљење.

Тужилац: А да ли је Фотић у Америци водио какву кампању за стварање велике Србије.

Сведок: Ја не могу то да кажем за Фотића. Покојни Дучић је то отворено манифестовао.

Тужилац: Да ли се сећате оних сесија седница владе на којима је претресано питање Фотића. Да ли се сећате информација о Фотићу које је изнео Бањанин баш о овоме питању популарисања за велику Србију, ширења мржње против Хрвата, популарисања самог Михаиловића и називања партизана међународном разбојничком бандом? Да ли се сећате свега тога?

Сведок: Па сигурно да се сећам, јер сам ја учествовао у дискусији. Али у тој дискусији није било питање да ли ће Фотић бити амбасадор у Америци или не. То се питање јављало у светлости националних осетљивости.

Тужилац: Да ли је ко од Срба био против Фотића?

Сведок: Ја мислим већина.

Тужилац: А ко је одобравао Фотићу и издејствовао да остане амбасадор у Америци?

Сведок: Нико није имао храбрости да брани Фотића, него је Фотића одбранила једна резерва. Кад је дошло до дискусије, онда се Нинчић није залагао за Фотића али је износио тешкоће које би могле настати ако он не буде амбасадор у Америци. И ја сам покренуо конкретно то питање. Божја Марковић био је против Фотића. Знајући за те тешкоће у Америци ја сам ишао за тим да се Фо-

тић уклони и ја сам ирви учинио једно формално писмено питање. Молио сам информације преко амбасаде у Америци о Фотићу и одговорено ми је са извесном резервом да је то чисто унутрашње питање Југославије и да америчка влада нема никаквоГ разлога да се ангажује за или против амбасадора, док он остане коректан у односима с њом. То је било крајем јула и на том мом покушају је остало. Ја сам престао бити министар крајем јула, а Фотић је продужио. Сви они који су предлагали Фотића знали су за тешкоће у Америци...

Тужилац: И Фотић је остао амбасадор?

Сведок: Он је остао амбасадор.

Тужилац: Сада ћемо се вратити уназад. Да ли се сећате око 13 априла 1941 године једне седнице Симовићеве владе у Палама? Да ли је Симовић тада рекао да он некога оставља у земљи са задатком за организовање отпора?

Сведок Грол: Генерал Симовић је тада указао на све тешкоће положаја, али је казао да једна група млађих официра има да прими на себе да продужи отпор, ређао је зоне и коте одбране са којих ће се то вршити, без икаквих имена лица. То је била суштина његовог говора.

Тужилац: Касније, кад сте сазнали за организацију оптуженог Михаиловића, да ли сте сматрали да је то човек кога је оставио Симовић?

Сведок Грол: Нисам могао ништа рећи, пошто нисам ништа знао док год Михаиловић није испао на површину.

Тужилац: Да ли је влади била скренута пажња и са које стране да Михаиловићева организација у Југославији сарађује са окупатором? И сећате ли се када, у којем моменту?

Сведок Грол: Никаквих веродостојних обавештења нисмо имали. Сумње је било код појединаца. Прво лице на које је пала сумња било је Јевђевић, *иако не по провереним извештајима*. Доцније ја сам лично из неких извештаја који су били у страниој штампи, посумњао на другој страни у вези са Дангићем, *али за остале неке везе четника са окупатором није било никаквих чињеница, никаквих знакова*. Тако да нису постојале ма какве сумње у то, чак ни у влади. Ја не знам да би неко могао да се залаже и брани ту ствар. Јер, у влади је могло бити људи разних мишљења и склоности, да ли је ко више националиста, велико-Србин или демократа, али није могло бити гледишта тако супротних. Ја нисам могао променити мишљење људи, за којима је стајала једна прошлост. Ја нисам могао знати да има људи који знају да има рђавих радња и да их бране.

Тужилац: Да ли је од стране једне савезничке владе, односно савезничког министарства иностраних послова, упућена влади, у којој сте ви били министар, нота која садржи осам тачака, а у којој су конкретним примером наведени случајеви сарадње организације Драже Михаиловића са окупатором?

Сведок Грол: Мени то није познато. Ја знам да су биле две ноте о којима смо водили дискусију и по којима је био спор. Једна нота се тицала г. Черчила, а друга нота била је нота...

Тужилац: То је био ед мемоар.

Сведок Грол: То је био ед мемоар, који ја нисам читао.

Тужилац: Да ли сте читали ед мемоар Лозовског.

Сведок Грол: Нисам читао, али је морао доћи као реагирање на *пиШање од стране Совјетског Савеза*.

Тужилац: А да ли сте упознати са ед мемоаром владе којим је дала одговор на ед мемоар Лозовског, одбијајући сваку помисао да организација Драже Михаиловића сарађује са окупатором.

Сведок Грол: Ја сам дао изјаву да нисам читао нити да сам био упознат са тим ед мемоаром.

Тужилац: А како то да нисте били упознати?

Сведок Грол: Нисам био упознат пошто се о тим стварима говорило са другим људима.

Тужилац: Молим да објасните бар мени, а Суду не знам да ли је потребно. Како је та ваша влада могла изгледати када од једне савезничке владе стижу ноте, у којима се упозорава на једно крупно питање, да та влада, која руководи једном организацијом, допушта да та организација у земљи сарађује са окупатором. Ви кажете да нисте то добијали на читање. Влада не претреса то, али одговара на меморандум да има десетине депеша, Михаиловића, у којима се побија сарадња Јевђевића и осталих са окупатором. Да ли је постојала извесна клика у влади која је сва та питања решавала?

Сведок Грол: Ја мислим да је о томе водило рачуна министарство војске.

Тужилац: Је ли ово политичко питање?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Треба ли то влада да решава?

Сведок: Сигурно. Влада Јовановића од свога доласка у јануару стварно је била влада у кризи, јер она није могла да савлада све тешкоће настале због последица у земљи, затим Фотићево питање, као и питање краљеве женидбе. Та питања су се повезала и та је влада стално била у кризи. Али то ништа не правда ту владу што није знала за то, али је чињеница да она није знала.

Тужилац: Је ли неко у име владе упутио ед мемоар у Кујбишев, у коме су на десет страна наведене депеше Михаиловића да Јевђевић и Баћовић не сарађују са окупатором?

Сведок: Природно да је онај ко је водио те послове знао.

Тужилац: Ко је у то време водио те послове?

Сведок: Професор Слободан Јовановић.

Тужилац: А Живан Кнежевић?

Сведок: Он је био његов референт.

Тужилац: Теф кабинета. Да ли су још који чланови учествовали у састављању тога ед мемоара.

Сведок: Не могу да знам.

Тужилац: Вама није познато да је Милан Гавриловић учествовао на састанцима на којима су састављана таква акта?

Сведок: Ја не могу да кажем да ми је то познато, *јер знам да односи Милана Гавриловића у почетку нису били Шакви да би он могао Шо да чини.*

Тужилац: А да ли вам је познато да је Милан Гавриловић имао тајне везе са земљом, то јест са Михаиловићем?

Сведок: Ја не знам на који је начин он могао то организовати?

Тужилац: Не он лично, него преко свог апарата?

Сведок: То не знам.

Тужилац: Да ли су све депеше које су стизале из земље предаване влади?

Сведок: Ми смо, када смо констатовали да нисмо обавештени добијали одговор да та обавештења, која имају надлежни, нису потпуна, да је недостатак великог броја депеша.

Тужилац: Недостатак депеша, које су стизале преко енглеске службе?

Сведок: Оне које су долазиле.

Тужилац: Да ли вам је познато којима је личностима из југословенске емиграције било јасно да Михаиловићеве трупе сарађују са окупатором?

Сведок: Ја то не знам. Ја знам случај Јевђевића, а за други случај где сам лично посумњао, био је случај Дангића. *Али, и Шу нисам имао чињеница. Ја сам уверен да би маса сШвари ишла боље да смо били обавешШени. Верујем да нису били довољно обавешШени чак ни они који су Шребали да буду специјално обавештени. Ми осШали нисмо имали никаква обавешШења, а Шакође ни други.*

Тужилац: Мислите свакако на Шо да нисте добијали све депеше?

Сведок: Ја из овога преШреса видим да је ниШање необавешШеносШи један од Шрагичних узрока за многе сШвари које су се дешавале у свеШу и у земљи.

Тужилац: Да ли вам је познато кад говорите о необавештености, да су извесни официри енглеске службе у разговорима са Живаном Кнежевићем, што се да видети из парафраза Живана Кнежевића, износили извесне чињеница о сарадњи Михаиловића са окупатором?

Сведок: Не знам. Ја такве везе нисам имао, ни у почетку ни на крају.

Тужилац: Ја бих завршио.

Претседник: Одбрана да ли има каква питања?

Бранилац оптуженог Слободана Јовановића адвокат Терзић: *Ја бих хШео да вам посШавим неколико ниШања. ШШа је довело до пада владе Симовића? Да ли сШе обавешШени који су узроци били да падне влада Душана Симовића у којој сШе и ви били Шакође минисШар?*

Сведок: *Првих дана свога боравка у Лондону влада је била опШерећена уШисцима поводом извешШаја о прогонима и поГромима од сШране ХрваШа над Србима. НасШале су Шакове велике тешкоће,*

тако да се није могло закључити да је у питању шовинизам, неГо страх од последица, које Генерал Симовић није моГао уклонити. Ја не знам да ли је уз то било и каквих друГих специјалних личних разлога, да ли је Симовић дошао у однос једноГ мањеГ поверења са стране. Када су ствари биле отежане онда се говорило да он остане само војни фактор, а да на чело владе дође једно цивилно лице које ће наићи на равнотежу, а то је био Слободан Јовановић.

Бранилац оптуженог Слободана Јовановића адвокат Терзић: Који су били од наших политичара у Лондону саветници краља Петра, најближи његови сарадници у влади или изван владе?

Сведок Грол: У влади је увек био природни и најближи сарадник претседник владе.

Бранилац: Али, кад је краљ размишљао о томе коме ће поверити састав владе је ли било таквих личности које би могле да му сугерирају, да му даду извесне савете у томе правцу?

Сведок: Сазивани су претставници група и саслушавани, који су давали краљу своје мишљење, коме да повери састав владе.

Бранилац: Ви сте казали да су тада само краљ и министар војни имали сиГурна обавештења о стању у земљи. Је ли краљ присуствовао седницама министарског савета или бар понекад с времена на време.

Сведок: Мислим свеГа једанпут. УГлавном њих двоје су имали у рукама ту везу са акцијом Генерала Михаиловића, то је била пословна веза које су односе познавали уГлавном министар војни односно његов заступник и краљ.

Бранилац: Према вестима које су моГли имати министар војни и претседник владе, да ли су они те вести износили пред седницу министарскоГ савета да о њима дискутујете или бар да будете обавештени?

Сведок: Нису, те су депеше биле чисто војне природе, које су биле формално оГраничене војним законом као и савезничком акцијом, тако да је постојало наређење и од наших и од савезничких власти да се таква обавештења могу давати само војним круговима.

Бранилац: Је ли влади било обелодањено да у земљи постоји народноослободилачки покрет широких размера и да се јединице Драже Михаиловића боре противу тоГа покрета? Какво је било становиште владе према том покрету?

Сведок: Ја сам казао да таква обавештења нису постојала а уколико их је било долазила су из савезничких кругова.

Бранилац: Па добро одакле сте црпели податке о стању у земљи, да ли по извештајима из енглеских службених саопштења или сте имали моГућности да сазнате непосредно?

Сведок: Непосредно не, неГо из службених саопштења и пропаганде која је постојала и са једне и са друге стране. Фрмалних обавештења није било. Уосталом апсурдно би било и мислити да би се наша и једна влада па макар и реакционарна влада, која би се залаГала за међусобно убијање у земљи. То је тако једна бе-

смислена идеја. Цела прошлост Слободана Јовановића, његове књиге, његово држање последњих Година, када су студенти на универзитету били проГањани, најбоље показује да нису моГле постојати никакве директиве које потичу од Слободана Јовановића у томе правцу. Да ли је он крив или није, али ја сам дужан да кажем праву истину како знам.

Бранилац: Је ли допуштате моГућност да је било вести које су послате из земље а да нису стиГле до владе.

Сведок: Ја сам већ одГоворио да је таквих вести било, а којим су начином оне нестајале ја то не знам.

Бранилац: Јесте ли ви били обавештени о свим овим иогромима који су вршени у земљи.

Сведок: Ја сам био обавештен нарочито о погромима у Крагујевцу, пошто сам тада био заступник министра просвете.

Бранилац: Је ли влада предлагала савезницима да учине један протест код Немаца против тога или лично она?

Сведок: То је био случај који је био подигао велику буру у целој савезничкој штампи.

Бранилац Терзић: Је ли се влада бавила тим питањем на седници?

Сведок: Чинила је све али то су била питања која су узрујавала и једну и друГу страну. Према томе то су биле ствари једноГ моралноГ протеста.

Бранилац: Ви сте казали да је влада Слободана Јовановића била у латентној кризи од дана њеноГ формирања па све до краја.

Сведок: Јесте.

Бранилац: Како схватате и како бисте моГли да објасните да је била у латентној кризи а ипак да је влада, да врши функције и у коме је смислу она била немоћна да ишта предузме?

Сведок: Она је била једна влада која је требала да решава врло важне проблеме. Она је наследила прве тешкоће после оних првих сукоба, који су настали у Америци и који су узели маха у штампи. Требало је то разбити. И влада није била у стању да реши тај проблем, као и многе друге проблеме. Очеvidно је да је имала тешкоћа и није моГла реаГирати на све то. Она је од почетка била немоћна, не само збоГ стања које је настало у земљи, неГо је дошло и питање сукоба у Америци и краљ је позвао Шубашића у Лондон. И таква влада није била у моГућности да врши своје послове.

Бранилац: Је ли влада у својим одлукама била подложна контроли савезника?

Сведок: Није.

Бранилац: Па добро, зар она није моГла донети извесне декларације у томе поГледу, за које сте казали да су их потребе изскивале. Ако није моГла да изведе, је ли моглп да формулише, да их изложи јавности?

Сведок: Декларација јуГословенске владе о којој је реч у поГледу стања у земљи да смањи сукобе и да их ублажи, таква декла-

рација није била ни у чему у супрошности са интересима савезника, јер би та декларација ублажила подвојене интересе племена. Ту није био проблем око питања Енглеза него око питања моралних тежикоћа у самој влади. Једна влада у емиграцији влада је по нужди и влада у емиграцији управо и није влада.

Бранилац Терзић: Је ли влада помагала покрет Драже Михаиловића и онда кад је у иностранство била продрла вест да извесни Дражини команданти сарађују са окупатором?

Сведок: Није.

Бранилац: Каква су реагирања предузета од стране владе Слободана Јовановића кад су те вести продрле у свет?

Сведок: Слободан Јовановић у томе тренутку био је формално министар-претседник пред уклањањем.

Бранилац: Је ли влада била обавештена о народноослободилачкој борби, да се Народноослободилачка војска бори против окупатора, је ли влада о томе била обавештена, па ипак и поред тога помагала покрет Драже Михаиловића?

Сведок: У 1942 Години није била о томе обавештена.

Бранилац: Али кад је већ продрло у свет, јер оптужница мом браћенику Слободану Јовановићу ставља на терет да је и поред ШоГа што је знао да покрет Драже Михаиловића сарађује са окупатором влада ипак помагала Дражу Михаиловића односно његов покрет?

Сведок: Не, то влада није знала. Ваш браћеник није био у томе положају и не могу по савести да кажем да је он, може бити, нешто знао и то крио. У 1943 Години, кад су дошле прве сумње, ја који сам био доста добро и са једном и са другом савезничком страном, нашао сам се случајно у таквом једном односу да сам поверио совјетској амбасади један мој разговор са једним америчким новинаром који ме је питао шта мислим, да ли су тачни ти Гласови. Ја сам казао да то не могу да знам, али сумњам - поменуо сам Јевђевића - и казао сам да не могу да тврдим да нема Шаквих ствари, али не могу ни да их искључујем.

Јасно је да покрет на овој страни, без обзира колико је темељно фундиран, није био јединствен покрет. У томе је основна ствар између ова два покрета. Покрет ослободилачки био је јединствена идеологија, јединствена организација, јединствена дисциплина, а на оној другој страни видим да ништа није било јединствено, осим једне једине тачке програма, осим страха од превласти комуниста и онда је та страна застранила.

Претседник: Ви се испитујете као сведок!

Сведок: Молим. Узразговору са пријатељима у совјетској амбасади дао сам им копију ШоГа разговора са америчким новинаром и тиме хоћу да кажем колико сам објективно судио.

Претседник: Ви кажете 1943 Године?

Сведок: Јесте.

Претседник: Можете ли се сетити месеца?

Сведок: Не могу.

Претседник: Пролеће, лето, јесен?

Сведок: Може да буде само пролеће. Колико сам био објективан у мом суђењу најбоље се види што сам дао копију тога интервјуа са Американцем пријатељима у совјетској амбасади.

Бранилац Терзић: Да ли је у иностранство допрла прва вест о сарадњи Драже Михаиловића са окупатором па је онда дошао предлог његов за одликовање или је пре дошао предлог за одликовање па је у Европу избила та вест? Да ли можете да се сетите тога?

Сведок Грол: Ја не могу да кажем ту ствар, то је за мене питање које не разумем.

Бранилац Терзић: Оптужница ставља на терет Слободану Јовановићу да је одликовао људе за које је знао да су у служби окупатора. Ви сте били члан владе па вас питам да ли је та вест, која је продрла у Европу, дошла пре предлога Драже Михаиловића за одликовање или после?

Сведок Грол: Време није тачно као што је наведено јер та вест није могла продрети у јавност. То је био почетак а ово је био крај, то су била два разна времена.

Бранилац Терзић: Које је било крај?

Сведок Грол: Кад су нукле ствари. То је далеко једно од другога. Иначе би се могло претпоставити за Слободана Јовановића нешто Горе него што оптужница то ставља.

Бранилац Терзић: Да ли је именовање Драже Михаиловића за министра војске дошло да појача његов положај у земљи или развојем каквих прилика независно од тога?

Сведок Грол: То је дошло скоро случајно. Кад је дошло до промене владе Симовића у јануару онда је та промена наишла на такву узбуну његових пријатеља у Каиру да је то била побуна војске у Каиру. Тако да уклањање шефа од 27 марта са положаја претседника владе с једне стране а с друге стране побуна официра у Каиру дошла у такву светлост да је влада дошла под сумњу о својој држању. И није се имао ни један виши официр, и не знам чија идеја, дошла је идеја да овај, који има неки Глас, пошто Симовић није пристао на компромис да остане као члан владе, у ресору ваздухопловства а његови су пријатељи доле у Каиру направили побуну и влада дошла у тежак положај те је прихватање ове идеје била случајна ствар. Да је Генерал Симовић прихватио компромисно решење и остао као члан владе до тога не би ни дошло.

Бранилац Терзић: До наименовања Драже Михаиловића за министра војске?

Сведок Грол: Не би дошло.

Бранилац Терзић: Кад сте ушли у владу Симовића је ли било консултовања или вам је као свима осталим министрима који су ушли у владу по налогу или заповести само саопштено?

Сведок: Не може се казати по заповести или по налогу. Цела атмосфера у земљи била је... тако.

Бранилац: Мислите на 27 март.

Сведок: Тако узбуђена. Ја нисам знао за ту заверу, оно јутро. После је дошао један официр потпуковник Радојчић са сином једног мога пријатеља да би му веровао да, се извршио преврат и то ми рекао и онда сам тако доведен у команду. Тамо сам нашао претставнике осталих паришија.

Бранилац: Влада није дала никакву декларацију у поГледу образовања владе Симовића.

Сведок: Није.

Бранилац: Да ли сте веровали да ће вас напасти Немци или не.

Сведок: То је сваком паметном човеку било јасно да друкче не може бити.

Бранилац: НеГо.

Сведок: НеГо да нас нападну.

Бранилац: Јесте ли очекујући напад предузели какве мере да очистите поједина места од петоколониша? Мислим на командна места у војсци. Да ли је какве дискусије или разГовора било у том поГледу јер сиГурно да је Симовић знао да поједина висока места у војсци заузимају петоколониши више мање, који нису сиГурни на тим местима.

Сведок: Ми у оцену ко је на ком месту у војсци нисмо улазили јер је шеф владе био на челу завере. Они су били заинтересовани за своје личне животе и ми нисмо моГли бити већи католици и од Папе да можемо избацити тоГа и тоГа.

Бранилац: Је ли била изражена оријентација нове политике Душана Симовића, да ли је она имала да настави само оним путем који је дотле био обележен према Немцима или у друГом правцу, у правцу наслона на Совјетски Савез. То ме интересује.

Сведок: СиГурно јер прво је тражен контакт са Совјетским Савезом а то је онај пројекат уГовора који је оне ноћи био направљен.

Бранилац Слободан Суботић: Ја сам бранилац оптуженог Гавриловић Милана и Радоја Кнежевића. Молим вас да укратко објасните улогу Радоја Кнежевића од 27 марта па до њеГовог отпуштања-Губљења поверења од стране краља, у вези са организацијом Драже Михаиловића. Мене интересује какве је везе одржавао са Дражом Михаиловићем?

Сведок Грол: Ја сам већ рекао да ја не знам да ли је могао имати неке специјалне везе он као Радоје Кнежевић. Уопште мени до данас остаје необјашњена улога Радоја Кнежевића у целом 27 марту, сем везе са њеГовим братом. МноГе ствари у којима се види Радоје Кнежевић су рефлекс не њеГовог личног мишљења неГо тогп комплекса што је упао у ту везу. Он раније није имао никакве везе са двором. Треба знати да је Радоје Кнежевић од Корошца избачен из службе зато што се је залагао за професоре-комунисте и што је назван камуфлираним комунистом. Дакле, не може се везати ни за какву радњу антидемократску, па чак ни антикомунистичку, а како је ушао у комплекс кад је дошао у

Лондон, то ја не знам. Ја сам рекао да је Радоје Кнежевић утицао на краља до Лондона. У Лондону, кад је краљ дошао до других веза, његов утицај већ је био секундаран. Али какав је однос могао бити специјалан и какав ауторитет да специјално општи са Дражом, то ја не знам.

Бранилац: Ја мислим да није специјално општио са Дражом Михаиловићем, него ме интересује да ли је учинио било какав Гест да би се манифестовао нарочито изразити пријатељски став, да би се ангажовао за организацију Драже Михаиловића и да ли се у иностранству као политички човек ичим ангажовао.

Сведок Грол: Он се, докле је Дражин Глас, репутација била ван спора, он се могао ангажовати исто колико и други, један степен мање или више. Ја могу да знам факта и чињенице, а не могу да тумачим његово мишљење. Али, за мене је искључено то да је у његовом уверењу, у његовом карактеру било антидемократских идеја, јер би морало да буде антидемократски ако би дошао на "ОЈУ 0" треба у земљи елиминирати један део од другог да би једна идеја победила. То је у случају Радоја Кнежевића искључено. Код Слободана Јовановића то искључује његова култура, а код Радоја Кнежевића искључује његово уверење. Биће сигурно у данашњем покрету људи који знају како је он избачен из службе. Он је дошао у сукоб са краљем кад је дошла у питање његова женидба и питање утицаја које је довело до чиновничке владе.

Бранилац: Ви искључујете могућност да би он могао помагати Дражу Михаиловића као сарадника окупатора.

Сведок Грол: Ја мислим да је та могућност искључена код сваког човека од имена, без обзира да ли је чак и реакционар.

Сведок: Било је људи који су били напредни или не. Али искључено да је, без обзира на окупатора могао да буде неки фашистички претставник. Разуме се то нису документа. То говорим чисто из уверења.

Бранилац Суботић: Ви сте са Радојем Кнежевићем одржавали везу, разговарали се и вероватно знате његово становиште, дискутовали сте.

Сведок: Јесмо. Моје уверење, у многама из ранијег времена ја га знам као сина једног МОГ пријатеља, ја сам знао његову породицу и његово становиште и борбу за цело време диктатуре.

Бранилац: Када је дефинитивно отишао из Лондона?

Сведок: Када је дошла нова влада, отишао је из Лондона још у јулу, краљ је узео другог секретара а он је отишао у Лисабон где је био месец два одакле је упутио протестни акт краљу, после кога је Пурић тражио да краљ пристане да га отпусти.

Бранилац: Поводом чега протест?

Сведок: Поводом идеје о женидби. Он је рекао да је то крај краља. Не знам тачно термине али тешки су били термини. Пурић је још оног дана поднео акт да се он уклони.

Бранилац: Значи ли да је разлика мишљења између Радоја Кнежевића и става Пурићеве владе довела до његовог дефинитивног уклањања.

Сведок: То може да буде ван дискусије. Ја то к*жем објективно без обзира на све.

Бранилац: Ја сам истоГ мишљења и молим вас да то кажете.

Бранилац: Молим вас о Милану Гавриловићу. Он је по изјави оптуженог Михаиловића један од стубова његове политике. Ја сам из вашеГ исказа видео да је стуб његовоГ одржавања био војни кабинет. Ви сте рекли да је Милан Гавриловић са војним кабинетом био у рђавим односима и да није уживао његово поверење.

Сведок: Јесте.

Бранилац: Па молим вас, да ли је Милан Гавриловић на који други начин, ако вам је познато помагао акцију Драже Михаиловића, његов углед, и тако даље.

Сведок: Ја не знам да Га је на који начин помагао. Он је по својој сељачкој идеологији био начелни противник комунизма а никакав актом, чланком или манифестацијом, или у вези са дискусијом у влади, или ма где, ја не знам да такав факат постоји.

Бранилац: Да ли је некада за време седница министарскоГ савета кад се дискутовало између два мишљења, становишта о партизанском покрету и покрету Драже Михаиловића, да ли је Милан Гавриловић заузео став против партизана?

Сведок Грол: Ја кажем никакав непријатељски став, никакав манифестациони акт није учињен. Да је он, нарочито пре две Године, кад је цео свет био на оној страни, да је он био више за идеологију рецимо ове организације, неГо покрета партизана, то је извесно. Уосталом ја мислим и данас треба да се једна истина каже без околишања. Сигурно је то да је код свију чланова и оних који су ... није било некоГа у влади који је тренутно желео и залагао се да иза рата буде превласт једне партије - Комунистичке, или да је ко мислио да може један покрст или једна партија да искорени или избаци из јавне функције и смањи њену вероватност на успех на начин да се послужи војском или силом. То је апсурдна идеја, не став владе, неГо и приватни разговори оних који данас ни једну такву безумну идеју не би моГли да бране, нити би моГли одржати везу са савезницима... нити би они моГли бранити, нити да одрже да имају приступ у кућу Совјета. То би значило дискусију да један покрет ... значи не учествује више у кући Совјета.

Бранилац Гавриловића: Кад је Милан Гавриловић престао бити министар?

Сведок Грол: Мислим у јулу.

Бранилац: Ја сам вас разумео, не знам да ли је то тачно да су основне разлике међу вама у влади у Лондону настале не услед Гледања на партизански и четнички поГлед, неГо на српско-хрватско питање, да је то била Главна диференцијација међу вама, јер по јавној тужби изГледа да сте се ви разликовали по томе,

што су једни били присШалице народноослободилачкоГ покреШа, а друГи присШалице ДМ.

Тужилац: Не, јавна Шужба не Шврди да је било присШалица и једне и друГе Групе.

Бранилац: Мени Шако изГледа, јер диференцијација релевантно за јавну Шужбу може биШи само ово, а не оно иШо су они распрваљали између себе, а Шо је сШаро наслеђе сШаре Југославије...

Тужилац: Само Шо Шужба није посШавила.

Бранилац: Молим вас, да ли је диференцијација између вас на сШала у поГледу народноослободилачког покреШа или покреШа Дмили на тиШању српско-хрваШском?

Сведок: Ја кажем да Ше диференцијације није било до 1943 Године, Шо јесШ да се није показала ни у чему, али да је доШле било акуШно тиШање националноГ уређења земље, Шо јесШ односа Срба и ХрваШа и тиШање циљева целе кампање коју је заузимао цели свеШ.

Тужилац: Друже преШседниче ја нисам чуо.

Претседник: ЧиШаћеШе у стеноГрафским белешкама.

Бранилац оптуженог Момчила Нинчића адвокат Алкалај: Господине Гроле, ја сам хтео да вам поставим неколико питања у вези са министарством оптуженог Нинчића кога ја браним по службеној дужности. Какав је био ваш ресор у влади?

Сведок: Саобраћаја.

Адвокат: Да ли је било какве разлике у погледу вашег ресора и његовог, у погледу улоге функција и значаја ваше личности, и, рецимо, личности оптуженог Нинчића?

Сведок: Ја са Нинчићем немам никакав посебан лични спор. Први спор био је у питању Фотића кад смо ми тражили да се то разјасни, тај се однос и кад он није бранио али је Шо тиШање условљавало да се види каква ће биШи процедура у поГледу Америчана, јер је Шо био један поремећај. То је био један спор у коме сам ја поводом Фотића казао да Нинчић нема дисциплине у погледу својих главних сарадника. О томе Суд има документа, о седницама министарског савета, где сам ја држао дугачак говор, који је Нинчић схватио као лични напад, а ја сам још онда указао углавном на Шо да је необавешШеносШ врло опасна сШвар ако се продужи овако да се не зна иШа се доГађа у земљи и ако Генерал Недић не зна иШа се доГађа у свеШу, и ако он буде сужавао своју базу. Рекао сам после кампање која је букнула у Америци да се његова база сужава иШо се он преШсШавља као искључиви српски шеф и иШо се он сужава у поГледу политичко-социјалном, што се обележава као противник партизана, који су предвођени комунистима. То је био мој једини спор с Нинчићем. Нинчић је после два месеца истрошен свим тим стварима и болеићу повукао се у јануару 1943 Године.

Адвокат: Је л се он повукао пре вас?

Сведок: Јесте.

Адвокат: Који су разлози?

Сведок: *Сад сам вам казао.*

Адвокат: *То нису политички разлози.*

Сведок: *Нису. То су разлози унутарње природе. Вероватно да се повукао истрошен политичким радом спољне природе.*

Адвокат: *Да ли је до момента његовог иступања из владе дошло на дискусију у влади питање акције Драже Михаиловића?*

Сведок: *До тада није.*

Адвокат: *Значи до тада уопште није он заузео став ни за, ни против?*

Сведок: *Није.*

Адвокат: *Да ли је Нинчић имао каквог удела у погледу покрета ДМ?*

Тужилац: *Каже да је био министар.*

Адвокат: *Није се дискутовало то питање?*

Сведок: *Ја мислим да оптужба базира уГлавном на питању Фотића, а не на овом питању.*

Адвокат: *Ја сам хтео још да вам скренем пажњу на једну ствар на ед мемоар који је саставио Живан Кнежевић као одговор на ед мемоар Лозовског. То је било од прилике 3 августа. Међутим, има један доказ у актима против емигрантске владе у коме се Живан Кнежевић жали председнику владе на саботажу Министарства спољних послова због тога што тај ед мемоар није састављен као одговор на ед мемоар Лозовског и што није послат до 31 августа. Да ли можда знате што о томе и да ли сте у томе видели један став Нинчића?*

Сведок Грол: *Не први пут чујем о томе.*

Бранилац Алкалај: *Да ли сте могли да имате мање извора сазнања него Нинчић у појединим стварима? Да ли је он имао јачи значај, ближе везе са Кнежевићем, или сте можда били у подједнаком положају у погледу извора сазнања.*

Сведок Грол: *Ја мислим да смо били формално подједнаки, али он је био министар спољних послова и да ли је имао других начина да се обавештава о спољним факторима ја не знам.*

Бранилац Алкалај: *Интересантно да председник владе Слободан Јовановић кад се обраћа министру унутрашњих дела онда му чисто наређује: изволите послати нашим посланицима депешу следеће садржине и ту се јавља министар спољних послова само као преносилац наређења председника владе. Зар вам то није падало у очи да нема слободе у раду самог министра спољних послова.*

Сведок Грол: *А ако се тицало војних ствари имао је само да саопштава, ако се тицало ствари политичке природе Нинчић не би примао већ би изнео пред седницу министара као спор.*

Бранилац Алкалај: *Какав је био став Нинчића као министра спољних послова у погледу наше сарадње са СССР. Да ли је то била политика владе? Какав је став заузимао лично. То је у вези са састанком са Молотовом.*

Сведок Грол: *О томе аутентично да дајем обавештења као чињенице не могу. Ја знам да није решавано, али је једанпут Ни-*

нчић рекао да је он начинио један покушај, али пошто се Шај покушај сводио на парафразирање уговора у Београду од 27 марта, да се та база сматрала као недовољном и да је он онда нашао да с обзиром на стање које је владало у емиграцији није у стању да прими на себе и да изведе нешто пуније и шире, то јест да је он почео тај посао, али има у њему један неуспех. То је вероватно такође утицало на његово одлажење.

Бранилац Алкалај: Да ли ангажовање Нинчића за Фотића значи у исто време и политичку сагласност у погледу националног интерног проблема јуГословенског, да се он није саГласио са великосрпском политиком коју је Фотић водио?

Сведок Грол: О томе ја не знам. Не могу да ценим факта. Ја сам овде пред Судом и сносим пуну одГоворност, а имам одГоворност за сваку реч која би поГађала ма кога и морам да будем обазрив и не моГу тумачења моја да схватим као факта.

Бранилац Алкалај: Да ли се сећате седнице владе од 6 новембра 1942 на којој је Нинчић на нечије питање, на питање некоГ министра, дао овакву изјаву: „Сукоб Драже Михаиловић са партизанима развија се ван домаћаја наше спољне политике, и у том погледу не можемо њеном вођењу нити ишта приписати у заслугу нити ишта у кривицу.

Сведок Грол: Ја моГу да протумачим, али не моГу да потврдим да је то одговор на нападе који су били у влади по питању „Србобрана" и покојноГ Дучића. И у вези с тим нападом био је напад на Фотића, индиректно, тако да је он био танГиран и да је он казао да ту нема везе са формалним вођењем политике. То је сиГурно био одговор Бањанину или неким другима који су Га нападали збоГ Драже, „Србобрана" и Фотића. Он је хтео тиме да каже да он као министар иностраних послова и његова политика нису дале неки конкретан допринос тој ситуацији.

Бранилац Алкалај: Да ли је било речи у влади у поГледу координације рада четника Драже Михаиловића и партизана маршала Тита и када је то било.

Сведок: То је било у пролеће 1943 Године. Прво су почели приватни разГовори, незванични и тек у јулу месецу дошло је до конкретнијих ствари и једноГ предлоГа који је учињен и који је достављен, да се створи једна база да Дража Михаиловић постиГне компромис, да се бар чува једна демаркациона линија, да се избеГавају сукоби, да се поставе зоне и одреде акције, као и да се то акцентира и да се једни и други чувају сукоба у тим земљама. То је био конкретан предлог који је упућен а ишта је било доцније ја не знам пошто је наступио пад владе.

Бранилац: Господине Гроле, зашто није било речи по томе питању када је већ било често сукоба као што се из свеГа види и раније?

Сведок Грол: Када је та сШвар искрсла она је дошла на дневни ред. То ни је ствар која се објављује у новинама неГо је то ствар која се повлачила са сумњама и споровима, да ли има сукоба или је то само инцидент, или је то само политика једне акције про-

Шив друге. Али када је искрсла и у Шоме мучењу око обавештења дошли су Ши разговори деШаљније природе док се није Шакође дошло до Шога да се покуша да се спречи да не долази бар до сукоба.
Претседник: *Дајем одмор од 15 минуШа.*

Одмор у 13,45 часова.

Наставак претреса у 14 часова.

Претседник: Наставља се претрес. Уведите све оптужене. (У салу уводе оптужене.) Одбрана, адвокат Тасић, као бранилац оптужених Фотића и Кнежевића да ли има да постави каква питања.

Бранилац Тасић: Ви сте навели да се делатност Константина Фотића и Живана Кнежевића, ја њих браним, уколико сам могао да чујем, јер се тешко чуло, углавном кретала међу исељеницима нашим у Америци и да су ту постојале две групе. У једној групи је био он, а у другој били су, разуме се противници његовог мишљења. У чему је делатност Фотића, по нашем мишљењу била упорна против народноослободилачке борбе и покрета и да ли је ту било више људи и да ли је он био вођа тога покрета, те групе око „Србобрана“, и да ли је он био уредник листа „Србобрана“?

Сведок Грол: Није био уредник.

Бранилац: Да ли је то била нека нарочита организација или група људи повезаних око „Србобрана?“ Шта знате о томе?

Сведок Грол: После 27 марта Фотић је у једном моменту имао једну улогу која је могла да буде добра за савезничку ствар, али је Фотић ушао у тај период оптерећен разним свађама у Америци, пошто је Фотић био претставник Југославије још из времена диктатуре и Стојадиновића. Све што је бацано на терет Стојадиновића падало, је на терет нашеГ претставника у Вашингтону. ЗбоГ таквог положаја он је дошао у рђаве односе са једним делом наше емиграције, хрватско-словеначке, који је као што знате имао једну екстремну политику и у Америци и у земљи. Када је дошло до споразума Цветковић-Мачек и када је у Хрватској дошло до режима ХСС Шо је било тако кратко и брзо да чак и они елементи који су били у Хрватској нису могли да уђу у једну строгу државну линију, а камоли они који су били у Америци. Он је онда имао муку између ових око „Србобрана“ и ХрваШа. Он је покушао да наметне своју тезу, чиме је отежао свој положај. То отежавање дошло је што се је он повезао са великосрпском акцијом и неким Хрватима, тако да, мада се је био везао потпуно за ту атмосферу око „Србобрана“, ипак се није видела директно његова акција, видела се само Дучићева акција, који је нападао на владу у Лондону и на нас појединце. И онда је у томе стицају, пошто је Фотић имао наслона на ову страну акције великосрпске и једним делом Хрватске и према томе ми нисмо могли да верујемо да он нема начина да се од тога дебарасира и десолидарише. ЗбоГ тога је у јесен 1942 године дошло до тога критицизма, до разговора на министарским седницама и до оних Шешкоћа до којих је дошао

Нинчић. Тада је он имао оШворену и драсШичну линију. То не улази у период о коме ја говорим, ја говорим само о ономе периоду у коме смо ми у влади имали дискусију поводом ФоШића, када су ХрваШи Шражили положај амбасадора у ВашингТону. И Шако је дошло до ШоГа да он Шреба да осШане на положају. Разуме се после се ствар почела развијати и у другом правцу где може доћи и до одговорности. У првом периоду ја не знам, да ли се он залагао за ову или ону линију, али знам да се је залагао за струју велико-српску, истичући једино акцију Драже Михаиловића, а против партизана. Ситуација се затим развијала као клупче од једног догађаја до другог.

Бранилац: То је рад ФоШића у националном поГледу, у тиШању српско-хрватском. Је ли Фотић радио уопште противу народно-ослободилачкоГ покрета. Ви сте примали „Србобран“ па ћете знати, и да ли је у влади било речи о томе.

Сведок Грол: Ја сам казао да директно у томе периоду није било осим индиректно што је био везан за Групу велико-српску.

Бранилац: Ви сте казали да се код вас јавила сумња током 1943 године да постоји сарадња орГанизације Драже Михаиловића са Немцима.

Сведок: Нисам казао да постоји сарадња, неГо да је било извесних људи у тој орГанизацији који су то сазнали.

Бранилац: Да ли је моГао Фотић у ВашингТону да сазна пре вас у Лондону о тој евентуалној сарадњи, или да се јави код њеГа сумња.

Сведок: Ако хоћете да Говоримо сасвим реално, он је као преставник једне државе, имајући сталан контакт са странцима, моГао пре мене да сазна. Ја сам зависио од обавештења у јавности и пропаГанди с једне и с друге стране. Он је имао то исто, а имао је и положај дипломатскоГ претставника и опитио са свима странама и ако се мери између мене и њега онда је релативно он био у бољем положају да сазна, него ја.

Бранилац: Без обзира на даљину што је он у Америци.

Сведок: У овим стварима даљина није имала значаја, пошто влада у Лондону није имала директно обавештење, неГо је зависила од индиректноГ обавештења, од пропаганде која је била и на једној и на другој страни.

Бранилац: Ко је помагао линију Фотића? Је ли могао Фотић да има своју линију, чиновник амбасаде, и неку своју политику, или је он спроводио политику владе?

Сведок: Он није имао права да има своју политику, али уколико је он спроводио политику владе, то је било спорно и збоГ тога су и наступиле те дискусије.

Бранилац: Ви сте били лево крило у влади Слободана Јовановића и кад сте ступили у везу са покретом народноослободилачким, које Године?

Сведок: Нисам имао посебну везу, ја сам се само изјаснио за тај покрет иако сам био министар активни у влади Слободана Јовановића.

Бранилац: Које Године?

Сведок: Мислим 1943 Године у пролеће.

Бранилац: Да ли је то било познато Фотићу и осталим амбасадорима?

Сведок: Ако сам Говорио на радију било је познато, а Говорио сам на радију у Лондону.

Бранилац: Зиате ли што о Живану Кнежевићу, мом другом брањенику. Он је био шеф војног одељења тамо.

Сведок: Јесте.

Бранилац: У току вашег исказа један од брањеника другог оптуженог, ја нисам чуо добро ваше речи, навео је да сте ви рекли да је то био стуб Драже Михаиловића у војном одељењу. Ако сте то рекли, а ја не знам, по чему је био стуб?

Сведок: Ја се тим фигурама и епитетима не служим, него сам питао ко је био у ближој вези? У ближој вези били су они који су били у функцији у којој морају бити у војном кабинету. На челу кабинета био је министар војске Јовановић, а шеф кабинета био је Кнежевић.

Бранилац: Добро, то је у поГледу извесноГ сазнања, у поГледу делатности. Шта би значила реч стуб?

Сведок: Ја ту реч нисам никад употребио, а нарочито ниГде у моме исказу.

Бранилац: Један од бранилаца је поставио такво питање, а ви нисте реаГирали. Да ли сте били члан владе одмах непосредно после 27 марта, после пуча?

Сведок: Био сам у влади.

Бранилац: Је ли вам познато за оптуженог Живана Кнежевића, каква је била његова функција и шта је он радио?

Сведок: Ја лично њеГа нисам познавао, знао сам само његовоГ брата. Знам једино то да је он био у пучу један од Главних чинилаца.

Бранилац: То сте чули?

Сведок: То сам видео.

Претседник: Има ли одбрана још питања? (Нико се не јавља)

Тужилац: Ви сте изјавили на записнику, на вашем другом записнику кад вас је саслушавао иследник, на крају ово: „Фотић је био најизразитији претставник Дражине политике и подржан је од стране двора и групе официра". Је ли то тачно?

Сведок: То је мој исказ.

Тужилац: Јесте, ваш исказ, и питам: Је ли то тачно?

Сведок: То је тачно.

Тужилац: А да ли вам је познат извештај др. Којена, који је у току окупације изишао из земље и на путу из земље састао се са Јевђевићем? Да ли вам је познато да је др. Којен у свом извештају изнео низ чињеница о отвореној сарадњи четника са окупатором?

Сведок: О томе извештају др. Којена ништа не знам. Ја сам стекао уверење о Јевђевићу независно од др. Којена.

Тужилац: Значи, тај извештај вам није долазио до руку?

Сведок: Није никакав извештај од др. Којена.

Тужилац: Да ли вам је познато да је посланик ваше владе у Ватикану више пута подносио извештај о сарадњи организације Драже Михаиловића са окупатором и о борби те организације против партизана?

Сведок: Није.

Тужилац: Ни то вам није познато?!

Сведок: Није.

Тужилац: Кад сте ви били министар иностраних послова, ово је у вези са одговорношћу Нинчићевом, а како сте ви радили и Нинчић је сигурно слично радио, да ли сте слали депеше амбасадорима и посланицима у којима сте преносили Дражине депеше и давали налоге да се те депеше популаризују кроз штампу?

Сведок: Нисам. Ја сам био свега месец и по дана министар иностраних послова, али сам већ тада био у таквом једном стању скептицизма, само ја нисам преносио такве депеше нити давао налоге да се оне објављују кроз штампу.

Тужилац: А да ли вам је познато да је Нинчић тако радио? Са једнима је поступао што је казао „ради вашег личног обавештења“ а са другима опет „да дате што шири публицитет, нарочито оним депешама којима се побија сарадња Драже Михаиловића са окупатором.“ Да ли вам је то познато?

Сведок: Не знам то.

Тужилац: Да ли је ваша влада дала директиву Дражи Михаиловићу да не почиње никакву озбиљну борбу против окупатора све до слома Немачке или до искрцавања савезничких трупа у Југославију?

Сведок: То не знам, *ни за какву директиву, да се активност у земљи прекрати, али знам за конкретан случај, не знам да ли је тада Нинчић или ко други био министар иностраних послова, да је по захтеву савезника дата директива да се продужи отпорни дух, али да се не приступа никаквој организованој оружаном акцији све док савезници не дођу.*

Тужилац: Који савезници? Је ли сва три савезника или само два савезника?

Сведок: На то не могу да одговорим, само знам да је за то била иницијатива савезника.

Тужилац: А ја знам то да је један од савезника био за то да покрет отпора ступи одмах у дејство...

Сведок: *Ја знам за ту иницијативу да се не ступа у дејство док савезници не дођу, и то је била иницијатива савезника.*

Тужилац: А да ли је вама позната поверљива депеша послата Дражи, коју ми имамо у документима?

Сведок Грол: Не, јер нисам никад имао компетенцију.

Тужилац: *А да ли је претресано у влади то питање кад да се започне?*

Сведок Грол: *Ако није било отпора онда кад је дошло до тога да савезници после оних репресалија у Крагујевцу и Цепкој траже да се не почиње.*

Тужилац: *Је ли владино мишљење било такво?*

Сведок Грол: *Ако влада у једном потхвату који треба да има тај замахај нема потпору савезника очевидно да она није могла да има иницијативе.*

Тужилац: *А да ли су партизани имали потпору?*

Сведок Грол: *То им нико не спори. Разликујте један револуционарни покрет.*

Тужилац: *Обичан ослободилачки покрет који се тукао и са Немцима и са Талијанима, и са Бугарима и са њотићевцима и са недићевцима и са четницима Драже Михаиловића срачунат само на то да се истера окупатор. Такав је скроз за време борбе. Да ли је линија владе, у којој сте ви били министар, била уништење партизанског покрета, или блаже да кажем подвргавање под Дражу Михаиловића, да ли је, евентуално, то линија извесног круга у влади, ако не читаве владе?*

Сведок Грол: *Мислим да је апсурдно такво уверење, које би смео неко да пропагира а да остане уз савезнике. То би била једна аномалија. То је искључено да би дошло до дискусије.*

Тужилац: *Зар вам нису познате депеше где се влада јавља амбасадорима: „Тражили смо од савезника да се партизани подвргну под команду Драже Михаиловића“?*

Сведок Грол: *Не, то је могло да буде војна иницијатива, а не владе.*

Тужилац: *Није вам познато да има таквих ствари са потписом Слободана Јовановића?*

Сведок Грол: *Није. То је било 1943 године ми смо знали да није дошло до компромиса.*

Тужилац: *А 1942?*

Сведок Грол: *1942 године није било дискусије, а 1943 године кад смо видели да тамо иде рђаво нисмо могли.*

Тужилац: *Да ли ви говорите лично у своје име или у име читаве владе? Ако говорите у име читаве владе могли би доћи у сукоб са документима која имамо.*

Сведок Грол: *Читава влада није могла имати, а да ли је ко имао или написао, то не могу да знам.*

Тужилац: *Да ли је ваша влада знала да 1942 године Михаиловић не води никакву оружану борбу против окупатора?*

Сведок Грол: *Није јер је било тих извештаја у пропаГанди - колико су били фондирани то је друга ствар - а били су такви да је био активан и било је ван сумње да врши саботаже.*

Тужилац: *А је ли био став ваше владе да се не предузимају никакве акције?*

Сведок Грол: *Како можете претпоставити да једна леГална влада у емиграцији може имати више иницијативе од свих савезника?*

Тужилац: *А ја вас питам по овоме јесу ли били сва Шри савезника сагласни о времену акције?*

Сведок Грол: *То не могу зна*Ши.

Тужилац: Преко кога је достављена депеша Михаиловићу о подели зоне између четника и партизана?

Сведок: Сигурно су биле војне власти.

Тужилац: Да ли је то било у име владе?

Сведок: Тако смо редиговали.

Тужилац: Је ли то била одлука владе?

Сведок: Дошао је директно предлог од самих војних власти на истоку, да се нађе начин за координацију.

Тужилац: То је било 1943 године.

Сведок: И онда је једног дана дошао претставник Форин Офиса да разговара, и ту смо претресали како зоне да се одреде док се не дође до ширега споразума, да се борбе отклоне, и тако да се створи нова шира подлога. Они су пристали да га доставимо.

Тужилац: Да ли је текст био достављен од стране владе? Јесте ли ви редиговали текст?

Сведок: Ја сам га као министар иностраних дела редиговао заједно са Енглецом.

Тужилац: Која је зона била одређена Михаиловићу и где је требало да иде са својим штабом?

Сведок: Прво је било решено на Дрину или на Ибар. Око тога је било спора.

Тужилац: А је ли Михаиловићу била одређена територија Босне?

Сведок: Ту није била одређена територија на којој би развијао своју акцију.

Тужилац: Да ли се сећате да је један од епископа православне цркве упутио 1942 године генералу Данкелману³²¹ један меморандум у коме је изнео низ случајева покоља Срба које су извршили усташе, приписујући то читавом хрватском народу. Ко је тај меморандум донео у Лондон и шта је даље било? Да ли је дошао у руке Фотића и како га је употребио Фотић у сплету околности.

Сведок: Дошао је доктор Секулић.

Тужилац: А да ли га је министар иностраних послова послао Фотићу с намером да га објави америчком народу?

Сведок: Ја не верујем да је то учинио у том тренутку, али да је то доцније учињено на неки начин.

Тужилац: А је ли објављено доцније.

Сведок: Да.

Тужилац: А да ли је објављено у „Србобрану“ где је испуштено да је упућено Данкелману.

Сведок: Не знам за форму објављивања, само знам да је упућен меморандум.

Тужилац: Ко је руководио војним емисијама?

Сведок: Војни кабинет министра војске.

Тужилац: Кад су даване војне емисије је ли Живан Кнежевић био ту.

Сведок: Био је.

Тужилац: Ко је од групе официра Милана Кнежевића водио читав рад?

Сведок: Они су се мењали.

Тужилац: Рожделовски, Прохаска?

Сведок: Ова су двојица више припадала двору као ађутанти.

Тужилац: Видите, ја нисам могао чути све што сте одговорили на питања браниоца, а судећи по ономе што сте одговорили на питања претседника Суда и питања која сам ја поставио ја сам добио утисак као да ви просто нисте знали шта се тамо радило, ко је из тога круга држао везу са Михаиловићем, да нисте знали о новцу који је слат Михаиловићу из државне касе, да нисте знали о куририма и вези са Михаиловићем, да нисте примали депеше, а видите ја имам ваш исказ на седници од 14 октобра 1942 године из кога се види да сте чак и тајне ствари знали, као што је, на пример, Михаиловићево настојање да успостави везу са Албанијом, са Бугарском, са Румунијом и тако даље. Како ви то објашњавате?

Сведок Грол: Ја сам глобално телеграме примао, можда четири до пет. Што се тиче овог што сам био обавештен то је из пропаганде која је слана из земље о акцији, како је Дража Михаиловић ступио у везу с тим и тим.

Тужилац: Ја бих само факта хтео да знам.

Сведок Грол: То сам знао из јавности.

Тужилац: Видите, у доказном материјалу има докумената где Михаиловић нарочито скреће пажњу да се не објави таква ствар да му се не компромитује веза.

Сведок Грол: Али неки други можда су сматрали да треба да праве рекламу.

Тужилац: Овде има још извесних околности из којих излази да сте ви морали бити мало боље обавештени. Кажете у једном делу за самог Михаиловића да је генерал Михаиловић у озбиљној бризи и настоји да на све стране смањи број непријатеља и увећа број сарадника.

Сведок: Јесте.

Тужилац: То је тачно, он је увећао број сарадника, али није успоставио сарадњу са браћом партизанима, него са Италијанима, са Немцима, са усташама, са црним ђаволом само не са партизанима. Да ли сте били обавештени ви, влада, да је он такве сараднике све више привезивао.

Сведок: Ја сам два три пута изјавио да нисам ништа знао.

Тужилац: Ви горе у једној реченици говорите о задацима које је Михаиловић примио на себе. Значи вама је био познат тај задатак.

Сведок: Не.

Тужилац: Вама је био познат задатак који је влада пред Михаиловића поставила.

Сведок: Тај задатак може бити само један да се продуби отпор, да се не сломи тај отпор.

Тужилац: Да то није овај задатак који се у другој реченици у вашем исказу говори: (чита) „Он се показао свеснији него многи овде споља... Ако би у часу слома сила осовине и пада режима у Загребу и Београду имао да се бори на спољним фронтовима са Италијанима, Немцима, Албанцима, Бугарима, Мађарима, а унутар земље са хаосом и грађанским и племенским ратом...”

Сведок: Видите ако се прочита цео говор да је тенденција била критика политике коју су понеки делови водили, као што је политика у Америци где је дошло до националног спора...

Сведок Грол: *Ако се једна његова акција или спољни факшори продуже у том правцу, кад дође до сумње да постоји државна заједница Југославија, онда се разуме да никоја формална власт не може па да он буде један министар, претставник власти, не може власт да спречи онда расуло или хаос у Београду, Загребу или Љубљани.*

Тужилац: Видите једне реченице коју сте рекли на записнику. Ја вам ово питање постављам ради одговорности осталих чланова владе. Види се пре свега да задаћа која њега чека јесте, да и часу слома сила осовине...

Сведок: Да се он нађе као један регулатор, да онемогући... Ако би се међутим он заратио са Хрватима, онда он није елемент чинилац те владе него њен рушилац.

Тужилац: ...Па онда кажете да у таквој ситуацији не може да се дозволи да води борбу и споља са окупатором и унутра, како кажете племенски рат, Грађански рат.

Сведок: Ја сам казао да он у таквим тешкоћама, ако буде имао све фронтове, племенски фронт и да буде имао фронт демократскосоцијални, који буде према њему сужавао акцију...

Тужилац: Из овога извлачим закључак - јесте ли знали да је Михаиловић водио рат против једног читавог народа - против хрватског народа.

Сведок: Нисам.

Тужилац: Јесте ли знали да је водио рат против једног дела српског народа, а не против једног дела? Ви то називате Грађански?

Сведок: Ја сам рекао да је опасност да ако он не буде водио здраву политику да он може отићи у оно што ви кажете. Нисам могао претпостављати. Али у томе што је код њега преовладавао великосрпски карактер да је то унутрашња борба.

Тужилац: Ја сам само ово прочитао пошто је мени лично невероватно да ви будете тако мало обавештени о раду министра владе у којој сте седели, то је прво, а друго: да тако мало знате, а чак ако се претпостави да нисте знали, онда је немогућно да нисте знали кад се знало у влади. Ви сте изјавили углавном, али данас пред Судом замутили сте исказ. Ви сте рекли: „У Америци Фотић је помагао покрет Драже Михаиловића“, а још прецизније рекли сте на крају: „Фотић је био најизразитији претставник Дражине политике...” На другом месту казали сте да елементи у Лондону, који су исту улогу вршили као Фотић у Вашингтону, да су то Сло-

бодан Јовановић, Живан Кнежевић, Петар Живковић, Пурић, мајор Перић и војни кабинет. Данас сте то замутили. Да ли је тачно шта сте рекли у исказу или је тачно шта сте сада изјавили?

Сведок Грол: Ја само кажем: само они који су по функцији били раније. Ја нисам имао о томе доказа да докажем овако или онако, а друго ради се о људима, да ли је Милан Гавриловић, трећи или четврти, који нису имали функције, или по функцији били везани ...

Тужилац: Везани за ово што су радили, је ли то истина, ако сам добро разумео?

Сведок: Ово моје писмо у јесен, то јест мој говор у министарском савету, ако сте га пажљиво прочитали ...

Тужилац: Врло пажљиво сам га прочитао. Али рекао сам и то да сте ви обавештени о таквим стварима као што су везе са Албанијом, Бугарском, Румунском и тако даље.

Сведок: Никада нисам чуо ... Ја сам знао да је одржавао везе са аграрцима.

Тужилац: Са Мухаремом Барјактером, са Генетом Димитровим...

Сведок: Детаље нисам знао, знао сам да одржава.

Тужилац: А ви рекосте чак на једном месту уз војну и унутрашњу политику наш министар војске мора да води и у једну руку спољну политику. Ви сте обавештени које је Дража везе имао и у земљи ...

Сведок: Молим вас, реците закључак. Ја сам рекао да не може ништа на томе да буде док ми не будемо обавештени о стварима унутра земље, а он не зна за ствари из спољне политике.

Тужилац: Да ли те две акције иду у раскорак? Ви сте, господине Гроле, сведок овде на Суду, од вас одбрана и ја желимо само чињенице, а не желимо да водимо полемику, и ради се о томе, за мене лично, да је неубедљиво све што сте ви рекли о непознавању чињеница, с обзиром на познавање онаквих стварних чињеница, на познавање задатка који је Михаиловић имао. Ја ништа немам више да питам.

Сведок: Питати о задатку, ви можете рећи да је то разумљиво, али то је неприродно, али је разумљиво, може да буде, да моја ствар буде неприродна, то је разумљиво.

Претседник: (Обраћа се тужиоцу) Више немате?

Тужилац: Не.

Претседник: Одбрана, немате више питања?

Одбрана: Не.

Претседник: Данашњи претрес се прекида и наставља сутра у 7 часова.

Данашњи претрес прекинут је у 14,45 часова.

25 јун

Почетак у 7,25 часова.

Претседник: Наставља се претрес. Друже заставниче, наредите да се уведу оптужени (Уведени су сви оптужени). Нека уђе сведок **Главинић Ружа** (Сведок улази у судницу). Приђите Суду. Како се ви зовете?

Сведок: Главинић Ружа.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Београда.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 29 година.

Претседник: Занимање?

Сведок: Асистент Шумарског пољопривредног факултета.

Претседник: Јесте ли удати?

Сведок: Нисам.

Претседник: Држављанин ФНРЈ?

Сведок: Јесам.

Претседник: Јесте ли у пријатељству или непријатељству с оптуженим Михаиловићем?

Сведок: Нисам.

Претседник: Ви сте позвати пред Суд као сведок и упозоравам вас да сте пред Судом дужни говорити истину, лажно казивање пред судом казни се као кривично дело. Шта ви знате да нам кажете?

Сведок Ружа Главинић: Кренули смо из Славковићке чете Ваљевског одреда

Претседник: Каква је то чета, четничка?

Сведок: Не, партизанска. Дошли смо у Рајковић Село, у близини Горњег Милановца, и ту су нам се придружили другови из Рајковића. Одржали смо збор на коме смо говорили и позивали народ да пође у борбу против окупатора. Одатле смо пошли у Славковицу и ту нам се придружило око 30 до 35 другова из каменолома у Славковици. После тога ишли смо даље где нам се такође придружило неколико сељака и стигли смо у Планиницу. Било је већ увече око осам сати и остали смо ту да преноћимо у Планиничкој школи. Тамо смо се сместили у две собе. Ја сам била једина од другарица и мене су ставили у једну мању собу, где је становала учитељица. Разговарали смо неко време о ситуацији и легли смо

да спавамо. Могло је бити око три сата ноћу, већ је скоро свитало, кад је почело око нас да пуца, рафали из митраљеза. Друг учитељ довикнуо нам је: „Лезите!“. Ја сам легла на под. То је била тек формирана наша чета и неки су другови почели да пуцају, а неки су пошли ка прозору. У том су запраштале бомбе, то је трајало око 10 минута, кад су четници улетели у собу. Били су у жандармским и официрским униформама, са брадом, са шапкама на глави, и почели су да нас туку. Нарочито су се били окомили на мене, пошто сам била једина другарица, псујући ми мајку комунистичку. Нарочито се био околио на мене један за кога сам доцније дознала да је потпуковник Павловић и да је био официр краљеве гарде. Он је имао корбач у руци и почео је да ме туче. Сви остали држали су корбаче а неки су пуцали. Почели су да нас туку, то је било у истој шуми, у Соколићу. Почели су да нас грде и туку. Два друга су погинула. Један је тешко рањен и пресавијао се од болова. У томе је дошао један официр, гурнуо ме и казао: „Псето комунистичко, хоћеш Русију.“ Неколико корака од мене, од прилике на пет корака, био је један омањи човек са наочарима, имао је браду, био је покривен пелерином, пушио је на лулу, и мирно посматрао шта се ради са мном и није ништа предузео да ме не туку. Ја сам тога момента питала зашто ми псује мајку и у томе се залетео један из близине тога човека са наочарима и лулом у устима; који је посматрао цинички како нас туку. То је био оптужени Михаиловић, који је стајао под једним дрветом. Један младић, који је био питомац војне академије, доцније сам дознала да се зове Којић, ударио ме је из све снаге. Како ме је ударио пала сам у несвест и кад сам дошла к себи неко су крваво ћебе бацали на мене. Тукли су ме корбачем, цокулама, куда су год стигли и нису гледали куда ударају. При томе су ме стално грдили називајући нас свакојаким погрдним именима. Кад сам дошла к себи видела сам мртве другове, а неки другови били су рањени. Било је пет рањених другова. Знам да је међу рањенима био Чедо Каровић из Брајковца, младић од 17 година, који је са мном пошао. Неки су успели да побегну и од оне групе, од 35 остало је 15 и ја међу њима. Рањеници су били склоњени на страну. Сељаци су рањенике повукли. И то је интересантно, сељаци из Планинице били су узбуђени кад се то десило. То је било крајем августа 1941 године. Они су склонили рањенике и ја их даље нисам видела. Нас су отерали на Равну Гору да нам суде, како су рни казали. У прво време нису нам дозволили да се саслушамо. Тамо је било још мојих колега, био је друг Милош Савковић, а било је и неких познаника мога оца из Ивањице, јер ми је отац родом одатле. Мене су одвојили на страну, а друге другове склонили су на друго место. После тога три пута сам саслушавана и саслушање је трајало по три сата. Питали су ме одакле идем и зашто сам дошла. Питали су нас зашта смо ми. Одговорили смо им да смо за борбу. Онда су се погрдно изражавали о целој нашој борби. Ја сам на све то само ћутала и нисам хтела да разговарам с њима. Тамо сам

провела 16 до 17 дана. Три пута су ме саслушавали и трећи пут сам осетила да се нешто променило. Чула сам од страже да они настоје да дође до споразума са Ваљевским одредом.

Претседник: Ко је тај човек са брадом, у црној пелерини и са лулом у устима?

Сведок: То је био лично Михаиловић Дража. Он је мирно посматрао како нас туку и ничим није реаговао.

Претседник: Да ли бисте ви могли да познате Дражу Михаиловића без те пелерине?

Сведок: Ја мислим да могу. Мени је остао у памети цео његов лик, његове наочаре, брада.

Претседник: Окрените се и видите међу оптуженима има ли га.

Сведок: (Окреће се и показује руком на оптуженог Михаиловића): То је!

Претседник: Приђите Суду, Михаиловићу.

Оптужени Михаиловић: Није тачно казала. Она је пре свега била без наочара.

Претседник: Јесте ли били без наочара?

Сведок: Ја сам имала наочаре, али су ми у тучи пале.

Претседник: (Обраћајући се Михаиловићу): Значи, ви је знате?

Оптужени Михаиловић: Како да не знам. (Обраћа се сведоку): *НисШе* казали *Шачно*. Ја *Шада* нисам носио браду.

Сведок: *Носили сШе*.

Оптужени: *Нисам носио браду, Шо зна и државни Шужилац.*

Сведок: *Имали сШе*.

Оптужени: *Погрешили сШе, нисам тада носио браду. Друго. Никада нисам имао црну пелерину.*

Сведок: *Имали сте, имали сте!*

Оптужени: *Нисам, него суру војничку. Друго, ви нисте били у Групи оних који су били у оне две собе, ви сШе били на Шавану.*

Сведок: *Била сам, ја сам била код учиШељице.*

Оптужени: *Онда сШе казали да су људи погинули унуШра, нису неГо напољу.*

Сведок: *Нису напољу, неГо унутра.*

Оптужени: *Па нисте казали ни ово да сам питао вас: „Ко сШе?“* Пришао сам и питао: „Ви сте Жаркова рођака?“ Тврдим да нисте имали наочаре.

Сведок: *Имала сам.*

Оптужени: *Дађе, ви нисте били у Шој Групи, неГо сте били на Шавану.*

Сведок: *Није Шачно.*

Претседник: *Откуда знате да је она била на тавану?*

Оптужени: *Зато што је последња остала. Изашли сте на улаз. (Обраћа се сведоку)*

Претседник: Ви тврдите да пелерина није била црна него сура.

Оптужени: Да, сура.

Претседник: Па у праскзорју може да изгледа црна. Извршено је суочење.

Оптужени: *Имам још нешто да кажем. У томе је још један доведен и казао је: „Ја сам ваи.“ То је био Јанићијевић. Њега сам наредио да се одмах веже. Јанићијевић је био агент Гестапоа. Он је као такав и стрељан. (Обраћа се сведоку): То је било у вашем присуству.*

Претседник: *Је ли тај Јанићијевић био код партизана заробљен?*
Оптужени Михаиловић: *Прво је био четник и ми смо га одвели јер су Га партизани одвели као свога заробљеника. И ми смо Га стрељали.*

Претседник: *Извршено је суочење између оптуженог Михаиловића и сведока Главинић Руже, како је забележено у стенографским белешкама. Друже тужиоче, имате ли какво питање?*

Тужилац: *У то време кад је Михаиловић са својим одредом напао на ту чету да ли је било борбе између четника и партизана?*

Сведок Ружа Главинић: *Није било борбе, није било непријатељства ни никакве борбе. Ми њих нисмо напали.*

Тужилац: *Да ли су партизани те чете у том селу вршили каква насиља, пљачке, премлаћивање, силовања итд.?*

Сведок Главинић: *Није, ми смо их само позивали на борбу. Сељаци су нас лепо примили и мене су чак звали у другу кућу да преноћим, али ја нисам хтела да се одвајам од чете.*

Тужилац: *Оптужени Михаиловићу, ви кажете да су сељаци казали да је дошла нека банда и да врши нападе?*

Оптужени Михаиловић: *Ово је трећа група коју сам ја напао.*

Тужилац: *Значи бранили сте ваше царство и проливали невину крв?*

Оптужени Михаиловић: *Ко је год пљачкао...*

Сведок Главинић Ружа: *То није тачно, зар ја као професор да идем да пљачкам. То није тачно ...*

Оптужени Михаиловић: *Имаш право, али је за мене тачно.*

Сведок Главинић: *Ми нисмо пљачкали.*

Тужилац: *Значи ви сте иштитили народ од пљачке за све ове четири Године?*

Оптужени Михаиловић: *Јесте.*

Тужилац: *Врло добро (смех у дворани).*

Сведок Главинић: *Да смо ми пљачкали не би сељаци склонили наше рањенике. Сељаци су били узбуђени због тога што се је то дешавало с нама.*

Претседник: *Одбрана, имате ли питања? (Нема).*

Претседник: *Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?*

Сведок Главинић Ружа: *Дајем.*

Претседник: *Можете ићи, а ако желите можете и остати у судници. Нека уђе сведок Даринка Марић-Поповић.*

Претседник: *Окрените се Суду. Како се зовете?*

Сведок: *Даринка Поповић-Марић.*

Претседник: *Одакле сте?*

Сведок: *Из Диваца, срез Ваљевски.*

Претседник: *Колико година имате?*

Сведок: 43 године

Претседник: Јесте ли удати?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Не.

Претседник: Држављанин ФНРЈ?

Сведок: Да.

Претседник: Јесте ли у сротству или пријатељству или завади и непријатељству са оптуженим Михаиловићем?

Сведок: Нисам.

Претседник: Ви сте позвати као сведок да пред Судом искажете оно што знате. Опомињем вас да сте дужни пред Судом говорити истину, јер се лажно казивање пред Судом казни као кривично дело.

Сведок: Ја знам ово. 1941 године, то је било 13 новембра, да су у Дивцима моју кафану, кад сам се враћала из Ваљева, Немци заузели и слуга ми је рекао то. Кад сам ја упитала зашто су то урадили они су казали да је потребан тумач да се споразумеју. Кад сам ја питала тумача он је казао да ће Немци остати до седам сати ујутру да направе споразум са Михаиловићевим четницима. То је било око осам сати увече и они нису дошли. А кад су они дошли ја сам се повукла у кујну. Чула сам када је дошао од четника био Аца Мишић и још два четника, које нисам могла познати. Ја сам их могла видети, али не и познати. Они су остали са њима до пола ноћи. Напољу је била стража и кад су они стигли аутомобилом ја сам тражила од немачког војника да изиђем напоље и они су ми дозволили. Ја сам после изишла напоље и то могу да кажем да сам их видела, а какав је био споразум то не могу знати.

Претседник: Јесте ли видели оптуженог Михаиловића на том састанку?

Сведок: Ја сам била у кујни, а они у кафани. Они су разговарали нешто, ја га нисам познала.

Претседник: Ко је дошао аутомобилом?

Сведок: Аца Мишић и још двојица четника, *а који су то били ја их не познајем.*

Претседник: Јесу ли четници имали браду?

Сведок: Један је био у четничкој униформи, а други у тегет зимском капуту. Аца Мишић је носио униформу југословенског официра.

Претседник: Па зар вас није интересовало као жену да чујете кроз шубер шта се говорило.

Сведок: Ја сам слушала, али нисам могла чути. Преко тумача чула сам само да је овај казао: „Мишићу, зашто сте ви сарађивали са партизанима?" али то нисам могла да чујем. Ја сам пазила да би могла нешто да чујем. Он је рекао: „Ми смо заједно са партизанима сарађивали да установимо шта они хоће, али смо се посва-

ђали." Казао је још да су заробили 360 партизана и да су их предали Јови Шкави на чување.

Претседник: Зар се нисте интересовали који су то све били? Кажете да Мишића знате, а да су вам други непознати?

Сведок: Ја сам се интересовала код сељака и они су ми рекли да је био Михаиловић и његови четници. Ја Михаиловића не познајем и никад га у животу нисам видела. За Ацу Мишића сам чула и њега познајем. Његову мајку сам виђала.

Претседник: Ја ли било каквог обезбеђења око кафане?

Сведок: Били су Немци скроз осигурали. Један аутомобил био је пред штабом, а аутомобил са којим су дошли стајао је на кафанским вратима. Немаца је било много. Нико није могао да уђе ни да изађе. У мојој авлији било је много аутомобила.

Претседник: Ко је био од Немаца?

Сведок: Од Немаца је био командант и други официри.

Претседник: Око колико сати су дошли?

Сведок: Око осам сати.

Претседник: А кад су дошли четници?

Сведок: Они су дошли после пола сата.

Претседник: Колико су се дуго задржали у кафани?

Сведок: Они су се задржали до 12 сати у кафани, а затим су се повукли у собу, али ко је од њих отишао тамо нисам могао да знам.

Претседник: Друже тужиоче ако имате питања изволите?

Тужилац: Немам ништа.

Претседник: Одбрана?

Одбрана: Нема.

Оптужени Михаиловић: Молим, ја сам имао.

Претседник: Приђите ближе.

Оптужени Михаиловић: *Повлачење у собу није истинито. Могућно је да су Немци отишли у собу. Састанак је био у кафани за једним столом...*

Претседник: (Показује скицу кафане): Је ли овако изгледала кафана? То је скица. На дну су улазна врата.

Оптужени Михаиловић: Улазна врата су још у десно.

Сведок: Није. Ово је улаз у собу.

Оптужени Михаиловић: Ви нисте видели ко је био у соби.

Претседник: То је казала, да су се повукли у собу...

Сведок: Ја нисам видела ко се повукао.

Оптужени Михаиловић: Можда су се повукли у собу Немци.

Тужилац: *Ја мислим да је другачије изјавила, да је састанак трајао до 12 сати и они чим су дошли у кафану да су прешли у собу.*

Претседник: *Не, у кафани је вођен разговор. Где се одржао састанак?*

Сведок: У кафани за дугачким столом, чим се уђе са врата.

Претседник: А ко се повукао у собу?

Сведок: Нисам видела. У кафани је настао тајац у 12 сати. Нисам видела да ли су ушли четници или Немци.

Тужилац: Кад је одприлике настао тајац?

Сведок: Нисам гледала на сат. Дошао је тумач и тражио бокал са водом и шест чаша.

Тужилац: *Оптужени Михаиловићу, јесу ли вас питали о четничком покрету, а ви сте тражили само воде?*

Оптужени Михаиловић: *Само воде...*

Тужилац: (Сведоку) Ви сте малопре поменули неке камионе који су наишли.

Сведок: То је био камион којим су били пребачени партизани које је Јова Шкава добио на чување.

Тужилац: Исте ноћи?

Сведок: Исте ноћи.

Тужилац: Које је било доба?

Сведок: Не знам колико је било сати.

Тужилац: Да ли је после настао тајац?

Сведок: Јесте.

Претседник: Јесте ли знали да су то партизани?

Сведок: Ја нисам знала, сазнала сам тек сутрадан ујутро.

Претседник: Од кога сте чули?

Сведок: Од мештана.

Претседник: Јесте ли то тачно сазнали?

Сведок: Јесам... У току ноћи пред кафаном била су два камиона. Ја сам мислила да су то наши сељаци. Нисам знала да су то партизани. То су казали касније мештани. Ујутру су долазили сељаци и ја сам рекла да сам видела неке људе. Они су рекли да су то партизани који су предани Шкавовићу у селу Маркова Црква.

Претседник: (Браниоцу): Имате ли ви нешто?

Бранилац Ђоновић: Ко вам је рекао да су ти партизани предани на чување Шкавовићу?

Сведок: Сељаци, да су их предали четници Драже Михаиловића Шкавовићу на чување, а он Немцима.

Ђоновић: *Малочас, ако сам добро чуо говорили сте о Аци Мишићу. Да ли је он рекао да су заробљени партизани предани Шкавовићу? Рекли сте да је он говорио немачки?*

Сведок: *Говорио је немачки преко тумача, кад је требао да објасни нама. Говорио је српски, Чула сам како је тумач питао Мишића „Господине Мишићу зашто сте сарађивали са партизанима“?*

Претседник: Имате ли још шта, оптужени Михаиловићу?

Оптужени Михаиловић: Немам.

Претседник: Можете сести (Сведоку): Дајете ли Суду часну реч, да сте у свему говорили истину?

Сведок: Говорила сам истину.

Претседник: Можете отићи, а ако желите можете остати у сали.

Претседник: Нека уђе сведок **Сакић Нинко**. (Улази сведок) Како вам је име и презиме?

Сведок: Нинко Сакић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Доња Бадања.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 39 година.

Претседник: Занимање?

Сведок: Бравар.

Претседник: Јесте ли ожењен?

Сведок: Да ожењен сам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Двоје.

Претседник: Држављанин ФНРЈ?

Сведок: Да.

Претседник: Ви сте позвани као сведок и упозоравам вас на дужност казивања истине пред Судом, јер лажно казивање казни се као кривично дело. Јесте ли у завади, омрази или пријатељству и сродству са оптуженим Драгољубом-Дражом Михаиловићем?

Сведок: У омрази јесам, али у сродству нисам.

Претседник: Како сте у омрази?

Сведок: Зато што је крив за смрт мојих три стотине другова.

Претседник: Зато га тужба тужи. Шта знате да испричате конкретне чињенице, без опшрности.

Сведок: Знам да сам 7 новембра 1941 године стигао у Горњи Милановац у намери да кренем за Чачак. Ја сам био командант Другог батаљона Првог шумадског партизанског одреда. Кад сам дошао у Горњи Милановац тамо су у исто време били и четници Драже Михаиловића под командом капетана Стојановића, колико се сећам. Отишао сам у штаб команде Милановца, партизански, тамо сам нашао друга Ракића,³²² команданта једног партизанског батаљона. У исто време долазили су и официри Драже Михаиловића. Разговарали смо. По ономе како су нас пресрели изгледало је да нема непријатељства између нас и четника Драже Михаиловића. Међутим, у ноћи између 7 и 8 новембра 1941, у два часа после пола ноћи, то јест 8 новембра ујутру, они су извршили мучки препад на нас. Ја сам се налазио у болници на првом спрату. Они су дивљачки урликали и пуцали из митраљеза. Похватили су неке наше другове на спавању. Ми смо се држали од 2 сата до после подне кад нам је понестало муниције. Они су нам, међутим, понудили да преговарамо о предаји. Ми смо били против предаје, али пошто се на првом спрату исте болнице налазило око 50 до 60 погорелаца из Горњег Милановца, то јест деце и жена, а они су претили да, ако ми не одемо на преговоре и ако се не предамо да ће запалити болницу, што никако нисмо смели дозволити, знали смо да су они способни да тако нешто учине. Ми смо на предлог наших другова, који су били горе, одржали један састанак и онда донели одлуку да један наш друг оде на преговоре са официрима Драже Михаиловића. Кад је отишао на преговоре они су рекли да ако извршите предају свих ваших другова који су горе, биће задржани само команданти, командири, комесари и руководиоци, а други остали биће пуштени". На тај начин донета је одлука, пошто нисмо имали муниције да се бранимо, да се предамо. Кад смо отишли даље одавде у касарну, где је било заробљено око 50

другова, а с нама спроведено било је 40, можда нас је било свега 80 до 90. Када смо дошли у касарну почело је тада одвајање прво команданата, командира, па комесара и свих руководиоца. Пошто је тај број оних, који су се сматрали као руководиоци, био врло мален, јер многи нису хтели сами да кажу да су руководиоци, онда је пошао један капетан Дражин и почео да одваја. Прво је прозвао интелектуалце да се јаве. Кад су се они јавили онда их је издвојио. Онда је позвао квалификоване раднике, то јест раднике који су дошли из градова, кад је и те издвојио онда је пошао од једног до другог у врсти и питао шта је. Кад је рекао да је сељак питао га је колико има година, раздвајао је, ставио на страну и рекао: „Овде ћете, а не да идете у комунистичке банде”. Тада је издвојио од нас колико нас је било преостало, свега десетину, и то омладинце, већином млађе, испод 15 година. Они су одведени негде, не знам шта је даље било, а нас око 70 поделили су и преко Такова одвели за Равну Гору. Кад смо били близу Равне Горе ту је био један изванредан број камиона који су били послали. Међу њима било је и луксузних, с тиме да нас превезу што брже горе. Међутим, ти камиони су долазили док нису вршена прекопавања. Тада нас је прихватио један поручник који нас је спровео даље. Нас 19 у камиону, колико нас је могло тамо стати, одвео је на Равну Гору. Кад смо тамо дошли био је формиран неки преки суд под претседништвом неког капетана Нинковића. Тај преки суд почео је одмах судити. Судаћи по инструментима, које сам ја имао код себе, он је могао да закључи да сам ја неки руководиоцац. Извео ме је у канцеларију и почело је суђење. Осуда је гласила: осуђен на смрт. Кад сам изишао напоље питали су ме другога шта је било? Насмејан ја сам рекао да сам осуђен на смрт. И остали другови, један по један, излазили су и сваком је осуда гласила: осуђен на смрт, тако да смо били сви осуђени на смрт. Међутим, пошто су почеле да пристижу нове групе заробљеника, које су биле заробљене око Белановице и Горњег Милановца, накупило се нас око 360. После су позвали свих 19 руководиоцаца у канцеларију да нам саопште да смо осуђени на казну смрти. У томе је зазвонио телефон. Капетан Нинковић узео је слушалицу да разговара, и пошто сам ја био близу телефона, могао сам да разумем по изгледу његовог лица да је он добио наређење да прекине суђење. То наређење могао је једино да добије од врховног команданта Драже Михаиловића.

Прекинуто је суђење и нас 19 стрпали су у подрум где је било воде. Шта је са осталима било те ноћи мени није познато. Изјутра су нас покупили и повели на Равну Гору, лично у стан Драже Михаиловића. Кад смо дошли на једну пољану видели смо тамо неке одрпанце за које смо касније чули да је то краљева гарда и да врши ратну вежбу. Они су нас дочекали дивљачким поклицима, опколили нас пушкомитраљезима и почели да скидају до гола. Напомињем да је у то време на Равној Гори био снег дебљине 10 до 15 сантиметара. Кад су нас поскидали голе, некеме су дали сво-

је одрпано одело а некеме нису оставили ништа. Мени конкретно нису дали ништа, тако да сам потпуно бос и го прешао Равну Гору-

Одатле су нас одвели у Планиницу. Кад смо прелазили преко Равне Горе сретали су нас поједини четници псујући нам мајку комунистичку и тражећи да нас не завлаче дубље у Равну Гору, већ да нас пострељају одмах. Међутим какву су намеру имали они који су нас водили нама није познато. Четници су нас уверавали да нас воде у неки логор који је образован негде у близини Мионице. С обзиром да је Ваљево било близу и да у околини Мионице није могао постојати логор зато што су Немци близу, ја сам покушао да уверим другове да нас воде у Ваљево или Београд да нас предају Немцима.

Кад смо дошли у Мионицу тамо смо преноћили. Стража која нас је спроводила до Мионице предала нас је другој стражи. Од Мионице нас је пратила друга стража неког војводе лозничког, мислим Даке Тешмановића.

Претседник: Дакле, вас је пратила група четника Даке Тешмановића.

Сведок: Нас је прва група довела до Планинице. У Планиници нас је предала другој стражи, а друга стража нас је предала у Мионици четницима Даке Тешмановића. Они, изгледа, нису били обавестили стражу која нас је спроводила, а ни сви четници нису били упознати куда нас воде. У Мионици су нас дочекали и спровели до Маркове Цркве и ту нас предали некеме војводи Јови Колубарцу. Тако су га звали.

Рекао нам је да ћемо преноћити у Марковој Цркви. Кад се је смркло нас су опколили добро наоружани четници а тај Јова Колубарац попео се на коња и одржао нам један говор. Ако Суд жели ја могу да кажем какав је он говор одржао.

Претседник: Нека, нека, немојте говор. Шта је даље било?

Сведок: Он нам је рекао да нас води у Словац, пошто немамо где да преноћимо у Марковој Цркви, јер се ту налази једна школа а у школи спавају његови четници, па да чак и они немају места. Кренули смо за Словац а наоружани људи десно и лево од пута добро су нас чували и довели у Словац.

Чим смо дошли у Словац тамо су већ чекали немачки камиони и потрпали су нас и спровели у Ваљево. Овде се директно видело да Дража Михаиловић има унапред спремљени план с обзиром на камионе који су нас чекали на друму. Није могуће да нас без његовог знања предају Немцима.

Претседник: Јесу ли се и четници попели у камионе заједно са Немцима?

Сведок: Они су истим камионима дошли у Ваљево. Ту су нас одвели у магацин трговца Тадића. Тада смо поседали на патос у једном одељењу магацина. Четници су ишли од једног до другог и почели су нас шамарати.

Претседник: Шта је било са предатим партизанима?

Сведок: 27 новембра Немци су их извели на Крушик 265 или 269 и стрељали.

Претседник: Какав је био говор Јове Колубарца? Шта је била суштина његова?

Сведок: Суштина је била у томе да је рекао да му је жао што спроводи као Србин нас Србе, али нас спроводи српским цивилним и војним властима које ће кривцима судити, а невине пусти.

Претседник: Да ли знате како се још звао Јова Колубарац?

Сведок: Ја не знам друго име, само знам да се звао Јова и Колубарац.

Претседник: Где сте били упослени пре одласка у партизане?

Сведок: У Нишу, а био сам и у Београду.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате какво питање изволите.

Тужилац: Немам.

Претседник: Има ли одбрана какво питање?

Бранилац Ђоновић: Ви сте заробљени у Горњем Милановцу. Колико је прошло од Горњег Милановца док сте дошли у Словац?

Сведок: Ми смо заробљени 8 новембра, у Словац смо дошли око 12-ог или 13-ог новембра.

Бранилац: Јесте ли у Мионици остали колико дана?

Сведок: Нисмо остали. Једино смо у Планиници преноћили једну ноћ, а у Мионици смо били пола сата?

Бранилац: У Планиници?

Сведок: У Планиници само једну ноћ и на Равној Гори једну ноћ.

Бранилац: Код Јове Колубарца јесте ли остали колико?

Сведок: Остали смо можда 10 минута док је извршена примопредаја страже.

Бранилац: Је ли он отишао са вама у Ваљево?

Сведок: Отишао је у Ваљево.

Претседник: Дајете ли суду часну реч да сте у свему говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете ићи, а ако хоћете можете остати у сали.

Дајем одмор од 20 минута.

(Одмор је настао у 8.40 часова).

Наставак претреса, после одмора, у 8,50 часова.

Претседник: Наставља се претрес. Наредите да се уведу оптужени. (Уведени су сви оптужени). Нека уђе сведок Милош Трифуновић. Сведок М. Трифуновић улази у дворану: Како се зовете?

Сведок: Милош Трифуновић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Ужица родом.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 75 године.

Претседник: Занимање?

Сведок: Министар у пензији.

Претседник: Ожењен?

Сведок: Ожењен.

Претседник: Деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да о извесним стварима искажете као сведок. Упозоравам вас на дужност казивања истине пред Судом, јер неистинито казивање повлачи за собом кривичну одговорност. Ако вам је тешко да стојите, можете сести.

Сведок: Могу стајати неко време.

Претседник: Столица вам је ту, па кад зажелите можете сести.

Сведок: Молим једну кратку напомену претходно. По кривичном поступку, државни службеници, од највећег до најмањег ранга, дужни су чувати службену тајну и не могу сведочити док их нека претпостављена власт не ослободи чувања службене тајне. Као министар, и доцније као претседник владе, ја сам био у положају да сазнам извесне врло поверљиве ствари. Можда ћу ја морати да сведочим овде о тим стварима. Ја сматрам да сам везан чувањем државне тајне и према нашим савезницима. Ја мислим да је потребно да будем ослобођен чувања те тајне од некога, или од вас, да могу бити потпуно способан сведок.

Претседник: Јесте ли ви били у служби државној ФНРЈ?

Сведок: Ја сам био у служби државној.

Претседник: Јесте ли били као чиновник, као министар у служби ФНРЈ?

Сведок: Нисам.

Претседник: Јесте ли у таквом својству, као службеник ФНРЈ, сазнали коју од државних тајни?

Сведок: Нисам.

Претседник: Па онда се ви испитујете као обичан сведок. Да сте ви као службеник ФНРЈ сазнали неку државну тајну, за коју сте обавезни да је чувате, онда би несумњиво ваш предлог о разрешењу од обавезе чувања тајне био умесан... Шта ви знате да нам кажете о раду такозване краљевске владе старе Југославије у емиграцији?

Сведок: Кад је непријатељ напао нашу земљу...

Претседник: *Немојте опиширно*. Реците конкретно. Ради се о емигрантској влади.

Сведок: Јесте, јесте. Ја сам био у емигрантској влади која је отишла из земље после 6 априла, када је непријатељ напао нашу земљу. Отишли смо да се склонимо, да не паднемо непријатељу у руке. Та емигрантска влада добила је велики ореол...

Претседник: Сведоче Трифуновићу, ви се испитујете у својству сведока пред Судом и имате да посведочите извесне чињенице, а не да почињете своје сведочење неким говором.

Тужилац: Мислим да је најбоље да сведоку поставите конкретно питање.

Претседник: Шта мислите о издајничком раду чланова емигрантских влада Слободана Јовановића, Божидача Пурића, Момчила Нинчића, Петра Живковића, Радоја Кнежевића, Константина Фотића и Живана Кнежевића?

Сведок М. Трифуновић: Моје изјаве, моје знање ће важити до 10 августа 1943 године док сам био министар, односно у последње време, око месец и по дана и министар претседник. За то време ми смо радили службене послове и као свака влада, *разуме се, под Шешким околностима у иностранству. Тешко је једној влади која је изгубила земљу преШсШављати земљу у Шуђини, у иносШрансШву, без своје земље. Радили смо онако како смо најбоље умели и како је нама савесШ дуГогодишњих радника налагала...*

Претседник: Сведоче Трифуновићу, опомињем вас поново, да ви нисте, адвокат емигрантске владе, ви сте сведок који има да искаже извесне чињенице. Поједини чланови емигрантске владе, који су оптужени и чије се кривице извиђају, имају своје браћице који се налазе на својим местима.

Сведок: Верујте, господине претседниче, ја гледам да одговорим вашим захтевима.

Претседник: Шта вам је познато, конкретно, о раду емигрантске владе, односно о лицима која сам малочас поменуо, да их стално не набрајам, о томе да су у својим радиоемисијама спроводили пропаганду да није време за борбу против окупатора.

Сведок: Тако, сад ми је јасно конкретно питање. *Господине преШседниче кад се дознало први пуШ за покрет Драже Михаиловића уГлед наше земље је скочио. Кад су почеле борбе у нашој земљи, када се појавио и друГи покрет, народноослободилачки покрет онда је уГлед владе тамо почео падати. Почели су нас сажалеваати, ем изГубили земљу, ем у земљи једно такво стање траје.* А када су почеле стизати вести о покољу нашег народа у Крагујевцу, Мачви, и када је почело такорећи истребљење народа, онда су те језовите вести утицале поразно и на наше савезнике и на нашу владу и гледало се како ће се таква ситуација да промени. Ево једног примера. Кад је дошла вест о Краљеву да је тамо побијено 2-3.000 лица, а ја кад сам дошао овде видео сам да је побијено и 6-7.000, по дужности као министар просвете приредио сам једну велику манифестацију поводом такве страшне вести. Исто су тако учинили и Чеси поводом Лидице³²³. На тој манифестацији узели су учешћа све савезничке владе преко својих амбасадора и министара. Ја сам отворио конференцију и говорио као министар просвете, говорио је и енглески министар просвете, и руски, и други савезнички претставници. Можете замислити нас десет људи у присуству најважнијег света англо-америчког...

Претседник: Ја вас питам: Је ли вам познато да је емигрантска влада, односно ова лица која се помињу у оптужници, путем радиоемисија заступала политику да није време за борбу противу окупатора?

Сведок: Ви хоћете кратко, али ја бих хтео поводом те манифестације...

Претседник: Јесте ли ви упознати са чињеницом да је емигрантска влада, конкретно лица наведена у оптужници, спроводила такву пропаганду преко радиоемисија да није било време за борбу против окупатора?

Сведок: Познато ми је да су савезнички министри спољних послова, у вези са нашом владом, нашли за потребно да се саветују наши људи да не обустављају борбу него да удешавају такву политику, да задржавају што више немачких дивизија у борби, али у исто време да гледају да не падају толике жртве као што је било у Крагујевцу и Краљеву.

Претседник: Је ли вам било познато да је у то време постојао и партизански покрет?

Сведок: Знали смо, *то је било под мојом владом*. Ја сам у почетку 1943 године на једној светосавској конференцији говорио и казао сам: „У земљи се не боре само трупе Драже Михаиловића него се боре и други руковођени својим идеалима против окупатора. То је јасан одговор. Када су савезници који су имали своје мисије и код Маршала Тита и код Драже познавали потпуно ситуацију у нашој земљи наређивали су преко енглеског министра војске Вилсона: *пазите, немојте чинити узалудне жртве...*

Претседник: Поново вас опомињем и бићу принуђен, ради одржавања реда да применим мере које ми стоје на расположењу као руковођу претреса, сведоче Трифуновићу. Одговарајте на питања, а немојте да узимате на себе улогу одбране или улогу оптуженог. Ви имате да саопштите извесне чињенице ако их знате, а ако их не знате не можете их ни казати.

Претседник: Јесу ли лица која су поменута, у емигрантској влади наређивали организацији Драже Михаиловића да води борбу против народноослободилачког покрета?

Сведок: Никад. Влада није наредила да води Дража Михаиловић борбу. Како би могла једна влада...

Претседник: Једноставно није. Ја вас питам шта знате? Је ли влада, посебно лица која су побројана у оптужници, била обавештена од Драже Михаиловића о раду који он спроводи у земљи?

Сведок: Ја сам члан владе и ми као влада нисмо добијали никакав извештај од Драже Михаиловића.

Претседник: Јесте ли добијали радиограме?

Сведок: Влади није познато. *Ја прецизно одговарам. Нити смо ми у министарским седницама икада дискутовали, не знајући право стање ствари какво је на терену. Ми смо само код наших савезника имали пуно поверење, а њихове мисије контролишу рад и код једне Групе и код друге.*

Претседник: *Јесте ли били обавештени не на министарским седницама неГо* јесте ли били обавештени као министар о извештајима које је оптужени Михаиловић из земље слао влади у иностранство.

Сведок: Такве извештаје слао је за време рата, као и у обично време, када је влада у земљи, односним војним надлежним органима. Извештаји Драже Михаиловића нису изнашани и свака депеша није изнашана ни пред министре ни пред владу као целину.

Претседник: Јесте ли упознати с тим да је емигрантска влада Слободана Јовановића касније лишавала чина официре бивше југословенске војске који су се на страни народноослободилачког покрета ставили на расположење својим народима у борби против окупатора?

Сведок: Јесте, чуо сам али никад званично у влади није било претреса о томе да су надлежни органи заиста то чинили.

Претседник: Је ли вам познато да је влада слала огромне суме из државне благајне, државног новца као помоћ оптуженом Михаиловићу?

Сведок: Молим, ја ћу бити јасан. Никад ми нисмо решавали у влади о томе како ћемо и шта ћемо послати Дражи Михаиловићу. Изношен је буџет свију министара уопште, рецимо мој као министра просвете, и министра војног, и у буџету су изношене само глобалне цифре. Како ће бити оне распоређене за време рата или борбе, у оваквој ситуацији, у којој смо се у емиграцији налазили, колико ће ићи Дражи Михаиловићу, колико разним мисијама, то је остављено надлежним војним органима, који су морали знати потребе и друге ствари, али се влада тим пословима није бавила, али се у буџету одобравало.

Претседник: Јесу ли те суме биле знатне?

Сведок: Верујете, господине претседниче, не могу да се сетим, немам разлога да не кажем.

Претседник: Јесу ли се емигрантске владе - а увек имати у виду побројана лица у оптужници - залагале да се из иностранства оптуженом Михаиловићу пошаље што већа количина хране, одећа, обуће и тако даље?

Сведок: Господине претседниче, није ми познато.

Претседник: Је ли од стране владе, а нарочито преко Фотића и осталих, организована пропаганда у иностранству која је плаћана државним новцем и која је била уперена на потпомагање одреда оптуженог Михаиловића.

Сведок: Никада влада, у којој сам ја био до 10 августа, није решавала ни о каквој пропаганди за Михаиловића, *или против народноослободилачке борбе, напротив....*

Претседник: Је ли вам познато да је Константин Фотић развијао у Америци какву пропаганду за организацију оптуженог Михаиловића?

Сведок: Јасан ћу бити. Док сам био у Америци за свих десет месеци, до првог августа 1942 године, верујте, господо, питање Драже Михаиловића није ни постављано. *Тада, у томе добу, он је био на једној великој висини, а када би ми хтели допустити да вам дам два доказа, ви би јасно ситуацију видели.*

Претседник: *Па ви сте могли да се пријавите као бранилац Драже Михаиловића. Је ли вам познато да је оптужени Константин Фотић развијао велику пропаганду за покрет Драже Михаиловића?*

Сведок: Док сам ја био у Америци, није ми било познато.

Претседник: А откад вам је познато?

Сведок: Није ми познато да је Фотић развијао пропаганду за тај покрет. Фотић се борио преко „Србобрана“, Срби на једној страни, а Хрвати на другој страни.

Претседник: *Је ли вам познато да је Фотић кроз своју пропаганду у Америци потпомагао покрет оптуженог Михаиловића?*

Сведок: Сви у Америци, и Срби и Хрвати, једнако су Гледали док смо сви тамо били, а ако хоћете и доказе неоспорно би вам за то дао.

Претседник: Јесу ли из државних средстава исплаћиване суме за подржавање Фотићеве пропаганде и осталих министара у Америци?

Сведок: У Америци је била мисија, само ми дозволите да објасним...

Претседник: Ви мени реците, то мени треба. Је ли из државне касе давана велика количина новца за развијање пропаганде коју је подржавао у Америци Константин Фотић?

Сведок: Ко ме?

Претседник: Константину Фотићу.

Сведок: Није. Имала је комисија, где су била четири министра, који су располагали новцем.

Тужилац: Јесу ли се могле без парафа Фотићевог дићи паре?

Сведок: Само на амбасадоров, претставника државе параф могле су се дићи паре, и ни на чији други..

Тужилац: Зар ни на претседника владе параф?

Сведок: Али, господине тужиоче, у Америци кад хоће да се дигну државне паре, само их може дизати одговорно лице, а то лице једино је претставник Југославије у Америци, то јест амбасадор Југославије. Кад је дошла комисија од четири министра и још два члана, поставило се питање да ли они могу дизати паре и настале су велике тешкоће, код америчке владе...

Претседник: Јесте ли, док сте били члан владе Слободана Јовановића, били обавештавани о ситуацији у земљи од стране оптуженог Михаиловића путем радиограма?

Сведок: Мени то није познато, господине претседниче, али приватно, из разних извора, биле су разне станице, разни су људи долазили, разна пропаганда, било је вести, само на таквим фактима владе не могу базирати свој рад.

Претседник: А је ли емигрантска влада имала радиовезу са оптуженим Михаиловићем у земљи?

Сведок: Није ми, господине претседниче, познато да је имала. Ми смо добијали извештаје од енглеских органа преко енглеске врховне команде.

Претседник: Како сте добијали?

Сведок: Кад дође нека депеша од Драже Михаиловића, она је долазила преко Енглеза. *Директну везу није влада имала са Дражом Михаиловићем док сам ја у Шој влади био. Можда је надлежна војна власт у Лондону имала неку везу, али влада ни ја имали нисмо.*

Претседник: На који су начин слате поруке оптуженом Михаиловићу?

Сведок Трифуновић: Неусмњиво да су слате преко енглеских органа. Није могла ниједна депеша отићи ни у коју земљу савезничку, Белгију, Холандију и тако даље, док то не буде одобрено од енглеске владе. То је време рата. Ја се трудим, мислим, да вам дам пун одговор.

Претседник: Суд ће то ценити... Друже Тужиоче, ако имате питања изволите.

Тужилац: Да ли сте ви од каквих званичних фактора, ви као влада, да ли сте добијали саопштења да оптужени Михаиловић сарађује са окупатором?

Сведок Трифуновић: Молим, ми нисмо имали никакво саопштење као влада да је оптужени Михаиловић радио са окупатором. У последње време, јутрос сам прочитао Гролово испитивање и мислим да је тачно, да смо заиста чули да је тај Јевђевић дошао у везу и да ради, али пред министарским саветом ја се не сећам да је икада било.

Тужилац: Ви сте били министар просвете?

Сведок Трифуновић: Јесам.

Тужилац: А јуна 1943 године ви сте образовали владу?

Сведок Трифуновић: Ја сам образовао владу 26 јуна 1943 године и трајала је до августа исте године.

Тужилац: Месец и по?

Сведок Трифуновић: Месец и десет дана.

Тужилац: Да ли сте ви као министар имали у рукама изванредан меморандум који је поднет био емигрантској влади, у коме је у 8 тачака изложено и изнети конкретни случајеви отворене сарадње оптуженог Михаиловића са окупатором?

Сведок Трифуновић: Који меморандум?

Тужилац: Ед меморандум Лозовског?

Сведок Трифуновић: Нисам господине. Нешто смо чули о томе, али нисам видео.

Тужилац: Како то можете објаснити да тако важан акт од једне велике савезничке силе буде упућен вашој влади није био предочен свима члановима владе и није претресан на седници владе?

Сведок Трифуновић: За време мога претседниковања није. У којој је то години?

Тужилац: 1942 године.

Сведок Трифуновић: 1942 године ја нисам био у Лондону, све до августа, те је сасвим природно да нисам могао знати. А ако је то било у другој половини 1942 године, верујте да ми није познато. Можда је неким министрима било познато, али у седници мини-

старског савета није било решавано. Али ако је влада одговорила, онда је знао неки министар.

Тужилац: Знате ли ви ко је одговорио?

Сведок Трифуновић: Не знам.

Тужилац: Да ли је могућно да не знате?

Сведок Трифуновић: Ја вам кажем да не знам, а ако не верујете можете тражити доказе.

Тужилац: Изволите доказ. Ми не желимо да примењујемо ма какво принудно средство да узимамо одговоре, али има извесних ствари за које је немогућно најобичнијем слушаоцу да верује да су непознате члановима владе.

Сведок Трифуновић: Могуће је *логично тако говорити, али треба бити у емиграцији, треба изгубити земљу и имати у земљи борбене снаге које се боре против непријатеља на би се видело како то савезници Гледају.*

Тужилац: Ви сте казали да сте били у Америци да о Михаиловићу није вођена дискусија, да је он радио у Америци као вођа против окупатора.

Сведок Трифуновић: Хоћете ли доказе?

Тужилац: Није потребно. То је ноторна ствар.

Сведок Трифуновић: Ја бих ту употребио само два минута. У интересу је Суда да то зна.

Тужилац: То је ноторно. Суду је познато да је у 1942 години, у првој половини 1942 године, Михаиловић био једина личност која је водила борбу у целој Југославији као херој. То је ноторно. Је ли тако?

Сведок Трифуновић: Тако је.

Тужилац: А је ли вам у влади било познато да поред Михаиловића постоји и народноослободилачки покрет 1941 године?

Сведок Трифуновић: Ја сам казао, 1941 године у Америци и 1942 било је, и долазиле су извесне вести. Чули смо.

Тужилац: Да ли је влада добијала званични извештај?

Сведок Трифуновић: Нама није званично било познато, али смо слушали на радиостаницама, од људи и из депеша из целог света *и кад кажем да сам почетком јуна 1943 Године званично у име владе рекао да постоји поред покрета Михаиловићевог...*

Тужилац: Ја вас питам за депеше које је ваша влада добијала новембра и децембра 1941 године, где је детаљно говорено о партизанском покрету. Молим вас, да ли сте знали или нисте знали? Ја прецизно постављам питања.

Сведок Трифуновић: Ја прецизно дајем одговоре. За све то време што ме питате 1941 године ја сам био у Америци, нисам био са владом и откуда могу знати општење између енглеске и наше владе. То је врло тешко, ни птица не може пролетети док не прође кроз цензуру. Ни слово не могу написати из Америке док не прође кроз цензуру. Ја вам јасне одговоре дајем.

Тужилац: *Нисмо ми криви,* Кад сте ви били претседник министарског савета јесте ли упућивали депеше Михаиловићу?

Сведок Трифуновић: Никад.

Тужилац: Ја имам у рукама депешу потписану од вас и Пере Живковића. Најпосле, да ли је могућно да неко стави потпис без вашег знања.

Сведок: Дајте ми депешу и покажите оригиналан потпис.

Тужилац: Ја не кажем да је оригиналан потпис.

Сведок: Оригиналан потпис никад нисам дао. То су радиле надлежне власти.

Тужилац: Које су биле то надлежне власти?

Сведок: Органи министарства војске.

Тужилац: Који је био?

Сведок: Петар Живковић.

Тужилац: А раније?

Сведок: Слободан Јовановић.

Тужилац: Који је његов још најближи помоћник, помоћник Слободана Јовановића у војним питањима?

Сведок: Најближи помоћник у војним питањима био је шеф кабинета Живан Кнежевић.

Тужилац: Да ли је вама познато да је министар иностраних послова преносио депеше које су стизале од Драже Михаиловића амбасадама са налозима како да се поступа са депешама?

Сведок: Верујте, господо, ви знате да сви министри имају своје ресоре и раде у оквиру својих ресора. То је ствар ресора министра иностраних послова и верујте да ја не знам. Ја као министар просвете нисам питао њега хоће ли послати депешу или неће, као што он није мене као министра просвете питао где ће да се отвори нека изложба, да се одржи неки говор. То су ресорне ствари.

Тужилац: Кад сте ви дошли из Америке у Лондон?

Сведок: Дошао сам 31 јула 1942.

Тужилац: Да ли се тада приступило у влади претресању извесних крупних политичких питања?

Сведок: *Ето, видите, ако хоћете да ми дозволите два три минута да вам одговорим. Кад смо дошли ми смо видели, господо, крајњу необавештеност.* Разне радиостанице, пропаганда, разни људи долазили су па је један причао једно, други говорио друго и то све озбиљни људи. *Кад би дозволили да вам кажем.* Видите ли колико хоћу да будем кристално јасан. Један је говорио овако, други онако, а ми смо онда били као лист који се на ветру вије...

Тужилац: Али, ви сте имали званичан канал преко кога су стизале депеше Драже Михаиловића.

Сведок: Ја вам непрестано говорим да је то ресорна ствар. Војно одељење није долазило под мој ресор.

Тужилац: Је ли Слободан Јовановић реферисао на седницама владе о ономе што је добио из земље?

Сведок: Није. Они су радили...

Тужилац: Ја не инсистирам да кажете оно што не знате.

Сведок: Није ми познато. *Није ми познато да смо икада о директивама оптуженог Драже Михаиловића решавали на седницама министара.*

Тужилац: Да ли сте ви на седницама владе, будући да сте и ви лично били у влади кад сте се вратили из Америке, кад сте знали да у земљи постоје поред Михаиловића и партизани, да ли сте ви тада, знајући да партизани чине део народа, предузели какве кораке да помогнете новчано и партизане, да послужите њиховој борби? Да ли је у том смислу влада дала директиве финансиским органима, пропагандним органима и тако даље?

Сведок: *Не. Да ли сте икад потражили од владе па да вам влада одбије. Кад би влада могла поданицима у борби и против окупатора да каже не дам?*

Тужилац: А да ли се влада, кад јој толика брига за народ лежи на срцу, постарала ма чим да успостави везу са партизанским покретом у земљи док сте ви били у влади? Ви сте били министар просвете, разуме се, да то није ресорно питање.

Сведок Трифуновић: Ви тражите од мене, ово су деликатна питања, да кажем да или не. Било би врло важно за вас да ми допустите једну реченицу.

Претседник: Одговорите на питање тужиоца као што сте могли брзо да одговорите кад вам је поставио претходно питање.

Тужилац: Ви не схватате, непотребни су велики одговори. Са неколико речи можете дати одговор.

Сведок: *Непотребни су вама, али су потребни мени као сведоку и као члану владе.* Молим поставите питања.

Тужилац: Ради се о отсутним оптуженицима. Утисак имам да сте ви схватили да се ради о вама. Ви сте видели из оптужнице да су оптужене извесне личности, које су вршиле извесне конкретне ствари, конкретан стварни рад, утврђен документима. Потребно је да као сведок потврдите да ли је овај рад постојао. Оптужница није обухватила све ministre, него извесне личности за које би се могло рећи да су мање важне, као *Живан Кнежевић*, за које је било формулисано од појединих бранилаца да су чиновници. Ради се о утврђивању њихове одговорности. Молим вас да схватите да вама не постављам питања друкчије него у вези одговорности отсутних оптужених. Да ли је влада та питања претресала, питања Драже Михаиловића, партизана и тако даље, или је то решавао неки ужи круг у влади?

Сведок: Ви тражите да кажем а не дате да објасним.

Тужилац: Објасните, молим вас, а Суд нека суди.

Сведок: Молим вас да поново поставите питање.

Тужилац: Да ли је влада претресала оваква питања: помагање снага које су се бориле против окупатора у земљи, да ли је претресала питање пружања материјалне помоћи снагама које се боре у земљи, да ли је уопште водила рачуна о партизанима, о четницима да не говорим, јер ту је давала конкретну помоћ, да ли

је влада давала директиву четницима Драже Михаиловића да воде борбу против партизана?

Сведок: Ето, видите да ли је давала директиву? Да ли ће давати директиву да Дража води борбу против партизана? Влада се није бавила тим војним стварима. Сећам се колико сам муку мучио са енглеским амбасадором који је дошао и рекао: „Господине председниче, па докле ћемо Гледати да се таква борба води која штети ствари савезничких земаља? Можете ли координисати ту борбу?” Ја сам звао Јовановића и Грола да Гледамо да тражимо да се ово двоје приближи. РедиГовали смо депешу да, ако не може да се уједине, да се не боре јер је од тога влади падао углед, углед наше земље. Енглески амбасадор је дошао и рекао: „Учините а ми ћемо да помоГнемо” и ми смо то учинили. То је једина директива што смо учинили а то су желели савезници. Исто тако је било и са Американцима. Ми смо Гледали, верујте Господо, са жаљењем и камо среће да сте се ви обратили ма каквим путем и рекли „Дајте нам”.

Тужилац: Јуче је одговарао Грол, а данас одговарате ви. Стиче се утисак као да ништа нисте знали шта се догађа у земљи.

Сведок: Ја говорим конкретно.

Тужилац: Ја то не видим из садашњег поступка.

Сведок: Немојте тако.

Тужилац: Да ли вам је позната околност да је Слободан Јовановић упутио депешу амбасадору у Кујбишев да тражи од министра спољних послова СССР да интервенише код партизана да се ставе под команду Михаиловића?

Сведок: Молим, знам.

Тужилац: Јесте ли ви мислили на тај начин да стишавате?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Да се ставе партизани под командом Михаиловића?

Сведок: Тачно, тачно. Видите, господо, познато ми је да је моја влада, не знам од кога је датума слала ту депешу да би Дража Михаиловић био увек код нас као претставник, једног отпора *поред вас*. То је крајем 1942 и 1943, кад сам изјавио да сте ви исто тако борци.

Претседник: Кома се то обраћате са ви?

Тужилац: Је ли мислите на партизана кад Говорите мени?

Сведок: Господо као што је познато и другима ја сам рад био много више да дођем у везу са Русима и све то да изравнамо. Јесте ја вам кажем...

Тужилац: Ја не инсистирам на томе, само хоћу да кажете да ли је то био ваш став по питању борбе у земљи да се партизани ставе под команду Михаиловића, или је то био став владе, или став Слободана Јовановића?

Сведок: Да ли је уопште то жеља владе јбила? Прво, да се та два фронта уједине и, ако се на тај начин то не може, господине тужиоче, да се барем одреде сектори.

Тужилац: А је ли био одређен сектор Михаиловићу и сектор партизанима? Сетите се, кад се то говорило?

Сведок: Сада не могу после четири године...

Тужилац: Е, добро то је ваша депеша, на тој депеши стоји ваш потпис и потпис Пере Живковића.

Сведок: Врло вероватно, ту ће бити мој потпис. То је у вези с енглеским амбасадором и онда сам рекао: „Ако се не можете никакo сложити *немојте се борити*, узмите ви један, а они други сектор."

Тужилац: Ја ћу вас потсетити, господине Трифуновићу, да ли се радило о томе да Михаиловић иде на Копаоник...?

Сведок: Детаље не знам, верујте.

Тужилац: ...и да он акције развија на територији Србије од Дрине и Ибра па на исток?

Сведок: Можете мислити... врло је могуће, али ја не бих смео тврдити...

Тужилац: Ту нису само војничке ствари. Видите, господине Трифуновићу, Михаиловић је овде пред судом изјавио: „...Ја сам добио поруку да се одржим у Србији и зато сам се борио, добио сам од владе из емиграције поруку да очувам Србију у својим рукама."

Сведок: Врло могуће.

Тужилац: Да ли је влада по томе доносила став или је то у питању изван круг у влади?

Сведок: Видите, ја се не сећам да смо то на министарској седници решавали, али могу потврдити, из свега онога колико се могу после 3 до 4 године сетити, да је било то да се, ако се могу ујединити да се то уједињење изврши, то је био циљ, тежња савезника и нас, и то је влада рекла да сарађују, врло могуће, да се одржите ви тамо, а они овамо, могуће је, господине тужиоце.

Тужилац: Да ли је влади, да ли је вама то познато? Да ли је влади, уопште ја увек правим једну резерву, или извесном кругу у влади, извесним личностима у влади, да ли су слани Михаиловићу од прилике овакве депеше: „Ми не желимо да се борите против партизана, али ако вас нападну браните се"... или оваква једна депеша: „Треба да прекинете сарадњу са партизанима и да ступите у везу са Италијанима, Недићем и другим квислинзима силе осовине, само ако се споразумете са шефом енглеске мисије"...?

Сведок: Није господине. Откуд се ја могу сећати свих депеша.

Тужилац: Видите, то су политичка питања, а не само војна. Да ли је ваша влада функционисала као колектив који је решавао све важније проблеме земље?

Сведок: Ја сам образовао владу с циљем...

Тужилац: Ја не мислим само на вашу владу него и на владу Слободана Јовановића, у којој сте ви били министар.

Сведок: У тој влади било је 7 до 8 министара. У мојој влади било је из свих партија по два члана. Сад ме питате за једну владу сад за другу, поставите ми само једно кратко питање.

Тужилац: Ваша влада је била врло краткотрајна. Углавном сва питања се односе на владу Слободана Јовановића.

Сведок: *Ја говорим само ово: Ми смо имали веру у извештаје, у рад и контролу страних мисија и код Маршала Тита и код оптуженог Михаиловића.* На основу тих званичних извештаја, који су пролазили кроз енглеске надлежне кругове и допирали до нас, на првом месту до надлежних војних органа, ја знам да су Слободан Јовановић, Грол и сви били само у општој линији јако сложни, и то не само ми, него и Хрвати и Словенци. Сви. Били смо за то да се та два фронта могу ускладити а ако не могу, да се боре, већ да се терени одреде. Ми као влада даље у детаље нисмо улазили. Откуд ћу ја знати детаље. *Влада је дала ту општу директиву и њен уГлед и опстанак зависио је од тогп. Ми нисмо били да се продужи братоубилачки рат. Да смо тако радили влада би падала сваких 20 дана. А немојте заборавити у каквом смо времену и где смо живели у туђини.*

Тужилац: Да ли знате кад је прва савезничка мисија дошла код Михаиловића?

Сведок: Верујте да не знам. То је уосталом лако знати.

Тужилац: Да ли сте ви у влади знали да је отишла каква мисија?

Сведок: Нико нас, господине, није обавестио. *Нико није рекао: оди ти овамо, ЈуГославија, да ти кажем. Ми смо дознали доцније из извештаја, новина и писама. Ни Америка ни ЕнГлеска нису толико с нама опитили. То су њихове ратне тајне.*

Тужилац: А ко је у влади те ствари водио?

Сведок: Надлежни војни органи.

Тужилац: Да ли вам је познато да је Милан Гавриловић радио у најтешњој вези с тим органима, у одржању везе са земљом?

Сведок: Није ми, господине, познато. Ако су неки министри ишли на своју руку овде или онде, код овог или оног, па нешто радили, мени то није познато. Јасно вам кажем, верујте, господине, поштено вам кажем. У свакој влади, ви знате, може да један шушка на своју страну, али мени то није познато.

Тужилац: А да ли је то шушкање кад он по налогу претседника владе врши те послове?

Сведок: Кажем мени није то познато.

Тужилац: А да ли вам је познато да су кругови владе и апарат владин за везу са земљом да су имали четири линије веза са Дражом Михаиловићем, неконтролисане од енглеске службе?

Сведок: Мени господине тужиоче, није та ствар позната. Ми смо имали једину везу кад хоћемо да говоримо преко радија. Ја сам као министар говорио пет пута на радију. Ти су говори познати. Могло се само преко званичног „Бибисија“. Сваки говор иде кроз нашу информативну и енглеску службу. Пошто је говор упућен савезничкој земљи која се тиче Енглеске и Америке тај говор министра пролази кроз цензуру. *Друкчије за време рата не може бити.* Природно није лако ни Енглезима, опростите да расветлим ситуацију, са толиким владама избегличким. Ту је норвешка, хо-

ландска, белгијска, француска, југословенска, грчка избегличка влада. То су само гошћења, манифестације, банкети. Оним јадним Енглезима морали су доведе доћи (показује руком до гуше). И они су на фини начин изводили то. А замислите ратно време, кад дође 500 бомбардера ноћу над Лондон, а они имају посла са банкетима и вечерама разним. И свака се избегличка влада осећа љутом и увређеном. Ми се љутимо кога Енглези боље гледају, *Хрвата или Мишу Трифуновића*. Досадило је и Енглезима.

Претседник: Јесте ли ви тамо само банкете приређивали?

Сведок: Био сам министар прошлог рата на Крфу, па био у Лондону, па после 30 година опет. Ја знам ту службу. Не бих трећи пут био да имам сто глава.

Тужилац: Који је од министара редиговао говоре краљу Петру и да ли су његови говори пролазили кроз седницу владе, да ли је влада примала одговорност за његове говоре?

Сведок: Јасан одговор: ти говори нису пролазили кроз министарску седницу да их министарски савет одобри. Без сумње да су пролазили можда би били нешто друкчији. То је једно питање. Друго, господине тужиоче, ко их је правлио? Ми нисмо. Морао их је правити по реду који влада, или министар двора или министар спољних послова. Ја не знам ко је то. Ја сам видео у Америци када је дошао краљ и говорио у Доњем дому. Први пут сам чуо тај говор. Да ли га је правлио министар двора или министар спољних послова, да ли га је правлио претседник владе, јасно кажем: ја не знам.

Тужилац: Да ли сте се сретали са др. Милошем Секулићем?

Сведок: Јесам. Видео сам се.

Тужилац: Где сте се видели. У Америци или Лондону?

Сведок: У Лондону.

Тужилац: А да ли сте ви, док сте били у Америци, добили један његов реферат о ситуацији у земљи и, евентуално, га прочитали?

Сведок: Ја га добио нисам, али знам да је дошао. То је исто тако као када је дошао Бићанић у Америку, мени није дат меморандум Хрвата, а другима је дат.

Тужилац: А да ли је требало да будете с тим рефератом упознати?

Сведок: Ја мислим да је требало. Зашто да ја, на пример, нешто знам, а други да не знају.

Тужилац: Је ли имало разлога за такав однос према вама? Јесте ли то тумачили као један посебан однос који није био у реду?

Сведок: Кад бисте ви били љубазни да ми допустите, ја бих вам изложио ситуацију у Америци. За сваки случај, донео сам мој говор који сам држао 1942 године о стању у Америци. Ту је детаљно и кристално јасно изложена ситуација. Кад бисте ви то прочитали, или допустили да ја то прочита, видели бисте јасно ситуацију у Америци.

Тужилац: Ја сам га читао. Он је страховито једностран и кроз на кроз наклоњен Фотићу и великосрпској шовинистичкој пропаганди.

Сведок: Није, господине.

Тужилац: Је ли вам познат лист „Слободна реч“ у Америци?

Сведок: Познат ми је.

Тужилац: Је ли то био шовинистички хрватски лист?

Сведок: Он је био левичарски.

Тужилац: Је ли он заступао југословенску идеју, идеју успостављања Југославије?

Сведок: Не. Биле су две велике организације Хрватске. Једна се зове народно веће, а друга се зове народна одбрана, Имале су своје листове и када смо ми дошли тамо, нашли смо их тако завађене да је то било ужасно. Биле су непрестане свађе у Америци између једних и других листова тих организација.

Тужилац: Јесу ли „Србобран“ с једне стране, а с друге стране ти фашистички реакционарни хрватски листови који су заступали Павлићеву тезу, јесу ли и једни и други били за разбијање Југославије?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Је ли „Слободна реч“ водила борбу и против „Србобрана“ и против друштва реакционара?

Сведок: Ја не могу тачно да тврдим, али мислим да се онда говорило и да је то тачно, да су људи левичари око „Слободне речи“ сакупили прилог од 1.000 долара за организацију Драже Михаиловића.

Тужилац: Је ли то тачно?

Сведок: Мислим да је сигурно. Знам да је то било мало чудно, као што је било чудно да у једној сали која је велика као три овакве сале политички људи држе Говоре, и Срби и Хрвати су тамо, држе се пропагандистички и шовинистички говори, а на зиду те сале налазе се слике Рузвелтова и Дражина напоредо. Основано је било друштво са онима око „Слободне речи“ под називом хумано културно друштво четника. Ја имам код куће један картон и да сам знао, донео бих га, да видите како је Дража Михаиловић тада слављен. То хумано друштво приређивало је скупове где се славио Дража. Ја нисам ишао тамо.

Тужилац: Ја бих наставио са питањима. Када је постављено питање уздизања Фотића на степен амбасадора, који су министри били за то да се он уздигне на степен амбасадора. А претходно да вас запитам: Је ли Бањанин на седници владе изнео до детаља штеточински противнародни рад Фотића у Америци, његов разбијачки рад против Југославије. Је ли изнео да Фотић подржава и распирује борбу Драже Михаиловића против партизана, називајући партизанае бољшевицима, усташко-бољшевичким олошем? Јесте ли били на тој седници?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Који су министри заступали да Фотић постане амбасадор?

Сведок: Кад бисте ви хтели да вам ја говорим о тој седници, о читавој политици Фотићевој која се водила 1941, 1942 и 1943 годи-

не, кад бисте били упознати са генезом и суштином тога питања, како би то користило данас Суду.

Тужилац: *Молим да будете кратки.* Читаву седницу имамо у овом записнику и он ће бити прочитан пред Судом. Ја вас питам да ли је ко од чланова владе бранио Фотића.

Сведок: Сви су покушавали на крају...

Тужилац: Је ли Слободан Јовановић?

Сведок: Не.

Тужилац: Је ли ви?

Сведок: Не. Није то било лично питање Фотића него политичко питање.

Тужилац: А је ли Фотић био спроводник политике која је ишла на разбијање Југославије?

Сведок: Сви смо се сложили да не гласамо и Бањанин. Сви.

Тужилац: Ви избегавате да дате директни одговор на постављено питање.

Сведок: Не избегавам.

Тужилац: Је ли Фотић водио политику разбијања Југославије? Одговорите са да или не.

Сведок: Ја одговарам, да није разбијао Југославију. Он је Југославију претстављао пет година.

Тужилац: То је логично што кажете, јер сте ви и на седници...

Сведок: Кажем, он је пет година заступао Југославију и ишао је код Рузвелта.

Тужилац: Ви стално нешто друго говорите.

Сведок: Ви нећете да чујете оно што кажем.

Тужилац: Је ли Фотић био иза „Србобрана“?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Иза народне одбране?

Сведок: Не знам.

Тужилац: А није вам познато да је он достављао депеше народној одбрани о организацији Драже Михаиловића?

Сведок: Он је био у вези са организацијом. Али, немојте погрешити када то питање везујете са питањем Драже Михаиловића. То питање треба везати за српско-хрватско питање, које се тамо провлачи 20 година. Немојте га преносити на Дражу Михаиловића.

Тужилац: Ви сте дали јасан одговор. Екстремни српски елементи радили су на убијању Југославије. Је ли то тачно?

Сведок: Молим, према једном извештају напали су прво они око „Србобрана“. Негирали су Југославију и једни и други. То је страشان парадокс. Негирали су је и Срби и Хрвати.

Тужилац: Екстремни шовинистички елементи Срба и Хрвата разбијали су Југославију. Је ли то тачно?

Сведок: Није тако, него водећи Срби и Хрвати.

Тужилац: Дозволите да је и међу Србима и Хрватима било људи који су водили другу политику?

Сведок: Водили су политику за разбијање Југославије сигурно и они око „Србобрана“ и сигурно Хрвати око органа главне њихове заједнице.

Тужилац: Је ли Фотић био претставник кампање?

Сведок: Фотић је био...

Тужилац: Је ли био за разбијање Југославије?

Сведок: Није, по мом уверењу.

Тужилац: Тражим од вас да кажете...

Сведок: Фотић је пет година бранио Југославију, све режиме, па и Стојадиновића.

Тужилац: Је ли он татор Стојадиновићевог новца у Америци?

Сведок: Право да вам кажем не знам.

Тужилац: А да ли знате у каквим сродничким везама је са Недићем и ЈБотићем.

Сведок: Чуо сам да се тако нешто говорило и писало и нападали га. Писали су то хрватски листови, а да ли је то тачно не знам.

Тужилац: Да ли вам је познато за тога Фотића да је он новац и драгоцености Гордане Бајлони пренео у Вашингтон? Зашто да Фотић пребацује драгоцености Гордане Бајлони? Ви знате свакако њене односе са Миланом Стојадиновићем и Немцима. Да ли вам је познато да је то жена која треба да буде у служби Гестапоа, а је ли вам познато да је Фотић пребацио њене драгоцености и новац у Вашингтон?

Сведок: Чуо сам да је та Гордана Бајлони дошла у Лисабон и да жели да дође у Лондон. *Нисмо јој дали.* Како је дошла у Америку, ко јој је то могао учинити, а то није било лако, колико је новаца имала и ко јој је то пренео ја то не знам. О свему томе ја док нисам дошао у Америку нисам знао ништа, нити сам познавао Фотића, нити сам био с њим у пријатељству, он је био мој политички противник, био је стари напредњак и ја сам с њим први пут тада говорио у животу.

Претседник: Оставите те односе између радикала и напредњака, ви као да све ствари гледате кроз ту партиску призму.

Тужилац: Кажите да ли је Фотић радио на разбијању Југославије?

Сведок: Ја то не бих смео да кажем.

Претседник: *Зашто не смете?*

Сведок: *Ја знам само то да је он у „Србобрану“ водио борбу противу Хрвата који су такође разбијали Југославију.*

Тужилац: Друго питање: је ли вам познато да је Павелић клао Србе?

Сведок: Како да није.

Тужилац: А је ли вам познато да су четници Драже Михаиловића клали Хрвате?

Сведок: Кад сам дошао овде чуо сам.

Тужилац: А да ли се може правдати Михаиловић и да ли се може правдати Павелић да један убија Србе а други убија Хрвате?

Сведок: Ја као стари политичар иикада не могу правдати та разноврсна клања.

Тужилац: Конкретно одговорите: да ли су и један и други радили на разбијању Југославије и истребљивању српског и хрватског народа?

Сведок: Свакако да јесу.

Тужилац: *Да је српски народ истребљиван Шо сШе ви сви знали.*

Сведок: *700.000 Срба је побијено.*

Тужилац: *То сШе ви гледали из Лондона!*

Тужилац: Је ли вам познато да је хрватски народ истребљиван од Михаиловића?

Сведок: То је већ познато, *а мислим да је у много мањој мери.*

Тужилац: Да ли вам је познато да је од Михаиловића и српски народ истребљиван и јесте ли чули за Вранић, за злочан у селу Вранићу?

Сведок: Кад сам дошао овде чуо сам, а читао сам и од како је почео процес, а и пре разнолике ствари. Читао сам и слушао да је било клања.

Тужилац: Јесте ли чули да је уништено село и поклано 70 људи?

Сведок: Чуо сам, господине. Све сам то слушао и читао у новинама. Ваљда је истина.

Тужилац: Је ли то рад на истребљивању српског народа?

Сведок: Господине, ко год коље, истребљује народ. Српски народ су истребљивали Немци, Мађари, Италијани, усташе, *Бугари, арнаутске банде* и ко све није.

Тужилац: Тачно, плус Михаиловић. То вама није било познато?

Сведок: *Није.*

Тужилац: *Уреду.*

Сведок: *Нама је било познато да се води борба, а ко је когн више убио, не могу да знам.*

Тужилац: Да ли су вам, док сте били у емиграцији, били познати извештаји претставника ваше владе код Ватикана, који је подносио конкретне чињенице, са именима четничких вођа и команданата, у којима је реферисао влади, да организација Драже Михаиловића сарађује са Италијанима и да врши покоље у Далмацији, у Херцеговини и тако даље, да ли сте их добијали у руке да читате и да ли је било о томе претресано?

Сведок: Нисам никад то имао у рукама. Слушао сам да има неки извештај, али га ја нисам имао у рукама, нити читао, али у 1943 години знам да сам добио утисак да заиста Јевђевић сарађује са Италијанима.

Тужилац: Је ли питан Михаиловић, да Михаиловић објасни да Јевђевић сарађује са Италијанима?

Сведок: Мислим да је у надлежности владе питан.

Тужилац: Да ли сте били упознати са одговором који је послао Михаиловић?

Сведок: Верујте, не знам.

Тужилац: Знате ли ко је био бан Натлачен?

Сведок: Знам.

Тужилац: Да ли знате како је завршио?

Сведок: Лично сам га познавао. Мислим да је убијен.

Тужилац: Да ли знате зашто је убијен и од кога?

Сведок: Први пут ми је сада постављено то питање. Кад сам питао Словенце казали су да је убијен у почетку, а од кога не знам.

Тужилац: Знате ли да је он иницијатор и први организатор „беле гарде“?

Сведок: Не знам.

Тужилац: Да ли сте знали шта је „бела гарда“ кад сте били у емиграцији?

Сведок: Мислим да су то, Руси избеглице.

Тужилац: Не, „бела гарда“ код Словенаца, је војна издајничка формација?

Сведок: Не знам.

Тужилац: Нисте знали?

Сведок: Нисам знао.

Тужилац: То су исте трупе у Словенији као Недићеве у Србији.

Сведок: Знам да у Словенији има трупа као што има Недићевих у Србији, али не знам да ли су се звале „бела гарда“.

Тужилац: После погибије Натлачена, да ли је ваша влада решила да његовом сину да стипендију за студирање у Берну?

Сведок: Ја сада то чујем први пут. Ја сам био тада у Америци и према томе не знам о томе. Ја сам дошао кад је влада живела годину дана у Лондону и за то време много се штошта у Лондону решило. Ја не знам.

Тужилац: Да ли се уопште док сте били члан владе и претседник владе практиковало да се о крупним питањима доносило често одлуке на тај начин што реше један или два човека, а у решењима ставе да је влада решила? Да ли је било таквих ситуација?

Сведок: Не знам, мени није познато. Можда у војном домену, али да ја или министар саобраћаја или министар правде нешто решимо у своје домену па да кажемо решила влада, то ми није познато. Ја сам сам решавао у своје домену.

Тужилац: Да пређем даље. Да ли вам је што познато да је влада у којој сте били члан имала какве курирске везе са земљом, и да ли су одлазили и долазили курири из земље у иностранство? Поменули сте Секулића да је дошао као курир Михаиловића.

Сведок: Да вам тачно кажем, можда су више од тих људи долазили, али они су мене, ваљда за то што сам старији човек, избегавали. Знам тога Секулића, био сам с њим и знам Лукачевића.

Тужилац: Је ли вам Лукачевић што причао кад је он дошао?

Сведок: Сад ћу вам казати. Он је дошао 1944 године у пролеће.

Тужилац: Кад је он дошао?

Сведок: Дошао је 1944 године у пролеће.

Тужилац: Да ли је Лукачевић причао да се заједно са Немцима, Италијанима и усташама борио код Коњица против партизана?

Сведок: Ја ћу тачно испричати како је дошло до тога сусрета. Кад сам га угледао, упитао сам: „Откуда овде?“ „Ето, дошао сам“, одговорио је он. „Како? Енглеским авионом“. „А зашто сте дошли?“ „Довео сам једну мисију“. „Какву мисију?“ Рече неког Енглеца, чини ми се Бејлија. „Хоћете ли да се састанете с њиме“, упитао ме Лукачевић. „Не треба ми никакав састанак“, одговорио сам. „Куда сте прошли“, интересовало ме даље. „Поред Косјерића, поред вашег Ужица“, одговорио је. „Бога ти? Ко је тамо изгинуо, а ко остао жив?“ Интересовало ме је то. Он ми је причао. После тога је са једним официром и једном дамом отишао за сто у хотелу, а ја сам отишао за мој сто. Питао сам га још, ја неколико месеци нисам знао ништа за фамилију, да ли он зна шта о мојој фамилији. Одговорио је да не зна, „... али, ако хоћете, рекао је, могу да вам понесем писмо“. Ја промислих о томе и рекох: „Добро, видећемо“. Да Бог сачува, да сам му дао писмо, може бити би ме узели на неку одговорност да сам имао везе с њиме.

Тужилац: Како, зар ви сматрате да се за такву ситницу узима на одговорност, шта то значи?

Сведок: Да су то ухватили Немци, стрељали би ми фамилију. Ето шта значи.

Претседник: Ви сте се мало заморили, направите одмор, стар сте човек.

Сведок: Нисам, нисам, нисам ја стар човек!

Претседник: А нико вам и не каже. 15 минута одмора.

Одмор је дат у 10,15 часова.

После одмора.

Претседник: Наставља се претрес. Наредите да се уведу оптужени. (После увођења оптужених) Нека уђе и сведок Трифуновић Милош. Друзе тужиоце, изволите наставите са питањима.

Тужилац: *Ми смо се малопре на политици задржали, па је потребно да се још мало на њој задржимо.* Видите, на седници владе од 1 септембра 1942 године ви сте били стигли у Лондон.

Сведок Трифуновић: Јесам.

Тужилац: Јован Бањанин у своме говору на седници владе каже: „После краљеве посете Америци кампања „Србобрана“, Фотић - Дучић постала је још интензивнија“. Изједначује „Србобран“ са Фотићем - Дучићем. „И кад је реч о Југославији да једним мигом разбију огледало које хоће да закрпе из личног рачуна. Кампања „Србобрана“, односно Фотић - Дучић, који не признају владу у Лондону него тобож неку владу Драже Михаиловића у Колашину, која је њихова утеха и срећа“. Каже даље: „И после свега тога Фотић и Дучић још су увек високи функционери Југославије и има да буду одликовани подизањем за амбасадора... и зато сам против предлога да се г. Фотић унапреди за амбасадора“. Видите из овога извода из говора Бањанина види се неколико момената. Прво, да је Фотић исто што и „Србобран“ и да је „Србобран“

политичко гласило. Друго, г. Бањанин о Фотићу говори да разбија огледало које неће моћи да закрпи из личног рачуна. Затим да Фотић иде дотле да сматра Дражу Михаиловића и његово вођство у Колашину, односно у Липову, заправо за владу. Видите како овде Јован Бањанин каже да Фотић, као функционер, ради на разбијању Југославије. Је ли вама све то било познато?

Сведок Трифуновић: Све сам ја то слушао г. Бањанина и у седници. И после свега тога г. Бањанин је казао: „Немојмо да гласамо овде, него сматрајмо да је свршено за амбасадора“. Ово је тачно што вам кажем. А кад би ме питали шта сам ја казао...

Тужилац: Имам ја у записнику шта сте и ви казали, него у питању су други. Је ли се Слободан Јовановић залагао да Фотић буде амбасадор?

Сведок Трифуновић: Јесте.

Тужилац: Да ли се залагао др. Гавриловић?

Сведок Трифуновић: Нећу рећи залагао, него мишљења су била. Ако је Бањанин предложио да се не гласа већ да сматрамо да је то свршено, јер шта је могло Бањанина довести да дође у несагласност да тако говори и предлаже. Ми смо сматрали да је то свршено и задржали смо се на томе.

Тужилац: Ја сам јуче поставио сведоку Гролу питање какви су онда били мотиви и сведок Грол је одговорио: Везе Фотићеве са извесним круговима у Америци! Да ли ви сматрате да су везе Фотићеве са врховним финансиским круговима у Америци одлучујуће за Фотића да се задржи?

Сведок: Не, господине државни тужиоче, него његов положај и односи у америчкој влади. Грол је покушао у моме кабинету, као министар иностраних послова, да га уклони. Можда је било мишљења, дозволите да кажем, код Американаца, не банкараца и других кругова, *ви ваше парШиске рачуне прогониШе ко ће да пресШавља ЈуГославију. ПазуШе, да ли ће овај моменаШ ко ће биШи Србин или ХрваШ бити моменат који треба да одлучује. Зато сам ја малопре казао: не може се у једном питању казати да или не и зато је то руководило Бањанина да изГрди да би моГао да остане у саГласности и са Крњевићем и другим.*

Тужилац: Бањанин говори на седници владе и свесно је знао шта те речи значе. Ово је тешка оптужба противу Фотића. То је једно. Друго, да ли вам је познато да је још који министар у влади сличне оптужбе подносио противу Фотићеве политике разбијања Југославије у Америци, а за фаворизовање владе Михаиловића?

Сведок: Бањанин је послао говор да се отштампа у новинама америчким са министарске седнице. То није био ред да се говори са министарске седнице износе у штампу. *Ја сам Бањанина питао: „Зашто сте тако радили“, и ја сам имао понајвише дискусије, зашто нисте дали и супротно мишљење. Јер у питању Фотићевом нису у питању личности него дубље ствари.*

Тужилац: *Овде је у питању политика.*

Сведок: (наставља) и кад су тражили и рекли дајте ви ваш одговор, онда сам ја послао, јер његов Говор се тицао и мене. И ја немам ништа да додам ниједну реч ни да одузнем. Ја сам послао и говор је штампан, јер не треба на мишљење једнога човека базирати саму ситуацију.

Тужилац: Ми имамо „Србобран“ и Гомилу „Србобрана“ то је материјал који је пред Судом и који ће се изнети. Да ли вам је познато да је владу упозорио Сава Косановић на рад издајнички Фотићев у Америци?

Сведок: Господине, знам све шта је Косановић написао, а с њим сам се некад и не слагао, а некад и слагао. Били смо лично некад пријатељи, али смо у дискусији дошли и до личног непријатељства. Опростите што морам нешто лично рећи. Кад је било питање намесништва у земљи у вези са овим неслагањем између мене и Косановића.

Претседник: Какво питање намесништва?

Сведок: Кад је краљ одређивао ко ће Га заступати.

Тужилац: После ослобођења?

Сведок: Јест, јест. Било је велико неслагање између Косановића и мене. Онда је тај Косановић дошао његовом интимном пријатељу Вилдеру и рекао „Да видите људи чудо ево у министарској седници не могу да се поделе око Генерала Симовића. Краљ Га предлаже а кабинет не прима. Онда је предложен Божа Марковић, а он је рекао да неће. Онда је Косановић рекао, извините што морам о себи говорити, па узмимо Господина Мишу Трифуновића, неће ваљда нико имати приговора, и ако је мој лични непријатељ. Немојте на Косановића, ни на мени, немојте на једном мишљењу базирати, погрешите. Све је то тачно што је Бањанин рекао, али то је само један човек. Нису наше памети савршене, господо.

Тужилац: Господине Трифуновићу, је ли тачна ова околност да је Фотић изјавио да се наша влада налази у Колашину?

Сведок: Ко је изјавио?

Тужилац: Фотић.

Сведок: Верујте ја то не знам. Молим вас може бити. Никада ниједне речи нисам хтео написати у „Србобрану“, никад ниједног писма. Не знам ја шта су све они у „Србобрану“ писали. „Србобран“ је нападао и нашу владу да нисмо довољно Србијанци. Али, господо, кад говоримо на једној страни о „Србобрану“, господине тужиоце, окрените и другу страну, па узмите Групу докумената и кажите шта пишу Главни хрватски листови о њему.

Тужилац: Слушајте Господине Трифуновићу то ја не знам.

Сведок: Не верујем.

Тужилац: Сматрате ли ви ако су хрватски шовинисти радили на разбијању Југославије да је оправдан издајнички рад Фотића, који иде за тим да се разбије Југославија?

Сведок: Није оправдан ни један ни други. Није ту било питање ни о Дражи ни о Фотићу...

Тужилац: То су ваша мишљења. Ми смо у овој Демократској Федеративној Југославији решили тај јаз.

Сведок: Ја говорим за тадашње прилике. Немојте само на једну страну гледати поГрешићете.

Тужилац: Ја сам питао за Павлића, Михаиловића и Фотића и српске и хрватске шовинисте. Нисам једностран и не бих пао у ту Грешку.

Сведок: Ја нећу да оптужујем колеГе и кад сам разГоварао у Америци и са Косановићем...

Тужилац: Фотић хоће велику Србију, а хрватски шовинисти у Америци хоће велику Хрватску.

Сведок: Вероватно је тако. Ја мислим да је свађа стара 20 ГОдина и више и то доминира.

Тужилац: Видите више нема од тоГа ништа. То може у емиГрацији, да се свађају да једни хоће велику Хрватску, а друГи велику Србију.

Сведок: Кад би били у ишању само Фошић и Дража Михаиловић, па и било који друГи појединац лако би ми све то свршили. Али, остаје оно што тутњи испод нас, оно што се креће а ми искачемо као лутке...

Тужилац: Не тутњи више. То је тутњало вама под ноГама јер сте неправилно радили. Кад је Михаиловић постао министар емигрантске владе?

Сведок: Ја сам био на путу.

Тужилац: Ви нисте били у Лондону?

Сведок: Нисам.

Тужилац: А да ли сте стигли кад је постао начелник штаба Врховне команде.

Сведок: Не знам, верујте господине.

Тужилац: Ви сте се у августу вратили из Америке?

Сведок: Ја сам се вратио 1 августа 1942 године, а после шест месеци сам био у Јерусалиму, мало у Каиру и којекуда сам путовао, док нисам дошао у Њујорк.

Тужилац: Само још једно питање: да ли је у вашој влади вођен курс на то да Михаиловић буде једини легални претставник државе у земљи?

Сведок: Како може претстављати владу када смо раније дали званичну изјаву да се у земљи, поред Михаиловића, бори и народно-ослободилачки покрет.

Тужилац: Али он је био министар...

Сведок: Да ли може ко веровати да ће једна влада од 14 људи предати судбину своју и своје земље Дражи Михаиловићу, ма како се он борио. Немојте нас, госпо, толико ниско таксирати...

Тужилац: Да ли је тачно да је он био министар под вашом владом?

Сведок: Да.

Тужилац: А је ли тачно да је слао извештаје о своме раду вашој влади?

Сведок: Ја сам вам казао, у влади није било никакве дискусије о тим извештајима.

Тужилац: Добро, да ли је Слободан Јовановић примао извештаје да ли је тачно да је Дража Михаиловић из државне касе добијао новац?

Сведок: Одговорио сам на то да смо решавали о државном буџету. Сигурно да је у њему било цифара и за Дражу.

Тужилац: Јесу ли финансиски органи полагали рачун на крају сваке године?

Сведок: И то је једно питање. Министар финансија је био др. Шутеј. Кад сам ја био у Америци одређена је једна контрола од три члана, у којој су били Милош Бобић, Бока Влајић и, све ми се чини, Добра Лазаревић, да прегледа рачуне. Та комисија је почела рад и растурила се, јер није могла да се сложи са министром финансија. Кад сам дошао у Лондон видео сам да се нису могли сложити. Ми смо имали веру у министра финансија Шутеја. Да ли нам је то погрешка или не, не знам, и зашто они нису могли да се сложе у контроли такође не знам, јер сам ја био у Америци. То је јасан одговор, мислим.

Тужилац: Морам да се вратим на претходно питање: Да ли је ваша влада ишла за тим да Дражи Михаиловићу пружи пуну подршку и да га афирмира као јединог претставника владе и државе у земљи?

Сведок: Није. Како ћемо дати једном официру да буде држава...

Тужилац: Добро, он је био министар, члан владе, претстављао је краља...

Сведок: Нека је претстављао и сто краљева. Нисмо ни краљу давали да буде сам... Зашто смо се борили од 6 јануара на овамо, зашто сам био 15 година у опозицији?

Тужилац: *Да ли је ваша влада сматрала партизане и вођство партизана као преставника емигрантске владе?*

Сведок: Није.

Тужилац: *А Михаиловића?*

Сведок: *Јесте.*

Тужилац: Да ли је на седницама владе решавано о изменама и допунама уредбе о преким судовима на захтев Михаиловића? Наиме да ли је та уредба прилагођавана војним формацијама које је Михаиловић стварао у земљи.

Сведок: Појма немам о неким уредбама о преким судовима. *А смео бих да тврдим, уколико се сећам, да то никада није било у влади решавано.*

Тужилац: *Да ли је ваша влада давала Михаиловићу директиве да се против партизана примењује закон о заштити државе?*

Сведок: *Одговорио сам да никада влада није решавала о директивама Михаиловићу.*

Тужилац: Да ли вам је познато да су извесни кругови у влади путем таквих директива Михаиловићу утицали да се примењује закон о заштити државе против комуниста?

Сведок: Није ми познато.

Тужилац: Да ли вам је познато да су у 1942 години судови у Колашину и другим градовима, четнички судови, четника Баје Станишића и тако даље судили по закону о заштити државе партизанима.

Сведок: Ја бих вас могао упитати, али нећу да ви мене питате док сам био у Америци, прве и друге године, али прелазим преко тога и кажем: немам појма.

Тужилац: То је било 1942 године. Да ли вам је познато да ли сте у пролеће до јуна 1942 у Америци примили такав извештај да је Дража Михаиловић организовао једну офанзиву заједно са Италијанима и да су његове снаге имале тешке борбе против партизана у којима су четници заједно са Италијанима учествовали, што је Михаиловић пред Судом признао, да се избаце партизани из Црне Горе и Санцака? Нисте?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Да ли вам је познато 1943 кад сте били у Лондону да је Дража Михаиловић организовао још једну офанзиву против ослобођеног територија, и да су у тој офанзиви његове снаге учествовале заједно са Немцима, Италијанима и усташама, у борбама на Неретви и на другим секторима против партизана? Да ли вам је то било познато у емиграцији?

Сведок: Како ви постављате, разуме се да о борбама на терену о овој или оној офанзиви ми нисмо могли да будемо обавештени. Вероватно да су знали војни органи. Да ћемо ми цивилни министри знати или решавати, јављено је сада се води офанзива час ту час тамо, али то не. Много тога, господо, нама није било познато. *Кад сам дошао у 1942 години у августу, ја сам се запрепастио о необавештености која је владала у Лондону.*

Тужилац: Још једно питање. Да ли су ти кругови, који су били позвати за то у владу добијали све депеше које је Михаиловић слао у земљу?

Сведок: Знам ово, да су депеше ишле преко надлежних војних органа Енглеске. Као што сам рекао малопре ми нисмо имали директне везе са Михаиловићем. Али имали смо поверење у америчку и енглеску војну мисију. Можда је зато наша равнодушност, спокојство и мирноћа била, јер тамо стоје официри савезничких влада, *држава, морално високе личности који штите интересе својих савезника, и своје земље.*

Тужилац: Да ли знате шта о томе да ли су добијане депеше од Михаиловића?

Сведок: Не знам, господине тужиоче.

Тужилац: Ја немам више.

Претседник: Одбрана, ако имате каква питања изволите. Адвокат Тасић Драги.

Бранилац Тасић: Ви сте сведок предложен од стране јавног тужиоца. Он вас је претходно питао, ја бих само хтео да још нешто разјасним. Да ли је у Америци, поред вас, био још ко од чланова

владе или виђенији људи, а то вас питам у вези с тиме, што сам бранилац Фотића. Да ли је Фотић могао да потпуно самостално руководи било амбасадом као претставник Југославије било на неки други посебни начин, да ли је био сам или је поред вас било и других чланова владе?

Сведок: Било је и других чланова владе, такозвана Америчка мисија која је одређена од стране владе. У тој су комисији били бан Шубашић, он је био тада министар, а не бан, Бошко Јевтић, био је Божа Марковић, Сава Косановић и Сној. Они су били одређени да иду у Америку, и њих петоро сачињавало је такозвану америчку мисију. Они су тежили да имају своју самосталност, засебне акције, самосталан свој буџет и да они воде политику. Они су послали свога члана Сноја у Лондон да ту извиди. Он је дошао у Лондон да би се донео засебни буџет, он је постао благајник буџета, благајник засебног новца, али док се је то решило код Американаца да он може узети као министар новац из банке, то је било врло тешко, јер Американцима није било јасно како то што хоће Југословени, овамо амбасада, онамо нека мисија и она хоће узимати новац. Ја сам био...

Претседник: То је већ једном разјашњено.

Сведок: И било је поред њих и других. У Америци је био Пера Живковић, Крста Милетић, Божа Максимовић...

Тасић: Да ли су имали везе с Фотићем?

Сведок: Не, не колко ја знам нису имали везе.

Тасић: Да није био Фотић, него неки други амбасадор да ли би опет Американци тражили потпис и од кога другог?

Сведок: Ко зна не могу да кажем.

Тасић: Не али начелно су поставили тако?

Сведок: Било је касније решено да може и благајник,... министар узети новац.

Тасић: А да у то време за Фотића, то није приписивано њему као Фотићу, као личности њему својственој, него као амбасадору...?

Сведок: Свакако не лично. Ма ко да је био амбасадор. То би они чинили они нису полагаи на личности.

Адвокат: Јесте ли ви слушали војне емисије преко радија. Ја се интересујем за Живана Кнежевића.

Сведок: Нисам ја никога слушао.

Адвокат: Рекли сте да сте сваки ваи Говор морали да дате на цензуру. Да ли је и Живан Кнежевић морао да даје своје Говоре на цензуру. Живан Кнежевић је Говорио у војним емисијама.

Сведок: Ја мислим да је морао. Кад сам разговарао са министрима Белгијанцима, Холандезима и другима, рекли су ми да се са свима савезничким земљама подједнако поступа.

Адвокат: Ви сте сведок, а били сте и у Америци и у Енглеској, па вас за то питам.

Сведок: Кажем, сваки је Говор ишао на цензуру. Такво је време било. Енглези су били одговорни за оно што се преко радија гово-

рило. Лепо би то било да су они давали владама европским да раде шта хоће а да они људи одговарају ни криви ни дужни.

Адвокат: Ја сам само толико хтео, хвала вам лепо.

Претседник: Бранилац адвокат Суботић Слободан, има реч.

Адвокат Суботић: Ја браним Милана Гавриловића и Радоја Кнежевића. Да ли вам је познато да ли је и у једној прилици Милан Гавриловић био против обједињавања снага отпора против окупатора у земљи. Ви сте били с њим члан владе?

Сведок: Није ми познато. То би било много драстично да ми кажемо: „Нек се бију, море, ћорава им страна“.

Адвокат: *Значи ни у једној прилици Милан Гавриловић није ...*

Сведок: *Мени није познато. Кад бих ја знао ја не знам шта бих му казао.*

Адвокат: *Ја вас питам оно што је вама познато. Значи колико је вама познато ви сте Милана Гавриловића оценили рад на становишту југословенском.*

Претседник: *Хоћете ли бити љубазни да закључке исказа препустите Суду?*

Адвокат: *Овај се закључак намеће сам по себи.*

Претседник: *Ако се вама намеће, онда ће се наметнути и осталима.*

Адвокат: *Да ли је улога Радоја Кнежевића као министра двора била у поГледу јуГословенскоГ става истоветна са владом?*

Сведок: *Став Радоја Кнежевићу био је истоветан с владом. ИзГубио је поверење и смењен је као министар двора.*

Бранилац Миљаковић: Ја браним Петра Живковића и Божидара Пурића. Хтео сам да вас питам да ли су емигрантске владе пре и после ваше владе биле све на линији отпора, уколико се тиче ситуације у земљи?

Сведок: *Све владе и то: Генерала Симовића, Слободана Јовановића прва, а Слободана Јовановића друГа и моја знам да су биле на линији отпора, да би се у то уверили узмите пет мојих Говора које сам држао на радију па ћете видети јасно. На завршетку једноГ Говора ја сам казао по оној народној: „Ми славимо све јуначке Главе које дижу чете на крајину“, славимо отпор.*

Тужилац: *Малопре сте рекли да нисте били за отпор.*

Сведок: *То је прва реч моја из Лондона када сам дошао народу.*

Претседник: *Ви поменуште само ове владе а за Пурићеву владу и Живковића?*

Сведок: *За Пурићеву владу не могу јамчити ништа. Они су отишли ја нисам имао везе са њима. Ми смо се мало и пољутили били. Ја сам пао, они су ме наследили и отишли у Каиро. Између мене и њих није била атмосфера добра. Ја мислим да сам вам јасно одговорио.*

Бранилац Тасић: *Да ли је став емиГрантске владе у Лондону био у саГласности са интенцијама савезничке владе у Лондону?*

Сведок: *Потпуно. Трудили смо се а и не би моГли да смо хтели друкчије, али смо и по дубокој вери нашој хтели увек координира-*

Ши наш рад са савезничким владама са амбасадорима енглеским и америчким. Али исШо Шако и они су желели и код мене као минисШра преШседника долазили за шу координацију.

Претседник: *Даље одбрана има ли какво пиШање?*

Бранилац Ђорђе Ђирић: *Ја браним Косту Мушицког који је био Недићев потчињени командант другог добровољачког корпуса. Како је емигрантска влада гледала на владу Милана Недића, његов рад и његове сараднике?*

Сведок: *Влада Милана Недића радила је у споразуму са Немцима и окупатором.*

Бранилац: *Како је влада Гледала?*

Сведок: *Био је непријатељски сШав. Нас је Грдила влада Милана Недића, грдила савезнике, Шо је познаШа сШвар. Чак и после Говора који сам ја одржао чујем да је Милан Недић Говорио: ево овоГ сШарца само Гуслари.*

Тужилац: *Јонић каже да су они признавали емиГранШску владу.*

Сведок: *Како ће признаваШти кад знаШе да су нас нападали.*

Тужилац: *А ви сте нападали њих.*

Претседник: *Има ли одбрана даље питања?*

Тужилац: *Ја бих у вези са питањем браниоца поставио кратка питања. Да ли вам је познато да је лични секретар ЈБотића Бошко Костић долазио за време окупације као делегат Недићев у Каиро, да је ишао за Цариград више пута, а у један мах за Каиро? Друго, да ли вам је такође познат мајор Перић?*

Сведок: *Познат ми је. У Јерусалим кад сам дошао претставио ми се један човек и рекао да је из Ужица, а ја га питам: „Ко сте ви?“ а он каже: „Мајор Перић!“ и после чујем да је био у Анкари.*

Тужилац: *Са задатком одржавања везе са земљом? Је ли вам то било познато?*

Сведок: *Није.*

Тужилац: *Сећате ли се да је Бошко Костић саопштио мајору Перићу поруку владе Милана Недића: Да он неће да напада Дражу Михаиловића, да он само спасава Србе, да ви њега што више нападате преко радио Лондона да би му био олакшан положај код Немаца, само да га не називате издајником. А то саопштење депеше влади пренео је Перић. Је ли вам то познато?*

Сведок: *Не, господине јавни тужиоче, да вам јасно кажем. Слушао сам у последње време о неком Бошку Костићу, али да ли је он долазио у Каиро, ја не знам. Али, ми као влада никакве везе с тим нисмо имали.*

Тужилац: *Влада као влада.*

Сведок: *Ни као влада, ни као министри.*

Тужилац: *Ја имам докуменат са потписом Слободана Јовановића, где стоји: „Строго поверљиво. Пажљиво чувати.“*

Сведок: *Може бити.*

Тужилац: *А да ли вам је позната једна аферица: да је Бошко Костић дошао у Турску, купио памук у Турској, и је ли вам познато ко је тај памук исплатио?*

Сведок: Верујте, ја појма немам о томе.

Тужилац: Је ли вам познато да је тај памук исплаћен новцем којим је располагала емигрантска влада, а новац који је Бошко Костић требао дати за памук, он је послао Михаиловићу?

Сведок: О тим стварима појма немам.

Претседник: Одбрана, имали још какво питање.

Бранилац Алкалај: Господине Трифуновићу...

Сведок: Молим, кога ви браните?

Бранилац Алкалај: Момчила Нинчића. Мене интересује ово. Ви сте били претставник радикалне странке у влади. Ко је још био претставник радикалне странке?

Сведок: Момчило Нинчић.

Бранилац: Какви су ваши лични односи били према њему док сте били у влади?

Сведок: Били су добри.

Бранилац: А у погледу политичког схватања као чланова једне странке, какви су били ваши односи? Јесте ли се слагали?

Сведок: Ми смо 20 година били потпретседници радикалне странке. Били смо заједно министри пре 30 година на Крфу, и били смо увек у добрим односима као два добра пријатеља.

Бранилац: *Да ли то значи да међу вама никада није било дисонанце у политичком погледу, у погледу проблема који су се постављали пред владу?*

Сведок: *Никаких великих размимолажења није било. могло је бити можда некоГ малоГ неслагања. Када је он престао бити министар ја сам остао у влади, а после тоГа сам постао претседник владе, а он није ушао у владу, али ми смо увек били у добрим односима.*

Бранилац др. Алкалај: *Јесте ли се ви као некадашњи чланови партије консултовали у погледу проблема и какав став треба да заузмете?*

Сведок: *Јесмо. Ја сам увек тражио мишљење своГа партискоГ колеГе, да не бих поГрешио, као што се то обично чини између људи једне политичке странке.*

Бранилац: Како је дошло до тога да Момчило Нинчић, као члан радикалне странке, поднесе оставку а ви останете у влади?

Сведок: У нашем политичком животу долазило је и до таквих ствари из разних узрока. Он је једном дошао и рекао: „Ја идем из владе“. Кад сам га питао зашто, он је рекао: „Ја морам да идем и молим те да то остане тако. Ја треба да изиђем из владе.“ Тада сам ја рекао: „Побогу, па зашто?“ Међутим, он је изишао из владе.

Бранилац: Добро. Толико сам хтео.

Претседник: Да ли неки бранилац има још каквих питања? (Нема) Ви, Трифуновићу, можете ићи, а ако хоћете можете остати у сали. Завршено је испитивање са вама. Нека уђе сведок Милорад Белић. (Улази сведок Милорад Белић) Како се зовете:

Сведок Милорад Белић: Белић Милорад.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Ужица.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 52 године.

Претседник: Занимање?

Сведок: Чиновник.

Претседник: Жењен?

Сведок: Жењен.

Претседник: Деце?

Сведок: Двоје.

Претседник: Држављанство?

Сведок: Југословенско.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд као сведок да искажете о извесним околностима које су вам познате. Упозоравам вас на дужност исказивања истине пред Судом, јер лажно казивање истине повлачи за собом кривичну одговорност. Шта вам је познато о конференцијама у Београду које је одржавао оптужени Топаловић Живко у циљу припрема и организације конгреса у селу Ба?

Сведок Белић: Господине претседниче, ја могу укратко рећи ово: Топаловић, не сећам се тачно, али до краја 1943 године уопште је мало имао или нимало контакта са нама, својим партиским друговима и пријатељима. Он је живео на Авали и није силазио. Тек концем 1943 године он је долазио и дошао у лични контакт са неколико нас, познатих људи из социјалистичке партије. Ја знам да је мени уочи децембра месеца рекао да је разговарао са извесним политичким људима из бивше удружене опозиције где је он пре рата био делегиран да претставља социјалистичку партију, да су ти људи њему сугерирали, а и он њима, да би требало створити неки контакт, како је он рекао, са једним покретом отпора. Мислим да је споменуо и Драгишу Васића, да би могли преко њега да створимо неку везу. Толико је говорио о томе и још је рекао да је о томе разговарао и са Ацом Павловићем, који је некада био активан члан социјалистичке партије *иначе 20 Година није био никакав функционер неГо само лични пријатељ нас. И са њим је разговарао. Наравно то нису била нарочита консултовања. Живко тада није тражио за то ни одобрење нити неодобрење. Његове речи резимиране биле су: потребно је да створимо неки покрет. Не можемо остати пасивни. Ево три године је прошло и не радимо ништа. Али треба да будемо опрезни да не будемо пуфер између комуниста и покрета Драже Михаиловића.* Такав је разговор био. Могуће да сам ја то одобравао или не одобравао, нисмо даље разговарали конкретно јер је он у том погледу био опрезан и мало плашљив па није саопштавао ни најбољим пријатељима.

Претседник: Да ли се је ипак одржала нека конференција од стране Живка Топаловића са групом политичких пријатеља?

Сведок: Ни о каквој конференцији није ми казао да је држао. Ја позитивно не знам, али мислим да је он убрзо после тога са равногорским покретом нешто утаначио, и отишао.

Претседник: С ким је отишао?

Сведок: Са Ацом Павловићем.

Претседник: Је ли после ишао још са неким?

Сведок: Не знам. Кад се вратио опет је говорио о томе у вези са припремама тога конгреса. Тада је у најгрубљим цртама, говорио како треба да се организује тај конгрес и да се консултује са политичким претставницима у Београду. А да ли је с киме држао конференције или није ја не знам.

Претседник: Је ли вам причао том приликом с ким је из организације ДМ одржавао контакт у погледу припреме за тај конгрес?

Сведок: Апсолутно није.

Претседник: *Је ли вам познато да је крајем децембра 1943 Године пред одржавање конгреса у селу Ба, око одржавања контакта са политичким људима, Живко Топаловић био потпомаган од Милана Аћимовића?*

Сведок: *То ми је познато само из оптужнице и према овим изјавама на претресу, јер сам пратио преко новина и преко радија рад на претресу.*

Претседник: А је ли вам познато да је Топаловић и раније пре рата 1934, 1935 и 1936 године имао везе са Аћимовићем?

Сведок: У том погледу могу да кажем да је Топаловић, као претставник странке, водио једну вишу политику и имао је контакта са претседницима влада, а имао је, колико знам, познанство и са Аћимовићем, *на супрот мени који та познанства нисам хтео.*

Претседник: Каква је била та веза.

Сведок: Ја не знам, али да смо ми то знали ми би свакако осудили да је то била нека политичка веза или спрега.

Претседник: Видите, оптужени Јовановић каже да је он био добар пријатељ с Аћимовићем.

Сведок: Ја то не знам.

Претседник: Је ли вам познато да је Топаловић радио пројекат резолуције која је имала бити донета на конгресу у Ба?

Сведок: Мало пре сам напоменуо да ми није у том смислу говорио о резолуцији, али је говорио о једној политичкој основи и да се консултовао са политичким људима о томе шта би требало да буде основица за одлуку и једна платформа за сарадњу са равногорским конгресом.

Претседник: Је ли тај пројекат резолуције сачињен у Београду и са којим политичким људима?

Сведок: Ја сам питан о томе и у истрази, али ја опет изјављујем да о томе појма немам, осим што ми је говорио у грубим цртама да се припрема тај конгрес и да је разговарао са претставницима удружене опозиције, али на којој бази је то требало да се изведе о томе појма немам.

Претседник: Добро, је ли то ипак резолуција ако наступи споразум о основицама?

Сведок: Са нама није ту резолуцију претресао.

Претседник: Је ли вам познато да је оптужени Топаловић, са таквим пројектом те резолуције, отишао у организацију ДМ и са киме је тамо извршио коначно редиговање?

Сведок: Претпостављам да је са таквом једном основицом отишао тамо, *кажем, то претпостављам.*

Претседник: Ви ћете нам моћи и нешто ближе рећи и о самом конгресу у селу Ба.

Сведок: Мени је Живко Топаловић напоменуо да могу бити позват и ја сам једом цедуљицом позват преко једног сељака да дођем поводом конгреса. Живко је мене сматрао као једног од важнијих чланова покрета и претпостављам да ми је можда због тога рекао да учествујем на конгресу.

Претседник: У каквом својству?

Сведок: Заједно са њиме као претставник социјалиста.

Претседник: И јесте ли учествовали?

Сведок: Одрама ћу рећи. Ја сам се позиву одазвао и дошао тамо уочи самог конгреса. Исте вечери Живко Топаловић, који је био са госпођом, изложио ми је укратко само ситуацију у којој се тамо налазио и која је тамо створена. *Рекао ми је да је мислио да ће ствар ићи глађе, али да је наишао на велике тешкоће. Тешкоће су биле у томе што су претставници ТОГ равноГорскоГ покрета чинили велики отпор и велику опозицију политичким људима из Београда, Топаловићу и другима, да они дају ширу основу, а тенденција је била та да равноГорски покрет буде основа. Кад сам видео да на томе запиње и то чуо од људи који су се тамо окупили, за мене је било јасно опредељење да се ту не треба наметати и Гурати.* Свршило се на томе да је Живко наставио са меродавним да води преговоре, а доцније је, како сам сазнао, нађена солуција, *јер је Генерал Михаиловић интервенисао да се нађе неки компромис и једна заједничка платформа. Ја лично сам из свега повукао консеквенце и због тога нисам учествовао у раду конгреса.* Био сам у једној приватној сељачкој кући и отишао сам не дочекавши крај.

Претседник: Ко је држао политички реферат на конгресу у селу Ба?

Сведок: Ја нисам хтео да улазим у салу, али је реферат држао Живко Топаловић, а мислим и Мољевић. За Мољевића не бих могао сигурно рећи да је држао, али је Живко држао.

Претседник: Какав је од почетка рад оптуженог Живка Топаловића у децембру 1943 године око тих конференција, какав је био ваш став, Аце Павловића, те групе у чије је име Живко Топаловић радио?

Сведок: Ја сам већ рекао: Ми смо само од Живка били обавештени о његовој намери. Признајем, ми се нисмо томе противили. *За мене је било Главно: никако не бити пуфер између покрета Драже Михаиловића и комуниста.*

Претседник: То је била борба за позицију, за места?

Сведок: Нисам ни у какве детаље улазио, верујте.

Претседник: *У реду, али мислим начелно. Је ли Живко радио у име групе?*

Сведок Белић: И то сам објаснио.

Претседник: Је ли ишао испред групе?

Сведок Белић: Није имао никакво овлашћење.

Претседник: Сад сте обрнуто рекли, пре пола минута, рекли сте да је ишао испред вас, да сте и ви били за то да се има неки контакт са организацијом ДМ. И тачно је и то да нисте ништа предузимали?

Сведок Белић: Ја то нисам чуо.

Претседник: Је ли група, испред које је он ишао, учинила што против тога?

Сведок Белић: Није, *јер партија формално није постојала. Ми смо се састајали појединци.* Нисмо били против али нисмо давали никакво овлашћење.

Претседник: *Питам вас због тога што је на прошлом претресу Аца Павловић изјавио да је он члан ...*

Сведок Белић: *То ми је познато. Ја вас уверавам да је тако Аца разумео али није тако.*

Претседник: Шта вам је познато, ако вам је познато, о раду Мољевића о припремама за конгрес у селу Ба?

Сведок Белић: Господин председавајући, ја знам само толико, а и оптужени Мољевић ће то посведочити, кад сам дошао тамо ја сам био претстављен генералу Михаиловићу свега три минута и Мољевићу. Казао је: „Ово је Белић“, *ја сам мало познатији у јавности* проговорио је неколико речи са мном. То је било све од тога познанства и све што знам о оптуженом Мољевићу.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питање, изволите.

Тужилац: Да ли ћете скоро давати одмор?

Претседник: Да ли имате више питања?

Тужилац: Имао бих више, и ако имате намеру да дајете скоро одмор, ја бих молио да не би прекидао.

Претседник: Одмор 15 минута.

Одмор у 11,45.

После одмора

Претседник: Друже заставнице, уведите све оптужене и сведока Белића. (Уводе све оптужене и сведока) Друже тужиоче, ако имате питање изволите.

Тужилац: Ја сам већ напоменуо да ћу поставити неколико питања да би се ствари боље разјасниле.

Да ли је Живко Топаловић био на конференцији бивших политичких странака у Београду? Аца Павловић је на ранијем претресу рекао да је припремана нека сарадња?

Сведок: Колико је мени познато једанпут или двапут можда смо били нас двојица или тројица.

Тужилац: Је ли код Аце Павловића?

Сведок: Јесте, а да ли су долазили код Аце Павловића други то не знам.

Тужилац: Да ли сте ви видели Живка Топаловића са Ацом?

Сведок: Никад.

Тужилац: Мољевић је изјавио да сте и ви били а не само Живко?

Сведок: Никад.

Тужилац: Сад о чињеницама. Он је казао да треба наставити пријатељство са Аћимовићем из предратног времена и у току окупације. Да ли је вама познато да је Живко присуствовао са Аћимовићем на конференцији на којој се говорило о резолуцији?

Сведок: Никад.

Тужилац: Да ли сте ви присуствовали на тој конференцији на којој је дискутовано о резолуцији?

Сведок: Никад, ни помисао.

Тужилац: Да ли сте као вођство једне од бивших странака саобраћали са равногорским покретом у име своје странке.

Сведок: Не.

Тужилац: А Живко Топаловић?

Сведок: Он је као такав важио.

Тужилац: Је ли имао ваше овлашћење?

Сведок: Не. Али он је био шеф странке и могло се сматрати да је шеф странке и тако се сматрао. Консеквентно је било ово што смо радили са Живком.

Тужилац: Да ли сте могли да га се одрекнете?

Сведок: Није било никаквога повода. Очекивали смо нешто због чега би се ми могли одрећи.

Тужилац: Како је могло бити да сте ви стајали напољу а они да су унутра разговарали?

Сведок: Казао сам да сам видео неко негодовање а Живко ми је тада рекао да се нерадо примају политички људи и да би све политичаре требало побити. То ме је дегутирало и нисам сматрао за потребно да учествујем.

Тужилац: Добро, ви нисте присуствовали на конгресу не можете ништа знати, па нећу даље ни да вас питам. Да ли сте били учесник на томе конгресу?

Сведок: Не.

Тужилац: Видите, Мољевић је изјавио овде, а исто тако и Михаиловић, да сте били учесник.

Сведок: Ја ћу да објасним, можда је то било уверење код тих људи. Ја ћу искрено да кажем, можда ти људи нису знали, али ја никакве функције нисам имао, нити су могли да ме виде у сали.

Тужилац: Мене интересује какве чињенице могу да се добију од вас. Ако нисте учесник онда не можете да знате.

Сведок: Нисам. Изјављујем да апсолутно нисам. Ја сам увече тамо дошао и Живко ме је претставио. Вероватно су мислили да ћу учествовати али нисам учествовао, иначе би нешто говорио, јер сам познат као говорљив човек, или бих ушао у неку функцију. Био сам дегутиран стањем које сам затекао.

Тужилац: Прећи ћу на друга питања. Имам један акт потписан од Михаиловића, под бројем 103 од 6 октобра 1943 године, упућен Петру Живковићу. То је од 6 октобра 1943 године још пре башког конгреса. У том акту, то је депеша коју је уз писмо Живка Топаловића за његове пријатеље у Енглеској упутио Дража Михаиловић, а у којој се каже: Доставља се у целости текст писма и експозе, јер је у њима, у главним линијама, приказано данашње политичко и социјално стање у земљи. Нарочито је важно што се приказује јасно разорна комунистичка акција у земљи која наноси много штете националним интересима и због које су пале многе жртве. Потпис је генерала Михаиловића односно његови иницијали. Онда у прилогу овога налази се депеша Живка Топаловића упућена једна Лују де Брукеру, друга господину Атлиу, Бевину, Цилису. У свима депешама један је став исти: „У својству претседника централног комитета социјалистичке странке Југославије достављам један експозе о нашој политици и молим вас да не поклоните веру пропаганди наших комуниста и њихових пријатеља у Енглеској.“ О том експозеу Михаиловић каже да је нарочито значајан што приказује разорну акцију комуниста. Видите овде се Живко Топаловић легитимише као претседник централног комитета социјалистичке странке. Да ли је имао овлашћење да овим високим личностима у Енглеској и другим савезничким земљама упућује овакве телеграме.

Сведок: Никада.

Тужилац: А да ли је вама било познато да је упутио овакве телеграме?

Сведок: Ништа ми није познато, али знам да је било разговора са Живком, врло кратких. *Његов предлог и мисао кад смо разговарали била је не Шoliko да иде у покрет Драже Михаиловића неGo да иде у иностранство из земље. Говорио је да ће настојати везама које зна и има заиста да дође у везу са де Брукером, са интернационалном и да тражи могућност да иде у иностранство. Ми смо Говорили, ако буде тај контакт створио и ако тражи да иде да ни у ком случају не иде сам у иностранство баш ради тоГа да би поред себе имао извесну контролу. Појма немам од коГа је добио авион, и ако је неко сазнао то у сваком случају ми из партије нисмо знали.*

Тужилац: Видите, шта чини целу ствар важном, то је што је 6 октобра 1943 године, кад је био у Београду, имао могућности да се консултује са људима из своје групе. Зато вас питам, да ли је овај поступак самовластан, а у једном експозеу приказује партизански покрет у таквој светлости како је то у интересу Драже Михаиловића.

Сведок: Појма немам, ни о писму ни о депешама. *Никада се тако није звао наш извршни одбор, звао се - Извршни одбор.*

Тужилац: Ја вам тако преводим, то је на француском. Када бисте превели са француског на српски морали бисте казати „Централ-

ни комитет". Тачно, легализовао се као преседник централног комитета.

Сведок: Он је казао „под окупацијом сваки од нас је фирма и печат“, када смо казали да треба да скупимо форуме. И тако је остало.

Тужилац: У својству претседника централног комитета социјалистичке странке... А у овој другој депеши Дебрукеру каже..." и овде је прикључен један експозе нашег централног комитета..." Према томе то је експозе странке.

Сведок: То апсолутно није тачно.

Тужилац: Значи он је био прост фалсификатор?

Сведок: Он је на своју руку радио. То категорички тврдим. Видећете да ниједан члан појма нема.

Тужилац: Још нека питања. Молим вас, ја сам мислио да ћете ви моћи пружити извесне податке о конгресу у Ба. Сада кажете да нисте учествовали у раду тог конгреса... Мољевић је изјавио друкчије, па ви сте сведок и можете да изјавите како хоћете.

Сведок: Ја нисам ни у каквом раду учествовао.

Тужилац: У стенографским белешкама стоји да су и Михаиловић и Мољевић рекли да сте ви били учесник. Ја сам вас малочас питао да ли сте ви као претставник партије саобраћали са Михаиловићем, са Мољевићем, ви или Живко Топаловић, као претставници вођства. Ја сам тада мислио на једно писмо које садржи ваш став према извесним личностима из Југораса, које су се биле угњездиле код Михаиловића.

Тужилац: Ви сте знали ко је Голуб и каква је била његова функција?

Сведок: Он је био један од главних...

Тужилац: Је ли Голуб био тада код Мољевића и код Михаиловића или у Београду?

Сведок: Одмах ћу рећи. Када је господин председавајући упитао, ја сам одговорио да ја директно не знам. Али знам да је Јакшић био позван једном приликом, мислим пре него што је Живко отишао, свакако пре, јер га је лично позвао Мољевић као претставника радничког покрета негде око Златибора. Јакшић је отишао и мислим да се никоме није јавио, могуће неким појединцима. И тамо се састао и разговарао, тако нам је доцније рекао, са Мољевићем. На велико изненађење и запрепашћење тамо је затекао тог Драгана Голуба у околини. Резиме тих разговора са г. Мољевићем, на крају крајева је био да се припреми један проглас на раднике, баш тако, који би потписали генерал Михаиловић, г. Мољевић, Драган Голуб и Јово Јакшић, јер је он био члан Извршног одбора УРС-а. Јакшић је остао код тога да одбија. Он је дошао јако револтиран. Рекао је да је тамо затекао Голуба и да је тамо започела већ пре нека сарадња. *Отуда је било још више нелогично зашто ови људи немају разумевања, зашто се је у контакту са фашистичком организацијом...*

Тужилац: Зар је то вас онда чудило?

Сведок: Верујте, према нашој замисли, како је требао да буде покрет.

Тужилац: Јесте ли имали добра обавештења о покрету?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Није ни била позната сарадња?

Сведок: Ја потсећам на писмо упућено Југорасу где се види после једне године дана... После годину дана сазнали смо у Београду да излази неки лист под именом тога покрета. Најбоље би било да видите то, а да не говоримо о томе.

Тужилац: Да ли сте знали то ближе о равнорском радничком покрету, је ли Голуб био равнаторац?

Сведок: Тако се претстављало.

Тужилац: (Мољевићу): Молим вас, Мољевићу, да ли су Голуб и Митић били чланови равнорске организације, јесу ли примљени у равнорску организацију?

Мољевић: Још нису били.

Тужилац: А јесу ли уопште били примљени у доцнијем времену?

Мољевић: Не.

Тужилац: Јесте ли ви онда рачунали евентуално под сугестијом Живка Топаловића да се са равнорским покретом оствари трајна политичка сарадња?

Сведок: Концем 1943 године Живко је говорио о томе да иде тамо, да треба претпостављати да би се могло радити на томе. Ми који смо сарађивали у УРС-у преко 10 година били смо погођени да створимо једну, копчу једну везу са народноослободилачким покретом. Како је радио и његов став, то ви имате. Ми нисмо имали предубеђење да се ту може направити политички.

Тужилац: Да ли сте ви тада, у то време, да ли је Живко Топаловић у Београду, да ли сте имали у виду један крупан моменат у развоју ондашње ситуације, историски један моменат - Друго заседање АВНОЈ-а, да ли вам је то било познато, да ли сте били о том обавештени?

Сведок: Ја вам искрено кажем ми смо врло мало били обавештени, ми смо живели у Београду у врло оскудним обавештењима, *нисмо смели слушаШи радио, ако сам га имао морао сам га продати, и нисмо могли да будемо обавештени.* Ја лично немам појма да ли је ко од нас долазио у контакт, али не могу да тврдим нити не, јер чујем да би то требало да буде пандан онога што је основно.

Тужилац: Интересантно је ово ваше писмо. Ви сте изнели низ чињеница које су биле ноторне само ви сте просто заваравали себе да то није познато Михаиловићу и његовим људима и ви на крају кажете да ваше писмо ... мене интересира да ли је ово писмо написано на инсистирање Живка Топаловића и да ли је од њега тражено да ви као синдикални функционер, пошто сте познати и ви и Крекић и Јакшић, као синдикални функционери, да ли је Живко тражио од вас да то напишете, или сте ви на властиту иницијативу то написали.

Сведок: Ја морам да кажем истину. Живко је већ далеко био преко граница...

Тужилац: А јесте ли тада имали извесни контакт?

Сведок: Апсолутно никада никакав.

Тужилац: Никакав. Како стоји ствар, Живко је иако је био ван граница имао чести контакт са Михаиловићем, а Михаиловић је имао две радиостанице у Београду којима је одржавао везу са свим политичким личностима с којима је Михаиловић одржавао везу, он је држао преко своје команде, преко свог штаба, преко своје станице, па чак штавише и после ослобођења Београда он је слао поруке преко илегалних станица док оне нису откривене, што је вама познато из протеклог процеса.

Сведок: Али ја уверавам да никада ниједан глас нисам имао.

Тужилац: Значи ви сте властитом иницијативом написали.

Сведок: Из писма се види тенденција, да се по сваку цену онемогући Југорас, не у погледу Драже, него и у целој земљи. Ја знам на шта јавни тужилац мисли, на један пасус, ја ћу то објаснити, ако буде о њему реч, он је мало интересантан, али ја ћу о њему објаснити.

Тужилац: Ја ћу прочитати пасус, а ви дајте објашњење. Ви кажете у једној реченици да цео покрет ЈДНС. - (Је ли то скраћеница ЈДНС, назив за комбинацију политичких странака у равнорском покрету или је то схваћено као јединствена организација)?

Сведок: Дозволите, верујте, ја не знам апсолутно тачно да прецизирам, знам да је то реч била око конгреса, и да вероватно значи јединствено или да ли је то комбинација са другим делом ја не би знао тачно да кажем...

Тужилац: Ви сте тражили да он пресече везе са ЈУГОРАС-ом?

Сведок: Јесте.

Тужилац: У том смислу ви кажете треба прекинути, па на крају кажете: „Господине генерале, молим вас да по овом питању донесете што пре одлуку којом би нам омогућили да останемо у покрету ЈДНС на чијем смо оснивању и ми сарађивали и да у њој и кроз њу заједно са вама и свима осталим покретима и групацијама, које ту заједницу сачињавају, извршимо до краја наш национални задатак. Молим вас... изволте примити..." Мене сада у вези са овим пасусом и надаље интересује да ли је вођство ваше партије ушло у ту организацију ЈДНС и да ли је Живко имао легитимацију да претставља партију у том покрету и је ли је он претстављао.

Сведок: Није. Он је сам то на своју руку ишао и он је сам претстављао. Ја хоћу само да објасним.

Тужилац: Овде се не ради о вама. Овај је пасус значајан што је цела партија укључена у ЈНДЗ.

Сведок: Ја молим да дам тачно тумачење. Ми смо одржавали контакт и са другим људима. Раније на изборима сарађивали смо са комунистима. Ми нисмо могли да кажемо другим покретима да ћемо нешто направити. Ми кажемо, ми смо учествовали око тога.

Ми тиме тумачимо оно Живково ангажовање. Цео свет је говорио у Београду како су излепљени плакати где се говори о радничкој организацији Нарап. Говорили су: „Шта ви социјалисти издајете лист?“ Стварно писале су се којекакве бургије.

Тужилац: Ово је писмо од септембра 1944. Живко се налазио већ тада у Италији.

Сведок: Јесте.

Тужилац: 1943 године он шаље депеше и експозе у којима партизански покрет код најугицајнијих личности Енглеске, г. Атлија, који је тада био потпретседник владе, објашњава, као претставник социјалистичке странке, да тај партизански покрет води разорну акцију, да не слушају вести о партизанима и да то сматрају пропагандом, а да сматрају за истину оно што Дража Михаиловић јавља. Он се ту појављује као претставник социјалистичке партије. Поставља се питање: Да ли се сматра Живко тамо као легитиман претставник партије, кад у име партије шаље телеграме, и кад присуствује конгресу у Италији и иступа онако према Федеративној Народној Републици Југославији.

Сведок: Ми смо се од тога оградиле. Ја сам и на саслушању о томе казао.

Тужилац: Да ли сте се ви после одласка Живка и Милице Топаловић у Врховну команду Драже Михаиловића у Београду налазили са Милицом Топаловић?

Сведок: Никада.

Тужилац: Да ли вам је познато шта о њеном путу?

Сведок: Чуо сам да је једно два пута долазила.

Тужилац: Је ли вам познато да је заједно са Штеркером и Аћимовићем долазила аутомобилом?

Сведок: Не, али чуо сам да је долазила кријући се да обилази кућу и било ми је криво што се није јавила.

Тужилац: Је ли постојао извештај Централног националног комитета у Београду као београдско руководство?

Сведок: Ја сам то знао да има претставника организације, али како нисам знао.

Тужилац: Ви знате да је Живко Топаловић изабран у одбор тројице на башком конгресу са Мољевићем и Васићем са задатком да формира проширени централни национални комитет.

Сведок: То сам доцније сазнао.

Тужилац: Кад је дошло јуна месеца до проширивања националног комитета да ли је Живко тражио од вас да делегирасте нове људе у тај комитет?

Сведок: Отворено да кажем чуо сам од Аце Павловића да је говорено да ће се узети по шест људи из сваке партије. Само то знам.

Тужилац: Аца Павловић је то изјавио, а овде су слично то изјавили Мољевић и Михаиловић: да ли је Живко можда увео Ацу Павловића као претставника социјалистичке партије?

Сведок: Живко је Ацу, тако да кажем, увео сам. Никаквог форума за решавање није било. Ја не поричем да се та три лица нису

разговарала и разговарала, али никада није било форума. Живко је казао да Аца треба да буде копча за удружену опозицију.

Претседник: Одбрана има ли каквих питања?

Бранилац Александар Николић: Да ли сте присуствовали састанцима за оснивање такозваног београдског претставничког одбора?

Сведок: Не. Ја сам био позван не сећам се тачно, ја и Крекић смо позвани да дођемо на састанак у кућу једног инжењера. Било је ту људи претставника трговаца, занатлија, коморе итд. Изузев др. Лазе Марковића и др Косте Кумануди, које сам лично познавао, друге личности нисам познавао. Говорило се да ја и Крекић уђемо у претставнички одбор. Ја сам тада рекао да ја и Крекић ни у какав одбор не улазимо. То је све што знам.

Бранилац: Јесте ли ви били само на том састанку?

Сведок: Уочи уласка Црвене армије и Народноослободилачке војске у Београд одржан је био један савршено независан скуп политичких људи у једној кући близу Врачарске задруге. *Тамо су били: Ерчић, Александар Белић и још неки људи којих се не сећам.* Не знам у чијој је кући био тај скуп. Крекић и ја били смо позвани да дођемо тамо. *Када смо ушли на врата, неко је рекао: „Ево два Белића, нека иду код Јаше Продановића да разговарају с њиме.“*

Претседник: Не треба нама то све. Молим вас конкретно. Толико нама не треба.

Бранилац: А да ли је на том састанку говорено какви су задаци требали да буду тога одбора?

Сведок: Не могу се сетити. Говорено је да то буде престонички одбор и да то буде у вези тих дочека. Ја не знам ни датум. Говорено је о дочеку Црвене армије и Народноослободилачке војске. Ја само знам да сам рекао да ми не можемо ући у тај одбор.

Бранилац: Да ли је било решено да се ступи у разговоре са претставницима централног националног одбора, и ако јесте, на чију је иницијативу то решено?

Сведок: Могућно је да је било и о томе речи, али се не могу сетити. Ја не знам ко је о томе говорио. Ја о томе ништа нисам говорио.

Оптужени Лазар Марковић: Могу ли ја да поставим једно питање сведоку?

Претседник: Молим.

Оптужени Л. Марковић: Да ли се сећате, господине Белићу, да је на том састанку, на коме сте били ви са Крекићем, устао један присутни и говорио како је тај наш одбор непотребан зато што постоји комитет Драже Михаиловића у Београду. Молим господина Белића да се сети мало тога.

Сведок: Ја не могу да се сетим. Могућно да је то било.

Тужилац: Чини ми се да је питање сугестивно. Зашто оптужени не каже: Сећате ли се када је устао Васа Петровић да ли је то казао?

Оптужени Лаза Марковић: Ја нисам хтео рећи „кад је устао Васа Петровић“, јер ја нисам ни знао Васу Петровића.

Претседник: Имате ли још какво питање сведоку?

Оптужени Л. Марковић: Господин Крекић, ваш друг, и ви били сте мишљења, поводом питања тога Васа Петровића, да је потребно да се упита организација Драже Михаиловића у Београду.

Сведок: Ја не могу да се сетим свега што је тада било и шта смо ми казали. Знам да сам ја само то рекао: да ми не можемо ући у тај одбор.

Бранилац: Познајете ли Васу Петровића?

Сведок: Не познајем.

Претседник: Белићу, дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете ићи, а ако хоћете можете остати у сали. Нека дође сведок **Јакшић Јово**. (Улази у дворану сведок Јакшић Јово): Како се зовете?

Сведок Јово Јакшић: Јово Јакшић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Фоче.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 53 године.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Приватни чиновник.

Претседник: Ожењен?

Сведок: Да.

Претседник: Деце?

Сведок: Немам.

Претседник: Држављанство?

Сведок: Југословенско.

Претседник: Позвани сте у Суд да сведочите под извесним околностима у претресу по кривици оптуженог Михаиловића Драгољуба и осталих и упозоравате се да сте пред Судом дужни истину казивати. Неистинито и лажно казивање повлачи за собом кривичну одговорност. Шта је вама, Јакшићу, познато о раду Живка Топаловића крајем 1943 године у вези са припремама конгреса у селу Ба?

Сведок: Господине претседниче, мени конкретно у томе није познато ништа у вези са Живком Топаловићем и о тим припремама.

Претседник: Зар у то време нисте имали контакта са њиме?

Сведок: Нисам имао. Ми потпуне и формалне седнице нисмо имали за време окупације.

Претседник: А јесте ли имали фактичке седнице?

Сведок: Не. Није било никаквих других седница.

Претседник: Јесте ли се обавештавали о ситуацији када сте се виђали?

Сведок: О припремама за конгрес нисмо говорили.

Претседник: Је ли се говорило о томе да се врше извесни преговори са појединим политичарима из осталих политичких група?

Сведок: Топаловић је био делегат наше партије у удруженој опозицији чији су чланови били у емиграцији. Одржаван је контакт са млађим члановима те опозиције, али о конгресу није било речи, колико је мени познато.

Претседник: Је ли вам познато да је у то време, уз помоћ Аћимовића, Топаловић организовао низ састанака са министрима и људима из вођства бивших партија?

Сведок: Не. Мени није познато.

Претседник: Је ли вам познато што о пројекту резолуције коју је израдио Топаловић са извесним људима?

Сведок: Не, мени је непознато.

Претседник: Јесте ли учествовали на конгресу у Ба?

Сведок: Нисам.

Претседник: Је ли вам познато ко је држао главни реферат тамо?

Сведок: Јесте. То сам сазнао. Живко Топаловић је држао тај реферат.

Претседник: Јесте ли били упознати са радом Живка Топаловића у вези са његовим учешћем на конгресу у Ба?

Сведок: Нисам.

Претседник: Уопште нисте били упознати са припремама Живка Топаловића за конгрес?

Сведок: Нисам.

Претседник: Ни да се ангажовао у изради резолуције?

Сведок: Нисам.

Претседник: Ни да се ангажовао око одржавања конгреса?

Сведок: Уопште нисам знао.

Претседник: Знате ли по тој ствари ма шта да сведочите?

Сведок: У вези са конгресом ја знам то да је Живко Топаловић држао главни реферат и да су по Београду читали ту резолуцију и ништа више.

Претседник: Је ли у то време Топаловић делао и у чије име?

Сведок: Он је делао у своје име. Он је био претседник партије и тако је имао извесну легитимацију.

Претседник: Како сте гледали на тај рад?

Сведок: Никаквог рада стварно није било. Радило се локално и покрајински. Ми смо били партија за читаву Југославију и тако нисмо имали никаквог заједничког делања ни мишљења.

Претседник: Значи радио је шта је ко хтео?

Сведок: Јесте, радио је шта је ко хтео.

Претседник: Шта је вама познато о стварању НАРАП-а?

Сведок: Ја само знам толико да сам био позват 1945 године код Мољевића у шуму и тамо сам затекао једног претставника ЈУГОРАС-а и тамо сам нашао пројекат једнога прогласа за раднике. Ништа више.

Претседник: Јесте ли ви учествовали у стварању тога?

Сведок: Ја сам понуђен био да потпишем тај проглас. Он је садржавао неке радничке захтеве, а да ли је говорено и о стварању неке организације, мислим да тога није било, само знам да сам одбио да потпишем тај проглас.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питања?

Тужилац Минић: Да ли сте ви били пре рата у вођству социјалистичке странке?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Да ли сте ви сматрали рад Живка Топаловића у организацији ДМ као претставника ваше партије?

Сведок: Ја сам већ рекао да су то биле само фирме, сваки је радио како је могао и знао.

Тужилац: Да ли је Живко Топаловић имао права да се легитимише као претставник ваше партије и да говори у име партије?

Сведок: Формално није.

Тужилац: Да ли се је ваше вођство партије укључило у организацију ЈДНЗ и да ли је ваша партија била укључена у ту организацију?

Сведок: Партија уопште није могла бити укључена.

Тужилац: Да ли су ваши водећи људи били укључени у ЈДНЗ?

Сведок: Нас су у томе интересовала само радничка питања која су била врло замашна.

Тужилац: Ви се свакако сећате писма вашег, Белића и Крекића, ви сте сведок, нама требају чињенице. Ви кажете у томе писму: „Молимо вас господине генерале, да по овоме питању донесете што пре своју одлуку којом би нам се омогућило да останемо у покрету ЈДНЗ на чијем смо оснивању и ми сарађивали и да тиме радничким покретима и групацијама омогућимо да до краја изврше своје националне задатке“. Дакле, ви овде кажете да вам се омогући да останете у покрету, а у покрету можете остати само тако ако сте већ били у покрету. Према томе, да ли су се ти људи, конкретно Белић, Крекић и ви укључили у ту организацију?

Сведок: Ја мислим да партија као партија није била укључена.

Тужилац: А вођство партије је ли се укључило у ту организацију?

Сведок: Вођство партије није постојало, али водећи људи сарађивали су с том партијом.

Тужилац: Да ли сте ви дали овлашћење Живку Топаловићу да вас претставља у врховима те организације.

Сведок: Нисмо. Ми смо сарађивали са том организацијом конкретно на радничким питањима.

Тужилац: Сад да пређем на питања по кривици оптуженог Мољевића. Кад вас је он позвао, јесте ли на његов позив отишли?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Какав је он вама предлог ставио?

Сведок: Мени је предложен нацрт једног прогласа, који је садржавао, као што сам малопре рекао, сасвим обичне радничке захтеве у погледу социјалне политике. Ништа друго мени није било поднето.

Тужилац: Да ли је оптужени Мољевић износио пред вас предлог да се формира једна четничка радничка организација у коју би и ви били укључени из Југораса и све те радничке групације.

Сведок: Мени су само предложили тај проглас, а да је дошло до потписивања, пошто сам одбио проглас, то би било беспредметно.

Тужилац: Да ли је Мољевић хтео да тај проглас позове раднике да приступе четничкој организацији, сећате ли се текста? Ако се не сећате, да ли је предвиђена нова радничка организација, која би била у савезу са четничком организацијом Нарап.

Сведок: Ја се сећам текста. Проглас је био у име тога равногорског покрета, пошто друге организације није било, упућен радницима са обичним радничким захтевима који су обично били познати и пре рата.

Тужилац: Јесу ли позивали раднике да приступе четничкој организацији.

Сведок: Ја не могу тога да се сетим.

Тужилац: У ком је времену то било?

Сведок: То је било крајем лета 1943 године.

Тужилац: 1943 или 1944?

Сведок: 1943 године.

Тужилац: Да ли су у то време били код Мољевића Голуб и Митић?

Сведок: Голуб је био, а Митић не.

Тужилац: Да ли је Голуб издавао лист „Знамење рада“ и да ли сте ви добијали тај лист?

Сведок: Кад сам био ја горе Голуб је дошао 15 дана пре мене и ништа није радио, никаквих новина није било. То је било на Черници.

Тужилац: Да ли сте се, кад сте се вратили, састајали са Живком Топаловићем?

Сведок: Ја сам у том времену био пензионер.

Тужилац: Ви сте радили у Сарајеву?

Сведок: У Сарајеву сам био секретар радничке коморе.

Тужилац: Молим вас да пречистимо да ли је тада вама Мољевић предлагао да створите равногорску четничку организацију?

Сведок: Није.

Тужилац: Сигурно знате?

Сведок: Знам сигурно.

Тужилац: Да се вратимо на Живка Топаловића. Шестог октобра 1943 године Живко Топаловић упутио је депеше и један експозе г. Атлиу, Бевину, секретару радничке странке Лују Де Брукеру у којима он приказује народноослободилачки покрет као разоран покрет, као покрет који није ослободилачки а Михаиловићев као ослободилачки. Године 1943, тада, кад је било података на све стране, да Михаиловићева организација сарађује са окупатором и он се свуда у тим депешама потписује као преседник Централног комитета Социјалистичке странке, да ли су те депеше и тај експозе ваш заједнички став?

Сведок: Није.

Тужилац: Да ли вам до сада то није било познато и да досад ви нисте знали за то.

Сведок: Нисам знао.

Претседник: Има ли одбрана каква питања? (Нико се не јавља)
Ви сте готови, можете ићи или остати, ако хоћете. Нека приђе сведок **Дамјановић Петар**. Заставниче погледајте и известите ме да ли је дошао сведок Делић Драгољуб. (Прилази Суду сведок Дамјановић Петар) Како се зовете?

Сведок Дамјановић Петар: Зовем се Петар Дамјановић.

Претседник: Одакле сте родом?

Сведок: Из села Чумића код Горњег Милановца.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Раније земљорадник.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам троје деце.

Претседник: Држављанин ФНРЈ?

Сведок: Јесте.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да посведочите извесне околности, то јест да будете испитани као сведок. Упозоравам вас да сте дужни пред Судом тачно истину говорити, јер свако лажно казивање казни се као кривично дело. Шта вам је познато по предмету кривице оптуженог Михаиловића Драгољуба-Драже и осталих?

Сведок: Одмах у почетку цело време провео сам заједно с њима у четничкој организацији. Већ првих дана приметио сам да су нападнути партизани у Планиници. С друге стране знам да су довели тамо једну другарицу, мислим да се звала Ружа Главинић. Она је дуже времена провела у Равној Гори.

Претседник: Да ли је Ружа Главинић била тамо сама доведена или са читавом групом?

Сведок: Њих 10 до 15 доведено је заједно.

Претседник: Шта је било са том групом?

Сведок: Да се најпре сетим. Ја сам тамо познавао неке сељаке и раднике, Личане, који су били на каменолому. И та је група присуствовала једном стрељању, мислим да је стрељан један сељак из Бабејића у месту Доња Гора. Сви ми сељаци позвати смо да дођемо и присуствујемо стрељању тога сељака.

Претседник: А шта је било са овом групом?

Сведок: Они су после пуштени.

Претседник: Је ли довођена још која група ту на то место и када?

Сведок: После је доведен један одред од Мионице и од тога одреда доведени су у Брајиће потпуковник Павловић. Речено им је онда пред једном кућом: „Ко је занатлија или интелектуалац нека се издвоји из те групе". Одвојило се њих четворо. Они су одведени и те ноћи стрељани, а други су отерани, где - не знам.

Претседник: Кога је то месеца било?

Сведок: Не сећам се.

Претседник: Можете ли да се сетите према празницима или славама?

Сведок: Мислим ипак новембра месеца.

Претседник: Које године?

Сведок: 1941 године.

Претседник: Откуда ви знате да су та лица стрељана?

Сведок Дамјановић: Наши су их сељаци закопавали у току ноћи. Пошто је стрељано око стотину, сељаци су одређивани да их кулуком закопавају. И сад уз Реку Буковачу могу се наћи кости и друго где су четници убијали дуж овога потока.

Претседник: Је ли у потоку?

Сведок Дамјановић: Они су стрељани на Дреновом Врху.

Претседник: Колико је отприлике стрељано?

Сведок: Једна стотина. Године 1942 на Ускрс сељаци села Дренове прикупљали су кости и остатке који су нађени и то је све закопано и сад се познаје место четири метра у четврт заједничке гробнице.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате каквих питања изволите.

Тужилац: Откуда знате за то стрељање у Планиници?

Сведок: Зато што сам се затекао на Равној Гори.

Тужилац: Јесте ли у то време били члан организације ДМ?

Сведок: Нисам, кад су их довели затекао сам се и били смо позвани сви из села да присуствујемо стрељању. Мислим да се звао тај Јанићијевић. Ја сам стигао кад је извршена пресуда.

Тужилац: Је ли речено да је тај био гестаповец?

Сведок: Не знам, само се сећам да је потпуковник Павловић избадио четири метка у главу.

Тужилац: Да ли сте присуствовали стрељању на Дренови?

Сведок: Нисам.

Тужилац: А колико је ваша кућа удаљена од тога места?

Сведок: Можда два до два и по километра.

Тужилац: Јесте ли чули пуцањ?

Сведок: Чуо се пуцањ. Чак је и један учитељ рањен у ногу побегао и свратио у кућу Стојана Милосављевића, где га је четник Миле Јовић нашао и дотукао.

Тужилац: Да ли сте ви ишли да сахраните?

Сведок: Ја нисам ишао.

Тужилац: Да ли су из вашег села ишли сељаци?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Јесу ли причали да су то били партизани?

Сведок: Причали су да су то они који су били заробљени у Милановцу, на терену и Горњој Грешници.

Претседник: Има ли одбрана каквих питања? (Нема) Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Тужилац: Знате ли где је био штаб Михаиловићев?

Сведок: Знам. Они су имали горњи и доњи штаб. Један је био у колиби неког Синђића, а други у колиби Ратка Томачића.

Тужилац: Знате ли где је Дренов Врх? Колико је удаљен Дренов Врх. Да ли се могао чути пуцањ од Дреновог Врха до Равне Горе.

Сведок: То је један мали простор преграђен потоком Буковачом у ваздушној линији не може бити јаче од километар и по.

Претседник: (обраћа се оптуженом Михаиловићу): Је ли тако? Он каже у ваздушној линији један и по километар.

Оптужени Михаиловић: Два сата.

Тужилац: Да ли има стрмине на потоку?

Сведок: Од Дреновог Врха има стрмине западно, онда тек долази гребен Парлози, па се долази до Буковаче и онда одатле се излази на Равну Гору.

Претседник: Можете ићи или ако хоћете остати у дворани. Нека уђе сведок **Јовановић Миленко**. (сведок улази) Како се зовете?

Сведок: Миленко Јовановић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Ваљева.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Судија.

Претседник: Колико година имате?

Сведок: 37 година.

Претседник: Ожењени?

Сведок: Ожењен.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Двоје деце.

Претседник: Држављанин ФНРЈ?

Сведок: Да.

Претседник: Ви знате како као сведок треба да говорите. То вам је већ познато као судији. Шта ви знате да нам кажете у кривичној ствари која се извиђа пред Судом по кривици оптуженог Драгољуба Михаиловића и осталих.

Сведок: Ја сам се јавио земаљској комисији Србије за ратне злочине по ствари по којој сам учествовао као тумач у вези са нестанком четири америчка авијатичара. То је било у току окупације. Тачно се сећам дана. Било је 6 јуна 1944 године а датума се сећам отуда што је тога дана била извршена инвазија савезничких трупа у Француској. Тога се дана и ово догодило. Тога јутра, око 10 сати, запазили смо из Ваљева да је дошао један велики авион. Нисмо могли знати чији је био. Он се налазио око пет километара удаљен и из њега су искочили четири падобранца. Опет нисмо могли видети да ли су падобранци, само смо видели да су Немци одјурили у томе правцу и тога дана те људе нисмо видели. Око два сата дошла су мојој кући два непозната човека и жена ми рекла да су дошли по мене. Ја нисам знао да су људи Михаиловићеви и нисам знао да је у питању тумачење са енглеског, него сам мислио да су дошли по неку моју ствар. Рекли су и да треба да идем, али нису хтели казати због чега да идем, и тек после су казали:

„Због тога што су пали неки Енглези.“ Казали су да они не знају који су то Енглези, али знају да се ја водим по једноме списку да знам енглески. Ја сам на крају пристао и пошао сам. Спроведен сам од стражара, који су били постављени око Ваљева од организације Драже Михаиловића, и дошао у један заселак села Жабара. Ту сам прошао кроз двориште једне куће. Видео сам људе у униформама које нисам познавао. Кад сам дознао да су Енглези дошао сам до њих, али су их били одвојили, а мене су спровели и одвели у кућу с тим да ће доцније довести те Енглезе. Кад сам ушао у собу видео сам једног старијег човека од 62 године који је рекао да ме познаје. Он ми је рекао да се зове Воја Бранковић. Онда ми је објаснио зашто сам позван и рекао да је чуо да је извршено искрцавање. Стигли су неки авијатичари и пошто није могао да се споразуме молио је да разговарам са њима да види шта се ради. Ситуација је у соби била таква да је била искључена ма каква тајност, јер је сем Воје Бранковића, који је иначе потпуковник из бивших ратова, било пет до шест четника Драже Михаиловића, млађих људи, који су седели у соби. Ја сам скренуо пажњу да не би требало да се јавно разговара због тога јер сам чувао и себе самог да се не би сазнало да сам по том послу био ту, јер су Немци били у Ваљеву, па сам могао можда да одговарам. Он ми је рекао да треба да буду ту. Разговор се водио овако: Бранковић је преко мене поставио питање авијатичарима, а доцније су авијатичари постављали питање са своје стране. У току испитивања ја сам преводио.

Прво је Бранковић питао како се зову? Ја више не могу да се сетим тачно њихових имена. Једно је био О'Конел, не знам из кога места. Други је био Хан, из Вашингтона, а трећи Ледер, из Чикага. Они су дали податке у погледу функције коју су вршили као авијатичари. О'Конел био је стрелац-топција. Ледер је био механичар, а Хан је био да ли помоћник радиотелеграфисте или радиотелеграфиста, не сећам. Четврти је био сасвим млад дечак, можда није имао више од 17 до 18 година. Он није ништа говорио. Стајао је по страни.

Претседник: Знате ли име тога младића?

Сведок: Мислим да се звао Вил, јер сам по тој ствари одлазио у америчку амбасаду. У току разговора објаснили су да су пошли из Фође са задатком да изврше бомбардовање Ђердапа. После тога, пошто нису успели да погоде циљ, јер је било облачно, летели су над једним градом где су тукли мостове и ту су им била погођена оба крила на апарату и, мислим, оштећен резервоар за зејтин. Морали су да се спусте. Пилот се спустио нешто пре и они су морали да искаче. Били су разоружани, јер се мислило да је то намерно спуштање. Када је Воја Бранковић видио да је то један случај, он је прешао преко тога. Сада је дошло до објашњења. Они су прво питали где се налазе, ја сам им објаснио да су код Ваљева. Нису могли да се оријентишу. Србија, нису могли да знају. Југославија, Хан се сетио да нешто као да је знао и чуо о Југославији. Двојица

нису знали нашу земљу. Ја сам се чуддио, али после ми је било јасно. Пре три недеље они су долетели из Америке. Сада је Бранковић објашњавао пилотима, управо авијатичарима, да су они прихваћени од организације генерала Драже Михаиловића да буду потпуно спокојни, да су у сигурним рукама. Затим су они поставили питање зашто су разоружани. Мене су питали. Ја сам им рекао да се не узнемирују због тога. Ја сам још у поласку од спроводиоца сазнао да су им одузети револвери и то, како је објашњавао спроводиоц, јер су имали петокраку на рукама, не црвену, већ белу. Онда сам ја рекао да је то војни амерички знак. *Ја сам питао Бранковића.* Један четник имао је један револвер који је био велики, ја се не разумем у оружје, великог калибра, имао је метке, црвене као месинг, крупан револвер, и тврдио је да му је тај револвер поклатио један авијатичар. После су четници почели да показују и друге поклоне, три до четири компаса. Видео сам да је један четник тврдио да је добио сат Ледера. *Ледер је потврдио да је дао сат.* Нико од њих није знао за Дражу Михаиловића. Хан се присетио да је гледао неки филм о Дражи. На томе се цела ствар свршила. Сада су они тражили да буду упућени, како су казали, маршалу Титу и партизанима, јер им је при поласку у Фођи речено да ће у случају спуштања наићи можда на партизане. Кад сам то рекао Бранковићу да они траже да буду упућени Титовим партизанима, он је то одбио и рекао да Дража има у свом штабу америчку мисију, једног пуковника, и да ће они бити тамо прихваћени. Ја сам им то објаснио, а они су ствар прихватили. Има детаља који су можда значајни.

Претседник: Шта је било с америчким авијатичарима?

Сведок: Нисам их више видео. Механичар Ледер имао је једну повреду, била му је расечена горња усна на два дела. Примео је привремени завој *и могао је да Га се распозна.* Ја их лично нисам више видео. По завршетку рата, шест до 7 месеци било је, преко радија или путем штампе, ја се не сећам, али сам сазнао да се америчка амбасада у Београду интересује за авијатичаре и за овакве случајеве присилног спуштања. Ја сам из личног интереса, нешто и по том позиву, а нешто и из тога да би дошао с њима у писмени додир, отишао у америчку амбасаду и био овде примљен код чиновника у канцеларију. И ту су по подацима, које сам ја имао, јер ја сам имена тројице одмах при повратку написао, у кратком року нађено је у картицама имена све тројице, датум мислим, није се слагао, јер су они, како се сада сећам, били вођени да су четвртог полетели, а ја сам сигуран да је то било шестог, па су ми рекли да су сва тројица, односно, и четврти, да се види, како су истакли, да се нису вратили на своју дужност. Пилот, међутим, који се био спустио код Уба, и који је био заробљен од Немаца, за њега сам чуо касније да се вратио.

Претседник: А шта желите тиме да кажете, да закључите тиме?

Сведок: Ако је прошло седам до осам месеци по престанку непријатељстава, а они се од онда нису вратили у своје јединице, ја сам

закључио да су оии морали на неки начин, или су морали на неки начин нестати, или да је над њима извршен неки злочин. У том уверењу ја сам пријавио Комисији за ратне злочине.

Претседник: (обраћа се тужиоцу): Имате ли какво питање?

Тужилац: Немам ништа.

Претседник: (Одбрани) ИмаШе ли какво пиШање?

Бранилац: Ја бих само пиШао да ли сШе ви за време окупације у Ваљеву били за све време.

Сведок: Да, цело време.

Бранилац: Да ли вам је познаШо да је Шамо био ЉоШићев одред?

Сведок: Да, био је.

Бранилац: Да ли су Ши људи хапсили, пљачкали, убијали цивиле, водили цивиле у логоре иШд. ?

Сведок: Ви сШе обухваШили један велики број злочина, а да су све то радили ја то не бих моГао одједном обухватити, У сваком случају ту је био један одред који је јавно сарађивао са окупатором, који је примао и оружје и целу опрему од окупатора и који је без икаквоГ двоумљења вршио све оно што је окупатор од њеГа тражио, одржавао окупатору безбедност те у сваком случају помаГао окупатора...

Бранилац Мушицког: Да ли је пљачкао цивилно становништво?

Сведок: У самом Ваљеву ... да уђе по дозволи немачке власти у стан, да се у том стану уГнезди, да узима радио апарате, да пљачка. Ја не знам ништа....

Претседник: Знате ли још шта?

Сведок: Ја мислим Господо да сам дао потпуни исказ.

Претседник: Можете да идете, а ако хоћете можете да останете у сали.

Претседник: Нека уђе сведок Петровић Смиљана.

Претседник: Како се зовете?

Сведок: Смиљана Петровић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Мајдана.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: Четрдесет три.

Претседник: Јесте ли удати?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце и колико?

Сведок: Имам седморо.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Домаћица.

Претседник: Јесте ли држављанка ФНРЈ?

Сведок: Јесам.

Претседник: Ви сте позвани да пред Судом дате исказ као сведок. Дужни сте да пред Судом говорите истину јер казивање неистине пред Судом казни се као кривично дело. Где се то ваше село налази, у близини које вароши?

Сведок: У близини Горњег Милановца и Рудника. Седам километара од Милановца.

Претседник: Да ли су код вас постојали четници?

Сведок: Јесу.

Претседник: Шта су радили ти четници?

Сведок: Шта све нису радили. Клали су, убијали, мучили и злостављали. Као и мене што су злостављали.

Претседник: Је ли вама познато да су они тамо код вас ухапсили двадесетак људи и одвели их у село Таково?

Сведок: Јесте, ту сам била и ја.

Претседник: Па шта су све они радили, ко је чинодејствовао, кажите нам све што је било?

Сведок: Четници су отерали нас двадесет и још једног друга који је стрељан.

Претседник: Како се звао тај што је стрељан?

Сведок: Будимир Миловановић.

Претседник: Па шта је онда било?

Сведок: Држали су нас два дана затворене. Сабрали су нас у село Таково а одатле отерали у Брајиће и затворили у један подрум где је била вода. Ту смо провели 24 сата и одатле су нас отерали за Равну Гору чак у срез Пожешки. Онда су нас вратили и састала сам се са оних 18 који су раније били са мном. Из Прањана су нас вратили у Таково где смо били неколико дана. Онда је дошла специјална полиција из Београда која нас је поново тукла и мучила. Тражили су да признамо где су партизани, с ким имамо везу и шта су партизани радили?

Тужилац: Јесу ли тада са специјалном полицијом били и четници?

Сведок: Сви заједно.

Тужилац: Кад је то било?

Сведок: То је било августа 1944 године.

Тужилац: Који су још били који су стрељани из те групе?

Сведок: Били су Будимир Миловановић из Велереча, Гила Милић, Милутин Милић, Александар Милосављевић и баба Станка од 80 година.

Претседник: А зашто је она била ухапшена?

Сведок: Зашто и ми други. Зато што је помагала народноослободилачки покрет.

Тужилац: А шта вам кажу четници?

Сведок: Злостављали нас, галамили, грдили, називали свакојаким чудима што не доликује и казали како је тај народноослободилачки покрет и како су комунисти зликовци који убијају народ.

Претседник: А је ли и баба од 80 година била комуниста?

Сведок: Баба је сарађивала и помагала а они нису гледали ко је комуниста.

Тужилац: Јесу ли тукли и ту бабу?

Сведок: Јесу. Пребили су јој леву руку пред мојим очима.

Тужилац: Колико је имала година Гила Милић?

Сведок: Можда је имала 52 до 53.

Тужилац: Колико је имала деце?

Сведок: Четворо.

Тужилац: Шта је са синовима?

Сведок: Један син јој је био у Народноослободилачкој војсци, а једног су убили Немци и жандарми.

Тужилац: А шта је са сином који је био у Босни?

Сведок: Погинуо је.

Тужилац: А где је била ћерка?

Сведок: У Народноослободилачкој војсци.

Тужилац: А јесу ли стрељали ту стару мајку?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Да ли је она помагала партизане?

Сведок: Зато су је и стрељали.

Тужилац: Колико је најстарије твоје дете било онда?

Сведок: 20 година.

Тужилац: А најмлађе?

Сведок: Седам.

Тужилац: Да ли ти је остао ко код куће кад су те ухапсили?

Сведок: Остало шесторо деце.

Тужилац: Где ти је био муж?

Сведок: У заробљеништву.

Тужилац: Можеш ли се сетити имена четника који су те тукли?

Сведок: Могу четника из среза, а не могу имена из специјалне полиције.

Тужилац: Под чијом командом су били четници?

Сведок: Драже Михаиловића.

Тужилац: А ко је био командант?

Сведок: Цака Илић, писар.

Тужилац: Ко је био командант корпуса?

Сведок: Вучковић. Вучковић је долазио код нас два пута.

Тужилац: Шта вам је говорио?

Сведок: Испитивао нас знамо ли шта о партизанима итд.?

Тужилац: Да ли вас је он грдио и псовао?

Сведок: Није.

Тужилац: Рекосте да је Будимир Миловановић стрељан. Колико је година имао.

Сведок: 47.

Тужилац: Да ли су теби запалили зграду, кућу?

Сведок: Запалили су ми шталу.

Тужилац: Да ли су још коме шта запалили?

Сведок: Спалили су комшијама ствари.

Тужилац: Колико рекосте да је стрељано?

Сведок: Шесторо.

Тужилац: Јесу ли сви били тучени који су били ухапшени?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Колико су пута тебе тукли?

Сведок: Четири иута. Три пута четници а једанпут специјална полиција.

Тужилац: Откуда знаш да су били људи из специјалне полиције?

Сведок: Тако су рекли.

Тужилац: Ко вам је рекао?

Сведок: Четници.

Тужилац: Како су били обучени?

Сведок: У грађанском оделу.

Тужилац: Колико су се задржали?

Сведок: Десетак дана.

Тужилац: Оптужени Јовановићу, да ли је ваше одељење специјалне полиције по захтеву четника ишло на терен да пребија народ?

Оптужени Јовановић: То ми није познато.

Тужилац: Бећаревић би се боље сетио.

Оптужени Јовановић: Сигурно.

Тужилац: Оптужени Михаиловићу, где сте се налазили августа 1944 године?

Оптужени Михаиловић: У Прањанима.

Тужилац (пита сведока): Колико су удаљени Прањани од Такова? Да ли вам је познато?

Сведок: 20 до 30 километара.

Оптужени Михаиловић: Око 50 километара.

Тужилац: Извините, не знам зашто вам треба да продужавате дужину пута.

Претседник: Зна се где су Прањани.

Тужилац: Овај је крај био под контролом команданта Вучковића најбољег команданта Драже Михаиловића. Убијају се старице од 50 до 70 година. Ја Михаиловића тужим за ратне злочине и постављам му ово питање: Све се то врши у његовој непосредној близини.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Адвокат Драгољуб Јоксимовић: Нека се закуне.

Претседник: Заклела се самим тим, јер је дала часну реч, а то је најдрагоценије човеку.

Претседник: Нека уђе сведок Пауновић Михаило. (Сведок улази) Како се ви зовете?

Сведок: Михаило Пауновић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Велеречја.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 56.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Земљорадник.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Колико деце?

Сведок: Шесторо деце.

Претседник: Мушке,

Сведок: Једно мушко и 5 женске.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да као сведок кажете извесне ствари. Опомињем вас да сте пред Судом дужни да говорите истину, јер лажно казивање казни се као кривично дело. Према томе, пред Судом треба говорити само истину. Јесте ли ви били кадгод ухапшени од четника и шта је с вама било?

Сведок: Јесам.

Претседник: Е, дела лепо од почетка испричајте како је то текло.

Сведок: Ја сам ухапшен концем јула месеца, не знам баш тачно кога датума.

Претседник: Које године?

Сведок: 1944 године.

Претседник: Ко вас ухапси и шта би даље?

Сведок: Отерала ме је Дражина војска, звани четници, у Таково.

Претседник: Па како би даље?

Сведок: Кад сам тамо отеран, ислеђивала ме је нека полиција, звана специјална полиција из Београда.

Претседник: Да ли би још ко тада ухапшен?

Сведок: Било је ухапшено до 20 људи.

Претседник: Јесу ли вас саслушавали?

Сведок: Јесу.

Претседник: Како? Је ли овако лепо?

Сведок: Саслушавали су наопако. Тражили су и захтевали оно што ми нисмо могли рећи. Терорисали су нас.

Претседник: Чиме су вас тукли?

Претседник: А чиме све нису. И пендрецима, и кундаком, и подносили су каме и пиштоље под грло да кажем све што они желе и што су тражили.

Претседник: А шта су желели и тражили?

Сведок: Тражили су да кажем кога сам помагао и подржавао и јесам ли у одбору народноослободилачког покрета и тражили су још много што шта. Тражили су да кажем с киме сам се од партизана упознао. Сумњичили ме као симпатизера. Ја им нисам много шта казао, јер нисам много ни знао од онога што су тражили од мене.

Претседник: Јесу ли вас тукли том приликом?

Сведок: Тукли су ме у понедељак, кад сам први пут приспео на саслушање. Везиван сам и пржен. Везали су ми руке на леђа, а ноге везали ланцима. Један од њих попео ми се на плећа тако да сам онако везан једва дисао. Тукли су ме много. Тукли су и друге, камцијом и мучили.

Претседник: Шта је било са том групом људи?

Сведок: 15 до 20, не знам тачно колико је било наједанпут ухапшено. Ја сам друге затекао, а са мном је било неколицина, који су похапшени из среза Таковског.

Претседник: Колико је пуштено из те групе?

Сведок: Из те групе ми смо били под ислеђењем и терором. Морали смо нешто да кажемо и ако у ствари нисмо могли много да кажемо. Знам да су сви тучени, а ја сам прошао најбоље. Мене су и везали зато што нисам у исказу био сагласан првог дана са неким другим. Због тога неистинитог исказа хтели су поново да чују и почели су са новим саслушањима. Тражили су да дам објашњења за оне ствари за које су ме други теретили. Ја им нисам могао ништа рећи. Тукли су ме због тога, ма да ни по трећи пут нисам могао ништа рећи. Најзад, не знајући ни да ли сам жив, одгурнули су ме. *Неко ме је придржао и био је чак преШседник комисије од оне полиције принуђен да ми помогне да се обујем. Ја нисам био у могућносШи да Шо учиним. Дизали су ме и држали они који су ме тукли. Тако је и претседавајуће лице од оне комисије од специјалне комисије узело чаране и навукло ми на ноге. Мени се ноге увијале од бола.* Тада су ме пребацили у другу собу.

Тужилац: Јесу ли вас пустили?

Сведок: По свршеном поступку мене и мога комшију Радомира Михаиловића пустили су уз пратњу страже.

Претседник: Где се то све одиграло?

Сведок: У селу, најпре у Такову, затим у Синошевићима.

Тужилац: Колико је то удаљено од Милановца?

Сведок: Отприлике један сат, то је село до села.

Тужилац: Колико има од Такова до Милановца?

Сведок: 10 километара.

Тужилац: Да ли знате колико има од Милановца до Прањана?

Сведок: Тачно не знам али биће 30 километара.

Тужилац: Је ли то било на путу у истом правцу Прањани - Милановац?

Сведок: Јесте у истом правцу.

Тужилац: Добро. Ви кажете да вас је тукла специјална полиција. Да вас нису четници тукли пре специјалне полиције?

Сведок: Ту су били четници.

Тужилац: Сећате ли се имена кога од тих четника?

Сведок: Сећам се, ту је био Таса Илић звани Таско, који је био као начелник штаба у срезу.

Тужилац: Шта је он био пре него што је дошао у четничку организацију?

Сведок: Био је полициски писар, а после тога у четничкој организацији био је начелник среза Таковског.

Тужилац: Под чијом су командом стајали ти четници?

Сведок: Дражиновци, колико се сећам, били су под командом некога из Грабовице Милоша Капетановића.

Тужилац: А ко је био командант корпуса?

Сведок: Био је неки Звонко Вучковић.

Тужилац: Је ли вас тукла само специјална полиција или и четници.

Сведок: Онога момента нису нас тукли четници само су ту били четници, 3 официра четника од којих је један био командант ба-

таљона и 3 лица из специјалне полиције. Они су нас позивали и присилно испитивали нас из Таковског среза да им откријемо неку партизанску везу са Београдом.

Тужилац: Јесте ли ви помагали партизане?

Сведок: Они су ме означили као симпатизера партизана. Пре тога једанпут сам био тучен од стране четничког команданта батаљона Милоша Узуновића.

Тужилац: Јесте ли ви помагали партизане?

Сведок: Наравна ствар да јесам.

Тужилац: Јесу ли ваша деца знала да помажете партизане?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Колико ваше село има домова?

Сведок: 176 кућа.

Тужилац: Да ли сте ви из вашег села једини помагали партизане?

Сведок: Маса народа помагала је народноослободилачки покрет и сматрали су за часно и поштено да тако раде, а само поједини из страха нису смели да га помажу. Мали број кућа је био у нашем селу који није помагао партизане.

Тужилац: Колико има ваше село кућа?

Сведок: Наше село има око 170 домова.

Тужилац: А колико кућа није помагало партизане? Да ли више од 10 кућа?

Сведок: Не могу тачно да прецизирам, али је мали број био против партизана.

Тужилац: Колико је у томе времену партизана било на територији вашег среза, је ли то била велика војска или мале групе?

Сведок: Не могу тачно да кажем. По моме знању и мојој увиђавности...

Тужилац: Јесу ли биле мање групе?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Јесу ли четници вршили претрес у вашем селу да траже партизане?

Сведок: Јесу, и то много.

Тужилац: Јесу ли често вршили претресе?

Сведок: Јесу.

Тужилац: А да ли су се четници у вашем срезу тукли против Немаца?

Сведок: По моме знању видео сам само да су за највећег непријатеља сматрали партизане и симпатизере партизана. Они су били против партизана. Видео сам их толико пута у сарадњи и вези са Немцима. Много пута видео сам неке Калабићеве одреде, који су били у камионима са Немцима.

Тужилац: Када?

Сведок: У току 1943 и 1944 године, а баш кога датума тачно не могу да се сетим.

Претседник: Молим вас то нема везе.

Тужилац: Извините господине претседниче, али из уста овога сведока може се видети како је Дража Михаиловић доводио специјалну полицију да туче народ.

Тужилац: Да ли знате ма кога из специјалне полиције, каквим су се међусобним именом називали кад су вас тукли?

Сведок: Нисам могао знати. Један је родом из Београда, а један је из Крушевца. Ја сигурно нисам смео питати за њихова имена.

Тужилац: Колико их је било?

Сведок: Били су тројица из специјалне полиције, један као претседник који је председавао, секретар који је радио на машиници и још један.

Тужилац: Је ли то био преки суд?

Сведок: То је била специјална полиција.

Тужилац: А је ли после било суђење?

Сведок: Нама је после судио преки суд.

Тужилац: То су били иследници?

Сведок: То су били иследници.

Тужилац: А после је судио преки суд?

Сведок: После је судио преки суд.

Тужилац: Ко је био у том преком суду?

Сведок: У том преком суду запазио сам њих неколико. Знам да је био Цака Илић, био је један сељак, зове се Милош Томашевић.

Тужилац: Сигурно?

Сведок: Сигурно. И био је један човек, не знам како се зове, у униформи, који је био председавајући, као претседник.

Тужилац: Да није био неки адвокатски приправник?

Сведок: Нисам у то стварно упућен.

Тужилац: Углавном после је судио четнички суд. Колико је осуђено на смрт?

Сведок: Било је у том преком суду можда око 7 до 8 чланова. Питали су што нисам за оно, а што сам за ово. Читано је оно што је специјална полиција питала.

Тужилац: Колико је тај суд осудио на смрт?

Сведок: У Такову кад је било суђење, од нас су шесторица одвојени на стрељање.

Тужилац: Знате ли имена тих стрељаних?

Сведок: Знам сваког. Прво, једна жена из мог села Мила Милић, друго, Будимир Миловановић, треће, из Коштунића ако се не варама, Александар Милосављевић, па је била стара Станика.

Тужилац: Колико је Станика имала година?

Сведок: Била је старија од мене.

Тужилац: Је ли имала 80 година?

Сведок: Била је стара.

Тужилац: А колико је имала Милица?

Сведок: Имала је око 60 година.

Тужилац: Немам ништа више да питам.

Претседник: Има ли одбрана? (Нико се не јавља) Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете да идете, а ако хоћете можете остати и у сали, ваше је испитивање завршено.

Тужилац: Оптужени Михаиловићу, само једно питање. Је ли Звонко Вучковић био ваш командант?

Оптужени Михаиловић: Он није био тада ту.

Тужилац: Кад је отпутовао за иностранство?

Оптужени: Он је отишао за време испраћања Американаца.

Тужилац: Кад је то било, наведите тачно датум?

Оптужени: Сада баш датум не знам, мислим у августу.

Тужилац: А кад је отпутовао Вучковић?

Оптужени: Отишао је са Американцима.

Тужилац: Кога месеца?

Оптужени: Не знам тачно, јуна, јула.

Тужилац: Хоћете ли тиме да кажете да ови сведоци лажу?

Оптужени: Ништа не кажем, само не знам.

Тужилац: Да ли сте уверени у ово што сте чули од ова два сведока?

Оптужени: Ништа не кажем.

Тужилац: *Мени је жао, ја сам био партизан, ја сам ухвашио извештај који вам је упућен али ја га данас немам.*

Претседник: Михаиловићу, можете сести. Напомињем публици да остане на својим местима док се оптужени не изведу из дворане. Данашњи претрес је завршен и наставља се сутра у 7 часова изјутра. Заставниче, наредите да се изведу оптужени.

Претрес је завршен у 14,10 часова.

26 јун

Почетак суђења у 7,25 часова

Претседник: Наставља се претрес оптуженом Михаиловићу Драгољубу-Дражи и друговима. Друже заставниче, наредите да се уведу оптужени. (Улазе оптужени) Нека уђе сведок **Маринковић Даница**. (Улази сведок и прилази Суду). Како ти је име?

Сведок: Маринковић Даница.

Претседник: Одакле си?

Сведок: Из Болеча.

Претседник: Колико ти је година?

Сведок: Имам 43 године.

Претседник: Јеси ли удата?

Сведок: Муж ми је умро.

Претседник: *Имаш ли деце?*

Сведок: *(одговор се није јасно чуо).*

Претседник: Позвана си пред Суд да се саслушаш као сведок. Упозоравам те да си пред Судом дужна да говориш истину.

Сведок: Све оно што јесте истина, казаћу.

Претседник: Шта знаш да нам испричаш?

Сведок: Имам да испричам како сам ноћу истерана из куће гола и боса и отерана за село Врчин и како сам тамо мучена, везана и тучена од Дражиних војника. Рекли су ми тада: „Ми смо Дражина војска, који кољемо и деремо људе.“ У Врчину су нас издвојили и клали, што се каже, као стоку. Тражили су да им кажем где ми је син или ми оде глава. Казала сам да не знам где ми је син.

Претседник: Шта су ти радили?

Сведок: Клана сам као стока и, ето, оставили су ме данас да не могу ни живети ни умрети, на туђу душу дишем (показује на гушу која јој је пресечена).

Претседник: Откад имаш такво грло?

Сведок: Од 1944 године, откад сам клана, три године како сам клана.

Претседник: Чиме? Ножем?

Сведок: Камом. Три године како говорим и дувам на туђу душу. Ни да живим ни да умрем.

Претседник: Је ли то имаш цевку на грлу?

Сведок: Цевку, дабоме. Кад идем загушим се.

Претседник: Колико је лица том приликом побијено?

Сведок: Побијено је 11. Прво: Таса Живанчевић, он је мучен и испребијан па је после заклан. Друго: ЈБубомир Стефановић, који је најпре избоден и накнадно мртав заклан. Треће: Борисав Вујићи који је испребијан, па су онда остали после редом мучени, пребијани и онда клани. Нас је 11 тада заклано и само сам ја остала за причу и да патим.

Претседник: Како су тебе клали, опиши нам мало ближе?

Сведок Даница Маринковић: Свалили и клали као стоку. Прозвали ме, мучили и терали да признам.

Претседник: Шта да признаш?

Сведок: Да признам за сина који је у партизанима где је и како је.

Претседник: Да ли знаш имена оних који су клали?

Сведок: Не могу знати имена нити сам их могла питати за имена, главно знам да је Драже Михаиловића војска.

Претседник: А знаш ли које су јединице?

Сведок: Јазовић и Лазаревић, то је њихов одрод био.

Претседник: Како је име Лазаревићу?

Сведок: Ко може да му зна име, нисам га могла питати за име, главно они су нас мучили и тукли.

Претседник: Како?

Сведок: Веле: „Кажи, где ти је син?“, ја кажем: „Откуд могу знати, ви можете радити шта хоћете, оружана сте сила, не могу утећи!“, а он потеже камом и начисто ми пресече гркљан до јабучице. (Показујући прстом на грло): Ево, тачно до јабучице. Ја не могу говорити док не метнем прст, јер душа ту ради.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли какво питање.

Тужилац: Немам.

Претседник: Одбрана имате ли питања? (Нема).

Тужилац: Ја бих имао једно питање да поставим оптуженом Михаиловићу.

Претседник: (Обраћајући се сведоку): Приђи овамо да видимо где су те клали.

Сведок: (Маринковић Даница прилази судском столу и показује прстом где јој је пререзан гркљан, претседник је пита ко јој је извршио операцију, она одговара, али се име лекара не чује. Скида прст са грла и уверава Суд да не може да говори. Затим поново ставља прст на грло и поново прича: Кад је та војска наишла упадали су у куће и говорили: „Излазите, ми смо Дражина војска, ми кољемо и деремо и живе на нож натичемо.“

Тужилац: Допустите да упутим оптуженом Михаиловићу једно питање у вези са исказом сведока.

Претседник: Можете. Оптужени Михаиловићу, устаните и приступите Суду.

Тужилац: Да ли сте ви оптужени Михаиловићу кад сте слали Лазаревићу, Трифуновићу депеше, које сам ја читао и испитивао вас, мислили, кад је требало рашчистити терен од комуниста и њихових симпатизера, мислили на такве симпатизере?

Оптужени Михаиловић: Никакве.

Тужилац: А шта кажу депеше?

Оптужени Михаиловић: Нигде нема о убиству.

Тужилац: А шта значи рашчистити? Је ли вам јасно шта значи рашчистити?

Оптужени Михаиловић: Не.

Тужилац: Ето вам живога примера. Какве су биле ваше директиве?

Оптужени Михаиловић: Моје директиве нису биле никакве.

Претседник: Како је дошло до оваквих ствари? Зар не видите?

Оптужени Михаиловић: Видим.

Претседник: Ударена је испред жиле и прорезано читаво грло.

Сведок: Пресечено ми је грло тачно до јабучице. Моје муке да не види нико.

Претседник: Данице дајеш ли Суду часну реч да си говорила истину-

Сведок: Истину, и пред богом и пред народом нећу душу да грешим.

Претседник: Оптужени Михаиловићу, можете сести, а ти Данице можеш ићи, а ако хоћеш да останеш, можеш остати.

Сведок: Како да останем кад сам трећи дан од своје куће.

Претседник: Ти гледај онда своја посла... Нека уђе сведок **Голуб Јовановић**. (Уводе сведока Јовановића).

Претседник: Како се зовеш?

Сведок: Голуб Јовановић.

Претседник: Одакле си?

Сведок: Из Болеча срез Грочански.

Претседник: Колико година имаш?

Сведок: 43 год.

Претседник: Јеси ли ожењен?

Сведок: Ожењен.

Претседник: Имаш ли деце?

Сведок: Петоро деце.

Претседник: Шта си по занимању?

Сведок: Земљорадник.

Претседник: Држављанин ФНРЈ?

Сведок: Јесте.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да се саслушате као сведок. Опмињем вас на дужност да говорите истину, јер лажно казивање и сведочење пред Судом казни се. Шта ви знате да Суду кажете о покољу у Болечу?

Сведок: Сећам се да је 1943 године у децембру месецу дошла нека војска у Болеч, блокирала село и почела да истерује народ из кућа, ишли из куће у кућу и истеривали народ и отерали га код куће Мике Симића на крају села. Половина села је ту скупљено а друга половина на другу страну. Ту смо остали пола сата и после су нас све позвали у виноград Тасе Живанчевића. Ту су нас поређали и почели да прозивају. Скидали су са људи који су имали лепе опанке и лепу одећу, све то. Прво су скидали са људи који су има-

ли лепе опанке, лепо одело, па су им то узели. После су питали где је Мика Сибирац, партизан, који је отишао и шуму. Ми смо казали да не знамо где је. Они су на то казали: „знаћете ви где је он” - и почели су да прозивају по списку. Било је ту око 20 до 25 људи. Ја знам за оне који су поклани.

Претседник: Како је извршено клање?

Сведок: Прво су почели да туку Тасу Живанчевића. Нешто су га питали, али нисам могао да чујем шта. Онда су га тукли. Он је почео молити, али они нису пристали него су продужили да га туку. Тукли су га све док га нису довршили. Остао је мртав на земљи.

Претседник: Чиме су га тукли?

Сведок: Тукли су га кољем. Ишчупали су два колца из винограда и тиме су га тукли.

Претседник: А јесу ли га кољем и убили?

Сведок: Јесу, а затим су га преклали. Тукли су њега и Борисава Вујичића. На ЈБубомира Стефановића испалили су десет метака, јер је почео да бежи, ранили су га, а онда су сву тројицу метули у једна кола а доцније бацили у шанац и ту поклали.

Претседник: Како су их поклали?

Сведок: Ја нисам видео како су их поклали, зато што су нас отерали, али сутрадан су нађени преклани.

Претседник: Колико је људи поклано том приликом?

Сведок: Нас су отерали у село Врчин и затворили у једну шталу. Ујутру вратили су нас истим путем према селу Болечу, а кад смо дошли у Јаругу прозвали су четворицу, међу којима Аранђела Милошевића, Спасу Вељановића и још двојицу. Њих су одвојили а ми смо продужили. Капетан Лазаревић, он је из Смедерева, одвојио нас је и наредио да продужимо даље. Ту је стајало седам осам војника. Ми смо мислили да ће ону четворицу стрељати али су они почели да их кољу. Кад су видели да се ми окрећемо наредили су да се не смемо окретати. И ми нисмо смели да се окрећемо.

Претседник: Колико су људи том приликом поклали?

Сведок: Поклали су 11, седам људи и 4 жене. А ова једна жена је остала жива.

Претседник: Због чега су казали да кољу?

Сведок: Казали су да кољу због тога што су то комунисти.

Претседник: Како комунисти?

Сведок: Шта ја знам.

Тужилац: Да ли је Даница Маринковић комуниста?

Сведок: Даницу су тукли и питали где је њен син.

Претседник: А где је био Даничин син?

Сведок: Одметнуо се у шуму, у партизане.

Претседник: Ти рече да је то била војска. Како је била обучена?

Сведок: Били су разни. Држао нам је говор капетан Лазаревић. Он је казао на збору да је то војска генерала Драже Михаиловића која се бори за краља и отаџбину а не за комунизам и да ће нас комунисте све уништити. То сам чуо од капетана Лазаревића а чули су и сви други мештани.

Претседник: Је ли то била војска редовна, уредна?

Сведок: Није брате, били су неки поцепани, скидали су са народа одела. Било их је са брадом.

Претседник: Јесу имали велике браде?

Сведок: Имали су велике браде, дугачку косу, страшни људи. *Ја их нисам видео, јер сам се тек вратио из логора у коме сам био једну Годину.*

Претседник: Да ли сте видели да је заклана Даница?

Сведок: Видео сам када су изјутра мене извукли. Одвели су је у шумицу, нисам смео да гледам јер су нам забранили да гледамо.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питања, изволите.

Тужилац: Да ли је та војска чешће наилазила у ваше село?

Сведок: **Ја** не знам, био сам у логору.

Тужилац: А да ли је после тога долазила чешће, је ли вршила претресе, блокаде кућа?

Сведок: Па вршила је прилично. Долазили су после неколико дана и тукли су неког Бошка Војновића, ударили му 25 као и његовом брату Ђорђу. Био је неки потпоручник, не могу се сетити, мислим да се звао Тача.

Тужилац: Да ли си видео да се та војска борила против Немаца у твом крају, јесу ли јурили Немци за њима?

Сведок: Једног дана упали су Немци у наше село. Капетан Лазаревић из Смедерава састао се с Немцима. Немци им нису ништа урадили. *Капетан Лазаревић је рекао да је он од пољске страже. Не могу то објаснити...*

Тужилац: Јесу ли носили браде?

Сведок: Јесу.

Тужилац: *Како су могли рећи да су од пољске страже?*

Сведок: *Тако сам чуо. Лично сам видео да им Немци нису ништа хтели.*

Тужилац: Да ли су долазили жандарми у твоје село?

Сведок: Нису, нисам их видео.

Тужилац: Јесу ли долазили партизани у већим групама?

Сведок: Нисам их видео.

Тужилац: Јесу ли долазили у мањим групама?

Сведок: Нисам их уопште видео, можда су долазили.

Тужилац: Добро, да ли можеш навести имена ове једанаесторице.

Сведок: Могу, ја сам их записао: Алекса Костић...

Тужилац: Колико је стар?

Сведок: Може да буде око 45 година... Алекса Милић, тај има око 22 до 23 године, Милисав Милошевић, Аранђел Милошевић, Лу-бомир Стефановић, Борислав Вујичић, Таса Живанчевић, Илинка Ђорђевић.

Тужилац: Колико година је она имала?

Сведок: Може бити 27, 28 до 30 година... Тала Петровић, око 65 година, Спаса Вељановић око 22 године, Даница Маринковић, - она је остала недовршена.

Тужилац: Ваше је село у Београдском округу, срез Грочански. Колико је удаљено од Београда?

Сведок: Мислим 16 или 14 километара.

Претседник: Одбрана, ако имате питања, можете питати.

Бранилац: Хтео сам питати зашто су вас водили у Врчин и шта су радили с вама?

Сведок: Ништа нису урадили, нису нас саслушавали, само смо преноћили у једној штали. Вратили су нас.

Претседник: Још какво питање? (Нико се не јавља)

Претседник: (Сведоку) Да ли дајете Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете отићи, ако желите, можете остати у сали.

Претседник: Нека уђе сведок Илија Илић. Како се зовете?

Сведок: Ја се зovem Илија Илић.

Претседник: Из ког си села?

Сведок: Из села Вранића, округ Врачарски.

Претседник: Колико ти је година?

Сведок: Шездесет пет.

Претседник: Чиме се бавиш?

Сведок: Сељачким радом.

Претседник: Јеси ли ожењен?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имаш ли деце?

Сведок: Имам сина који је пострадао на фронту, стар 32 године, имам унуче од године и по, жену од 62 године.

Претседник: Колико је теби година?

Сведок: Шездесет пет.

Претседник: Ти треба да пред Судом кажеш нешто што знаш као сведок.

Сведок: Разумем.

Претседник: Само води рачуна да говориш истину.

Сведок: Истину праву.

Претседник: То значи...

Сведок: Знам ја све то.

Претседник: Е па испричај најкраће шта знаш.

Сведок: Знам толико да су дошли четници у току ноћи на св. Николу 19 децембра...

Претседник: Је ли по старом календару?

Сведок: Јесте по старом календару. И дошли су они ту ноћ, кад су убили мог синовца. Ја нисам чуо, али кад је јутро свануло дошли су од родбине и рекли: Чича Илија, дођи Миливојевој кући, побијено је 6 душа и мало дете. Четници су наредили да се нико не сме приближити тој кући да се не би видео покољ. Ја сам ушао у кућу и рекао: нека убију и мене. Кад сам ушао у кућу видео сам доиста 6 побијених и седмо дете мало убијено.

Претседник: Добро, испричај шта си видео кад си ушао с врата.

Сведок: Кад сам ушао с врата нашао сам сина Милојка и Мирка убијеног а с десне стране кћер убијену и сина, у трећем одељењу убијену Милојку и Даринку. Кад сам погледао у колевку - видео сам дете од Милојке, мало 4-месечно дете, исто убијено.

Претседник: Како је изгледало дете?

Сведок: Никако. То су били крволоци, да видите што су радили од тог 4-месечног детета, то не би нико радио, као да је 7 пута тучено са секирама.

Претседник: Од куда знаш да је дете убијено?

Сведок: Нашао сам га мртвог.

Претседник: Како изгледа?

Сведок: Никако, убијено, са 4 метка, изгледало страшно. Пропаст света.

Претседник: Како су они били убијени?

Сведок: Били су убијени с метцима, истучени са свију страна, Милојки жени било је отсечено пола главе, језик и вилице. Нико није смео да оде кући да их сахрани. Ја сам отишао с воловима мога сина, који је погинуо на фронту, да их сахраним.

Претседник: А откуд ти знаш да су то четници?

Сведок: Разумео сам добро да су они. После ми не дају да сарањујем мртве а они у комшилуку пеку прасе.

Претседник: А јеси ли ти њих видео?

Сведок: Видео сам. То је пропаст једна, страшни људи. Не смеш да говориш, одмах прете да убију. Кажу не смеш да сарањујеш мртве.

Претседник: Је ли то било уочи светог Николе?

Сведок: Сутрадан увече по светом Николи.

Претседник: Значи 21 децембра у ноћи по новом датуму.

Сведок: Да, тачно тако.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања?

Тужилац: Колико је људи тада побијено у вашем селу?

Сведок: У Вранићу је тада побијено 60 до 70.

Тужилац: Је ли исте ноћи?

Сведок: Исте ноћи.

Тужилац: Колико кућа има ваше село?

Сведок: Наше је село велико, има много кућа.

Тужилац: Ко је био командант у вашем селу?

Сведок: Био Зека неки и Марко Трифковић. Тога Зеку лично знам.

Тужилац: Јеси ли ти сигуран да су то били четници?

Сведок: Сигуран сам.

Тужилац: Да нису можда били жандари или неко други?

Сведок: Сигуран сам да су то били четници.

Претседник: Дајеш ли Суду часну реч да си говорио истину?

Сведок: Истину сам говорио, часна реч.

Претседник: Ако хоћете можете отићи а можете остати и овде у судници.

Сведок: Хтео бих да идем, знаш, дајем годишњицу сину што ми је погинуо на фронту као војник. А ако хоћеш донећу ти колевку у којој је дете заклано.

Претседник: А где ти је син погинуо?

Сведок: Погинуо је на фронту у селу Овасу пре годину дана као војник Југословенске армије за слободу Отаџбине.

Претседник: Нека уђе сведок **Обрена Тодоровић**. У салу улази висока старица подбрађена црном шамијом, босих ногу у приглавцима, преко леђа има сељачку торбу.

Претседник: Како ти је име мајко?

Сведок: Обрена Тодоровић.

Претседник: Одакле си?

Сведок: Из села Вранића.

Претседник: Колико ти је година?

Сведок: Ја мислим шездесет.

Претседник: Јеси ли удата?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имаш ли деце?

Сведок: Ја имала једну ћерку. Заклана је и цела њена задруга.

Претседник: Ми смо те позвали овде пред Суд да нам ти испричаш шта знаш. Само као сведок ти треба да говориш истину, јер ако се криво каже, онда се казни за то. Испричај нам шта ти знаш.

Сведок Обренија Тодоровић: У десет сати ноћу ја сам се тргла из сна. Чула сам како неко скаче са кревета на прозор. Чује се и пуцњава на све стране. Ја устанем а у том дотрчи мој синовац и каже: стрина убише и бабу и деду и све наше. Ко упитам ја. Не знам. Мало потом дође унука Мара и каже: погибоше и мама и тата. И дете у колевци је убијено. Ја се тучем у главу. На другом месту дете рањено. Кад су чули да је остало живо почели да га туку. Ја кажем: молим вас, немојте, шта дете зна. И дете су у колевци заклали и убили.

Претседник: Кад си ти ушла у кућу шта си видела?

Сведок: Све лежи побијено. Главе пола нема, ока нема. Крв на све стране. Виде се и црева. И девер ми је убијен.

Претседник: Колико је убијено?

Сведок: Седам је убијено а осмо је рањено.

Претседник: Ко то уради?

Сведок: Војска Драже Михаиловића.

Претседник: Знаш тачно?

Сведок: Знам, видела сам.

Претседник: Је ли настрадало том приликом још колико народа у селу?

Сведок: Страдало је мислим 78. То је било страшно. Прво девојку силују а после закољу.

Претседник: Чу ли од народа ко то уради?

Сведок: Кажу, четници.

Претседник: Знаш име команданта?

Сведок: Ја знам, Зека неки и Трифун.

Претседник: Ти рече за то одојче у колевци?

Сведок: Имало је четири месеци.

Претседник: И њега убили?

Сведок: У колевци заклали. Главе нема.

Претседник: Је ли то та колевка? (у судницу је унесена колевка у којој је било заклано дете)

Сведок: Јесте та колевка.

Претседник: Откуд су рупе на колевци?

Сведок: Колевка је пробијена. Ево и крв се види.

Претседник: Је ли ово још крв од детета?

Сведок: Да.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли ви каква питања?

Тужилац: Ја не бих имао ништа њој да поставим, него бих хтео да питам оптуженог Михаиловића.

Претседник: Оптужени Михаиловићу, приђите Суду. (Оптужени Михаиловић прилази Суду).

Тужилац: Јесте ли видели колевку?

Оптужени Михаиловић: Јесам.

Тужилац: Можете изблиза да погледате.

Оптужени: Видео сам.

Тужилац: Да ли је то остварење ваше директиве: рашчистити Космај од комуниста?

Оптужени: Никакве везе то нема са тим.

Тужилац: Да ли је то извршење вашег налога у депеши коју сте дали Трифковићу: „Авалски корпус треба да рашчисти Космај од комуниста иначе ће бити смењени.“

Оптужени: Нема никакве везе са тим.

Тужилац: Зар не видите да је то остварење ваших директива?

Оптужени: Нема везе са тим.

Претседник: Одбрана има ли питања? (Нема)

Претседник: Дајете ли, Обренија, часну реч Суду да сте истину говорили?

Сведок: Дајем часну реч.

Претседник: Можете да идете кући, а ако хоћете, можете и да останете у сали. Нека уђе сведок Душан Ђорић (улази сведок Душан Ђорић). Како се зовете?

Сведок: Душан Ђорић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Вранића.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 34 године.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Ожењен и имам једно дете.

Претседник: Чиме се занимате?

Сведок: Земљорадњом, али пошто нисам више способан не радим ништа.

Претседник: Држављанин?

Сведок: Југословенски.

Претседник: Ви сте позвани да пред Судом budete испитани као сведок. Упозоравам вас да сте пред Судом дужни говорити истину

и да је свако казивање неистине и лажно казивање кажњиво. Шта ви знате да испричате Суду о покољу у селу Вранићу?

Сведок Душан Ђорић: Ја знам да кажем о покољу у Вранићу ово. На 15 дана пре ноћи између 20 и 21 децембра 1943 године ја сам чуо да се прети Вранићу да ће се извршити масовни покољ свих оних који сарађују са народноослободилачким покретом. Пошто сам био и ја сарадник ја сам сматрао да треба да се склоним. Међутим, тада сам добио једну цедуљу од једног четника, коју сам нашао на капији и у којој ми је поручено да ако побегнем да ће ми поклати породицу. Ја сам онда сматрао да као борац за омладину треба ја да страдам а не она. Због тога нисам отишао, али сам се крио по ноћи. Те ноћи, 20/21 децембра дошли су четници у наше село и у моју авлију ушло њих 13. Ја сам чуо да улазе у авлију али нисам смео да покажем да сам будан. Кад су дошли на мој прозор позвали су ме по имену: Душане отвори врата. Ја сам устао и казао мојим укућанима да отворе врата и да се обуку. Када су ушли били су сви потпуно крвави тако да је сукрвица висила по њиховим брадама. Ја сам их запитао шта хоће они од мене, ако су гладни да им дам да једу, ако су жедни да им дам ракије. Казали су ништа него имаш ли још неко светло и ја сам одговорио да имам. Они су тражили још једну лампу од мене и ја сам наредио жени да им да један фењер којим сам се служио код стокe. Узели су фењер и отишли су у треће одељење. Мало после тога вратио се један кољач од њих и тражио од мене један конопац од 6 метара. Ја сам наредио жени те му је дала конопац и он је опет отишао. Мало после се вратио натраг и позвао је мене. Кад сам ушао код њих у собу они су седели за једним столом и питали су ме, кад си се последњи пут састао са комунистима. Ја сам, разуме се ради спаса свога живота, почео да одричем. Онда су ми рекли да окренем леђа и везали тим истим конопцем руке на леђима. Кад су ме дотерали у ту собу било је њих 5, остали су отишли а један стражар одвео ме је у једно друго одељење, пошто у мојој кући има четири одељења. Ја сам запитао: куда ме водите? Одговорили су ми: „Ти си осуђен у име Краља Петра а по наређењу Драже Михаиловића.“ Ја сам онда казао: Немојте ме клати као животињу и ако већ хоћете да ме убијете ви ме стрељајте. Онда сам легао на патос, они су опалили на мене пушке, метак ме је ударио у лево око а изишао на десни образ. Кад сам се мало освестио дотерали су ми брата, њега су стојећи стрељали. Кад је пао мртав, пао је на мене. Ја сам се правио да сам мртав, а они су довели једно курјачко псето које је почело да лоче његову крв. Ја сам се плашио да ако дође до мене да ми не нагрди лице. Тада су они довели нашу матер да види нас два мртва и кад је дошла била је премрла жива од страха гледајући нас двојицу мртве, па су је затим оборили и клали је на мојим леђима тако да сам био обливен свом њеном крвљу. Довели су затим мога синовца и заклали затим и њега. Затим су довели моју снају, жену мога брата који је погинуо у партизанима и њу су заклали. У четвртој соби заклали су дете од 4

године и отсекли му главу и изболи га ножем на 18 места. Када су све поклали онда су почели да купе све наше ствари из куће. Кад су покупили све ствари онда су извадили списак које све куће треба уништити и казали су да се све семе партизанско има уништити па и дете у колевци. Ја сам ћутао. Они су покупили све ствари и отишли су. Кад су изашли и отишли моме брату од стрица, после 15 минута, ја сам устао, напрегао руке и скинуо конопцац. Тражио сам нешто да се обучем, па да идем да тражим помоћ. Кад сам ја устао, тражио сам нешто да се обучем, али нисам могао наћи ништа, ни одеће, ни обуће, пошто је све однето. Погледао сам на кухињска врата, пошто су стаклена, и видео сам да код мога брата од стрица гори лампа и да врше покољ. Ја сам затворио спољна врата, пошто су била отворена, да се не би њихов пас вратио да једе мртве лешеве и затим сам се вратио натраг у собу, где сам био стрељан. Отворио сам прозор и искочио, мислио сам да идем код шурака који је био 2 километра далеко, да ме води у Београд на лечење. Кад сам дошао к њему, нисам смео викати јер су се још они налазили у селу. Ушао сам полако у собу и видео да су сви поклани и бачени на гомилу. Била је помрчина, ја сам пао и разбио главу. Кад сам прошао покрај њих, затворио сам врата и отишао на станицу, Мале Моштанице, код једног човека те сам га замолио и он ме је опрао од крви. Отишао сам на станицу, ушао у воз и тамо ме је прихватио један кондуктер покрио ме неким ћебетом, чиме ли, нисам видео. Дошао сам у Београд. Кад сам сишао са воза на београдској станици, морао сам се пријавити жељезничкој полицији пошто се цео свет грозио и гледао какав сам био. Прихватио ме је један полицајац и одвео ме је у специјалну полицију. Кад сам отишао у специјалну полицију питали су ме одакле сам, шта сам и зашто сам овакав. Казао сам да су ноћу дошли код мене и побили ми сав народ. А ко је и шта је непознато ми је, пошто нисам смео изјавити да су Дражини четници.

Претседник: Па ко су били?

Сведок: То су били кољачи - Дражини четници.

Претседник: Од куда знате?

Сведок: Били су у нашој околини пре дужег времена и ја сам их познао.

Претседник: Под чијом су командом били?

Сведок: Под командом Драже Михаиловића. Они су се с њим дичили и певали његове песме.

Претседник: А који је био командант Михаиловићев?

Сведок: Командант корпуса био је Света Трифковић.

Претседник: Авалског корпуса?

Сведок: Да.

Претседник: Колико је људи том приликом побијено и покрано?

Сведок: Те исте ноћи побијено је и покрано 72 и седамдесет трећи био сам ја. Ја сам остао жив.

Претседник: Видите ли на то лево око?

Сведок: Ово ми је вештачко око. Око ми је било отворено и куршум ми је ударио по сред ока и изашао на десни образ.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питања, изволите.

Тужилац: Немам.

Претседник: Има ли одбрана питања? (гласови из бранилачких клупа: Нема!) Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем часну реч и могао бих се на то лично заклети, да и ова моја глава оде, ако би имало какве грешке. Још бих имао ово рећи: кад сам дошао у Београд и ступио у болницу, дошао је агент специјалне полиције који ме је саслушао. Након шест дана дошао је и узео моје саслушање. После месец и по дана почела је јака рација и потеря за мнош од стране специјалне полиције. Нисам могао да се кријем, пошто је рација била велика. Био сам ухваћен и отеран, у специјалну полицију, где сам сто пута више муке претрпео од стране Бећаревића, Параноса и осталих органа Драгог Јовановића, него ли приликом стрељања, од стране четника. Долазили су и у специјалну полицију и обилазили, а чуо сам кроз врата кад су казали: ту не треба никаквих саслушања него све истерати и побити. Био сам у специјалној полицији 69 дана.

Бранилац Ђирић: *А шта вас је питао Љотићев иследник?*

Сведок: *Питао ме је: ко је то извршио. Нисам смео казати иако сам знао, јер сам мислио да заједно сарађују. Ја сам казао да су ми били непознати, а иследник ми је на то одговорио: „То не може бити нико други него Држисини четници.“*

Бранилац Ђирић: *Откуд знаш да је то Љотићев иследник био?*

Сведок: *Он ми је то лично казао. Питао ме је још кад прездравим хоћу ли с њима поћи у борбу против четника. Ја сам одговорио да сам слаб и да нисам за борбу.*

Претседник: Можете да идете а ако хоћете можете да останете у сали. (Сведок одлази) Нека уђе сведок **Милијан Пантић**. (Сведок прилази Суду) Како се ви зовете?

Сведок Милијан Пантић: Зовем се Милијан Пантић, из села, Врањанића.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 40 година.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Земљорадник.

Претседник: Ожећен?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Сада имам четворо.

Претседник: Југословенски држављанин?

Сведок: Јесте.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете саслушани као сведок по околностима које су вам познате. Упозоравам вас на дужност казивања истине пред Судом, јер лажно казивање се казни као кривично дело.

Сведок: Разумем.

Претседник: Шта вам је познато о покољу у селу Вранићу, кад је то било, ко је извршио и како се читава ствар одиграла?

Сведок: То је било између 20 и 21 децембра 1943 године у Вранићу. Мени је онда заклано 10 чланова моје породице.

Претседник: Како је то било?

Сведок: Било је ноћу, тако око 8 до 9 сати, не могу баш тачно да тврдим кад су дошли. У тој кући било је свега 10 чланова моје породице, а у другој кући било нас је шесторо. Свих тих 10 чланова у овој кући поклани су.

Претседник: Како је то било, причајте.

Сведок: Ја нисам био у тој кући, али сам опазио кад су Дrajини четници дошли и опколили кућу. У кућу су ушли кољаши, који су клали, а други су остали око куће да чувају стражу.

Претседник: Ко је предводио те четнике, ко им је био командант?

Сведок: Командант им је био Света Трифковић, а клање је извршио Спасоје Дрењанин звани „Зека“ из Мале Моштанице.

Тужилац: Је ли био за то одликован Карађорђевог звездом?

Сведок: Чуо сам да су сви они који су клали добили по 6.000 динара награде од Драже Михаиловића после покоља. То су добили баш они прави кољаши. Ја то лично не могу да тврдим, али ми је то причао тетак, који је имао додира, и он ми је рекао да су сви који су клали добили по 6.000 динара награде, а да ли су добили и нека одликовања још, то не знам. Ја кад сам отишао око 4 сата, зимско доба, тек у 8 сати свањује, ја сам опазио да се нешто догодило, али се слабо чуло, јер су клали, а нисам смео да изиђем. Знао сам да су дошли, имао сам једног брата од 22 године и мислио сам да ће нас двојицу да отерају. Ја сам се сакрио на таван, сматрао сам да ће они у кући да кажу да нисам код куће. Кад сам отишао око 4 сата да видим шта је било, врата су од куће била отворена. Кад сам ушао одмах сам нагазио на леш на патосу, било је седам лешева.

Претседник: На чији сте прво леш нагазили?

Сведок Пантић: На леш моје ћерке.

Претседник: Колико је имала година?

Сведок: Имала је 16 година по имену Видосава. Онда сам се нагнуо и пипнуо и видим да се леш укрутио. Ја сам онда пратио жену да донесе шибицу из куће и рекао јој да понесе лампу. Тада сам видио седам лешева на патосу у кујни. Помислио сам да су остали троје или одведени или избегли.

Претседник: Ко је ту био све убијен?

Сведок: Ту је био мој деда Јоксим Пантић, стар 93 године. Он је на своме кревету убијен са камом на пет до шест места убоден. Ту ми је био отац Стеван, стар 62 године, и он је лежао, онда ми је био брат Драгомир од 22 године; Видосава моја ћерка од 16 година и два синовчића, један од десет година, а други од осам година.

Претседник: Како су се звали?

Сведок: Светомир од 10 година и Бранислав од 8 година. И они су поклани. И једна снаја од брата, који је био у ропству, име јој је

Милена. Она је имала 30 година. Мати ми је била у другој соби и убијена је преко кревета, ноге су јој висиле, звала се Милева, стара 60 година. Друга снаја Милојка била је у другој соби, имала је дете од годину и по дана. Дете је било у колевци и оно је заклано, а снаја Милојка поред колевке у својој соби, стара 22 године, дете Љубомир старо годину и по дана. Онда све су ствари из куће опљачкали и однели што је у кући било.

Претседник: Јесу ли сви камом поклани?

Сведок: Само што деда и мати нису били заклани, револвером су у чело или из пушке убијени, нисам чуо, нешто је лупнуло, али не знам шта, а сви су други били заклани и свако је био убоден на 15 до 20 места. Дете од годину и по дана било је убодено са обе стране и с леђа и од груди, сигурно је кама пролазила кроз.

Тужилац: Од годину и по дана?

Сведок: Од годину и по дана. Брат је био или боден или штипан некаквим клештама, био је сав рањаван, тако су га мучили опасно, а други су били избодени и поклани.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли каква питања?

Тужилац: Имам да управим питање оптуженом Михаиловићу? Да ли је Трифуновић био ваш командант?

Оптужени Михаиловић: Био је.

Тужилац: Ништа више?

Сведок: Светомир Трифковић је имао пет пратилаца. Ја не знам да ли су они знали да је код моје куће било покоља. Остали су целу ноћ. Кад су видели ујутру црн барјак питали су ме: „Шта је ово?“ „Поклани ми народ“, одговорио сам. Они кажу: „Па, четници... Како си ти остао?“ питали су ме: „Нисам био у тој кући“, „Па ти си био срећан, што си остао, јер знамо какво је наређење Михаиловићево било да се у оним кућама, у којима је било симпатизера, уништи све.“ Ја сам се крио, бежао и тако некако испливао до краја.

Претседник: Колико је том приликом поклано људи у Вранићу?

Сведок: Те ноћи 72, а мислим да је рањено и остало живо 4.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем часну реч и тврдим да је ово цела истина што сам говорио.

Претседник: Има ли одбрана какво питање?

Бранилац Ђорђе Ћирић: Има.

Претседник: О којој околности имате да ставите питање?

Бранилац: Да ли је вођена истрага о томе?

Претседник: То нема никакве везе. Ускраћујем питање. (обраћајући се сведоку): Можете ићи кући или ако хоћете можете остати овде у сали. Ми смо довршили са вама испитивање... Дајем 15 минута одмора с тим да публика остане на својим местима пре но што буду оптужени изведени.

Одмор настаје у 8,50 часова.

Претрес је настављен у 9 часова.

Претседник: Наставља се претрес. Наредите да се уведу оптужени, а нека дође сведок **Гачић Стеван**. (Уводе оптужене)

Тужилац: Пре саслушања овог сведока ја бих желео да учиним један предлог. Ја сам предложио у списку доказних средстава да се прочита и исказ пуковника Радослава Ђурића. Ја бих изменуо свој предлог и предлагам да се Радослав Ђурић саслуша као сведок на низ околности из 1941 до 1944 године. Он је до 1944 године био под командом Драже Михаиловића и увидевши издајства Драже Михаиловића половином 1944 године прешао је на страну партизана и сад је пуковник Југословенске армије. Ја изјављујем Суду да могу на данашњи претрес да га приведем. Друго, предлагам да се саслуша као сведок брат мајора Аце Мишића који је био Михаиловићев командант 1941 године. Тај Мишићев брат зове се Воја Мишић. Такође изјављујем да на данашњи претрес могу да га приведем.

Претседник: На које околности?

Тужилац: На околности рада Михаиловића 1941 у почетку издајства.

Претседник: Одбрана?

Одбрана: Суду на оцену.

Претседник: За овим је Суд донео решење, усваја се предлог тужиоца да се као сведоци испитају Ђурић Радосав и Мишић Воја на околности изложене у речи тужиоца. Налаже се тужиоцу да у току данашњег дана именоване сведоке својим средствима приведе Суду. (Обраћајући се сведоку Гачићу): Како се ви зовете?

Сведок Гачић: Зовем се Стеван Гачић из села Друговца.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: Стар сам 65 година.

Претседник: Чиме се бавите?

Сведок: Трговином.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок Гачић: Жењен сам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Деце немам. Имам посинка кога сам узео.

Претседник: Држављанин сте ФНРЈ?

Сведок: Јесте.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете испитани као сведок по извесним околностима. Упозоравам вас на дужност казивања истине јер лажно исказивање пред Судом казни се. Према томе пред Судом треба говорити само истину. Шта ви знате да нам без велике опширности испричате о догађају у селу Друговцу. Кад је то било, како се десило?

Сведок: 29 априла 1944 године Дражини бандити напали су на Друговац са свих страна. Бандита је било 4 до 5.000. Село је било мирно. Кад су сви били на спавању почела је борба око села и у селу. Ја сам спавао. Дошао је мој комшија од 17 до 18 година и каже: „Чика Стево ти си у кревету, а борба је у селу. Ајде да бежимо.“ „Где да бежимо?“ питао сам. Цело село је горело. Ја сам ми-

слио где ћу, јер имам старог оца и мајку. Изишли смо на друга врата около. Четника је било пуно. Да бежимо у подрум, хтели смо прво, али је пала бомба крај подрума. Побегли смо на таван, ја и жена и тај младић. Чим смо ту стигли пале су две бомбе или два бацача. Мој отац је викнуо: „Јао“. Био је стрељан пред кућом. Чули смо где четници кажу: „Ту има неког бацајте бомбе на кров.“ Ја сам казао: немојте бацати има ту фамилија, а они су питали да ли смо партизани. Одговорио сам: нисмо, брате. Него бежимо од борбе. Наређено нам је да сиђемо. Ту сам видео једног чулавца који је почео да ме туче по глави. Жена се уплашила и пала доле. Он је викао да устане, а она није могла да иде. Питали су ме: „Ко је још тамо“. Ја сам рекао да је то мој синовац. Они су питали да није партизан. Рекао сам да није. Онда су ми наредили да пођем напред. У авлији је горела слама и сено. Наишао сам на неког капетана, не знам како се звао и рекао му: добар дан браћо. Он је казао да ми нисмо њихова браћа, већ партизани и треснуо ми два шамара. Тај капетан је рекао: „Кољите ту цукелу матору.“ Један је заклан моментано... Капетан каже „Овај још има знакове живота“... Мозак је пао и сукрвица. Мене је ухватио за врат и рекао „Овај стари има златне зубе.“ Три пута су ме лупили и ја сам пао...

Претседник: Јесу ли вам живом повадили златне зубе?

Сведок: Имао сам златну вилицу, то ми је повађено док сам био у несвестици. У том моменту терано је на збор цело село, мушко и женско. Кукају и плачу, а они бацају бомбе. Њина војска је наишла од ЈБуњевца и Велике Крсне. Била је пешадија, коњица и комора. Једна женска је ишла на црном коњу. Држала је прут у руци. Кад је дошла близу, тад ме капетан оставио. Она је нешто говорила. Каже да је онај теренац, онај теренац а ја сам се осветио. Ћутао сам. Умешао сам се у њих и приђем код женске. Рекао сам „Ви сте уморни, да вас водим у авлију, да би се одморили и нахранили коња“. Један војник држао коња а ја га милујем. Војник ми каже: „Шта је стари“ а ја кажем „Дао сам коња нашој војсци и сад сам га препознао“. Ја нисам борац, стар сам човек. У то дође жена, а он ме пита шта је она. Велим, дошла је да види нашу војску...

Кроз пет минута била је пуна авлија четника који су запалили кућу и шталу па тако редом по селу. Некога кољу, пуцају. За неколико сати било је у пламену цело село. Попаљено је 120 до 150 кућа. Они су опљачкали све, натоварили на кола и возили у друга села. Опљачкали су куће, бацали су бомбе. А ја сам остао жив.

Молим да се казне од Народног суда за њихова дела.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питања, изволите.

Тужилац: Немам.

Претседник: Одбрана, ако имате питања?

(Нико се не јавља)

Тужилац: Под чијом су командом били четници?

Сведок: Лазе Калабића, Трифковића и не знам колико их је било. 75 их је закопано код моје куће. Подигли смо им споменик.

Претседник: Колико је година био стар ваш отац?

Сведок: Имао је 85 година.

Претседник: А шта кажу четници зашто кољу?

Сведок: Ништа не веле. Они кољу и убијају, то је одмазда за то што Друговци не дају да долазе у село. Ми смо решили да не уђу јер се Друговац рачуна као партизанско село.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете да идете кући, а ако хоћете, можете да останете у сали и да слушате.

Сведок: Волео бих да слушам али морам да идем кући, жена ми је болесна.

Претседник: Како је теби згодно.

Претседник: Нека уђе сведок **Симић Живадин**, и реците, да не би тако дуго чекали да се припреми сведок Радисављевић Ружа, само нека чека, нека не улази у судницу. (Микрофону приступа сведок)

Претседник: Како вам је име и презиме?

Сведок: Симић Живадин.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Друговца.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 46.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Земљорадник.

Претседник: Југословенски држављанин?

Сведок: Југословенски.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете испитани као сведок. опомињем вас и упозоравам да сте пред Судом дужни истину казивати, јер неистинито казивање, лажно казивање пред Судом кажњава се као кривично дело. Шта ви знате нама да испричате: о догађајима у селу Друговцу, кад је то било, како се одвијало?

Сведок: Ја знам да кажем ово: 1944 године 20 априла борба је била око Друговца и ми смо се борили против четника. Они су напали на цели Друговац и онда кад су се они скупили и све опколили, опседали целу општину Друговац. Ми смо се разбегли. Они су мене ухватили и отерали да ме закољу. Мене и још двојицу другара извели су. Један је целат стајао пред оном двојицом а једна женска, овако да кажем, седела је на црном коњу и она је наређивала клање. Лева страна била је одређена за стрељање а десна за клање. Целат је извео та моја два друга а она се окренула тамо на лево, да они тамо иду. Кад се окренула на лево целат ју је питао? Хоће ли и онај, отуда, показујући на мене. Онда је она погледала

мене и рекла нека изиђе. Онај целат је рекао: „Хајде овамо и ступи пред ову двојицу“. Питао ме је: „имаш ли пушку?“ Немам. „Дај пушку да ти се опрости живот“. Ја одговорих: немам. Он се нешто окренуо, и у том моменту ми се погледамо ја и друга двојица да бежимо. Они су били бржи. Не знам ни сам како смо избегли. Бежали смо 100 метара. Онај млађи претекао је мене, а онај који је био старији, био је погођен. Ја сам трчао тако и прескакао авлије а они други јурили су за нама са косама. Како сам јурио на једном сам легао у један јарак, и кад је онај прошао мимо мене, ја сам се подигао и ушао у једну шупу и у њој сам се заклонио. Онда су они клали и боли, палили и убијали. Ту су преда мном једног заклали и пет стрељали. Затим су отишли код цркве. Код цркве је био збор. Док је био збор они се врате истим путем до шупе и веле да ће да је запале. Један вели: „Да бацимо бомбу у ову магазу.“ А други ће опет: „Немој да бацаш, доста сте попалили...“ *општину, и куће, и убили сте, и поклали сте, и опљачкали, и однели мушке и женске хаљине, сукно и антерије, коње и волове отерали.* Трећи каже: „Ма тројица нам побегоше. Двојицу смо сигурно убили а онај трећи, мајку му ј.... не знам где се сакрио.“ И онда добише покрет и одоше. А ја сам цео сат чекао и онда сам отишао својој кући.

Претседник: Имате ли питања друже тужиоце?

Тужилац: Колико је том приликом побијено?

Сведок: Око 80 до 100 људи.

Тужилац: Откуд знате да су били четници?

Сведок: Ту је био Калабићев и Лазовићев одред. Ја сам то чуо, а њих не познајем.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: За оно што знам дајем часну реч.

Претседник: Можете да останете у судници, а можете да идете кући.

Тужилац: У вези са овом двојицом сведока ја бих хтео да поставим неколико питања оптуженом Михаиловићу.

Претседник: Можете да поставите само молим да буду кратка питања. (Оптужени Михаиловић прилази Суду).

Тужилац: Оптужени Михаиловићу, ви сте чули исказе сведока. Ви сте чули да је покољ у Вранићу био 21 децембра 1943 године. Ја сам вас мало пре питао да ли је то остварење ваше директиве да се расчисте комунисти.

Оптужени Михаиловић: Никад.

Тужилац: Ја ћу да вам прочитам депешу упућену Калабићу, Трифковићу, Лазовићу итд. Ви сте њима ову депешу упутили 4 октобра 1943 године, а покољ у Вранићу био је 21 децембра, у Болечу 26 децембра. Ево шта ви поручујете вашим командантима: „Наш авалски корпус са срезovima: Гроцка, Врачар, Умка спава дубоким сном. У овим срезovima у непосредној близини Београда, накотили су се комунисти и њихови симпатизери. Нарешујем суседним командантима, и то мајору Михаилу Јовановићу, капетану Живану Лазовићу, капетану Николи Калабићу, Комарчевићу, даље руд-

ничком корпусу да најенергичније са југа на север чистећи успут своје срезове нарочито очисте срез Космајски, затим срез Гроцку..." и - Болеч - „... као и срез Умку... - Вранић." „Истовремено честитам чин капетану Живану Лазовићу и Николи Калабићу. Указ за њих изишао је 1 октобра. Унапређења биће још с обзиром на заслуге..."

Молим вас да се изјасните да ли видите да је ужасни злочин у Вранићу и Болечу остварење ваше директиве?

Оптужени Михаиловић: Никада. Не могу да верујем, *ниШи бих могао да верујем...*

Тужилац: Ја сам лагано, разговетно читао, јесте ли чули?

Оптужени Михаиловић: Чуо сам.

Тужилац: Јесте ли чули како су причали ови људи о стрељању, клању и убијању од ваших четника. Њима су породице клали на леђима. Је ли то остварење ваше директиве?

Оптужени Михаиловић: *Не.*

Тужилац: Како су они могли тако да поступи?

Оптужени Михаиловић: Не знам.

Тужилац: Они су били ваши команданти. Сада ћу вам прочитати другу депешу. Видите, извршен је покољ у Вранићу, а то су Срби. Ту се не можете изговарати да сте вршили одмазду над Хрватима. За чији сте рачун овде одмазду вршили?

Оптужени Михаиловић: Не знам ја ништа.

Тужилац: Видите, извршен је покољ у Вранићу и Болечу. Ви пишите Лазовићу и Комарчевићу. Под бројем 546 до 548 од 18 јануара 1944, после покоља у Вранићу и Болечу, ево, шта пишете: „Страховита неактивност код старешина авалског корпуса. Живан Лазовић морао је да дође да би вам показао шта се може да уради..."

Оптужени Михаиловић: *Значи да ја нисам знао.*

Тужилац: *ЈесШе ли чули да су сведоци причали овде да је Живан Лазовић клао у Болечу?*

Оптужени Михаиловић: Ја нисам знао.

Тужилац: Ви кажете: „Да је он успео да тај крај организује" (смех у судници).

Оптужени Михаиловић: За друге је смешно, али за мене жалосно.

Тужилац: (чита): „Дозволили сте да су ваша села комунизирана. У многим селима народ није знао за нашу организацију. У селу Болечу нико није познавао команданте бригада. У Болечу је ухапшено 26 комуниста. Болеч потпуно комунизиран." Је ли то ових 20 стараца и деце?

Оптужени Михаиловић: Не каже се нигде убијање.

Тужилац: Затим кажете: „У срезу Грочанском Лазовић створио одред од 60 пушака" итд., па у последњој реченици стоји овако: „Не може више тако да буде. Све ћу да вас посмењујем и цео овај корпус да растурићу ако за најкраће време не буде као што треба. Грочански срез припада сада смедеревском корпусу".

Јесте ли чули од ова два последша сведока да су у Друговцу пок- лали око 80 људи? Видите ли да је овај покољ у Друговцу остваре- ње ваших строгих наређења?

Оптужени Михаиловић: Не видим, *не могу да видим*.

Претседник: Нека уђе сведок Радисављевић Ружа. (Улази сведок) Како вам је име.

Сведок: Ружа Радисављевић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Јагодине.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 46.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Домаћица.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам кћер.

Претседник: Ви сте позвани као сведок пред Суд и упозоравам вас да сте дужни пред Судом истину говорити. Лажно казивање пред Судом казни се. Шта ви знате да нам испричате о недаћи која вас је задесила?

Сведок: Треба ли из почетка да кажем?

Претседник: Из почетка.

Сведок: Дошли су и куцали на врата. Ми питамо: „Ко је то? Они кажу: „Полиција! Отворите!“ Ми смо били за столом, мој муж и син били су ту.

Претседник: Колико је година вашем мужу било?

Сведок: 44 године.

Претседник: Шта је био по занимању?

Сведок: Обућар.

Претседник: А син?

Сведок: Син се уписао на студије.

Претседник: Како је име вашем сину?

Сведок: Бранко Радисављевић.

Претседник: Добро, шта је било даље?

Сведок: Мој муж је изишао и отворио им врата. Запитали су га је ли он Милан. Он им је рекао: „Ја сам“, а они су га одмах почели да боду камама. Терка ми је била затворена у соби. Кад су почели да боду камама мога мужа, ја сам почела да кукам. Затим су ухва- тили мога сина и почело да га боду. Он је викнуо: „Јао, мама!“ Хтели су да га извуку напоље. Ухватили су га за ноге и вукли, а ја сам сина држала за руке и нисам им дала да га извуку. Они су и мога сина боли камама.

Претседник: Ко је то био? Је ли то била полиција?

Сведок: То су били Драчињани људи.

Претседник: Како су изгледали?

Сведок: Имали су браде.

Претседник: Јесу ли имали пушке и ножеве?

Сведок: Имали су пушке, а боли су камом.

Претседник: Кад је то било?

Сведок: 1 фебруара 1944 године.

Претседник: То је онда било када је још поклано људи?

Сведок: Тада је поклано још 22 њих, а одвели су доста људи.

Претседник: Је ли то било у самој Јагодини, у чаршији?

Сведок: Јест, у вароши.

Претседник: Јесу ли вас боли?

Сведок: Мене су боли зато што сам бранила сина. Он је викнуо: „Јао мама!“, ја сам пружила руке да га одбраним, а они су ме онда уболи камом.

Претседник: Је ли вам том приликом умро муж?

Сведок: Одмах су издахнули и муж и син.

Претседник: И сина су вам убили?

Сведок: Прво су ми убили мужа, па онда сина. Ја сам се борила с њима и тако су ме у руку уболи. Прво су почели да боду мога мужа, а после и сина, сина су почели да вуку напоље, и онда су издахнули и мој муж и мој син.

Претседник: Због чега их убише?

Сведок: Не знам.

Претседник: Шта рекоше кад су ушли?

Сведок: Ништа.

Претседник: Назваше ли бога?

Сведок: Рекли су само: „Добро вече“, било је пола осам увече.

Тужилац: Молим вас, оптужени Михаиловићу, по вашој директиви колико је људи морала садржати свака тројка?

Оптужени Михаиловић: Тројка је тројка.

Тужилац: Значи три човека?

Оптужени Михаиловић: Тако се звала.

Тужилац: Да ли сте запамтили имена других лица која су поклана?

Сведок: Било их је доста.

Тужилац: Пре свега како се зове ваш син?

Сведок: Бранислав Радисављевић.

Тужилац: А знате ли имена макар којег другог лица које је заклано?

Сведок: Не знам. Право да вам кажем у нашој улици заклан је исто тако један колега мога сина, неки Милан, звани „Попац“ који је био радник у пивари, а исто тако и неки професор Жак.

Претседник: Да ли има каква питања одбрана? (Нема) Да ли дајете часну реч да сте пред Судом говорили истину?

Сведок: Часну реч дајем, како да не?

Претседник: Нека уђе сведок **Петровић Душан**, а нека се припреми сведок Терзић Душанка. (Улази сведок Петровић Душан) Како се зовете?

Сведок Душан Петровић: Душан Петровић.

Претседник: Из кога места?

Сведок: Село Лоћика, срез Белички, Округ јагодински.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 38 година.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Земљорадник.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Ожењен и имам двоје деце.

Претседник: Јесте ли југословенски држављанин?

Сведок: Југословенски, *данашњи југословенски држављанин*.

Претседник: Ви сте позвани да пред Судом искажете извесне ствари као сведок. Пред Судом треба да говорите истину, јер лажно казивање пред Судом, као што вам је познато казни се. Шта се то десило вама са четницима? Испричајте Суду.

Сведок: На дан 6 децембра 1943 године ухватили су ме четници Драже Михаиловића, и одвели у суседно село Недељце. Ту су довели још два моја друга из партизанских редова и извршили покољ.

Претседник: Како то извршили покољ кад сте живи?

Сведок: Ево како: Постројили су нас тројицу и онда прочитали пресуду четника Драже Михаиловића да се ја, Душан Петровић, осуђујем на смрт. Исто тако осуђена су на смрт и она два друга чијих се имена не сећам. Ја сам био на левом крилу. Онај кољаш почео је са десног крила. Прво је заклао оног првог, а затим другог. Кад је дошао до мене кољаш ме је питао: „Где си ти био за ово време?“ Ја сам казао: „откако сам се од партизана одвојио кад смо били разбијени од четника, љотићеваца и недићеваца, немам појма о њима“. Питали су ме: „Признај кад си им последњу пошту однео.“ Одговорио сам да ништа не знам нити сам носио какву пошту. Онда ми је казао: „По други пут те питам, иначе ти ликвидирам живот.“ Ја сам опет одговорио да ништа не знам. Казао је: „По трећи пут те питам и ликвидирам ти живот.“ Кад ме је трећи пут запитао метнуо је руку на десну страну и превукао ми бајонетом преко гркљана и три пут ме је убо за врат и у главу. Онда је отишао, а његови су га запитали: „Јесу ли сви мртви? Је ли мртав и тај последњи?“ Кад су отишли ја сам се освестио, устао сам и дошао до суседне воденице села Медевца. Кад сам дошао до воденице била је затворена, нисам могао да уђем, нити је воденичар смео да ме пусти у воденицу. Како сам био близу врата воденице кад је воденичар устао да остави букве, ја сам поред њега ушао у воденицу. Тамо је било још помељара који су се згранули кад су ме видели овако прекланог. Нисам могао да говорим, легао сам на једну воденичку клупу, тражио сам воде да пијем, они су ми сипали воду у уста, а она излази на груди. Сутрадан је дошла моја фамилија и одвела ме у јагодинску болницу. У болници ме нису примили јер су казали да немају материјала да би могли да ме спасу него су казали да ме воде у Ћуприју. У Ћуприји управник болнице примио ме је, лежао сам у болници два месеца, управо не у болници него у једној споредној згради и врло ме је добро чувао тако да ми је спасао живот.

Претседник: Је ли вам и гркљан пререзан?

Сведок: Јесте, ево видите. Има о томе историја боловања коју немам при себи (прилази Суду и показује како му је гркљан био пререзан и како се само држи помоћу коже, као и ударце камом за врат).

Претседник: Откуд ви знате да су то били четници?

Сведок: Знам по томе што ми је пресуда прочитана по наређењу Драже Михаиловића.

Претседник: Ко је командовао тим људима, ко је био командант?

Сведок: Јово Дика.

Претседник: А ко је био командир чете?

Сведок: Били су Видић и Голић Радослав.

Претседник: Јесу ли они потписивали пресуде на смрт?

Сведок: Јесу.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања?

Тужилац: Немам сведоку, али имам оптуженом Михаиловићу.

Претседник: Оптужени Михаиловићу устаните и приђите Суду.

Тужилац: Да ли се ви, оптужени Михаиловићу, сећате једне овакве депеше у вези са исказом сведокиње из Јагодине, депеше од 4 јануара 1944 године, број 359, која је вама упућена: „У Јагодини појавом Титовом народ почео да се сврстава у наше редове, али исто тако овејани мошиновци почели су да дижу главу. Многе сам открио и упознао. У већини они су интелектуалци. Намеравам да извршим покољ већег стила уочи Нове године. Одобравате ли?" Је ли вам у сећању ова депеша?

Оптужени Дража Михаиловић: Не.

Тужилац: Јесте ли чули од сведокиње која је сведочила пре овога сведока, да су 1 фебруара у самој Јагодини ваше тројке заклале око 20 људи?

Оптужени Михаиловић: Не знам.

Тужилац: Да ли је овај командант могао на своју руку, по својој властитој иницијативи, извршити покољ, кад је тражио од вас одобрење и питао вас: одобравате ли?

Оптужени Михаиловић: Није могао да добије моје одобрење никад.

Тужилац: На крају, ви сте одобрили ову сечу.

Оптужени Михаиловић: Никад.

Тужилац: Ви сте 17 новембра 1943 године кратко време пре покоља у Вранићу и Болечу послали депешу Калабићу, у којој се каже: „Космај мора бити очишћен по сваку цену. Радите по сваку цену да се Космај све до Београда што пре очисти." Видите ли да је покољ у Вранићу и Болечу био!

Оптужени Михаиловић: Немам везе с тим.

Тужилац: Позив је 19 децембра уочи самог покоља у Друговцу, који вам је Трифуновић послао и моли да се позове на реферисање у Врховну команду. Депеша је број 127. Он каже: „Депешу број 961 примио сам. Чишћење комунистичких јатака врши се у великој мери. Трифковић." Сећате ли се те депеше?

Оптужени Михаиловић: Не могу да се сетим.

Претседник: Има ли одбрана каквих питања? (нема). Петровићу, дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок Петровић: Дајем Суду часну реч да је истина што сам изговорио.

Претседник: Дајете ли часну реч?

Сведок Петровић: Дајем часну реч.

Претседник: Ви можете да идете кући, а ако хоћете, можете остати у судници да слушате.

Сведок: Разумем.

Претседник: Нека уђе сведок Терзић Десанка (сведок Терзић Десанка прилази Суду) Како се зовете?

Сведок Десанка Терзић: Десанка Терзић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Вапе, срез Трнавски.

Претседник: Срез Трнавски, седиште Чачак.

Сведок: Да.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 30.

Претседник: Јесте ли удати?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Немам.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Радник, домаћица.

Тужилац: Бавиш ли се земљорадњом?

Сведок: Бавим се земљорадњом.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете саслушани као сведок. Пред Судом сте дужни да говорите истину, јер лажно казивање пред Судом казниће се.

Сведок: Разумем.

Претседник: Шта ви знате да нам причате, управо шта се је то вама догодило?

Сведок: Догодило се, догодило се, само не могу рећи тачно у ком месецу...

Претседник: Отприлике, сетите се према празницима, славама, преславама...

Сведок: Пролеће је било.

Претседник: Које године?

Сведок: Кад је покољ био, био је 1943 године.

Претседник: Примирите се мало, говорите слободно пред Судом.

Сведок: Онда су дошли Дражини четници нашој кући, почели лупати на прозор и звати мога мужа да им отворимо врата. Кад нисмо хтели да отворимо, они су кроз прозор све порушили и кроз прозор мужа ми ранили, а после тога су ушли у кућу и њега заклали. Ја сам шест месеци бегала од куће, крила се и на разним местима ноћивала, али сам дошла једне ноћи и остала да би дала мужу помен. Четници су одмах дошли и извели ме на клање, и клали ме. Била сам заклана, али сам ипак преживела и ево данас носим 19 рана.

Претседник: Јесу ли вас боли?

Сведок: Јесу, ево их ране на мени свуда, по лицу, по рукама, по грудима, свуда редом.

Претседник: А откуда знате да су то били четници?

Сведок: Како да не знам! Познајем ваљда Дражине добричине какви су били, јер кад год су долазили, они су увек говорили да је Дража одредио да се тај закоље, тај убије и нису гледали ко је прав а ко је крив.

Претседник: Је ли познајете кога од тих кољаша?

Сведок: Познајем, али их сада тамо нема, они су отишли раније.

Претседник: Где су отишли?

Сведок: У Шарена села.

Претседник: А где су му та шарена села?

Сведок: (одмахује руком) Зна се.

Тужилац: Колико је у вашем селу заклано?

Сведок: Око једно 50 до 60 лица.

Тужилац: У вашем селу?

Сведок: У нашем селу.

Тужилац: Је ли то у разним приликама?

Сведок: Јесте. Највише је било 11 жртава.

Тужилац: Сећате ли се неколико имена?

Сведок: Сећам се. Сећам се Сретена Терзића, Николе Обрадовића, Милета Обрадовића, Драге Савића, Милете Савића, Радомира Савића, Саватија Јаковљевића, Светолика Јаковљевића...

Тужилац: А од жена?

Сведок: ЈБубинке Поповић.

Тужилац: Колико је она имала деце?

Сведок: Деветоро.

Тужилац: А колико је година имала?

Сведок: За године ти не знам рећи.

Тужилац: Можеш ли још кога да се сетиш из вашег села?

Сведок: Не могу сада.

Тужилац: Је ли близу вашем селу село Жежевица?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Одакле си ти родом?

Сведок: Из Станчића.

Тужилац: Колико је у твом родном селу заклано?

Сведок: Није много. Заклани су Радојица Петровић, Драгољуб Петровић и Милан Радосављевић...

Тужилац: А од жена?

Сведок: Перка Петровић.

Тужилац: Колико је имала година?

Сведок: Не знам.

Тужилац: Је ли била млада девојка или жена?

Сведок Терзић: Старија жена.

Тужилац: Је ли село Жежевица близу Вапе?

Сведок: Јесте близу, и горе је много поклано, али не могу да се сетим имена, јер сам узбуђена. Ви мене видите да сам пуна жена, али ја због рана не могу много да говорим.

Тужилац: Знаш ли име команданта тих четника?

Сведок: Био је командант Раденко Драгићевић а командант села Милија Дробњак.

Тужилац: Јеси ли чула за име Бојан Ристановић?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Је ли он лично долазио кад је вршен тај покољ?

Сведок: Јесте, лично је долазио и кад је Љубинка одведена.

Тужилац: Немам више питања.

Претседник: Одбрана има ли питања? (Нема). Десанка, дајеш ли Суду часну реч да си говорила истину?

Сведок Терзић: Дајем часну реч да сам истину говорила.

Претседник: Можеш да идеш кући а, ако желиш, можеш да останеш у судници. Нека уђе сведок Живковић Милентије. (Улази сведок). Како вам је име?

Сведок: Милентије Живковић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Мрчајеваца.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 36 година.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Ожењен.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Двоје деце мушких.

Претседник: Јесте ли држављанин ФНРЈ?

Сведок: Јесам.

Претседник: Ви сте данас позвани пред Суд да се испитате као сведок и дужни сте да пред Судом говорите истину. На то вас упозоравам, јер лажно казивање пред Судом казни се као кривично дело. Шта ви знате да нам испричате у најкраћим цртама?

Сведок Живковић: Другови, при крају априла 1944 године насилно сам мобилисан од стране четника и отеран у борбу против партизана, који су напредовали у циљу ослобођења Западне Србије.

Претседник: У коју сте јединицу мобилисани?

Сведок: У летећу бригаду Власте Антонијевића.

Претседник: Који корпус?

Сведок: Корпус капетана Раковића. Том приликом сам отеран за Косјерић, јер су партизани били у Сечијој Реци и након другог дана стигли смо у Косјерић. Кад је било предвече код Косјерића срели смо једног партизана кога су предали четници и тукли. Био је из Смедерева, млад, можда је имао 22 до 23 године. Ми смо ушли увече у Косјерић и законачили у кафани Мила Бојовића. Легли смо рано увече и око 10 сати сам се пробудио. Ја сам стражарио; стражара је била дупла зато што су били партизани на даљини око 7 километара. Тако око 11 сати чуо сам звук мотора немачких камиона и тенкова. Пробудио сам команданта Власту Антонијевића и рекао му да се чује звук немачких мотора. Мислио сам да ће нас Немци побити све пошто сам био 1941 године у партизанима. Нисмо смели никуда да идемо и ћутали смо. Имао сам шурака који је био командант у редовима Михаиловићевим. Кад сам казао капетану: ево Немаца - он ми је онда одговорио: „Ако су Немци кад нису само комунисти" и опсовао ми је мајку. Онда

је већина Немаца отишла и ноћили су у другим собама (претседник: са летећом бригадом?). Ту је био Раковић само у другим собама. Другога дана поведени смо у Сечу Реку од Косјерића. Сви смо пошли заједно са Немцима, ми летећа бригада, четници и добровољци. Центар су држали Немци а добровољци су били десно или лево крило, не могу да се сетим тачно. Око 10 или 11 сати почело је пуцање, била је велика борба предвече и онда се партизани повукли у правцу Варде. Било је тада заробљено 6 партизана и 2-3 Италијана. После тога смо се вратили назад, а оних 6 партизана су дотерани у летећу бригаду. А ту су били све кољаше. Ми смо носили муницију велике сандуке и казали су нам ако се одстранимо више од 20 метара од њих и не будемо у њиховој близини да ће нас убити. Зато смо ми увек близу ишли, а ја сам био свестан да ће партизани завладати зато што су имали позади себе СССР. Вратили смо се увече и терали партизане, била је месечина, то су били већином људи из Жичког среза а ту је био и неки наредник, како су га звали Штабац, звани Черчил. Он је био као неки старешина. Ми смо се прикривали у шуми и тако слушали на једно уво да видимо шта је. Чули смо да су казали да треба да се побију 5 а да ће шестога водити у Косјерић. Они су онда почели ударати Талијане камом у трбух и један од њих је почео да виче: „Мама, мама“. Тад су рекли да ту има код њега нека паклена машина а оно је био сат. Тако они удараше у њих и бацише их. Овог једног дотераше у Косјерић. Сећам се да му је име било Марко. Служио је војску у другом неборачком батаљону у Београду. Каже да је из Босне. Рекао је име и презиме, али се не сећам, јер нисам смео да забележим из страха да ће ми пронаћи то име а био сам симпатизер народноослободилачког покрета. Дошли смо у Косјерић, а тога јадника Марка боли су ножевима у очи, у грло. Сав је био изрављен. Онда су га повели на стрељање, код пекарнице где је било 300 до 400 Немаца и официра наших. Нас су позвали да присуствујемо и ми смо морали гледати стрељање. Стрељање је вршио Милутин Јанковић, иначе кум Драже Михаиловића. Марка су прво уболи ножем у десну страну груди. Он није пао онда су га ударили ножем у леву страну груди и кад је пао Јанковић га је клао ножем под грло. *Немци су гледали и Говорили: „Нихт гут“. Ваљда су се Грозиле ШоГа призора.*

Претседник: Друже тужиоче, имате ли каквих питања?

Тужилац: Хтео бих само да се утврди кад је то било?

Сведок: То је било уочи првог маја или првог маја, кад су партизани стигли у Варду.

Тужилац: Које године?

Сведок: 1944 године. Ту је био и капетан Звонко Вучковић, онај што је ишао у америчком оделу.

Претседник: Одбрана?

Одбрана: Немамо питање.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем часну реч. Друзе пуковнице, грађани мога среза ЈБубићког упутили су поруке мајки, чија су деца од злочинаца Драже Михаиловића побијена, да злочинца Дражу Михаиловића осудите на смрт вешањем на Теразијама и народу омогућите да може да присуствује томе вешању.

Претседник: Ви сте овде били позван као сведок. Ваше испитивање је завршено и можете да идете кући, а ако хоћете, можете да останете да присуствујете претресу. Нека уђе сведок **Димитрије Радосављевић**. (Улази сведок Радосављевић) Како се ви зовете?

Сведок: Радосављевић Димитрије.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Родом сам из Бјелуше у близини Чачка.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 34.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Рудар.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам једно.

Претседник: Држављанин сте југословенски?

Сведок: Југословенски.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете испитани као сведок. Упозоравам вас на дужност казивања истине, јер неистинито казивање пред Судом казни се. Ви сте преживели неко клање.

Сведок: Јесам.

Претседник: Испричајте Суду како је то било, кад и од кога.

Сведок: Месеца децембра у ноћи, између уторника и среде око осам до девет часова, група четника под командом Даче Симовића и Милића Пеливановића опколила је канцеларију рудника и ухватила мене и једног друга Милана Тодоровића, јер су се једини ту налазили. Одвели су нас на место звано „Црна Стена“. Један међу њима ми је рекао: „Доста више са твојом комедијом. Осуђен си на смрт као комуниста у име краља и отаџбине од стране југословенске војске у отаџбини.“ И почели су клање. Друга који је био са мном ухватила су тројица и заболи му нож са леђа. Мени су наредили да скинем капут. Скинуо сам зимски капут и дао сам једноме. Он ме је провоцирао. Хтео је да ме натера да кукам. Подносио ми је нож под гушу и казао: „Љуби овај нож, јер ће ти он крв просути.“ Рекао сам му да ме пусти. Ја сам завукао руку у џеп. Он је викнуо да скинем капут. Затим је наредио да скинем чизме. Нисам још био скинуо чизме а он је казао да скинем и лаки капут. Он је хтео да ме убоде ножем а ја сам бацио капут на нож. Скочио сам улево. Познавао сам терен и почео сам да бежим. Али на несрећу оклизнуо сам се. Затим сам променио правац и уместо да идем на место где сам хтео да идем дошао сам под стену. Преживљавао сам све моменте овога живота. Размишљао сам да ли да дозволим да ме кољу или да скочим са стене, и скочио сам.

Стена је била висока. Пао сам на неко грање и озледио сам руку, тако да ми сада рука не ради. У том моменту нисам знао шта се дешава. Они су ме ударили ножем у гркљан, имам ожилке и на грудима. Ја нисам тог момента ништа знао. Кад сам дошао свести налазио сам се у кући једног рудара. То је мој доживљај. То могу да кажем о томе.

Иначе био сам хапшен од стране четника.

Претседник: Ко је извршио ово над вама?

Сведок: Наредба која је ухваћена потписана је од Даче Симовића и Пеливановића а у којој се каже да се побију сви они који се нађу код мене у стану. Мој друг Милан Тодоровић остао је на месту мртав.

Претседник: Друзе тужиоче, имате ли питања?

Тужилац: Немам сведоку, али имам Михаиловићу.

Претседник: Оптужени Михаиловићу устаните и приђите.

Претседник: Друзе тужиоче, ако имате питања изволите.

Тужилац: *Ја бих поставио питање оптуженом Михаиловићу.*

Претседник: *Оптужени Михаиловићу, приђите Суду.*

Тужилац: (Оптуженом Михаиловићу): Је ли Дача Симовић био ваш командант?

Оптужени Михаиловић: Јесте.

Претседник: Одбрана ако имате питања питајте. (Нико се не јавља)

Претседник: (сведоку): *Приђите, још нисте завршили. Ја треба да Говорим кад неко треба да приђе или да иде.* Јесте ли говорили истину, дајете ли Суду часну реч?

Сведок: Дајем часну реч.

Претседник: Можете ићи кући, ако желите можете остати у сали.

Нека уђе сведок **Урошевић Миша.**

Тужилац: Друзе претседниче, ја вас могу известити да су сведоци Мишић и Ђурић стигли.

Претседник: После одмора ћемо док завршимо са овима. (Претседнику је јављено да није дошао сведок Урошевић).

Претседник: Нека уђе сведок **Персида Младеновић.** (Претседнику је јављено да није дошао овај сведок Урошевић). Нека уђе сведок **Цвијетић Босиљка.**

Претседник: Како се зовете?

Сведок: Цвијетић Босиљка.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Од Пријепоља.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 55, 56 година.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Порески чиновник, срески за време старе Југославије.

Претседник: Јесте ли сада удова?

Сведок: Не.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Два сина погинула су у овој борби, један у 21, а један у 23 години. Имам једног дечака од 16 година.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да сведочите пред Судом о ономе што се вама догодило, али вас опомињем да као сведок морате говорити истину јер се лажно пред Судом казивање казни.

Сведок: Ја лажи нећу.

Претседник: Што се то вама догодило, када, од кога, како је било?

Сведок: Нама се догодило још 1941 до 1943 године. Четници, док су били Италијани и Немци, прогонили су мужа и кћер од 16 година и мене, затим једну сестру, преклали су једног брата и 10 до 15 рођака од стрица. Једног брата рођеног они су одвели. Дете у 15 години живо су секли и пекли. После тога нас су извели и пострелили.

Претседник: Где су вас извели?

Сведок: Изван Пријепоља према Милешеву. Пошто су нас 14-торо четници извели, 10 жена и 4 мушкарца десетак километара далеко од вароши (око 11 сати су одвели мене и још једног друга) ту су нас одвојили и пострелили нас. Ја сам остала рањена у десну ногу и онесвестила се. Они су нас касније однели на грање и пошто сам дошла к себи видела сам се наједном у грању погледала у зрак и видела сам звезде, видела сам кућу без крова и без прозора и на једном ми је дошло у памет, да сам мртва, да смо стрељани. Слушала сам не бих ли чула галаму четника, као што су галамили кад су нас водили. Полако сам устала и гледала. Покрај мене биле су две женске, биле су мртве. Исто тако један мушкарац. Ја сам мислила да су живи, хтела сам прва проговорити, али сам брзо увидела да нису живи. Подигла сам једној жени руку али рука је пала. После тога сам полако устала и пузала, отишла неколико метара од њих. Одмакла сам нешто подаље али сам се бојала да се не одам, да не покажем да сам жива да ме не би убили као што су и друге прије тога злостављајући их.

Претседник: Колико је било лица том приликом стрељано.

Сведок: 13 а ја 14-та остала сам жива.

Претседник: Колико је било жена?

Сведок: 10 и 4 мушкарца.

Претседник: Је ли стрељано из пушака?

Сведок: Из митраљеза и пушака, само четници су стрељали... После тога ја сам се измакла из грања, била сам још 2 дана у грмљу покрај мене пролазило је по 10-12 четника. Бојала сам се да ме не открију...

Претседник: Кад је то било?

Сведок: То је било пред Илинданом.

Претседник: Које године?

Сведок: 1943.

Претседник: Откуда знате да су то били четници?

Сведок: Водили су нас из кућа.

Претседник: А чији четници, под чијом командом?

Сведок: Били су дражиновци. Певали су четничке песме.

Претседник: Шта су вам казали?

Сведок: Ништа нам нису казали, кад су нас потерали на стрељање неко је отишао до Немаца да им каже да нас четници терају на стрељање и да дође официр немачки да нас спасе.

Тужилац: Ко је то дошао да вас спасе?

Сведок: Па немачки командант.

Тужилац: Зар Немци да вас спасавају од четника?

Сведок: Јесте, кад су Немци чули да Симо Деспот хоће да нас стреља а тај официр је становао у кући нашој, он је отишао лично да неке извади, али му четници нису дали.

Претседник: Како се зове то место где је извршено стрељање?

Сведок: То место зове се Жестане.

Претседник: Је ли то близу манастира Милешева?

Сведок: Јесте близу Милешева.

Тужилац: Ја бих хтео да питам, да ли може да се сети ко је био командант тих четника у том крају.

Сведок: Био је ту Павле Ђуришић, па после тога били су Симо Деспот, Мирко Пиљак и Варагић командант места.

Тужилац: Јесте ли ви живели у Пријепољу?

Сведок: Живела сам.

Претседник: Је ли било Немаца у Пријепољу?

Сведок: Јесте.

Тужилац: А четника?

Сведок: Били су заједно и четници и Немци.

Претседник: Да ли одбрана има питања?

Одбрана: Нема.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину.

Сведок: Дајем. Ако сам слагала не изишла из ове собе.

Претседник: Одмор 15 минута.

После одмора у 10,55 часова.

Претседник: Претрес се наставља. Уведите оптужене. Нека уђе сведок **Радослав Ђурић**. (Сведок пуковник Југословенске армије Радослав Ђурић приступа Суду)

Претседник: Ви сте Радослав Ђурић?

Сведок: Јесам.

Претседник: Колико сте година стари?

Сведок: 40.

Претседник: Одакле сте родом?

Сведок: Из Сарајева.

Претседник: Жењен?

Сведок: Јесам.

Претседник: Деце?

Сведок: Без деце.

Претседник: Ви сте позвани да будете саслушани као сведок у кривичној ствари против Драгољуба Михаиловића-Драже и осталих. Опомињем вас на дужност казивања истине пред Судом. Када сте ви постали командант четничких одреда око Чачка у 1941 години?

Сведок: Ја сам постао командант одреда код Чачка одмах после заузимања Чачка, колико се сећам 2 октобра.

Претседник: Испричајте нам нешто о догађајима откад сте постали командант?

Сведок: Ја сам био позван од Драже Михаиловића у Горњи Милановац и саопштено ми је да идем код Чачка да примим команду над свима одредима и да ступим у везу са партизанским штабом. Ако партизани крену на Краљево да и ја заједно са њима кренем са чачанским партизанским одредом. У Чачак сам дошао у партизански штаб и нашао команданта партизанских одреда Момчила-Мола Радисављевића.³²⁴ Дошла су и два делегата Врховног штаба данашњи генерал-лајтнант Жујовић и покојни Иван Милутиновић. Ту је било мало инцидента између команди места, које смо изгладили и уопште смо разговарали о даљем раду. Разговарали смо да штаб краљевачки за напад, формирамо заједнички. Донели смо одлуку да се одмах крене на Краљево. Кренули смо 3 новембра, међутим Немци су упали у Горњи Милановац, запретила је опасност Чачку, и ми смо посели положај на Брђанима. После тога су се Немци повукли из Горњег Милановца, ми смо се онда вратили и у две колоне продужили ка Краљеву. Код Краљева стигли смо у 6 увече, а у 7 је почела борба код Краљева. Наш стан је био у селу Дракчићу. Ја сам спавао у једном кревету са командантом партизанског одреда Радосављевићем, а у другом кревету мој ађутант са комесаром одреда Ратком Митровићем.³²⁵ Код Краљева смо нашли команданта четничких одреда, ту смо се објединили и почели опсаду Краљева. Почела је борба и трајала све до наређења оптуженог Драже Михаиловића да се скине опсада са Краљева, да се нападну партизани и заузме Чачак.

Претседник: Како је дошло до тог иаређења и како вам је оно достављено?

Сведок: Наређење ми је донео 2 новембра у 2 часа после подне потпоручник Нешковић. Наређење је било у коверту, адресовано на личност, а потписао га је оптужени Мкхаиловић,

Претседник: Како је гласила садржина тог наређења?

Сведок: Одмах по пријему наређења напасти партизанае, а затим хитно заузети Чачак.

Претседник: Јесте ли ви одмах поступили по том наређењу?

Сведок: По том наређењу нисам поступио. Сазвао сам штаб који је био састављен од команданата и комесара партизанских одреда и показао им то наређење.

Претседник: Значи у опсади Краљева руководство је било заједничко, и партизанско и четничко?

Сведок: Било је заједничко, и партизанско и четничко.

Претседник: Па шта је после поводом тог наређења?

Сведок: Ми смо се договорили да ја и командант партизанских одреда одемо у Чачак и питамо у чему је ствар.

Претседник: Чудо, зашто нисте извршили то наређење Михаиловића?

Сведок: Није се могло извршити када смо водили једну велику борбу са окупатором, где су биле и заједничке колоне, и заједничке амбуланте и заједнички лекари, и измешане јединице. Није се могло никако допустити да се у току борбе с окупатором нападне једна страна, јер су борци и једне и друге стране били за сарадњу.

Претседник: Кад сте отишли за Чачак?

Сведок: За Чачак сам отишао са командантом партизана Радосављевићем. Затим сам позвао телефоном Равну Гору. Јавио се потпуковник Драгослав Павловић, шеф штаба Драже Михаиловића. Он ми је енергично наредио да извршим наређење и заузмем Чачак. Ја сам тражио да лично разговарам са оптуженим Михаиловићем. Рекао ми је да је Михаиловић у Струганику. Тражио сам и добио везу. Питао сам га шта ово све значи. Он ми је рекао да су партизани напали аеродром код Ужичке Пожеге уочи доласка 40 енглеских авиона, и да је то разлог за општи напад на партизане. Ја сам му рекао да одреди неће да приме ту борбу и да ће се растурити. Он је рекао: „Нека се растуре“, и при том је остао. Ја сам одлуку Михаиловића и Павловића саопштио мојој команди и ја сам на своју руку написао писмо Врховном штабу партизана, на коме је дописао Радосављевић и тражио хитно да се престане са братоубилачком борбом, с обзиром на борбу коју водимо код Краљева. Писмо је однео курир. Вратио сам се аутомобилом увече на фронт. Тамо су били сви четнички команданти и казали су ми да им је капетан Дероко саопштио наређење Михаиловића које је добио од потпуковника Павловића.

Тужилац: Каково је то наређење?

Сведок: Исто наређење које сам ја добио писмено он је добио усмено на француском језику, да он преузме команду, ако ја не будем хтео да извршим наређење.

Претседник: Добро. Шта сте ви учинили у тој ситуацији?

Сведок: У тој ситуацији ја сам успео да спречим да не дође до борби на самом фронту. Ја сам остао и даље у штабу са командом партизанских одреда до пет сати сутрадан. Договарали смо се шта да радимо. Ратко Митровић предложио је да ја утичем на оптуженог Михаиловића и да покушам да се обустави братоубилачка борба.

Претседник: Јесте ли отишли?

Сведок: Ја сам отишао. Код Самаила срео сам партизански одред који је раније формиран са једним четничким. Тај четничко-партизански одред код Краљева вршио је припреме и обуку у праћењу тенкова за напад на Краљево. Један младић из тога партизанског одреда, Босанац, рекао ми је: „Господине мајоре, шта се ово ради? Милутин Јанковић дошао је и опколио нас. Ми нисмо хтели да се бијемо и напустили смо.“ Ја сам казао да се јави команданту, а ја идем да покушам да се спречи братоубилачка борба. Стигао сам код моста и на левој обали Самаилске Реке била је маса људи и четника. Још нисам ни пришао мосту, а чуо сам метке. Кад сам пришао сазнао сам да је Милутин Јанковић убио команданта јуришног одреда званог „Срећко“.

Тужилац: Партизанског?

Сведок: Јесте партизанског. Затим смо продужили ка Чачку. На левој обали Мораве отпочела је борба коју је водио капетан Дероко. Близу Чачка дошао је један сељак и известио је да је ухапшен и разоружан командант партизански Моле Радосављевић и да се налази у артиљеријској касарни коју држе четници. Ја сам отишао аутомобилом и заиста нашао сам га тамо у касарни. Питао ме је: „Шта се ово ради?“ Ја сам рекао да се не брине. Команданта, поручника Катанића, питао сам шта је са Радосављевићем, а он је говорио да је заробљен. Ја сам саопштио да Радосављевић крене из Чачка лично са мном и да се нађе у преговорима да бар Шу не дође до борбе. Ја сам наредио да му се врати оружје, дао му пратњу и испратио га према Чачку. Командант Чачка био је четнички капетан Марјановић. Он се налазио на гробљу. За време ова три дана он је примао наређења и слао командантима да преузму напад. Када сам дошао саопштено ми је да је он командант и да ја по његовом наређењу имам да радим. Ја сам командантима саопштио да су они под мојом командом и да не могу да учине ништа док им ја не наредим. Међутим, они су примили наређење да ја могу да будем ту, али да они хоће да отпочну напад који се припрема за 6 новембар. Напад је почео у 15,30 часова. Ја сам био у школи са поручником Павловићем и Ратибором Сотировићем.

Претседник: Јесте ли отишли после тога код оптуженог Михаиловића?

Сведок: Исте ноћи преко Јелице отишао сам у Рошце, командантима сам саопштио да могу ићи где хоће и да нису под мојом командом. Дошао сам у Прањане где сам нашао Лалатовића, а одакле сам отишао у Равну Гору. Дошао сам у Брајиће пред мрак. То је било 12 или 13 новембра. Отишао сам у штаб, у штабу није био оптужени Михаиловић, тамо је био пуковник Драгослав Павловић, Драгиша Васић и други. Чим сам ушао Лалатовић ме је упитао: „Где су ти одреди?“ Одговорио сам: „Тамо где сте их ви послали.“ На то је он скочио и казао ми: „Ти си црвен.“ Ми смо били класни другови, дошло је до жестоког објашњења, потезали смо и револвере. Ситуација је ипак некако умирена. Драгиша Васић изишао је у сусрет Михаиловићу и известио га о тој ситуацији. Кад је Михаиловић дошао ја сам му поставио питање како је дошло до ове ситуације. Он ми је одговорио да се ми знамо довољно од Дервенте и да не треба о томе да говоримо. Питао сам га зашто и чему води ова борба? Изнео је исте разлоге као и пре. Ја сам отишао у подрум те зграде где је био штаб, ту је било неколико постеља, седели смо неко време и углавном са официрима разговарали о ситуацији и неопходности поновног обједињавања снага и прекида братоубилачке борбе. Четрнаестог новембра увече радио Лондон објавио је да је једини легални претставник у Југославији оптужени Михаиловић, па да се све снаге имају ставити под његову команду. После 2 до 3 дана преко курира стигло је писмо од команданта партизанских одреда маршала Тита. У том писму он

је углавном казао: Ако сте заиста родољуби, као што јавља радио Лондон, пошаљите делегате са овлашћењем да се прекине братоубилачка борба и окрене оружје против окупатора... То наређење примљено је у штабу. Кад је дошло ја нисам тамо био. Позван сам око 6 сати, показано ми је то писмо и питан сам за мишљење. Ја сам одговорио да је то једини излаз и једино могућно решење. На то је скочио Драгиша Васић, нервирао се и повикао: „Зар сте ви још увек за споразум?" Одговорио сам да јесам. Михаиловић на то није ништа реагирао. Увече око 7 сати позван сам у штаб и у присуству оптуженог Михаиловића, Драгиша Васић саопштио ми је да сам изабран за делегата за преговоре са партизанима, пошто најбоље стојим код партизанског штаба, да идем у партизански штаб и да ће са мном ићи Лалатовић. Питао ме је да ли се бојим да идем да ме не убију. Ја сам одговорио да за то нема разлога и кад би ишао и сам оптужени Михаиловић, да се ни њему ништа не би могло десити, јер да сам радио месец дана са свим партизанским командантима. Сутрадан смо кренули за Чачак.

Претседник: Је ли пошла та делегација, где сте је стигли, с ким сте се нашли, где је заказан састанак?

Сведок: У Чачку Милан Лазовић и ја прешли смо пешке до стрелачких стројева које смо прешли са белим марамама као делегати. Партизанско вођство ставило нам је на расположење фијакер.

Претседник: Ко је био командант одреда?

Сведок: Командант одреда био је Радосављевић, а комесар Ратко Митровић. Убрзо су дошли делегати Врховног партизанског штаба. У делегацији је био Лола Рибар, Александар Ранковић, а доцније је дошао и Пера Стамболић. Казали смо им да за те преговоре нисмо добили никакво овлашћење, да смо добили само задатак да видимо шта жели партизанско вођство и да се вратимо.

Борбу смо даље наставили. После разговора, нарочито нам је покојни Лола Рибар изнео документа о убијању 17 партизана на зверски начин у Општини косјерићкој од Ајдачића. Затим је изнео аргуменат о предаји 360 партизана у Ваљеву. Њихов је предлог био да објединимо снаге, али претходно да се редови рашчисте од изазивача братоубилачке борбе. Ми нисмо имали никакво овлашћење, вратили смо се натраг и реферисали оптуженом Михаиловићу. Сутрадан оптужени Михаиловић дао нам је писмене услове, које смо поново однели у Чачак. Том приликом с нама је тражио да иде и енглески мајор Хадсон.

Претседник: Приликом ових преговора јесте ли ви изнели разлоге од оптуженог Михаиловића зашто је он отпочео непријатељства?

Сведок: Ми смо изнели разлоге.

Претседник: Какви су били разлози?

Сведок: Разлози су били, то нам је оптужени Михаиловић саопштио, да су у рејону Ужица разоружани без разлога седам четничких одреда и што је нападнут аеродром код Ужичке Пожеге уочи доласка британских авиона. Они су одбили да то није тачно и да је Михаиловићев одред, појешки, пре него што је с њима дошао у

сукоб покушао напад на Ужпце и да су ти одреди на положају Трешњице разбијени.

Претседник: Под чијом командом?

Сведок: Под командом Вучка Игњатовића.

Претседник: Јесте ли по доласку са преговора то саопштили Михаиловићу?

Сведок: Саопштио сам.

Претседник: Како се он односио према томе?

Сведок: Ништа није рекао, већ је дао писмене услове да поново идемо.

Претседник: За овај напад Вучка Игњатовића на партизане какво је било тада мишљење и гледиште, шта је рекао тада оптужени Михаиловић?

Сведок: Оптужени Михаиловић је објаснио да је то Вучко Игњатовић припремио и да га је известио и да је он одобрио тај напад, јер је Вучко Игњатовић гарантовао да ће узети Ужице.

Претседник: И ви сте после известили оптуженог Михаиловића о резултату преговора?

Сведок: Јесам.

Претседник: Како се ствар даље развијала?

Сведок: Ми смо сутрадан отишли са писменим условима оптуженог Михаиловића, који су били у вези објаве радио Лондона, да се сви ставе под команду Михаиловића. Прво је било питање да ли су слушали радио Лондон, друго, да ли признаје услове радио Лондона да се ставе под његову команду. Углавном то су били услови. Руководство партизанско, односно делегати, одбили су те услове и рекли су да је то немогућно и да то може бити само на бази споразума и једних и других.

Претседник: Кад је дошло до поновног састанка?

Сведок: Сутрадан. То је било 19 новембра. Ми смо тада отишли без икаквих резултата о преговорима и на путу код Такова више није било четничких одреда, односно стрељачког строја. Дошли смо до телефона и констатовали том приликом да су се четници повукли око три километра иза стрељачког строја. Партизанским телефоном известио сам Михаиловића да од преговора ништа није учињено. Он је наредио телефоном: „Одмах се вратите натраг и направите споразум ма под којим условима“. Ја сам то примио и вратио се. Нисам стигао до телефона, срео сам Лалатовића и објаснио му. Лалатовић је захтевао од мене да саставимо услове. Ја сам рекао: „Ми смо саставили услове и дали, и ти услови су одбијени. Према томе можемо само да идемо и да нам поставе делегати Врховног штаба партизанског услове и да те услове примимо.“

Претседник: Какви су били услови?

Сведок: Кад сам се вратио у Чачак телефоном је јављено из Ужица да су дошли делегати од којих је један био Александар Ранковић а други Стамболић.

Поставили су ове услове: 1) Да се образује мешовита истражна комисија од људи из редова четника и партизана, који ће повести

истрагу по питањима братоубилачке борбе. Затим да се образује мешовити суд, који ће судити свим изазивачима братоубилачке борбе; и да ће се продужити преговори по свима осталим питањима док се то не сврши, а сутра у 12 сати, 21 новембра, престају непријатељства, све јединице остају где су се затекле и да се заробљеници једне и друге стране пусте без обзира на број.

Претседник: Је ли било говора о обједињавању снага?

Сведок Ђурић: Било је говора само о савезу. После ових борби међу борцима није се могло стећи поверење за потпуно обједињавање снага. Међутим, кад сам се вратио у штаб, сачекао ме је на вратима Драгиша Васић и кад сам му рекао да је споразум потписан синоћ у 12 сати, он је скочио и рекао: „Ви сте нас спасли“.

Тужилац: Зашто вам је то рекао?

Сведок: Ситуација је код четника била таква да би, вероватно, били ликвидирани и избачени са Равне Горе и свих положаја које су држали да није дошло до споразума.

Претседник: Је ли тај споразум одржан?

Сведок: Само у првој фази, то јест до 27 новембра за када смо нови састанак заказали у Прањанима на који су дошли Коча Поповић, два брата Јерковића и Пера Стамболић. Тада нам је саопштено да даљи преговори не могу да се воде, да је отпочела Прва офанзива, па да се од нас захтева да преко свога сектора не пустимо Немце, а да ће партизани на свом фронту водити борбу и када се заврши Прва офанзива да ћемо наставити преговоре. Ја сам се с тим сагласио и после тога вратио на Равну Гору. Тада су јединице повучене са фронта. Оптужени Михаиловић наредио је својим командантима да се повуку у своје срезове и да јединице сакрију оружје.

Претседник: То значи да није прихваћено оно: да се пружи Немцима отпор?

Сведок: По овом Михаиловићевом наређењу, није.

Претседник: Кад је други састанак 27 новембра одржан, па до одлажења одреда на терен, је ли било контакта између Михаиловића и Врховног штаба партизанских снага?

Сведок: Није било.

Претседник: А је ли било каквих разговора у вези са офанзивом Немаца која је кренула ка слободној територији?

Сведок: Између кога?

Претседник: Између штаба оптуженог Михаиловића и Врховног штаба партизанских снага?

Сведок: Није било никаквих разговора, јер није било везе. Маршал Тито тражио је телефоном да ја дођем за везу у партизански штаб пошто отпочне Прва офанзива и предложио је да је једино решење, ако се чим пре ујединимо. Ја сам то телефоном јавио Михаиловићу, а оптужени Михаиловић наредио ми је да дођем горе и да ће видети. О томе питању разговарали смо доцније, и он ми је рекао да од обједињења ништа не може бити, већ само могу да се ставе партизани под његову команду.

Претседник: Колико сте дуго остали у организацији ДМ?

Сведок: До 20 маја 1944 године.

Претседник: А онда?

Сведок: Пришао сам народноослободилачком покрету.

Претседник: Јете ли имали какве мотиве, какве разлоге за то?

Сведок: Имао сам. У току 1943 године преко мојих обавештајних органа сазнао сам да поједини четнички команданти сарађују са окупатором и притом сам дошао до једног документа, који сам у депешама доставио оптуженом Михаиловићу и тражио објашњење шта то значи. Затим поједини команданти били су постављени из редова СДС, конкретно ЈБуба Јовановић, који је био окружни начелник у Зајечару, постављен је за команданта корпуса. Ја сам протестовао и тражио да се команданти из Недићевих одреда не постављају, а они који сарађују са окупатором да се ставе одмах под суд као издајници.

Претседник: Да се навратимо на 1941 после проласка Прве офанзиве, после повлачења главних партизанских снага у Санџак и у Босну. Какав је однос између четника и партизанских група које су се још задржале на терену?

Сведок Ђурић: По повлачењу главнине партизанских одреда, ја сам по одласку са Равне Горе 5 децембра, пошто оптужени Михаиловић није тада био на Равној Гори, он је био у Струганику, кренуо преко Дружетића и у току ноћи прошао кроз распоред Немаца у Гојној Гори и стигао у село Дљин и ту остао, не знајући шта се дешава са оптуженим Михаиловићем. Чули смо кад смо се повлачили, за борбу, и веровали смо да је извршен напад на Михаиловића. Међутим, никакве везе са њим није било све до 11 децембра кад је послао једну цедуљу команданту Лалатовићу да се одмах врати на Равну Гору. Међутим, кад сам отишао у село Рошце да поново успоставим везе са оптуженим Михаиловићем и у Рошцима се задржао 15 до 20 дана, спустио се у рејон ЈБубића и Пријевора и у рејону ЈБубића нашао Раковића са одредом од 100 људи. Кад сам ушао у авлију видео сам око 70 сељака. Питао сам: „Шта је то“. Саопштио ми је да су то партизани. Ја сам га питао да ли зна да је споразум са партизанима потписан 27 новембра, нашта ми је он одговорио да зна, али да има нова наредба оптуженог Михаиловића да се остаци партизана прогоне и да се разоружавају на територији Србије. Међутим, ја сам га поново опоменуо и упозорио да је потписан писмен споразум и питао да ли има ту нову наредбу писану. На то ми је он одговорио да нема. Ја сам тражио да ми стави санке на расположење и тражио оптуженог Михаиловића. И нашао сам га у селу Бањани, срез Таковски, у једној кући. Познао сам по његовом пратиоцу да је он ту. Ушао сам и нашао да седи у соби у сељачком оделу и са шеширом. Примео ме врло хладно и питао шта желим. Ја сам поставио питање: „Шта значи ово?“ Он је одговорио да је заиста наредио да се партизани прогоне, али као разлог изнео је да су партизани стрељали у Ужичу око 20 његових људи, после потписаноГ споразума. Ја

сам рекао, да је то требало афиширати да би сви знали и зато што сам ја био делегат, да сматрам да није био разлог да се наста-ви братоубилачка борба широм целе земље, да ће постојати мешо-вита комисија са мешовитим истражним судом. Он је одбио и ре-као да не верује да ће се моћи доћи до споразума.

Претседник: Приликом почетка Прве офанзиве када је издата на-редба да се кроз немачки распоред четници повуку на свој терен, је ли издата наредба да остану под оружјем, у војној формацији, групама.

Сведок: Уколико се сећам ја нисам присуствовао издавању наред-бе командантима, али сам био ту кад је донесена одлука да се усвоје предлози да се одреди повуку и оружје прикрије.

Претседник: После вашег састанка у децембру...

Сведок: У јануару.

Претседник: У јануару 1942 године јесте ли добили какав задатак?

Сведок: Добио сам задатак да обиђем све срезове у Србији и да обавестим команданте да се Михаиловићу ништа није десило, и да ће добити директиву за даљи рад. Ја сам онда казао да не могу да обиђем све срезове и одбио сам, јер постоји опасност да будем ухваћен од непријатеља.

Претседник: Јесте ли обишли који срез?

Сведок: Обишао сам. Био сам у рејону Кнића. Ту сам нашао одред капетана Душана Смиљанића. Он је био у самом Книћу.

Претседник: Како то? У Книћу?

Сведок: Ја сам га питао и он ми је одговорио да је одред легали-зован код Недића и да је добио назив „Пети самостални одред“ и да је ово извршено по одобрењу оптуженог Михаиловића.

Претседник: Јесте ли обишли још који срез?

Сведок: Ја сам се вратио натраг и прошао поред Раковића, нисам даље ишао. Отишао сам у Мионицу и ту био у кући неког Лазови-ћа око 15 дана и после 20 јануара отишао сам поново да нађем оптуженог Михаиловића и нашао сам га на Руднику. Ту сам остао с њим у штабу. С њим је био мајор Остојић, Лалатовић и Вучко-вић, на чијем се терену кретао оптужени Михаиловић. Промени-ли смо две до три куће и после краћег времена оптужени Михаи-ловић отишао је из рејона, а ја сам добио задатак да одем у Исто-чну Босну да обиђем Дангићев одред, да однесем три радиостанице и успоставим везу, и да примим материјал од савезника. Ја сам око 15 марта стигао у Братунац где сам нашао Дангића и ту, у штабу, први пут сам се срео с њим у животу, питао сам га о ситу-ацији. Он је рекао да има 50.000 људи, али је испало после испити-вања да је било 4.000 четника. Отишао сам одатле у Сребреницу. Село не знам не сећам се.

Претседник: Је ли вам у марту 1942 године Дангић причао о одно-сима у организацији.

Сведок: Он је рекао да ја морам да будем конспиративан тако да се не зна за мој боравак. Кад сам ја казао: „Како да будем конспи-ративан, кад сам делегат Врховне команде“, онда ми је саопштио

да ту долазе људи, неки пријатељи ЈБотићеви, на Н му почиње име, да има везе са Лаутнером, који је био командант и који је био у Бајиној Башти.

Претседник: Добро, кад сте се вратили у Врховну команду код оптуженог Михаиловића јесте ли обавестили њега прво о томе да се Смиљанић легализовао са својим одредима и живи усред Кнића?

Сведок: Јесам.

Претседник: А јесте ли обавестили о томе да Дангић одржава везу са Лаутнером?

Сведок: Јесам. По питању одреда у Книћу он је рекао да је то тактика да се од Немаца извуче материјал и оружје и да ће после тај одред отићи у шуму. А по питању Дангића ја сам у Бајиној Башти требао да се састанем са Дангићем. Домаћин куће је рекао да се не могу састати, да је Дангић отишао у Ковиљачу на састанак са Немцом Матлом.

Тужилац: Је ли то др. Матл?

Претседник: Др. Јозеф Матл, професор славистике?

Сведок: Да, др. Матл. Ја сам се вратио натраг. Оптужени Михаиловић је наредио после мога доласка да не идем код њега и да реферишем Остојићу. Ја Остојићу нисам хтео да реферишам, већ сам написао писмени реферат. Прво сам се оградио да сам Босанац, да не желим да се вратим, да имам тенденцију да идем у Босну и изнео хаотично стање и неорганизованост код Дангића, као и његову везу са Матлом и Лаутнером и предложио да се апсолутно Дангић смени и да се цео штаб нов упуту у Босну који ће руководити операцијама.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања? Ако имате изволите.

Тужилац: Кад сте били на фронту према Краљеву и док сте водили борбу на Краљево ви и партизани заједно, да ли вам је стизала муниција из ужичке фабрике муниције?

Сведок: Ми смо на Краљево у првој фази водили борбу са оном муницијом коју смо имали на расположењу. Међутим, током борби, које су трајале близу месец дана, остали смо без муниције и партизански штаб, односно командант и комесар, интервенисали су и добили смо једну партију муниције отприлике можда 10.000 метака. Обећано је да ћемо добити још. Међутим, у Пожези одред Вучка Игњатовића је задржавао и одузимао муницију, тако да нисмо добили ништа и ја сам написао Вучку Игњатовићу да прекине са тим радом и да је боље да иде на фронт против Немаца него да седи у Пожези. Нисам добио одговор. Али, свако даље дотурање муниције било је онемогућено од Игњатовића.

Тужилац: А је ли он био под командом Михаиловића?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Да ли сте се жалили Михаиловићу?

Сведок: Директно сам се обратио.

Тужилац: Да ли су задржавали осим муниције и жито и друге ствари? Да ли су разоружавали, да ли су скидали са возова партизане и разоружавали итд.? Да ли вам је ма шта о томе познато?

Сведок: Мени је саопштио ту ситуацију код Пожеге Моле Радо-сављевић и рекао да приликом проласка свих транспорта Игњатовић врши неку улогу царине, одузима половину од транспорта, а неке пушке да су сачекане у Овчарско-кабларској клисури, да је направљен неки препад. Међутим, из воза су одузели 500 пушака које су биле упућене за Чачак а које су требале да иду на фронт код Краљева за борце који су били без оружја.

Тужилац: Да ли је у наређењу које сте примили 2 новембра за напад на партизане стајало и наређење за скидање блокаде Краљева?

Сведок: Јесте.

Тужилац: А после? Какву сте функцију добили од Михаиловића?

Сведок: По повратку из Босне дошао сам на Чемерник. Углавном сам добио улогу да одем за команданта Јужне Србије, у ствари Македоније, јер тамо нема организације и да се ја сматрам као способан за спровођење те организације. Тако сам упућен у Македонију.

Тужилац: Јесте ли успоставили организацију?

Сведок: Јесам.

Тужилац: На којој територији?

Сведок: Прво на територије среза Јабланичког, Горња Јабланица, затим извршио организацију у срезу Власотиначком, после у Врањском и Кумановском срезу, у рејону Призрена и Битоља, ка Струмици нисам успео да продрем.

Тужилац: Јесте ли на тој функцији остали све до вашег преласка у народноослободилачки покрет?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Да ли сте ви за све то време ... управо **пре** тога да пречистимо кад сте отишли за Јужну Србију?

Сведок: Ја сам стигао 7 априла 1942 године у Власотинце.

Тужилац: До вашег преласка у народноослободилачки покрет, да ли сте водили какву озбиљнију борбу са окупаторским снагама?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Да ли сте од оптуженог Михаиловића добили наређење да водите какву било борбу са окупатором?

Сведок: Не.

Тужилац: Да ли је то био разлог што нисте добили наређење да нисте водили борбу против окупатора?

Сведок: Основно је то.

Тужилац: Јесте ли чекали наређење?

Сведок: Чекао сам.

Тужилац: Је ли Михаиловић обећавао такво наређење?

Сведок: Он је обећавао да ће издати такво наређење када дође моменат. Вршене су само припреме и издат је један пројект оперативног плана, који би се применио када дође моменат. То је једна оперативска директива.

Тужилац: Да ли сте добили наређење да примените ту операциску директиву?

Сведок: Не, то је била само директива...

Тужилац: Значи, директива је остала мртво слово на хартији?

Сведок: Да.

Тужилац: Да ли је Михаиловић вама наредио који пут да извршите општу мобилизацију против партизана?

Сведок: Оптужени Михаиловић наредио је то 7 новембра 1942 године.

Тужилац: У каквој ситуацији?

Сведок: То је било после једне претставке коју сам ја поднео оптуженом Михаиловићу о ситуацији у земљи, и да је крајње време да се реши питање братоубилачке борбе као основног проблема за вођење борбе против окупатора. На то ме је он оштро одбио, а доцније је следовало наређење од 7 новембра. Мислим да имате депешу у оригиналу, углавном то наређење је гласило овако: Наређује се општа мобилизација у целој земљи за борбу против партизана... партизани нападају са леђа и онда када воде борбу против окупатора... Кад сам примио ту депешу, мени је било јасно да је цела линија отишла на линију издаје и квислинга. На ту ситуацију одупрео сам се на два начина: британској мисији поднео сам депешу у оригиналу, а претходно сам предочио ситуацију и питао да ли могу да интервенишу. Сматрао сам да нико нема права да у земљи нареди мобилизацију народа против сопственог народа.

Тужилац: Је ли дошло до интервенције?

Сведок: Није дошло.

Тужилац: Вама бар није стављено на знање.

Сведок: Није.

Тужилац: Молим вас да ли се сећате операције у Топлици и Јабланици у пролеће 1944 године против јединица Народноослободилачке војске које су извршили Рачић и Кесеровић?

Сведок: Сећам се.

Тужилац: Да ли сте у вези с том операцијом примили какво наређење од Михаиловића?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Како?

Сведок: Ја сам примио од оптуженог Михаиловића наређење да ће Кесеровић са његовим одредом, и још неким људима који су под његовом командом извршити напад на Топлицу и Јабланицу, и да ја садејствујем са Кесеровићем, да с њиме створим план. И у вези тога, колико се сећам, 17 марта Кесеровић ме позвао на састанак. Ја сам то одбио, јер сам вршио припреме за прелазак у Народноослободилачку војску. Кесеровић је напао. Оптужени Михаиловић је питао колико имам снага. Ја сам известио Кесеровића. Он је питао које су снаге. Ја нисам известио које су снаге, где су и колико их је, само сам набројао називе. Кесеровић је извршио сам напад са око 6 хиљада људи и неким топовима које је узео из косовског одреда Жика Марковића. После оштре борбе,

колико сам сазиао, партизана је било око 800, Кесеровић је потпуно потучен, заробљени су му топови, и он се повукао на леву обалу Топлице.

Тужилац: Како објашњавате да је са 6.000 људи био потучен од 800 партизана? Какав је био морал јединица, уопште четника у борби против партизана?

Сведок: Никакав, јер народ није хтео ту борбу, што сам нарочито предочио у једном реферату оптуженом Михаиловићу и то се испојило јасно где је елеменат исељенички. То се показало конкретно у тој борби где је 800 свесних партизана, без разлога нападнутих, успело да потпуно потуче око 6.000 четника.

Тужилац: Молим вас да ли вам је што познато да ли је Кесеровић у то време заједно са окупаторским јединицама дејствовао?

Сведок: У време те операције није.

Тужилац: Је ли дошла касније друга операција?

Сведок: Дошла је друга после мог прелаза у Народноослободилачку војску.

Тужилац: То је било после 6 јула 1944 године, то је утврђено. Молим вас, јесу ли вршене саботаже на саобраћај на вашој територији?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Како су вршене, ко је вршио и коликих су размера биле?

Сведок: По доласку британске мисије добијен је велики део експлозива, онда разне mine, изванредан део магнетских мина, мањи број. Ја сам формирао мој саботажни штаб на челу са Ратибором Сотировићем. Предузели смо организацију железничара са центром у Нишу да се врше саботаже на железницама. Те су саботаже вршене. Ратибор Сотировић је извештавао. Ја сам од почетка од формирања штаба о тим саботажама извештавао оптуженог Михаиловића.

Тужилац: Да ли сте предузели те саботаже по изричитом наређењу или по властитој иницијативи?

Сведок: Кад сам формирао саботажни штаб известио сам оптуженог Михаиловића.

Тужилац: Молим вас да ли је таквим саботажама била прекинута артерија, железница за Скопље, Цариград, доле за Грчку, за Солун?

Сведок: Није.

Тужилац: Да ли је макар била прекинута за један дан, да ни један дан није могла проћи немачка војска?

Сведок: Није. Зато што су вршене саботаже на вагоне и локомотиве, дакле ситне саботаже са минама које се постављају уз вагоне, темпирају на извесно време и тек доцније експлодирају. *Те извештаје слао је Ратко Сотировић^{1,326} на основу исказа железничара да су на границама експлодирале.* Углавном се није успевало са таквим саботажама да се прекине саобраћај. Међутим, ми смо у то време већ имали довољно снага да смо могли, ако би вршили акције директно нападати на комуникације да прекинемо тај саобраћај.

Тужилац: Па зашто нисте прекинули?

Сведок: Зато што је било конкретно наређење да се акције не врше.

Тужилац: Зашто једну тако крупну акцију нисте предузели по својој иницијативи?

Сведок: Зато што није било директног наређења.

Тужилац: Да ли сте ви осећали одговорност ако крупнију акцију од тих ситних саботажа предузмете да претрпите неуспех?

Сведок: Сигурно, основна је одговорност, а друго што сам се ставио у основни став да треба потпуно извршити наређења од стране претпостављених.

Тужилац: Да ли ситне саботаже сматрате као резултат ваше властите иницијативе.

Сведок: Почетак и сама организација је моја, о чему сам извештавао оптуженог Михаиловића.

Тужилац: Молим вас да ли се ви можете сетити једног оваквог случаја, да ли се можете сетити преласка неког партизанског батаљона, којег су сачињавали Албанци, прелаза до Козјака, да ли се можете сетити тог преласка?

Сведок: Сећам се.

Тужилац: Кад је то било, можете ли се сетити?

Сведок: То је било отприлике у јесен, можда у септембру или октобру 1943 године.

Тужилац: Да ли сте ви добили од обавештајне службе у то време ма што ко је сачињавао одред и ко је командовао?

Сведок: Ја сам добио од команданта козјачког одреда, капетана Крстића, да се појавио на Козјаку један одред партизана и британска мисија и да су партизани Албанци.

Тужилац: Молим вас, да ли сте известили Михаиловића о томе, и да ли сте тражили како да поступите према Албанцима.

Сведок: Јесам, ја сам тражио од Михаиловића како да се поступи према тој групи партизана где се налази британска мисија, где су савезници у питању, и где се у исто време и код нас налази британска мисија. Оптужени Михаиловић је одговорио да се безуслвно има напасти и ликвидирати тај одред без обзира на британску мисију и да се о томе не обавештава његова мисија. По томе није поступљено.

Тужилац: А шта мислите какав је мотив могао да буде за такво једно наређење?

Сведок: Објашњено је у тој депеши, углавном да се спречи, нарочито на мом рејону, као основни задатак, да се спречи пребацавање партизана у Македонију, а нарочито у Источну Македонију, да се онемогући сједињење партизана Бугарске, Грчке и Југославије, јер ће се с тиме савладати партизански покрет целог Балкана.

Тужилац: Добро. Јесте ли ви извршили то наређење?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Кажете 1943 године. Да ли сте известили да нисте извршили.

Сведок: Нисам известио.

Претседник: (обраћа се тужиоцу): Имате ли још доста питања?
Тужилац: Имам.

Претседник: Направићемо један одмор - одмор тачно 10 минута.

Прекинут у 11,55 часова.

После одмора у 12,05.

Претседник: Наставља се претрес. Наредите да се уведу оптужени и нека уђе поново сведок Ђурић. Друже тужиоче, изволите наставити са питањима.

Тужилац: Видите, у Михаиловићевој личној бележници стоји један ред који се односи на вас. Он каже: „Ђурић само са партизанима. Наређења о деблокади Краљева показао Мољу и одгодио напад на Чачак за три дана, позивао за то време К.Т. на вечеру. Једној чети партизана чак вратио и оружје. Да се више не појави у срезу Трнавском..." Да ли вас је у то време ипак скинуо са дужности?

Сведок: Није.

Тужилац: Ви свакако познајете генерала Апостолског.

Сведок: Познајем.

Тужилац: Молим вас да ли сте ви од оптуженог Михаиловића примили какву директиву у односу на генерала Апостолског и за партизански штаб за Македонију? Да ли се сећате какве депеше? Присетите се депеше у односу на хватање везе са генералом Апостолским.

Сведок: Године 1943 радио Лондон говорио је да партизани генерала Апостолског воде борбу у Македонији. У то време, мислим у јесен 1943 године, примио сам једну депешу у којој ми је саопштено да је генерал Апостолски био класни друг Михаиловићев, да ухватим везу с њим и да се он стави под нашу команду, и да у штабу побије све комунисте.

Тужилац: Је ли та депеша била из Врховне команде?

Сведок: Из Врховне команде.

Тужилац: Да ли сте ма шта урадили у том погледу?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Молим вас да ли се сећате, ово су ипак ситне ствари, ако се не сетите нећу ништа замерити - једне партизанске акције код Владичиног Хана када су партизани дигли мост?

Сведок Ђурић: Знам. Сећам се.

Тужилац: Да ли је о тој акцији јавио радио Лондон?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Да ли је јавио да су партизани дигли мост?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Молим вас, да ли су вас Енглези из мисије питали ко је дигао мост?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Шта сте рекли?

Сведок: Рекао сам да су партизани дигли.

Тужилац: Поводом тога, да ли сте добијали депеше од Драже Михаиловића?

Сведок: Прву депешу сам добио у којој каже: „Хитно ме известите ко је дигао мост код Владичиног Хана.“ Ја сам одговорио да су дигли партизани. Затим сам добио другу депешу која је гласила: „Убудуће мисију не обавештавати о акцијама партизана, већ све оно што партизани ураде, известити да су ваши одреди урадили.“

Тужилац: Баш тако? Је ли се добро сећате?

Сведок: Сећам се.

Тужилац: Да ли је вама познат пуковник Јеша Симић?

Сведок: Ја знам Јешу Симића од пре рата.

Тужилац: Је ли њему био назив „Дршка“?

Сведок: У организацији ДМ добио је тај назив.

Тужилац: Да ли сте ви слали какве депеше у вези са пуковником Јешом Симићем оптуженом Михаиловићу?

Сведок: Из мог обавештајног центра у Београду 1943 године добио сам проверен извештај да је Јеша Симић у служби Гестапоа и да је добио 500.000 динара и да је отишао код оптуженог Михаиловића. У то време се појављује Јеша Симић као главни инспектор негде на рејону близу Кесеровића, не знам тачно. И отприлике требало је да дође на мој сектор. Ја сам депешом известио оптуженог Михаиловића да имам тачне податке да је Јеша Симић у служби Гестапоа и да је добио 500.000 динара и да знам да је постављен за његовог главног инспектора и да на основу тих података не могу га примити као инспектора и ако се појави на мојој територији да ће као немачки шпијун бити ухапшен. Оптужени Михаиловић одговорио је да добро познаје Јешу Симића, да је његов класни друг, али Јеша Симић се није појавио на мом сектору.

Тужилац: У депешама оптуженог Михаиловића има депеша које је упућивао вама. Да ли се ви сећате имена једног Енглеза који је имао илегално име Радован, или Драги, јест Драги, а право му је име било Робертсон?

Сведок: Сећам се.

Тужилац: Да ли знате пуно његово име?

Сведок: Објављено је да се он зове Радојевић.

Тужилац: Значи то је био Србин?

Сведок: Србин из Америке, према подацима које сам добио из Врховне команде.

Тужилац: Када је Врховна команда о том Робертсону давала податке и због чега?

Сведок: Робертсон је са једним британским мајором наишао у рејон села Кулине са радиостаницом и имао је 6-700 фунти. У селу Кулинама били су издани од неке учитељице. Мајор је тада ухапшен, а Робертсон је побегао са радиостаницом у Јастребац и прикључио се партизанима.

Тужилац: Да ли сте од Михаиловића добили наређење да Робертсона, ако се ухвати, ликвидирате?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Када је то било?

Сведок: То је било у другој половини октобра 1943 године.

Тужилац: Јесте ли ви то наређење пренели својим командантима?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Како сте могли када сте знали да је он Енглец.

Сведок: Објављено је и објашњено да он није био ни у једној мисији, него да је самовољно дошао и самовољно вршља по терену.

Тужилац: Је ли у саопштењу стајало да он ради за туђ рачун?

Сведок: У саопштењу је било: да, чим је он отишао код партизана, да он ради за њихов рачун.

Тужилац: И ви сте то пренели?

Сведок: Расписао сам својим командантима.

Тужилац: Јесте ли добили какав извештај.

Сведок: Нисам добио.

Тужилац: Овде пред Судом оптужени Михаиловић је изјавио да је везу са извесним групама у Бугарској успоставио преко вас, односно да сте ви ту везу успоставили и држали. Када је то било?

Сведок: То је било почетком јесени 1942 године када сам добио наређење да успоставим везу са Дамњаном Велчевом у Бугарској. Ја сам приступио хватању везе и канала.

Тужилац: Јесте ли успели да успоставите везу?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Када?

Сведок: То треба да буде средином новембра 1942 године.

Тужилац: Јесте ли известили Михаиловића да сте успоставили ту везу?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Ко вам је успоставио ту везу?

Сведок: Неки Лужајић из Ниша.

Тужилац: Шта је он радио?

Сведок: Он је био у нишкој полицији, према подацима које сам имао о њему. То је био један мали човек који је био врло вешт. Он је успео да успостави канал. Прву везу није могао успоставити, јер је добио извештај да је Дамјан Велчев конфиниран. После тога је тај Лужајић успео да успостави везу преко Старе Планине и са још двојицом својих људи отишао је на састанак са делегатима Дамјана Велчева, јер сам Велчев није могао доћи, пошто је био конфиниран, већ су на састанак дошли његови делегати и примили основне директиве.

Тужилац: Молим вас, какве сте ви примили директиве од Михаиловића и када?

Сведок: Са наређењем да успоставим везу са Дамјаном Велчевим добио сам и директиву да Дамјан Велчев организује у Бугарској националне чете, да привуче земљораднике и да спровођењем тога програма спречим ширење партизанског покрета у Бугарској.

Тужилац: Да ли је та директива извршена?

Сведок: Она је пренета Велчевим делегатима.

Тужилац: Да ли је још било о чему говора?

Сведок: Било је исто тако да се иа овај начин стварањем организације Дамјана Велчева, сруши династија Кобурга, а да се после ослобођења успостави „балканска унија“ са династијом Карађорђевића на челу.

Тужилац: Ко је требало да уђе у ту унију?

Сведок: Југославија, Бугарска, Турска и Албанија, а Македонија да буде независна.

Тужилац: Са каквим задатком?

Сведок: Са задатком да се повезивањем организације Дамјана Велчева и Драже Михаиловића успостави један национални блок на Балкану, антибољшевички блок.

Тужилац: А да ли сте добили задатак да хватате везу са грчком организацијом Зервас?

Сведок: Ја сам добио задатак да ухватим везу са Зервасом из Грчке.

Тужилац: Је ли то била она иста директива?

Сведок: Јесте. Требало је успоставити и ухватити везу у Грчкој и у Албанији. Ја сам нашао неког Грка који је отишао, али је убрзо био ухапшен и интерниран. Доцније добио сам обавештење да је он нешто учинио, али после тога добио сам од оптуженог Михаиловића обавештење да он има директну везу са Мухаремом Барјактаром у Албанији преко Црне Горе. Исто тако саопштено ми је да је успостављена и веза са Грчком.

Тужилац: Да ли сте добили извештај да је Дамјан Велчев прихватио основне линије директива Михаиловића?

Сведок: Пренето ми је да је прихватио и да се слаже са том линијом.

Тужилац: Како вам је то пренето?

Сведок: То су ми пренели делегати који су били са њим, пошто је он био тада конфиниран, али је пословима руководио.

Тужилац: Значи да сте имали везу?

Сведок: Преко његових делегата. Један од њих била је Златарева.

Тужилац: Молим да ли сте имали директну радио везу са Велчевом?

Сведок: Директне везе нисам имао.

Тужилац: А какве сте имали?

Сведок: Преко курира и канала које је он успоставио. Доцније када сам формирао обавештајну централу у Нишу Лујајић је успео преко те станице да ухвати везу.

Тужилац: Је ли вам шта саопштано из Бугарске?

Сведок: Он је мени преносио све вести. Известио је да постоје неки одреди у шуми око Драгомана. То је било у вези са оним првим разговором да формира одреде. Тако ме је Лујајић обавестио а ја оптуженог Михаиловића који је требало ово да зна. Међутим, у јесен 1943 године Лујајић је ухапшен од Немаца и одведен у Немачку. Ја сам тада обавестио да сам изгубио ту везу. И све те везе које су биле прекинуте пренете су на Лазара Тркљу од јесени 1943 године, па и веза са Велчевом.

Тужилац: Какав је био задатак по тој основној линији коју сте добили од Михаиловића и за коју вам је Лујајић јавио да је при-

хваћена од Велчева и његове групе, какав је био основни задатак у току рата?

Сведок: Задатак је био прикупити све снаге и националне одреде да не оду у партизане, спречавање ширења партизанског покрета, да се све националне снаге вежу. А уколико се сећам у прво време саопштено је Велчеву да му стоје на расположењу и материјална сретства.

Тужилац: Да ли би се ви сетили ако бих вам ја прочитао текст те поруке.

Сведок: Сетио бих се.

Тужилац: (чита) „Порука г. Велчеву преко Гиневског. - Веома сам срећан што сам у ово тешко време ступио у везу са бугарским великаном Велчевом као и претставником земљорадника покојног Стамболиског Гиневским. Њихово заједничко дело 1934 године служи данас за основицу југословенско-бугарских односа. Тешка борба Велчева добро ми је позната у време његовог тешког страдања. У то време имао сам састанак са Кимоном Георгијевом, тада су претресани наши будући заједнички односи и дошло је до коначног споразума... Са Димитровом имам везе те могу послужити као спона између њега и његових сарадника. Заједничка сарадња између Велчева и људи Стамболиског удружује бугарски народ и војску нашег народа... Поздравите Велчева и кажите да желим да наши напори уроде плодом... Ову моју поруку саопштите Велчеву од речи до речи.”

Сведок: Тачно је.

Тужилац: (преко свога помоћника показује тај докуменат оптуженоме Михаиловићу и пита га да ли је то његов рукопис).

Михаиловић: Јесте.

Тужилац: Значи да је докуменат веродостојан. Међутим, видите у овој поруци нема говора о тој основној линији осим заједнице Јужних Словена.

Сведок: То ће морати бити у депешама које сам ја добијао.

Тужилац: Од када сте изгубили везу преко тога центра са Луџајићем?

Сведок: У јесен 1944 године.

Тужилац: А пре тога јесте ли били обавештени да су били постављени други канали?

Сведок: Речено ми је да је одржавана веза са Бугарском преко Тркље у околини Хомоља.

Тужилац: Да ли сте од Михаиловића сазнали да истовремено са каналом који сте ви поставили, да је постављена веза и преко Пилетића и Саше Михаиловића са Бугарима?

Сведок: Објашњено ми је само за Лазара Тркљу.

Тужилац: А за ове друге канале нисте знали?

Сведок: Нисам знао.

Тужилац: Треба ли из тога разумети као што ви кажете, да је основна директива по којој је Михаиловић поставио рад са Бугарима, а која је била прихваћена од Велчева и његове групе, била

заједничка борба за спречавање ширења партизанског покрета у Југославији и Бугарској?

Сведок: То је била основна линија.

Тужилац: Да ли је у депешама указивано на то да се спречи контакт партизана из Бугарске и Југославије?

Сведок: То сам ја добијао као главни задатак у депешама да спречим продор партизана у Македонију тиме ће се спречити веза између бугарских и партизана у Југославији, јер би то у ствари била веза између партизана у Бугарској и Југославији.

Претседник: Имате ли још питања?

Тужилац: Имам.

Тужилац: Да ли сте били успоставили везе са каквим високим војним личностима из бугарске окупационе војске?

Сведок: По истој линији сазнао сам ...

Тужилац: По директиви или линији?

Сведок: По директиви имао сам да успоставим везу са свима људима Велчева. И у Београду у томе времену, уколико сам извештен, био је један човек који је ишао лично код генерала Станчева и овај је дошао у везу с њим. Он је изнео став организације Драже Михаиловића и Станчев се сложио с тим, али је одговорио да он већ има везу са Дражом Михаиловићем тако, да о тој мојој вези конкретно није рађено ништа.

Тужилац: Да ли сте још са каквим личностима од тих високих војних личности имали везе?

Сведок: Не. То је био неки војни аташе.

Претседник: Молим вас да се сада вратим на једну ситницу из 1941 године: Колико сте имали батерија и топова при нападу на Краљево ви и партизани 1941 године кад сте блокирали Краљево?

Сведок: Уколико се сећам 1941 године имали смо комплетну батерију од 4 топа.

Тужилац: Четири топа ви?

Сведок: Да.

Тужилац: А партизани?

Сведок: Добили су четири топа.

Тужилац: Значи осам топова?

Сведок: Да.

Тужилац: Јесу ли били заробљени топови од Немаца.

Сведок: Топови су били заробљени од Немаца и то 4 топа била су заробљена на сектору Дракчића, а 4 на левој обали Мораве код Сирче.

Тужилац: Каква је била судбина партизанских топова кад су четници напали на партизане? За тенкове сте објаснили да су тенкове узели партизани.

Сведок: Ја мислим да је те топове узео Дероко код Сирче од партизана, али да су од Дерока отети код Љубића, где је он погинуо.

Тужилац: Ја немам више питања.

Претседник: А одбрана? Имате ли каквих питања? (гласови од стране одбране: „Немамо“). Оптужени Михаиловићу, имате ли ви?

Оптужени Михаиловић: Имам.

Претседник: Приђите Суду, само вас молим да не понављате ствари које су рашчишћене.

Оптужени Михаиловић: Ја имам сведока.

Тужилац: Да ли да га питате или да се суочите?

Претседник: Да ли имате каквих питања?

Оптужени: Не питања.

Претседник: Него?

Оптужени Михаиловић: Извесна објашњења.

Претседник: Каквих објашњења?

Оптужени Михаиловић: На пример да га питам за његово борављење на Равној Гори кад је дошао.

Претседник: То је питање.

Тужилац: Да разликујете питање од суочења.

Оптужени Михаиловић: (Обраћа се сведоку Ђурићу): Да ли сте ви за време операција против партизана били *стално у подруму или сте спавали заједно са мном у мојој соби и радили за истим столом са мном?*

Сведок: *Неко време сам с вама Горе спавао, али сам углавном спавао доле.*

Оптужени Михаиловић: *Да ли сте радили са мном на картама?*

Сведок: Јесам.

Оптужени Михаиловић: И спавали сте са мном у соби у мом кревету.

Сведок: Једно време горе с вама, али углавном доле. Кад сам био позван по питању писма маршала Тита, где сам био? Код вас горе или у подруму?

Оптужени Михаиловић: Сваког дана сте били са мном.

Сведок: Али кад сте добили понуду од маршала Тита, био сам у подруму и ви сте ме тада позвали, а ја сам вам рекао, сазнавши за ту понуду. „То је једино решење“. Ви се сећате како је Драгиша Васић тада скочио и шта је рекао?

Тужилац: Је ли то била она колиба?

Сведок Ђурић: Углавном је била на два спрата.

Оптужени Михаиловић: (Обраћа се сведоку) Јесте ли добили за Дамјана Велчева поруку да Бугарска мора одмах да нападне Немце, јер не могу да је извадим из блата?

Сведок: Нисам.

Оптужени Михаиловић: То има тамо у мојим депешама.

Сведок: Да, да се врбују војници да иду у шуму.

Оптужени Михаиловић: Преко Лазе Тркље нисам остварио оно што сам преко вас. Добили сте поруку: „Бугарска мора да се дигне и да нападне на Немце, јер је не могу да извадим из блата“.

Тужилац: А је ли и оно ваша порука што сам је малопре прочитао?

Оптужени Михаиловић: То је прва, али постоји и ова порука.

Тужилац: Оптужени Михаиловићу, још једно питање ради разјашњења у вези са изјавом сведока. Сведок је изјавио да је веза са Зервасом успостављена преко неког Крстића.

Оптужени Михаиловић: Ту се можемо варати и један и други. Дошла су нека писма, преко неких трговаца са југа и то је мени достављено, а ко их је донео не могу да знам.

Тужилац: Можда ће ово помоћи. Ви сте 3. марта 1943 године добили једно писмо. (Обраћа се помоћнику тужиоца): Узмите ово писмо и покажите оптуженом Михаиловићу нека идентификује рупкопис.

Оптужени Михаиловић: (Разгледа докуменат): Ово је ипак Бејли.

Тужилац: Пуковник Бејли?

Оптужени Михаиловић: Јесте.

Тужилац: Видите ту стоји овако: „Пре пар недеља разговарао сам о акцији у Грчкој и о вези са пуковником Зервасом. Том приликом обавештен сам од свог колеге из Грчке да је одговор из Грчке послат и да је негде залутао те га нисте ни добили.“ Изгледа да сте још 1942 године успоставили везу?

Оптужени Михаиловић: Ја сам само покушавао писмено.

Тужилац: Да ли се сећате да ли преко Крстића или преко Вемића? Пуковник каже да Крстић није радио за Грчку?

Сведок пуковник Ђурић: Он је био у Албанији и он је отишао у Битољ, а одатле у Лерин и прва веза дошла је преко њега. Крстић је био саветник посланства у Албанији.

Оптужени Михаиловић: Можда, не сећам се.

Тужилац: Излази да сте 1942 године писали писмо, а да је одговор Зерваса залутао те нисте успели одговор да добијете. Сад даље вам саопштава: „Сад сам добио од свога колеге из Грчке поруку која гласи: „Молим вас да будете добри да предате генералу Михаиловићу братске поздраве у име моје и слободне Грчке, њему и јуначком српству. Желим што скорији додир са њиме ради заједничке акције и сарадњу Енглеза.“ Је ли се сећате те поруке?

Оптужени Михаиловић: Не.

Тужилац: Било је много па не можете да се сетите! (Смех у судници): „Моји су послали и неки предлог за извођење једног сусрета између ваших, грчких и наших претставника. О томе можемо подробније да разговарамо кад будем дошао горе, за сада сам хтео да вам одмах изручим поздраве. Предлог г. Мољевића примио сам и биће учињен потребан корак код свих. Изволите, господине министре, примити израз оданог поштовања, ваш одани А. Бејли, пуковник.“ Је ли дошло до сусрета по овоме писму?

Оптужени Михаиловић: Није, Енглези су спречили. Ништа није лакше било него да се успостави радио веза са Зервасом и тражио сам преко енглеске службе да његова станица ступи са нама у везу да би могла та веза да се успостави, *нису хтели*.

Тужилац: *Интересантно да нису хтели?*

Оптужени Михаиловић: Они су хтели да иде преко њих.

Тужилац: А у 1944 години да ли је ваш Вемић стигао Зервасу?

Оптужени Михаиловић: Никакав извештај. Вемић је требало да однесе радиостаницу и да ступи са мном у везу.

Тужилац: Да ли је Крстић успоставио везу са Мухаремом Барјактаром?

Оптужени Михаиловић: То је био Шериф Рити и он је покушао са Мухаремом и доставио ми једну поруку о измени граница у корист Албаније, а ја сам одговорио да се о томе не може говорити, јер је то питање мировне конференције.

Тужилац: Да ли сте добили неко тражење или захтев да концем 1943 смените са дужности пуковника?

Оптужени Михаиловић: Не могу да знам.

Тужилац: Кад је то било, да ли у јесен 1943 или у зиму 1944 године?

Оптужени Михаиловић: Не могу да се сетим.

Тужилац: А шта сте казали?

Оптужени Михаиловић: Одбио сам.

Тужилац: А да ли сте добили депешу да су Ђурић и Стојановић најбољи команданти?

Оптужени Михаиловић: Јесте, сећам се за Ђурића.

Тужилац: Јесте ли их одликовали?

Оптужени Михаиловић: Не знам.

Тужилац: А јесте ли их унапредили?

Оптужени Михаиловић: Јесам, Ђурић се противио томе?

Тужилац: А зашто?

Оптужени Михаиловић: Он је био на моме гледишту да за време рата не треба никога ни одликовати ни унапређивати. Ја сам прво добио предлог за мене да бих ја био унапређен. Ја нисам одговорио ништа и они су ме унапредили. Ја друге официре нисам имао и зато сам морао ово да учиним, јер сам чуо да је у Каиру било извесних производа и нисам хтео да оставим људе онако.

Тужилац: Молим вас, Ђурићу, да ли сте ви једном приликом код оптуженог Михаиловића протестовали против злочина пуковника Радојевића?

Сведок: Јесам.

Тужилац: *Шта је било у сШвари.*

Сведок: *Он се завадио са потпуковником Сотировићем, братом Ратибора Сотировића. 1943 године на Добром Дољу Бугари су имали офанзиву на партизане и ја сам наредио да се одреди повуку и да нико не напада партизане, већ да воде борбу са Бугарима. Међутим, сутрадан Радојевић је отишао, узео једну Групу и почео да напада партизане. Наредио сам то Сотировићу, међутим, овај се одупро овом мом наређењу и тако је дошло до оружаног сукоба. Сотировић је проглашен онда за комунисту и могло је да побегне. Доцније је једна Сотировићева другарица ишла да замени новац али је у путу ухватио Радојевић и убио је. Била је у другом стању.*

Тужилац: *Јесте ли о том случају обавестили Михаиловића?*

Сведок: *Ја сам извеснио по том случају, кад је Радојевић унапређен у чин пуковника. Ја сам онда рекао зар разбојника, који убија жене у другом стању, да унапредите, а оптужени Михаиловић ми је одговорио да је то његова ствар.*

Тужилац: Ја немам ништа више.

Оптужени Михаиловић: (Обраћајући се сведоку): Имао бих још једно питање: Да ли сте добили наређење да нападнете пругу јужно од Врања и у Качанику.

Сведок: Предлог је потекао од мене. Ја сам предложио. То је било 1943 године.

Оптужени Михаиловић: Предлог је од мене потекао.

Сведок: Не, ја сам предложио. То је било 1943 године кад су били ратни покрети Грчке и Бугарске да се изврши рушење мостова у Качаничкој клисури.

Оптужени Михаиловић: А јужно од Врања?

Сведок: И да је потребно 2.000 људи.

Оптужени Михаиловић: Два корпуса по 1.000 људи.

Сведок: Ви сте дали директиву да се формирају корпуси и да се изврши рушење, али да се претходно захтева од Енглеза да наоружају те људе.

Оптужени Михаиловић: Не, ви сте то тражили, а ја сам морао да водим око тога борбу за то опремање.

Сведок: Ви сте казали да ја саопштим мисији овај захтев и да не вршимо нападе док нас не наоружају.

Тужилац: Јесу ли наоружани и корпуси?

Сведок: Нису.

Тужилац: Је ли извршена акција.

Сведок: Није.

Оптужени Михаиловић: Немам ништа више да питам.

Тужилац: Немам ништа више да питам.

Претседник: Друже пуковниче, ви сте као сведок саслушани и можете да идете, а ако хоћете можете да останете у сали.

Оптужени Глишић: Молим, ја бих желео да упутим питање.

Претседник: То је рашчишћено. Нека уђе сведок Мишић Војислав.

Тужилац: Мени се чини да се исказ оптуженог Глишића поклапа са исказом сведока.

Претседник: (пошто је ушао сведок Мишић): Како се зовете?

Сведок Мишић: Војислав Мишић?

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Београда.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 44 године.

Претседник: Занимање?

Сведок: Агроном.

Претседник: Ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Једно дете.

Претседник: Држављанин сте Југославије?

Сведок: Јесте.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд по предлогу тужбе да се испитате о извесним околностима. Упозоравам вас да сте пред Су-

дом дужни говорити истину јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се. Шта ви знате да нам кажете о догађајима из 1941 године крајем октобра и новембра уколико су ти догађаји повезани са вама?

Сведок: Могао бих да кажем да сам почетком новембра месеца, кад сам се налазио у Колубарском партизанском одреду као командант чете, позват од Драже Михаиловића и мога брата Александра Мишића и доведен у село Струганик. Том приликом Дража Михаиловић, као и мој брат, покушавали су да изнуде од мене да пређем на страну четника Драже Михаиловића. Пошто сам одбио тај покушај ја сам био задржан у Струганику и био сведок кад су преко 200 партизана и чланова партизанских породица спроведени кроз Струганик са Равне Горе и упућени за Мионицу одакле су даље предати Немцима код Маркове Цркве.

Претседник: Јесте ли ви том приликом имали разговоре сем са Александром Мишићем и са Дражом Михаиловићем?

Сведок: Да, и са њиме сам имао разговоре.

Претседник: Како је текао разговор између вас и Михаиловића у погледу убеђења и уверавања да треба да напустите командирство у партизанској чети и да пређете четницима?

Сведок: Михаиловић ме је убеђивао и говорио да су он и његов покрет у вези са емигрантском владом у Лондону и да има директну везу са владом Енглеске преко капетана Хадсона који је био делегат енглеске владе при штабу Драже Михаиловића. Убеђивао ме је да је једино покрет Драже Михаиловића признат и да једино он може да врши мобилизацију у Југославији и да ће као такав бити помаган од стране савезника, да партизански покрет не може доживети успеха, прво да га народ неће прихватити и друго, да савезници такав покрет неће прихватити.

Претседник: Какав је био његов став у односу према партизанима?

Сведок: Његов став био је став противника.

Претседник: Какви су били односи између партизана и четника до тада?

Сведок: До тога дана, то је било у ноћи између 2 и 3 новембра, односи су били сношљиви, није долазило до сукоба сем неколико мањих сукба. А од 3 новембра оружани сукоби су наступили.

Претседник: Што вам је оптужени Михаиловић рекао поводом тих сукоба, откуда, зашто, по чијем наређењу?

Сведок: Дража је објаснио да је он наредио да се те ноћи дигне опсада која је била, опсада Ваљева и Краљева, да се нападну партизански одреди на свим местима, гдегод су постојали и да је он уверен, убеђен да ће сви партизански одреди бити уништени. Том приликом ми је рекао да само с обзиром на то што сам брат Александра Мишића и син војводе Мишића, из тог разлога они су имали обзира према мени и на преварен начин ме извукли из редова партизана.

Претседник: Па шта се догодило с вама?

Сведок: Како мислите?

Претседник: Шта је било с вама, колико сте задржани?

Сведок: У заробљеништву код Драже ја сам био до 3 новембра, када су Немци дошли са неколико страна, опколили су Струганик. У коме циљу не знам. Том приликом један део четника је заробљен. Они нису пружили отпор. Четници нису испалили метка. Добили су наређење од Драже Михаиловића да не пуцају. Ја сам био заробљен од стране Немаца, али сам у току ноћи, изјутра, побегао.

Претседник: Друже тужиоче, изволите, ако имате питања.

Тужилац: Немам.

Претседник: Одбрана има ли каква питања? (Нико се не јавља)

Оптужени Михаиловићу: имате ли каква питања?

Оптужени Михаиловић: Немам.

Претседник: Оптужени Јовановићу шта сте хтели?

Оптужени Јовановић: Господине претседниче, молим вас да се сведок Мишић испита на ту околност да је од Немаца после тога ухапшен, под каквим околностима по њега лично, у каквој је позицији био код Немаца и како му је живот спасен.

Тужилац: За коју околност?

Претседник: Сведок је пред Судом, био је предложен. (Сведоку): Јесте ли ухапшени касније од Немаца?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Ја сам спреман да кажем да сте извукли Мишића и још 1.000, али других 35.000.

Оптужени Јовановић: Ја нећу да прејудицирам ствар.

Претседник: Седите друже тужиоче.

Тужилац: Ја се не упуштам у дискусију, Суд може да испита сведока.

Претседник: Није то нарочито тако... Објасните ви сте рекли да сте били ухапшени од Немаца (обраћа се сведоку).

Сведок: Ја сам, пошто сам побегао из њиховог заробљеништва, кроз неколико дана био у околини Ваљева пошто нисам могао да ухватим везу са друговима партизанима. Одатле сам дошао у Београд. У Београду сам био доцније ухапшен од стране Гестапоа и знам да је моја мати ишла код оптуженог Драгог Јовановића и молила га да он помогне да се ја спасем из затвора, и ја верујем да је оптужени Јовановић учинио доста да ја будем помилован, пошто сам био доцније помилован у априлу месецу.

Претседник: Је ли тада у Гестапоу постојала велика опасност по вас од стране Немаца?

Сведок: Постојала је зато што су онда били стрељани обични борци партизани - а камоли другови који су били у руководству.

Претседник: (Обраћа се оптуженом Јовановићу) хоћете ли још нешто Јовановићу?

Оптужени Јовановић: Ја немам ништа.

Тужилац: Ја сам сасвим оправдано учинио мој приговор...

Претседник: *ДосШа кад ћемо свршити онда можете сада немој-Ше стално прекидати.*

(Обраћа се сведоку) Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину.

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете отићи кући, а ако хоћете, можете остати у судници. Нека уђе сведок Јосип Равлић. (Приступа микрофону сведок).

Претседник: Како се зовете?

Сведок: Јосип Равлић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Козица, срез Макарска - Далмација.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Радник.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: Рођен сам 1924 године.

Претседник: Ожењен?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Колико?

Сведок: Једно.

Претседник: Држављанин југословенски?

Сведок: Да.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да искажете извесне ствари као сведок уколико су вам познате. Упозоравам вас на дужност казивања истине пред Судом јер неистинито и лажно казивање кажњава се. Шта ви знате о догађајима стрељања и клања у вашем селу Козицима?

Сведок: То је било 1942 године у осмом месецу кад су дошли четници па су поклали...

Претседник: Шта су радили? Кад су то ишли?

Сведок: Четници су убили у мом селу 86 људи и попалили око 250 до 280 кућа. То је било 1942 године августа. У суседном селу исто је тако било.

Претседник: Јесте ли и ви били присутни?

Сведок: Ја сам био присутан. Био сам ухваћен од њих и везан са још четворицом другова као цивил и сви они су били цивили. Били смо сви везани. Они су пуцали и клали.

Претседник: Јесу ли пуцали на вас?

Сведок: Јесу. Они су били мртви а ја сам остао жив. Кад сам ја пошао видео сам да сам рањен у руку.

Претседник: Колико вас је било у групи кад је вршено стрељање?

Сведок: Било нас је свега пет.

Претседник: Да ли се можете тачно сетити када је то било?

Сведок: Било је 29 августа 1942 године.

Претседник: Колико је тада побијено људи?

Сведок: Побијено је 86 људи у самом селу Козици, а у суседним селима не знам тачно. Мислим 200.

Претседник: Колико је кућа упаљено?

Сведок: Знам да је у Козици запаљено 250 до 280 кућа.

Претседник: Који су то људи вршили убиства?

Сведок: То су били четници.

Претседник: Под чијом командом?

Сведок: Не знам. Знам да су нас питали да ли знамо ко су они и рекли смо да не знамо. Онда нам они кажу: „Ми смо војска краља Петра. Знаћете ви ко смо ми.“ Ми смо одмах видели шта је. Одмах су нас почели хватати.

Претседник: Ко је био командант четничког батаљона.

Сведок: Не бих знао.

Претседник: Како су били обучени?

Сведок: У сељачким оделима и разним униформама.

Претседник: Јесу ли имали браду?

Сведок: Било је нешто и са брадом.

Претседник: Како су дошли у ваше село?

Сведок: Дошли су пешке.

Претседник: Је ли била с њима нека друга војска?

Сведок: Позади њих била је италијанска војска.

Претседник: Колико је отприлике било Италијана?

Сведок: Сад не знам, било је официра и војника више од 1.000. Одмах се прешло на офанзиву у Биоково.

Претседник: Јесу ли остали незакопани људи?

Сведок: Остали су незакопани. Италијани су нешто касније закопали, а многи су погорели у кућама па су жене после вадиле кости и закопавале.

Претседник: Имате ли питања друже тужиоце?

Тужилац: Је ли то село настањено Србима или Хрватима?

Сведок: Хрватима.

Тужилац: Јесте ли знали онда због чега се врши покољ?

Сведок: Ништа нисмо знали. Они кажу: „Не гледамо ко је крив ко је прав, све ћемо побити“.

Тужилац: Је ли из вашег села било људи у партизанима у то време?

Сведок: Било је.

Тужилац: Колико је било?

Сведок: Није било пуно.

Тужилац: А да ли су убијани само мушкарци или жене и деца?

Сведок: Убијано је све скупа, више мушкараца а мање жена.

Тужилац: А деце?

Сведок: Деце исто мало. Највише мушки и старији људи.

Тужилац: Колико си ти имао година тада?

Сведок: 1942 године имао сам 18 година.

Тужилац: Јесу ли Италијани палили куће?

Сведок: Италијани нису тада учествовали. Само знам да су четници тукли, палили и пљачкали, а Италијани после закопавали мртве.

Тужилац: То је била италијанска окупациона територија?

Сведок: Да.

Тужилац: Је ли тај део територије био прикључен Италији?

Сведок: Јесте.

Претседник: Дајете ли часну реч да сте истину говорили?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете ићи, а ако хоћете, можете остати и у судници. Нека уђе сведок **Персида Младеновић**. (Улази сведок Персида Младеновић) Како се зовете?

Сведок: Персида Младеновић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Јагодине.

Претседник: Колико година имате?

Сведок: 44.

Претседник: Јесте ли удати?

Сведок: Удова сам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Немам. Изгубила сам сина 1944 године 1 фебруара.

Претседник: Ви сте позвани од Суда да кажете шта знате о томе шта се догодило 1 фебруара 1944 године. Напомињем вам да сте пред Судом дужни говорити истину. Неистинито казивање повлачи за собом кривице. Испричајте нам како се је то догодило са вашим сином?

Сведок: Ми смо раније живели у Скопљу. Мој је син студирао и још у четвртном разреду гимназије бавио овом данашњицом на коју су га ваљда неки професори упутили и радио је на тој ствари.

Претседник: Како се звао ваш син?

Сведок: Мирослав Младеновић.

Претседник: А кад се ово догодило?

Сведок: 1 фебруара 1944 године.

Претседник: Испричајте нам шта је било 1 фебруара?

Сведок: Мој син је дошао кући, погледао ме, насмешио се, запитао ме: „Зашто си тако нерасположена?“ и почео је да ме милује. Питао ме: „Хоћемо ли, мамо, да вечерамо?“ Имали смо једнога госта, мога стрица, и онда је он рекао: „Причекају мало“. Легао је и узео књигу да чита. Није прошло ни 10 минута, наишао је један зликовац и питао: „Ко је Мира“. Он је одговорио: „Шта си хтео“. - „Хоћу да га видим!“ Било је већ близу 8 сати. Мој син је запитао: „Шта то значи?“ У том су већ дражиновци почели да се спуштају са брда. Запитала сам га: „Шта ћемо сад, сине?“ У томе моменту двојица дражиноваца са оружјем и са митраљезима упали су у кућу и питали су: „Ти си Мирослав Младеновић“, и наредили су му да одмах пође са њима на саслушање. Ја сам казала: „И ја идем с њиме?“, и брзо потрчим за њима уз басамаке. Кад смо дошли близу на место они су ме гурнули да се одмакнем. Закукала сам да хоће да ми убију сина. Ја сам се потпуно изгубила и они су ме гурнули у једно двориште, кукала сам, кукала сам, стално: „Убиће ми дете!“, и кад је било око 4 сата успела сам да изиђем и пошто сам знала у коме је правцу одведен, отишла сам и видела да је мој син убијен, избоден на 30 места по целом телу. Нисам знала ништа за себе, спречавали су ми да не будем близу сина, да се тамо не сме прићи, јер да је ту полиција. Изгубила сам се и по-

сле су долазили и лекари да ми даду инјекције да се повратим. После је наредила полиција да се сви побијени однесу на гробље и сахране.

Претседник: Ко је све учествовао у томе?

Сведок: Дразини команданти, командант за Јагодину и други за околину. Називали су мога сина да је највећи зликовац и да је сарађивао са бугарским комунистима.

Претседник: Је ли вам он био јединац?

Сведок: Јесте. Отац му је погинуо прошлога рата, остао је мали без оца.

Претседник: Има ли тужилац питања? (Нема) Одбрана? (Нема). (Обраћајући се сведокињи): ви можете ићи, а можете ако хоћете и остати у сали. Нека уђе сведок Белић Драгољуб.

Претседник: Нека уђе сведок Белић Драгољуб (сведок Белић Драгољуб прилази Суду): Како се ви зовете?

Сведок: Зovem се Драгољуб Белић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Шљивовице, срез Ужички.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 31.

Претседник: Чиме се занимате?

Сведок: Земљорадњом.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Нисам.

Претседник: Држављанин Ф.Н.Р.Ј.

Сведок: Јесам.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд као сведок и опомињем вас да сте дужни пред Судом казати истину. Неистинито и лажно казивање казни се. Шта вам је познато о убиству двојице америчких авијатичара?

Сведок Драгољуб Белић: Мени је познато следеће: Ја сам 1944 године присилно мобилисан у четнике у златиборски јуришни батаљон, који је био у саставу Четвртог четничког корпуса под командом Душана Радовића, команданта Драже Михаиловића. То је било, уколико се сећам, месеца августа 1944 године, кад су наишли партизани јединице Народноослободилачке војске. Корпус се налазио на територији Водице, општина Доброселица. Мој батаљон био је у заштити корпуса. Једнога дана спроведена су двојица америчких авијатичара, француског порекла, у штаб код Радовића. Лично сам слушао кад је Радовић овој двојници ставио до знања да треба да буду транспортовани на место где је био њихов логор. У томе моменту питали су Радовића да ли могу да се пријаве партизанској јединици *пошто су то желели*. Радовић им је одговорио да не могу бити упућени у партизанске јединице него тамо где су њихови остали другови. На то се Радовић одвојио и почео са целатима нешто да се договара. Ја сам видео и разумео да ће бити заклани зато што су зажелели да оду код партизана. Сутрадан корпус је морао да се крене у правцу Стубла-Брезовац и у

правцу Белог Брда. Међутим, на месту званом Стубла, корпус се задржао извесно време. Мени је ово познато зато што сам био у заштити батаљона и био сам писар у штабу батаљона. То ми је омогућило да се приближим целатима и да с њима интимније разговарам. Сутрадан видео сам једнога од тих целата да је био упрскан крвљу. Приближио сам се и упитао сам: „Побратиме, што си крвав?" Он је одговорио: „Ноћас сам удесио ону двојицу авијатичара", казао је да их је заклао у потоку код Стубла, на месту званом Крвавац - *Голо Брдо - СШубла*.

Претседник: У близини чијих кућа?

Сведок: У близини Кузељевих, под кућама Кузељевих. Целатима нисам знао име, они су имали тајна имена. Знао да се звао Жути.

Претседник: Жути или Риђи?

Сведок: Они су имали разне надимке и звали су се Лала, Жупац, Жути и Риђи.

Претседник: На који су начин Радовић и ови разговарали?

Сведок: Он је лично разговарао с њима.

Претседник: Зна ли Радовић енглески?

Сведок: Он је знао енглески, а говорили су и српски.

Претседник: Је ли то Радовић-Кондор?

Сведок: Јесте. Чуо сам да зна француски, али нису говорили француски, јер је један од ових авијатичара знао прилично српски.

Претседник: Ко је довео те авијатичаре?

Сведок: Једна њихова патрола од правца реке Лима.

Претседник: Имају ли тужилац или одбрана питања. (Нико се не јавља). Јесте ли говорили истину?

Сведок: Јесам.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Ви можете ићи, а ако хоћете можете остати и у сали. нека дође сведок **Марић Ранко**. (Сведок прилази Суду) Како се ви зовете?

Сведок Марић Ранко: Зовем се Марић Ранко.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из села Доброселице, срез Златиборски.

Претседник: То је на самом Увцу?

Сведок: Доброселица-Стубло.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 28 година.

Претседник: Ожењен?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам двоје.

Претседник: Чиме се бавите?

Сведок: Земљорадњом.

Претседник: Јесте ли држављанин Југославије?

Сведок: Јесам.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете испитани по извесним стварима које су вам познате и уколико су вам познате. Пред Судом сте дужни говорити истину, на то вас упозоравам, јер неистинито казивање пред Судом кажњава се. Шта је вама познато о убиству два америчка авијатичара?

Сведок: Познато ми је да су приликом пада ти авијатичари из Вођица доведени. Капетан Радовић спровео их је у правцу Стубле. Шта је са истим учинио, не знам, али се пронела вест код народа да су их ту побили. Наш је народ приметио на тим четницима да носе одела ових авијатичара на себи. У ствари, не знам шта је било с тим људима.

Претседник: Кад је то било?

Сведок: Августа месеца 1944 године.

Претседник: Од кога сте ви сазнали да су ти авијатичари ликвидирани?

Сведок: Од нашег народа који тамо живи, јер су ту били штабови Драже Михаиловића, штаб Душана Радовића, његовог потчињеног команданта. Ту је било наших мештана који су били очевици.

Претседник: Је ли то било онда кад је Народноослободилачка војска преко Увца прелазила на Доброселицу?

Сведок: Мислим на једно месец и по дана пре.

Претседник: Знате ли још што да кажете?

Сведок: Нарочито ништа више.

Претседник: Има ли тужилац и одбрана какво питање? (Нико)

Претседник: Јесте ли говорили истину?

Сведок: Јесам.

Претседник: Дајете ли часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем часну реч.

Претседник: Можете да идете, а ако хоћете, можете да останете у судници. Нека дође сведок Јојић Милан. (Сведок прилази Суду) Како се ви зовете?

Сведок Јојић Милан: Зовем се Милан Јојић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Северова.

Претседник: Јесте ли жењени?

Сведок: Нисам.

Претседник: Колико вам је година?

Сведок: 24.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да о извесним околностима дате исказ као сведок. Упозоравам вас да сте пред Судом дужни да говорите истину јер неистинито казивање пред Судом казни се. Шта се то са вама догодило у 1941 години када сте били ухапшени од четника организације Драже Михаиловића?

Сведок: Мени је познато да је исти Дража Михаиловић био сарадник окупатора.

Претседник: Добро, али шта се с тобом десило?

Сведок: Ја сам 1941 године био у партизанима и био сам рањен на четири места, од стране четника Боже Јаворског. Кад је дошла

Дражина и немачка војска у казнену експедицију, нас је 60 ухватила из општине Северова. Од тога нас је 18 осуђено на смрт. Смртну пресуду су нам изrekli у име краља, а по наредби Драже Михаиловића, и не сећам се више на основу ког параграфа.

Претседник: Где су вас из Северова водили?

Сведок: Пошто је Ђурић дошао са експедицијом и довео из среза Пожешког...

Претседник: Је ли то Радојко Ђурић?

Сведок: Јесте, и побио 18 који су у Ариљу закопани у једну раку. Њима је наређен покрет, а нас су спровели из Крушчице правцем за Ариље. Успут сам видео да је стрељано 51 лице које је учествовало у партизанима.

Претседник: Где сте из Ариља спроведени?

Сведок: Из Ариља су нас спровели у Пожегу, све повезане и предали Немцима за преки суд у Пожеги.

Претседник: Јесте ли извођени пред преки суд?

Сведок: Ја сам био три пута извођен на преки суд. На преком суду су учествовали четнички официри заједно са немачким официрима.

Претседник: Колико је било официра?

Сведок: Било је пет немачких официра и пет официра Драже Михаиловића.

Претседник: Јесте ли сигурни у то?

Сведок: Сигуран сам. Још кад су нас изводили стрељано је још 12 лица, стрељали су их четници, а Немци су их сликали.

Претседник: Кад је то било?

Сведок: То је било 1941 године децембра месеца.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања?

Тужилац: Не бих имао, али бих Глишићу поставио питање.

Претседник: Оптужени Глишићу, устаните и приђите Суду (Глишић прилази).

Тужилац: Да се случајно не познајете?

Сведок: Не познајем га.

Тужилац: Ко је био од четничких команданата тада у Пожеги? Кад је то било?

Сведок: То је било децембра месеца 1941 године.

Тужилац: Да ли је било пре или после светог Николе?

Сведок: После светог Николе.

Тужилац: Значи крајем децембра?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Ко је могао да буде тада командант у Пожеги?

Оптужени Глишић: Истина је да је био преки суд образован чим је немачка експедиција дошла. То су преки судови које су Немци образовали.

Претседник: Јесу ли четници приводили преком суду, допуштате ли ту могућност?

Оптужени Глишић: Допуштам могућност, али хоћу да констатујем то, да је то било концем децембра, *а ја могу да докажем да сам*

Шада био у немачком заШвору у Београду јер сам био изведен пред немачки раШни суд.

Претседник: А Радојко Симић?

Оптужени Глишић: Радојко Симић је био над ужичким одредима.

Тужилац: Ко је тамо био у Пожеги?

Оптужени Глишић: Био је Кораћ.

Тужилац: Кад су вас изводили на преки суд да ли се сећате ко је био на томе суду?

Сведок: Сигуран сам да је биле пет четничких официра, јер сам једног познавао, то је Диша Јовановић из среза Ариљског.

Тужилац: То је тачно, Диша Јовановић био је командант среза.

Оптужени Глишић: Ја нисам спорио да је постојао суд, само уколико се сећам био је мешовити суд од грађана и Немаца. Са тим четницима ништа немам.

Тужилац: А је ли био у организацији Диша Јовановић?

Сведок: Био је.

Тужилац: А какве је акције имао у срезу Пожешком?

Сведок: Постављен је после за начелника среза Ариљског.

Оптужени Михаиловић: Диша Јовановић није био тада.

Тужилац: А после?

Оптужени Мхаиловић: Био је примљен за среског команданта.

Тужилац: Да ли се сећате још кога? Ко је био са Дишом Јовановићем?

Сведок: Не знам јер сам био мали.

Тужилац: Колико си година имао кад су те извели пред преки суд?

Сведок: 19 година. Добио сам 200 батина и 15 дана су ме држали везаног.

Тужилац: Ко те је тукао?

Сведок: Четници.

Тужилац: Да нису били Недићеви људи?

Сведок: Били су они исти четници који су били и пре на ослобођеној територији и који су ме спровели за Ариље и после за Пожегу. Они су редом тамо вршили убиства. У Крушчици су убили 18, а у Љубињу 12 људи.

Претседник: Одбрана има ли питања? (нема). Глишићу можете сеести. Да ли сте сигурни у оно што сте рекли да је истина?

Сведок: Истина је.

Претседник: Можете отићи. Данашњи претрес се прекида, а наставља сутра у 7 часова пре подне.

Претрес је трајао до 13,50.

27 јун

Почетак у 7,25 часова

Претседник: Наставља се претрес по кривици оптуженог Михаиловић Драгољуба-Драже и осталих. Друже заставниче, наредите да се уведу оптужени. (После увођења оптужених) Нека уђе сведок **Симовић Душан**, генерал у пензији.

Заставник: Друже пуковниче, генерала Симовића нема.

Претседник: Није дошао, а позив је примио. Добро, нека уђе сведок **Шукало Суљо**. (После уласка сведока) Како се ви зовете?

Сведок: Друже пуковниче, ја се зovem Шукало Суљо.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Ја сам из Фоче.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 38 година, осмо годиште, рођен 1908 године.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Радник.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да по извесним стварима искажете шта знате као сведок. Упозоравам вас да пред Судом мора да се говори истина, јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се. Шта ви знате да нам испричате о покољу на мосту у Фочи?

Сведок Шукало: На оно на шта се смем заклети то ћу само казати. Ја сам очевидац којекаквих мрцварења и клања у Фочи на дринском мосту свршетком 1941 и почетком 1942 године. Први дан кад су дошли четници био је 4 децембар. Остали су 56 дана у Фочи. *Око 29. јануара 1942 године дошао је Први пивљански батаљон из Црне Горе који је Фочу ослободио.* Ја сам био са стране железничке станице с које се налази и Фоча, у шумици, близу, и посматрао сам како су клали неке људе. Како га ухвате, некад три, некад пет, некад десет, некад и дванаест, а највише петнаест. Ја нисам видео више од дванаест, али тако причају.

Претседник: Причајте шта сте ви видели?

Сведок: Једним конопцем повежу једног за другог, доведу на мост, исеку га и гађају, неки га гађа кундаком, а неки ножем у врат, а неки под врат, а неког исеку комад по комад и баце у Дрину, а некима отсеку главу и баце трупину у воду.

Претседник: Колико је тако људи на мосту побијено?

Сведок: Очевидаца нема ниједног да би могао ово тачно рећи, али за 56 дана, колико је трајало то у нашој Фочи, поклато је око 2.000. Жене и децу су затварали у једној кући по 60 њих. Затварали су прозоре и врата и све друге, запалили и све је изгорело. *Кад је дошао Први пивљански батаљон, онда је био командант Пивљанског батаљона коме сам име заборавио, а касније је био Чича са Романије, - он је донео један списак и нама прочитао.* То су били све четници Драже Михаиловића. На списку је писало да се имају поклати мушкиње преко 2 године а женскиње преко 20 година, све редом. Мене су тукли. Брата су ми убили. Кућу су попалили, моју и једног и другог брата. Били смо три брата. Нас два брата је било који немамо куће. Остало је шесторо деце, које је нестало кад су га убили.

Претседник: По чему знате да су четници клали?

Сведок: Како да не знам, кад сам их гледао као сад вас, кад су ме везивали и хватали. Са мном је било 11 другова. **И** једнога дана су ме ухватили и извукли из земље. Остало је нас тројица. Били смо покопани у земљи. Био сам под кравом. И они то нису могли знати да сам под кравом. Долазиле су и наше жене. Они су долазили по 50 њих и ми смо остали ту и даље и хранили се репом све док није дошла Народноослободилачка војска. Четници су носили и барјак.

Претседник: Какав, црн барјак?

Сведок: Црн барјак је био на штапу висине, једног метра.

Претседник: А шта је било на барјаку?

Сведок: На барјаку је била она стара краљевска круна на једној страни *а овамо право да вам кажем не знам. Знам да је била стара краљевска круна.* Нисам смео да приђем близу јер ако би пришао мене нема више, него сам морао бити завучен, јер ко је био ухваћен није га више било.

Претседник: Ко је био четнички командант у Фочи?

Сведок: Тада је био четнички командант Михаиловић Сергије. Он је био најглавнији. Био је по чину мајор и првога дана држао је некакав говор, не знам све шта је говорио, само се сећам његових речи: „Ми смо четници и уједно осветници.“

Претседник: Тужба има ли питања (нема) Одбрана (нема). Дајете ли часну реч да сте говорили истину?

Сведок: За ово што сам казао дајем часну реч и могу се заклети да је истина. А уколико нисам говорио истину ја ћу одговарати.

Претседник: Можете да идете, или ако хоћете, можете остати у судници.

Претседник: Нека уђе сведок **Латиф Лојо** (Улази сведок) - Како се ви зовете?

Сведок: Латиф Лојо.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Фоче.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: Педесет.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имао сам петоро, сад имам једно, а четворо су заклали четници.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Земљорадник.

Претседник: Држављанин сте Југославије?

Сведок: Јесам.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете саслушани као сведок. Упозоравам вас да сте пред Судом дужни говорити истину, јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се.

Сведок: Ја ћу говорити истину о ономе што знам.

Претседник: Испричајте то што знате.

Сведок: На други дан Божића дошли су четници у моју кућу око 6 часова и нашли нас да вечерамо. Они су одвели мене и седам другова, мојих рођака. Ухватили су нас и повезали нам руке натраг, одвели у једну шуму и почели да нас кољу. Мени су пресекли гркљан. 25 дана нисам могао ништа да једем, само сам пио по мало млека. Шест мојих другова су убили. Онда су ми четници заклали четворо деце...

Претседник: Колико су била стара деца?

Сведок: Млађе је било три године женско, друго је било од шест година мушко, треће од девет година мушко и четврто од 12 година женско.

Претседник: Јесу ли још кога убили у Фочи?

Сведок: Побили су у масама на Дрини, а мене су у селу клали.

Претседник: Колико је било четника?

Сведок: Било је ту 35 људи колико сам могао ценити.

Претседник: Јесу ли вам грло потпуно пререзали?

Сведок: Јесу, нисам могао две године да говорим. Ишчупали су ми гркљан. А такође су ми забили нож у плећку.

Претседник: По чему знате да су били четници?

Сведок: Тада су четници поклали у моме селу више људи.

Претседник: Ко је био командант?

Сведок: Био је неки Обрад Гостић. Он је говорио да му је Дража Михаиловић командант.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања?

Тужилац: Ја бих само да се утврди време када је то било?

Сведок: Био је други дан Божића. На дан деветог, то сам запамтио. Био је четвртак.

Тужилац: Које године?

Сведок: 1942 године.

Претседник: Јесте ли говорили истину пред Судом?

Сведок: Јесам, говорио сам истину.

Претседник: Дајете ли часну реч?

Сведок: Дајем часну реч.

Претседник: Можете ићи, а ако хоћете, можете остати у судници.

Претседник: Нека уђе сведок **Сијерчић Фехим**. (Сведок улази и стаје испред стола судског Већа). Како се ви зовете?

Сведок: Сијерчић Фехим.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Горажда.

Претседник: Чиме се занимате.

Сведок: Тежак сам.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: Педесет прву.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам, четворо.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете испитани као сведок по стварима које су вама познате. Упозоравам вас да сте дужни пред Судом истину говорити, а за неистинито и лажно казивање пред Судом казни се.

Сведок: Дошао сам пред Суд да кажем истину.

Претседник: Дела, испричајте нам шта знате.

Сведок: Кад сам дошао у Чајнице, дознао сам да ми је брат убијен, и да су га убили четници. Онда сам ја решио да идем у Пљевља. На путу према Рашчићима ухватили су ме четници и спровели заједно са пет-шест тежака и затворили у школу. Кад је пао мрак на земљу, онда смо мене и друге ухапшене почели изводити. Онда је дошао мој комшија Којо Вуковић, четник, и рекао да нисмо требали бежати, већ да смо се требали код њега склонити, а он би нас спасао. После пола сата Којо Вуковић се вратио и позвао учитеља Ибрахима Имширпашића да изиђе из школе. Чим је изишао из школе, учитељ је почео да запомаже. Затим се Којо Вуковић вратио по нас: „Хајте, комшије, да попијемо кахву и ракију“. Кад смо изишли напоље, Вуковић је почео да нам псује мајку турску и да нас бије кундаком. Моји другови почели су да га моле да им остави живот, а ја сам ћутао, јер сам знао да код њих молба не помаже. Којо нас је извео на стену и са својим друштвом почео да нас једног по једног гађа из пушке, пошто нас је претходно свукао. Мене је метак окрзнуо по глави и ја сам се сурвао низ стену, тешко повредивши препону. Том приликом погинули су Омер Башчелија и Абдурахман Сијерчић, а ја сам остао жив, само тешко повређен. Доле сам улетео у воду. Касније сам дошао себи. Осећао сам болове. Кад сам се подигао пукла је једна пушка. Онда је пукла друга пушка. Ја сам чуо како један виче: „Дико, Дико!“ и дозивље своју жену. Затим је пукла трећа пушка. Кад су они отишли однели су одела. Ја сам се подигао да видим шта је са друго-

вима. Један мој друг био је жив и седео је. Ја сам га прихватио, а он ми рече: „Ево, шта је с нама“. Ја сам га онда пренео преко реке да видим шта је са другим другом. Он је лежао мртав на месту...

Претседник: Када је то било?

Сведок: У децембру 1941, којег датума ја не знам.

Претседник: Колико је то високо од стене до воде.

Сведок: Мислим око двеста метара.

Претседник: Јесте ли ви отиснути низ ту стену...

Сведок: Нико то не би могао веровати да је то тако било. Био је велики снег до паса.

Претседник: Да ли је још људи тада побијено?

Сведок: Била је пуна школа и не знам да ли је ко остао жив. Нису само убијени муслимани него и мој комшија православни Србин, кога су стрељали четници. Побијени су тројица браће Петковић, Станетовић његова жена и кћи.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли каква питања?

Тужилац: Немам.

Претседник: Одбрана, имате ли каква питања?

Бранилац Јоксимовић: Да ли се сећате ко је био командант?

Сведок: Ристо Гавриловић, војвода.

Јоксимовић: Је ли он био надлежни командант?

Сведок: Не знам.

Јоксимовић: За кога се говорило да је био?

Сведок: Нисам чуо.

Претседник: Јесте ли говорили истину?

Сведок: Јесам тачно.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете отићи.

Претседник: Нека уђе сведок **Куртовић Халил**. (Улази сведок)
Како се ви зовете?

Сведок: Куртовић Халил.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Овчића код Чајничка.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 67.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Ожењен сам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Тежак.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да као сведок кажете извесне ствари које знате. Упозоравам вас да сте дужни да пред Судом истину говорите, јер неистинито и лажно казивање пред Судом кажњава се.

Сведок: Знам. (Тешко говори)

Претседник: Зашто ви говорите тако?

Сведок: 1941 године отишао сам тамо и дошли су четници 1 децембра 1941.

Претседник: Где су дошли?

Сведок: Дошли су у Горажде и дошли су мојој кући. Имао сам једног сина од 18 година а другог од 16. Били смо у соби. Они су дошли унутра и повезали оба сина. Ја сам их молио да ми их не убију, а они су ми псовали бога ударили ме и одвезли оба сина на дринску ћуприју, заклали их и бацили у воду. После тога запалили су ми кућу, шталу, кухињу, а ја сам затим побегао у Овчиће, тамо у Горажде, а и друге су тада побацали у воду, ја мислим око 5.000, и са друге ћуприје. Ту је било много покланих људи, била је права клаоница. Ја нисам више тамо ишао и не бих више по тој ствари знао што рећи.

Претседник: Па јесу ли онда у Горажду клали?

Сведок: У Горажду на ћуприји гораждској и на ћуприји где је била Штрека, биле су две ћуприје.

Претседник: Јесу ли у Горажде довађали и из других места?

Сведок: Они су довађали у Горажде што је било ближе Горажду *а што је било даље у Бачке*. Моја два сина заклали су у Бачки тамо где је била ћуприја.

Претседник: Јесу ли само мушкарце убијали?

Сведок: Они су убијали женске, мушкарце и децу, све су убијали што су нашли, што није избегло.

Претседник: (Обраћа се одбрани) Имате ли каква питања?

Бранилац Радовић: Ко је био командант места?

Сведок: Ристо Гавриловић, он је био као мајор, а другог не знам.

Бранилац: Одакле је он?

Сведок: Он је од Горажда...

Претседник: (Обраћа се на сведока): Јесте ли говорили истину?

Сведок: Говорио сам истину и *на то ћу се заклет и на светлу и на таму, где год будем*.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину.

Сведок: Истину сам говорио, не би никада криво говорио, нисам никада био затворен и истину данас говорим пред Судом.

Претседник: Можете ићи... Нека уђе сведок **Прањушић Алекса**. (Улази сведок Прањушић Алекса и прилази микрофону): Како се ви зовете?

Сведок: Алекса Прањушић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Рипача, срез Прозор.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: Ја сам пето годиште. (1905 рођен)

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам петоро.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Тежак.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да кажете шта знате као сведок. Упозоравам вас да сте дужни пред Судом истину казивати, јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се. Шта ви знате да нам испричате о неком покољу у Прозору и околини. Кад је то било и ко је то извршио?

Сведок: То је било октобра месеца 1942 године. Ја сам био у планини са мојом женом, копао сам кромпир. Кад сам дошао увече кући око 7 сати нашао сам неке непознате људе који су имали браду. Они су ми рекли да не бежим од куће иначе ће све поклати и попалити. Онда смо се ми задржали код својих кућа и изјутра око осам, девет сати наишли су брадати људи који су носили пушке са крвавим ножевима, а и у руци су држали крваве ножеве. Сви су били добро наоружани. Један је дошао код мене и пита ме: „Шта си ти?“ Ја му кажем: „Ја сам човек, сељак.“ А он мени каже: „Ти си комуниста“. Ја кажем да нисам, он мени каже: „Лези да те кољем, милион ти богова“. А ја га онда питам зашто да ме коље кад никога нисам убио нити сам коме шта скривио. Затим он ме ухвати за браду и повуче нож да ме закоље. Ја се отргнем, а он хоће да ме убоде ножем у леву сису. Како сам се ја нагло окренуо он ми пререже леву мишицу. Сада ми је саката лева рука, не могу да је подигнем, а могу само да повучем њом.

Претседник: Подигните главу да видимо грло. Је ли пререзан гркљан? (Сведок Прањушић показује грло и леву руку где су га унаказили четници и наставља): Одатле сам побегао у шуму и преноћио. Они су се задржавали ту осам дана и ја не знам шта је даље било. Палили су, носили, пљачкали.

Претседник: Јесу ли палили куће?

Сведок: Јесу, запалили су Ковачевиће, Орашац, Маглице и Копчиће. Једва да је остало 2%. Све што је веће од пушке стрељали су.

Претседник: Како то ако је већи од пушке?

Сведок: Па тако, метну дете поред пушке па ако је за длаку веће од пушке они га стрељају.

Претседник: Јесте ли ви Хрват?

Сведок: Јесам.

Претседник: Јесу ли само мушкарце том приликом убијали?

Сведок: Да, а жене су бацали у ватру.

Претседник: Како?

Сведок: Запале кућу, и ако која жена дође да моли, да јој не пале, онда је они баце у ватру да жива изгори.

Претседник: Колико је побијено народа тада?

Сведок: Од мушких 1.500.

Претседник: А од женских?

Сведок: То не знам тачно, а кад не знам тачно није право да говорим.

Претседник: А ко је то урадио?

Сведок: Нама су причали да су четници. Код нас су прво долазили партизани и ништа нам нису урадили. Када се једна група повукла рекли су нам: „Бежите“. А ми кажемо: што да бежимо кад нисмо криви. Онда су дошли ови други и поклати нас.

Претседник: Јесу ли имали барјаке. Каква су одела имали?

Сведок: Имали су црне барјаке и браде. То сам ја видео. А боме кад су ме клали ја сам побегао и друго нисам видео.

Претседник: Јесу ли тамо били Талијани кад су долазили четници?

Сведок: Била је италијанска команда. Авиони су кружили и где баце црвену ракетлу ту је било све попаљено.

Претседник: Је ли било Срба у Рипачима кад су долазили четници.

Сведок: Био је само један православни Живко Иветић, шумар. Он код нас живи већ 24 године. Било је и муслимана, али нити смо ми дирали њих нити они нас. А овај Живко Иветић спасао је нас многе, да није било њега данас би посве мало остало нас.

Претседник: А јесу ли Талијани долазили у село заједно са четницима?

Сведок: Нису. Они су касније три четири дана дошли те покупили рањенике и спровели у Мостар.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања?

Тужилац: Немам.

Претседник: Одбрана?

Одбрана: Немамо.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Часну реч дајем.

Тужилац: Зато имамо писмене документе.

Претседник: Нека уђе сведок **Урожник Јозо**.

Претседник: Како се зовете?

Сведок: Јозо Урожник.

Претседник: Одакле сте ви?

Сведок: Од Прозора.

Претседник: Из којег села?

Сведок: Из села Плоче.

Претседник: Колико вам је година?

Сведок: Рођен сам 1902 године.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам.

Претседник: Колико?

Сведок: Троје деце.

Претседник: Ви сте тежак?

Сведок: Тежак.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да сведочите као сведок, и упозоравам вас да сте пред Судом дужни да говорите истину, јер ако се говори неистина, или ако се пред Судом лаже као сведок, онда се одговара кривично. Знате ли ви што да нам кажете о покољу, о убиствима у околини Прозора, ту око Плоче?

Сведок: 8 октобра 1942 године ујутру у 5 часова, баш када сам тео послати децу на пашу, дошли су четници. Најпре је један дошао. Ја сам био са братом. Дочекали смо га са ракијом да га почастимо, не би ли нам нешто лакше било. Када је попио ракију, он рече:

„Паре и пушку." Ја сам га молио да нас не дира и рекао сам да нисам способан ни за једну ни за другу војску. Рекао сам да немам ни паре ни пушке, јер сам сиромашан. Он ме је онда одгурнуо иза куће неких 10 корака а хтео ме је убити. Ја сам закопао у земљу 500 динара, тада сам извадио тих 500 динара и он ми их је узео. Онда ми је рекао: „Држи се ти мене". Ја сам пошао за њим. Моме брату је узео 300 куна. После тога њега је нестало негде. У то је дошао и Иво Белушић, мој сусед. Ја сам му казао: Иво, брате, да бежимо, јер ћемо иначе погинути, а он каже: „Нећемо". Тада наиђоше четници једни одовуд, једни одонуд, било их је око 13. Један брадати нам рече: „Хајдете овамо на зборно место, биће вам згодно." Пошли смо на зборно место: ја, Иво Белушић, његов син од 18 година, Јевто Ћурчић и још неки. Искупило се тамо око 10 људи. Још су дошли Иван Суља и Иван Августиновић. Пошто смо ту с њима неко време били четници нам рекоше да идемо код команданта. Одведоше нас команданту. Пролазећи кроз село видели смо како горе две куће Илије Тодоровића. Кад смо изашли пред команданта...

Претседник: Је ли он имао браду?

Сведок: Није имао. Он нам рече: „Деде, вичите живео краљ Петар!" Ми сви једногласно викнусмо: живео краљ Петар. Затим нам рече: „Викните живео Анте Павелић,!" Ми викнусмо сви заједно: Живео Анте Павелић!" Онда нам рече: „Викните живео друг Стаљин!" Ми сви једногласно повикасмо: Живео друг Стаљин! Онда нам четврти пут рече: „Викните опет: Живео Анте Павелић!" И ми на то повикосмо: Живео Анте Павелић!" Кад смо и по четврти пут једногласно повикали живео Анте Павелић, једна патрола нас је отерала изван села, могу рећи 500 метара. Ту су нас постројили један за другим. Један од њих је узео пушку и почео пуцати. Како су запуцали тако су моји другови почели падати. Ја сам остао стојећи и погодило ме је зрно у руку. Тада сам скочио и почео бежати. Један од њих рече: „Ено га онај побеже." Ја им тада рекох: Немојте ме браћо убити, пустите ме да одем. Неко од њих тада рече: „Пустите га нека иде." Тада сам отишао у поток где сам остао целу ту ноћ и све до подне другог дана. Кад сам био у потоку видео сам да је прошла једна група око 200 до 250 четника а затим за њима једна група од 80 њих на коњима. Довикивали су се. Као трећа група са црном заставом наишло је још 100 четника. Отишли су у правцу Прозора. Тада сам се одлучио да пођем у село да видим шта је са кућом. Две зграде су ми изгореле али кућа ми је остала цела. У селу је поклано 20 људи, а троје рањено. Брат Иво исто тако је рањен у десну руку и остао сакат. Иван Августиновић такође и ја трећи.

Претседник: Да ли је у околним селима исто тако било таквих догађаја?

Сведок: Било је исто таквих догађаја у Горажду, у Ковачеву Пољу, у Вишњеву, у Дубу, у Љубишу, у Прозору.

Претседник: Колико је укупно побијено?

Сведок: Укупан број ја не знам. То су власти побројале.

Претседник: Јесу ли то били четници?

Сведок: Јесте, четници под окупатором, под Италијанима.

Претседник: Јесу ли дошли заједно са Италијанима?

Сведок: Италијани су дошли у Прозор са десне стране, а они су отишли преко Планине.

Претседник: Ко је тада на томе сектору био командант четника?

Сведок: Нисам сазнао ни до данашњег дана.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања?

Тужилац: Кога месеца кажете да је то било.

Сведок: Октобра.

Тужилац: Ево о тим операцијама говори и докуменат бр. 354 од 18 октобра у коме један талијански поручник извештава: „... Читаво је подручје под влашћу партизана... Домаће становништво с њима се потпуно саживело... Многа су села и куће попаљене и уништене." - Исто тако постоји и докуменат мајора Баћовића као команданта Херцеговине...

Претседник: Знамо ми то, али имате ли какво питање да упутите сведоку.

Тужилац: Ја ћу сведока питати само сам хтео да упозорим Суд на поклапање чињеница.

Претседник: Суд ће то у доказном поступку ценити.

Тужилац: (сведоку) Ви сте казали да су четници дошли од Херцеговине.

Сведок: Јесу.

Тужилац: Ево и овде у документима се констатује да су четници кренули у правцу Прозора, а Баћовић каже да је 2.500 Хрвата убијено. Је ли толико. То извештава Дражин командант. Је ли толико убијено?

Претседник: Јесте. Има ли одбрана каквих питања? (нема). (Обраћајући се сведоку) - Јесте ли говорили истину?

Сведок: Јесам.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете ићи.

Нека се види да ли је дошао сведок **Лаловић Ратко** (Није).

Дајем 15 минута одмора.

Одмор у 8,35 минута.

После одмора.

Претседник: Наставља се претрес.

Уведите оптужене (после увођења оптужених)

Нека уђе сведок **Радовановић Љуба** професор. (улази сведок Љуба Радовановић и прилази Суду) Како се ви зовете?

Сведок: Љуба Радовановић.

Претседник: По занимању?

Сведок: Професор.

Претседник: Одакле сте.

Сведок: Из Подгорице, иначе живим у Београду.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 50 година.

Претседник: Јесте ли жењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Без деце.

Претседник: Ви сте позвати пред Суд да будете испитани као сведок по предмету кривице оптуженог Јовановића Драгомира-Драгог. Упозоравам вас на дужност казивања истине пред Судом, јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се као кривично дело. Шта знате ви Суду да испричате?

Сведок: Ја сам ухапшен одмах после окупације 23 априла. Ухапсила ме је специјална полиција и то исти агенти који су ме раније хапсили. Кад су нас ухапсили, предали су нас одмах немачкој полицији. Том приликом Бећаревић је на питање Немаца, кога треба узети у обзир ради ликвидације, указао на мене и на др. Робичека, на мене као комунисту, а на Робичека као Јеврејина. Потом сам предат Гестапоу и у затвору Гестапоа провео сам два и по месеца. Из гестаповског затвора упућен сам специјалној полицији. За време док сам био у специјалној полицији имао сам прилике да видим какав је режим био тамо. У првом периоду није било никаквих нарочитих малтретирања из простог разлога што су то могли бити људи који су унапред одређени за ликвидацију и за стрељање. То су били људи који су раније радили или били у радничком покрету или су били познати пре окупације од 1919 и 1920 године. Почело је извесно рашчишћавање. Узети су, разуме се, сви они што су сматрани да су до последњег момента, ма у којој форми учествовали ма у ком радничком покрету, макар као обичан члан синдиката или да су радили у ма којој било народној фронтској организацији, упућивани су у логор. Прва група која је упућена у логор највећим делом је ликвидирана.

У логору је ситуација била оваква. Нарочито сматрам да је један детаљ био интересантан и то је тај детаљ кад је извршен атентат на Вујковића, онда је у логор дошао Драги Јовановић са групом официра, био је у униформи немачког официра. И том приликом он нам је казао: „Ја вас овде гојим а ви спремате атентат. Седам дана - вода и хлеб". Петнаестог августа ја сам већ упућен на стрељање у Скелу, са 50 других лица. Тада је Космајак вршио одабирање, не прозивајући него је узимао кога је познавао да су нарочито радили у покрету. То су били људи из Београда а добрим делом из унутрашњости. Кад смо дошли у Скелу нас седморицу је одвојио и седморицу из различитих крајева и различитих професија. Јасно је било да је ту требало Гестапоу оправдати тезу коју су стално заступали: ми бранимо српство, ми чувамо српске главе. Немци су ти који убијају, а ми смо ти који спасавамо оне, који су Немцима стављени на расположење ради ликвидације. Несумњи-

во да је тај гест имао извесног позитивног одјека, нарочито са гледишта одбране њихове тезе. У већини случајева они су то доцније обилно користили, указујући породицама на тај случај, тј. да ни су људи ликвидирани, него упућивани у Немачку, односно највећим делом у Норвешку. То је имало извесног одзива и породице које су желеле да је тако како им је сервирано примале су то као тачно. Ја сам одатле враћен у логор, а било је ту људи из Београда, Ужица, Крагујевца и других делова Србије, тако да је требало да се остави утисак на целу Србију како специјална полиција спасава српске главе. Сматрао сам да је то један гест специјалне полиције. Упућен сам потом у собу смрти и тамо сам био једно два месеца. Вујковић је сматрао да ме пошто пото треба да ликвидира. Међутим, ја сам имао разлога да сматрам да то није било на политичкој линији специјалне полиције, којој је било стало до тога да изван број људи сачува, како би могла као аргуменат за одбрану своје тезе „да чува српске главе“ тиме да се послужи. Доцније сам одведен у Управу града где сам на мансарди провео седам месеци.

Претседник: Зашто се та соба звала „Соба смрти“?

Сведок: Зато што су у њу долазили људи који су узимани у обзир за стрељање.

Претседник: У томе времену док сте ви били у „Соби смрти“, јесу ли из ње људи одвођени на стрељање?

Сведок: Било је одвођења. По неки пут из те собе извођени су људи два и три пута месечно на стрељање. У почетку су у „Соби смрти“ биле групе од 50-100 људи, да би у новембру достигле цифру од 250 људи. Иначе су доцније биле још веће групе у тој соби. Кад сам био пребачен у специјалну полицију, где сам на мансарди провео седам месеци, тада сам имао прилике да још једанпут посматрам методе специјалне полиције приликом ислеђивања. То су методе које су и сувише довољно познате: туча, пребијање и премлаћивање, само што је ова последња форма много чешће тада примењивана него што је то случај био раније. Агенти као и цео апарат специјалне полиције, осећајући се потпуно неодговорним врло често су људе премлаћивали тако да су они под самим батинама умирала. Доцније, кад сам пребачен у затвор у Ђушиној улици, имао сам прилике да видим и лешеве људи који су премлаћени. Тако на пример леш Јанка Лисјака, па онда још два леша у близини клозета агената. На те лешеве ме је упозорио један од радника који је био са мном у соби и кад сам излазио ради изношења кибле имао сам прилике да констатујем та два леша. Ти су људи били доведени увече и из њих се није могло извући ништа те вечери и под батинама су издахнули. На мансарди, док сам био у соби, није толико било тешких криваца, то су већином лакши кривци, али и они су били премлаћивани не као тешки из којих се може нешто извући, него то су биле мере застрашивања уколико су били пуштани, али у већини случајева упућивани су у логор и према потреби су ликвидирани.

Још један интересантан моменат, кад се затвор испразни и није било конкретних случајева на терену, онда су се давали у лов на људе. Агенти су се маскирали у партизане, одлазили у непосредну околину Београда и отуда доводили људе у буљуцима. И тако је затвор био поново комплетиран, али нису се задовољавали само тиме, обично су пљачкали животне намирнице, доносили брашно и маст које су после међу агенте делили.

То су отприлике важнији моменти које ја сматрам да је вредно поменути. Што се тиче самог премлаћивања о томе би само лекар притвореничке болнице могао нешто више казати а ја сам провео неколико месеци у притвореничкој болници и могао сам видети непосредно и тежа премлаћивања. Уколико су слати у болницу то није било ради лечења него да би били оспособљени за даље са-слушавање, да би се од њих извукло што се претпостављало да се може извући. Неке су држали неколико месеци да би могли, ако искрсну још неки моменти, да кажу а кад се изгубила свака вера да се може што од њих добити онда су ликвидирани.

Што се тиче режима у самом логору, ја мислим да је о њему било довољно речи, колико сам могао кроз штампу да пратим и томе не бих могао ништа да додам.

Претседник: Ви сте били у логору на Бањици?

Сведок: Јесам.

Претседник: Ко је држао логор?

Сведок: Ту су била два одељења, био је Гестапо и специјална полиција. Одељење Гестапо-а било је знатно мање по броју колико су имали тамо и ређе су долазили у обзир него што је био случај са оним делом којим је управљала специјална полиција. Иначе је управник био Вујковић а кад је извршен атентат на њега, и кад сам ја вођен на Скелу на стрељање, онда га је замењивао Космајац.

Претседник: За то време док сте ви били горе је ли вршено стрељање људи?

Сведок: Јесте.

Претседник: Да ли вам је познато ко је стрељање вршио и колико је људи одведено на губилиште?

Сведок: Ја сам имао прилике да непосредно видим кад се врши стрељање. Нас је специјална полиција предала Гестапо-у и Гестапо нас одвео на терен. Кад сам ја био на Скели онда је специјална полиција нас предала у самом логору, али на терену, на Скели затекли смо органе специјалне полиције, били су Бећаревић, Грујичић, Штерић. Тада је извршен попис јер у логору није извршен попис оних који су спроведени на стрељање. Немци су извршили стрељање. Нас су предали везане у камионе а оне друге одвели на крај села и нисам видео да су их агенти водили.

Што се тиче питања ко је стрељање вршио, уколико сам обавештен, Немци су вршили стрељање али и наши стражари, који су били на терену давали су милосрдан метак у потиљак. Неки су се од њих јављали и сами а неки су силом терани и тако су неки уче-

ставали једанпут а неки и више пута. То сам ја сазнао из разговора са стражарима од којих су неки признавали и рекли да су то учинили што су били приморани. Што се тиче броја, три пута је месечно било извођења. У новембру је било два стрељања по 50 људи, у октобру су била три стрељања у групама по 100 људи, тако док сам ја био у логору и у групама од 250-270 људи колико сам био обавештен. За карактеристику самога курса који је вођен, увек је тој групи придодаван неки криминалац да би се приказало како се чисти друштво од негативних елемената. Додавањем једнога криминалца оглашавања је цела група као група криминалаца. Не само да се тако говорило у логору него и ван логора је то лансирано.

Претседник: Да ли вам је познато у то време кад сте били у логору јесу ли довођени Јевреји?

Сведок: Јесу.

Претседник: Шта је било с њима?

Сведок: Јевреји су ликвидирани. Они су махом довођени у групама 200-300 људи. Били су одвојени у засебној соби. То знам по томе што су после њихове ликвидације одношене њихове ствари камионима. Било је тако четири пуна камиона. Они су купили ово одело облачили и бацали своје дроњке. Том приликом је, према броју камиона а било их је четири, да је могло бити ваљда 400 људи. Иначе је било чешће таквих стрељања.

Претседник: Је ли вам познато ко је вршио стрељање Јевреја?

Сведок: Што сам могао контролисати Немци су вршили извођење и шофери. Било је и војника специјалне полиције. Што се стрељања тиче вршили су Немци, а нисам имао прилике да непосредно видим већ према обавештењу људи који су одлазили на терен, који су били напољу. То су биле информације из друге руке.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питања, изволите.

Тужилац: До кад сте били у логору?

Сведок: До 3 октобра 1944 године. Ја нисам био стално у логору. Ја сам био у логору до краја 1941 године. Затим сам био пребачен на мансарду специјалне полиције, где сам био 7 месеци. Затим сам био у притвореничкој болници, где сам провео 2 и по месеца. Потом сам упућен у Ђушину улицу где сам провео 2 године и поново враћен у логор.

Тужилац: Колико сте провели у логору?

Сведок: Од априла до октобра месеца, отприлике шест месеци.

Тужилац: Је ли било тада стрељања?

Сведок: Јесте. Последња су стрељања била у јулу 1944 године.

Тужилац: Шта знате о стрељању?

Сведок: Тад је постојала соба смрти. Моја је соба била преко пута те собе смрти и тако сам имао прилике да одржим неки контакт. Стрељање је вршено у етапама, сваког дана по 10. Они нису хтели одједном да се ликвидира цела група него по десет. Тако да је створена нарочита психоза и међу затвореницима, а да не говоримо онима који су били у соби смрти. Последња група била је када

су бацане пароле. Као одговор на то ти су људи убијени у самом ходнику. Као и увек том приликом присуствовао је и претставник немачке власти командант логора Кригер, који је присуствовао када су људи извођени на стрелиште.

Приликом последњег стрељања септембра месеца, кад је последња група одведена, стрељани су и људи и жене. Том приликом дошло је до онога иступа жена где су другарица Шнајдер и друге, чијих имена моментано не могу да се сетим, бацале пароле и напале на Кригера и агенте који су требали да их изведу из собе. Разуме се, оне су биле убијене на лицу места у самој соби. Ми смо чули неколико пуцњева, *Шо смо били у стању утолико пре што се* то догодило у соби која је била у непосредној близини собе у којој сам ја био.

Између осталих који су убијени у логору био је и Михаило Радобоља. Он је изведен са групом и стрељан кад је почео бацати пароле. Стрељан је на команду Вујковића чији смо глас познали.

Тужилац: А да ли је било вешања у дворишту логора?

Сведок: Јесте у 1941 години.

Тужилац: Јесте ли ви то видели?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Кроз прозор?

Сведок: Не. Цео логор морао је да продефилије поред те седморице који су били обешени.

Тужилац: Ко су они били?

Сведок: Већином радници.

Тужилац: Кажете да је било провокација?

Сведок: Јесте, од стране провокатора који су били у логору. Један је предлагао да се евентуално из логора побегне. Разуме се, ништа није било озбиљно, нити је одлука донета. Он је о томе откуцао Вујковићу, а овај је заједно са Немцима извршио саслушање. Преко ноћи је вршено саслушање, хтели су да виде да ли има још кога умешаног у покушај. Сутрадан сви су повешани. Онда су нас извели из свих соба редом. Сви смо морали да прођемо поред повешаних. Испод повешаних било је написано „Тако ће проћи сви они који макар и помисле да могу из логора умаћи“.

Тужилац: Ви сте провели дуго времена у логорима и затворима? Можете ли се ви изјаснити о томе да ли је највећи број људи био похапшен од стране органа ових квислинга Јовановића, Недића или су највећи број похапсили Немци?

Сведок: Највећи број ухапшен је од органа специјалне полиције. У логору, као што рекох, у одељењу којима су руководили Немци, било је две до три а највише четири собе. Међутим, цео логор припадао је управи полиције и ту су се налазили људи који су похапшени од специјалне полиције.

Што се тиче броја који је продефиловао, ви знате колики је капацитет на мансарди, у Ђушиној улици. Просечно је у почетку било месечно до 150, а касније је било и много више. Када би се мансарда и у Ђушиној улици собе испразниле онда су људи били прово-

цирани и довођени. Често су се агенти Витас и Сремчевић облачили у сељачка одела, одлазили у околину Београда, провоцирали људе и трпали их у затвор.

Тужилац: Јесте ли ви све време проводили у самици или у скупним собама?

Сведок: Био сам и у скупним собама, а у самици сам провео четири до пет месеци. Остало време провео сам у скупним собама.

Тужилац: Можете ли казати приближно колико је људи прошло кроз скупну собу у којој сте ви били за то време од скоро четири године?

Сведок: У логору сам био у собама у којима је било просечно сто до сто седамдесет људи у свакој. У августу је било мање, свега просечно око педесет, али после је логор био препун.

Тужилац: Јесу ли се у логору људи мењали?

Сведок: Да, мењали су се. Ја сматрам да је само кроз истражни затвор „Мансарде" и затвор у Ћушиној улици могло да прође око 10.000 затвореника.

Тужилац: Оптужени Јовановић тврди да је могло проћи свега око 600 људи.

Сведок: То је скроз нетачно.

Оптужени Јовановић: Имам ја о томе тачне податке.

Сведок: Било је око двадесет соба у свакој просечно 150 људи. Месечно два пута а некад и више пута одлазили су затвореници у логор, а у затвор долазиле нове групе. Ако се десило да се логор испразнио, ишло се у лов на људе. Што се тиче бројног стања у логору, ми смо рачунали према кантама у којима се затвореницима доносила храна. На 50 до 80 људи била је по једна канта, тако да смо ми могли доћи до приближног бројног стања логора. Кад сам ја дошао у априлу месецу, бројно стање, по нашем рачуну према кантама, износило је приближно 2.500 људи. Једни су у логор долазили, други одлазили, тако да је та флукуација била релативно врло велика. Ја сам само за време док сам био у затворима и логору дошао у непосредан контакт с најмање 2.000 људи.

Тужилац: Значи, кроз једну скупну собу прошло је просечно 2.000 људи.

Сведок: У соби у којој сам ја био, кроз цео период док сам био у затвору, прошло је приближно 2.000. Скупне собе у логору биле су знатно пространије него у затвору, али зато је флукуација у овим мањим собама, на мансарди, била већа.

Тужилац: Јесу ли довођене масе људи и жена из унутрашњости?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Да ли су довођени борци партизани?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Таоци?

Сведок: Јесу.

Тужилац: Је ли било старих људи и жена?

Сведок: Један конкретан случај. У близини Умчара СДС била је на терену, а с њима било је и нешто агената специјалне полиције.

Ту у близини појавили су се партизани. СДС видела је партизане али борбу није смела да прими. Можда их је било мање, а они нису смели да жртвују главе. Партизани су навратили код једног старца од 80 година који је уз то био и клав. Кад су партизани отишли од тога старца, стражари су ухапсили старца и довели га у затвор у Београд. Старац је био исувише стар и био је малтретиран, али није био премлаћен. Онда су агенти навалили на старца грдећи га зашто није разоружао те партизане који су дошли код њега у кућу. Старац им је одговорио: „Ви млади па их нисте разоружали, а од мене старца тражите да их разоружам." У ствари то је био цинизам полицајаца као један од разлога за оправдање малтретирања и мучења овог старца. Што се тиче жена, оне су биле малтретиране на разне начине. Њих је у собама било увек више него нас.

Сведок: То је било на мансарди у Ђушиној улици. Много је спроведено жена, врло велики број старих жена, мајки, оних девојака које полиција није могла да пронађе. То је био вршен притисак. Било је жена са одојчади.

Тужилац: Ви сте провели много месеци у „соби смрти" да ли су овде пролазили и таоци који су одвађани на стрељање?

Сведок: Било их је.

Тужилац: ... Који су без кривице доведени, без разлога, као таоци за сина, кћер и томе слично, да ли су вођени на стрељање из тих „соба смрти"?

Сведок: То не бих могао рећи тачно.

Тужилац: Да ли је било грађана који су били тако ухапшени?

Сведок: У почетку сви који су ухапшени, ухапшени су као таоци. Таоци су долазили у последњу категорију. Ако је било потребно онда су они долазили на ред. Десио се такав случај. Када је владао тифус, десио се напад на један воз у Пожаревачком округу, том приликом требало је стрељати 400 лица. Из логора због епидемије нису узимали. Био сам у Ђушиној улици. Онда је приређен лов на људе у Београду, прикупљена је једна група и дотерана у затвор. Били су у ходнику, а онда су одведени на стрелиште, губилиште. Требало је попунити број. Узети су људи из мансарде у Ђушиној улици, а остали са улице прикључени су тако да је било 400 људи који су ликвидирани.

Тужилац: Оптужени Јовановић изјавио је пред Судом да је свега 5 до 6 соба било под управом органа специјалне полиције и управе града, а остало да је било под управом Гестапоа.

Сведок: Свега је 5 до 6 соба било под управом Гестапоа, а остале су биле под управом специјалне полиције.

Тужилац: Ви рекосте да је дошао оптужени Јовановић у немачкој униформи, униформи немачког официра. Да ли можете да се сетите да се нисте преварили.

Сведок: Не, дошао је у немачкој униформи.

Тужилац: Да ли бисте могли казати да је то та униформа кад бисте видели слику?

Сведок: Могао бих.

Оптужени Јовановић: Молим да се покаже та слика.

Сведок: (Оптуженом Јовановићу) Дошли сте у униформи немачког официра, онда сте нас казнили са седам дана хлеба и воде. Ви сте знали каква је била храна.

Оптужени Јовановић: Ја молим да се покаже слика.

Претседник: Одбрана, ако имате каква питања?

Бранилац Јовановића Дуканац: Будите тако добри да кажете кад сте били тамо, кад је изван број лица одведен на једну страну, а други на другу, да ли је дошло неко наређење из Београда?

Сведок: На почетку села затекли смо органе Гестапоа и специјалне полиције. Сваки је дао податке, а онда их одвео Бећаревић. Он је објашњавао немачком команданту екипе, која је требало да изврши ликвидацију.

Оптужени Јовановић: *На каквом је језику давао објашњења.*

Сведок: *На немачком.*

Оптужени Јовановић: *Бећаревић не зна немачки.*

Тужилац: *Ја протестујем, господине претседниче.*

Претседник: *Молим вас, ја руководим претресом а ви седите.*

Сведок: „Абтретен"! На тај израз је одвођено. Такав случај био је и са мном. Ја сам био по реду трећи и имао сам прилике да посматрам одвођење једног Руса. Тај Рус био је емигрант и ту није требало знати немачки, него је требало знати свега три, четири речи, да би се таквим поступком могло одвађати. Нас су везали и водили су нас одмах у камионе и ту смо овако везани остали све до 10 сати увече. А то се догодило око 2 сата по подне. Они који су били одређени за стрељање били су одведени на други крај села, где је стрељање било извршено. Бојећи се да их неће напасти партизани, или који други, да не би извршили напад на саме Немце који врше стрељање, Немци су инсценирали тобожњи напад на село и пуцали из свију оружја. Један део одреда остао је код одређених за стрељање, а други је отишао да пуца из тих оружја. Пуцано је из револвера и пушака, другог оружја није ни било. То је довршено, мислим да је трајало свега пет сати и на тај начин је завршено стрељање. Затим је почело пађење села, а изван број сељака Немци су покупили и њих такође стрељали.

Дуканац: Да ли случајно нису дошла нека нарочита кола из Београда специјално по вас и још по кога да вас преузму и предаду у Београду?

Сведок: Никаква нарочита кола него камиони с којима су нас Немци водили. Нисам у питању само ја, него је нас седморица људи, и то 7 људи из различитих крајева Србије од којих је изван број људи после 15 дана било стрељано. Један друг био је стрељан у децембру. Код тих људи које су водили натраг било је стрељано троје, а остали су остали у животу. Неки су били пуштени. Још једну ствар могу да додам, да је Космајац приликом одвођења нас 50-горице прикључио и друге који су дошли по храну и они су одведени и стрељани.

Дуканац: Будите добри па ми кажите још једну или две ствари, кажете да је на мансарди у управи специјалне полиције тучено и премлаћивано?

Сведок: Не на мансарди, него испод мансарде.

Дуканац: Да ли мислите да су те туче, то премлаћивање, вршени по налогу оптуженог Јовановића или је то вршио Бећаревић са другима, као одговорни шеф, да ли вам је то могло пасти у очи?

Сведок: Мени су методе специјалне полиције, као и наше политичке полиције пре рата, врло добро познате. Ја знам да су руководиоци учествовали и то примером, али не у премлаћивању, већ у давању примера агентима који су требали тући. Ја сам ово видео и у старој Југославији и овде шта врши агент, шта врше појединци. То што су они вршили за ово су они давали директиве одозго, то је био систем који је био спровођен према плану, то је био систем који су Немци имали у својој земљи, а тај су имали и овде. Немци су позивали наше органе из специјалне полиције да они премлаћују људе и сваком су човеку, који је био код Немаца у затвору, претили да ће га предати специјалној полицији јер ће тамо проговорити. Ко је год био код Немаца претили су му да ће га предати специјалној полицији. Сматрам да је то не само директива или не само наређење већ да је то курс који је оптужени Јовановић конзеквентно спроводио до краја.

Адвокат Дуканац: Мислите ли ви, господине Радовановићу, да је оптужени Јовановић имао намеру да вас ликвидира или се евентуално заузимао за вас. Да ли сте то могли сазнати?

Сведок: Ја сматрам да је ово била политичка линија њихова. *Они су били врло добро обавештени о ситуацији и сматрали су да ће на крају крајева моћи да ово употребе ради продубљавања неких унутрашњих размирица које би могле код нас у партији да постоје.* То је диктовала политичка потреба а никаква сентименталност. Јер кад би било сентименталности онда инжењер Драшкоци никад не би изишао на стратиште. Јасно је да је то чисто политичка потреба. И ових 1.000, колико се тиче личног оправдања због једнога, указују на то како је уопште у старом поретку било да се пати и мучи 1.000 људи, а да се неколицина награди, па да се онда на њих указује као пример добрих страна поретка. Ми врло добро знамо пример Владе Илића, који је мучио на хиљаде радника, а његова госпођа била је члан свих хуманих друштава. Исти принцип спровођен је и у овој линији. Тако ја сматрам, то је моје мишљење, а оно може бити тачно или нетачно.

Претседник: Има ли одбрана још питања.

Одбрана: Нема.

Претседник: Радовановићу приђите Суду. (Претседник Суда показује сведоку Радовановићу слике оптуженог Јовановића с Немцима и са немачким шлемом). Је ли таква униформа коју је носио оптужени Јовановић?

Сведок: Да, имао је још и шлем на глави.

Претседник: Погледајте ову слику где се он види сам.

Сведок: Да, таква униформа само без декора.

Претседник: Је ли то немачка униформа?

Сведок: Ја мислим да јесте немачка.

Претседник: *Није то немачка униформа, то је униформа српске државне страже.*

Тужилац: *Не разликују се много.*

Сведок: *Ја нисам никакву разлику видео између немачке униформе и ове.*

Тужилац: *Дабоме, велика разлика и не постоји.*

Претседник: Дакле оваква униформа као што је на слици само још и шлем на глави?

Сведок: Тако је. Нисам само ја то констатовао него и остали који су били у соби.

Претседник: (Оптуженом Јовановићу) Имате ли ви шта да питате?

Оптужени Јовановић: Немам ништа да питам.

Претседник: Радовановићу, јесте ли говорили истину?

Сведок: Јесам.

Претседник: Дајете ли Суду часну реч?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете отићи.

Претседник: Нека уђе сведок **Божидар Милутиновић**. (Сведок Божидар Милутиновић прилази Суду) Како се зовете?

Сведок: Божидар Милутиновић.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Багрдана.

Претседник: Ту код Лапова?

Сведок: Да.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: Четрдесет и три.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Немам.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Гробар.

Претседник: Где?

Сведок: У Београду.

Претседник: На којем гробљу, у Београду има више гробља?

Сведок: На Новом гробљу.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете саслушани као сведок. Опомињем вас на дужност казивања истине, јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се. Знате ли шта да нам испричате о сахрањивању, о стрељању на Јајинцима у 1941 години?

Сведок: Знам ово. Августа месеца мој шеф Нинчић са гробља ка-
зао ми је: „Хајде спреми алат и пењи се у кола." Нисам знао где
идемо. Када смо отишли, кажу: „Копај". Видели смо да леже по-
бијени људи. Било их је скоро до 120. Видели смо и четири жива.

Полиција чува, а ми копамо. После тога дошли су Немци да претресају побијене. Ми после сахрањујемо.

Претседник: Која полиција чува?

Сведок: Жандарми. Ми копамо даље и сахрањујемо. После смо долазили скоро сваки други дан за 50, за 100, за 300, побијених људи како кад.

Претседник: Јесте ли били присутни пре него што изврше стрељање?

Сведок: Гледали смо.

Претседник: *Ко је вршио стрељање?*

Сведок: *Немци.*

Претседник: *Само Немци?*

Сведок: *Само Немци.*

Претседник: Је ли било жандарма?

Сведок: Били су већином у пратњи. Када је долазио Вујковић долазили су онда агенти и жандарми.

Претседник: *Шта они раде?*

Сведок: *Стоје само.*

Претседник: *Чиновејствују, помажу?*

Сведок: *Стоје и Гледају.*

Претседник: *Јесте ли ви видели да су Вујковић и остали убијали?*

Сведок: *Нису, само су Немци.*

Претседник: На који су начин довођене жртве на стрелиште?

Сведок: Пешке. Аутомобилом више. Скину их из аутомобила и построје по десет један до другог, стрељају их и ми их после затрпавамо.

Претседник: Колико сте дуго радили?

Сведок: Не знам тачно. Ја сам радио годину и по дана.

Претседник: Колико рачунате да сте за то време покопали?

Сведок: Богами шест до седам хиљада сигурно. После су доводили аутоматским колима. Ми само ископамо рупе, не знам по колико. Ми смо тако копали за по сто, за двеста. То знам.

Затвореници из затвора затрпавали су јаме, а ми смо довршавали затрпавање.

Претседник: Јесу ли биле стрељане жене?

Сведок: И жене и деца.

Претседник: Мала деца?

Сведок: Мала деца од 2 до 3 године.

Претседник: Па што не пустише бар децу?

Сведок: Шта ја знам.

Претседник: Ако неко одмах не погине, ко га стреља?

Сведок: Ако неко одмах не погине, гестаповци га пиштољем дотуку. Неко покуша да побегне, али они га ухвате и стрељају.

Претседник: Јесу ли одузимали одело жртвама, пре или после стрељања?

Сведок: Већина је долазила гола, неки у гаћама, неки у кошуљи.

Претседник: Како је вршено стрељање?

Сведок: Они које ће да стрељају стану пред рупу коју смо ми ископали, а Немци онда пуцају.

Претседник: Како су се држали ти људи који су стрељани?

Сведок: Стоје и обично ништа не говоре. Неко од њих виче, а неко не виче.

Претседник: Имате ли питања, друже тужиоче?

Тужилац: Немам.

Претседник: Одбрана, има ли какво питање?

Браниоци: Немамо.

Претседник: Милутиновићу, јесте ли говорили истину пред Судом?

Сведок: Јесам.

Претседник: Дајете ли часну реч Суду да сте говорили истину?

Сведок: Дајем часну реч да сам истину говорио.

Претседник: Можете отићи, а можете, ако хоћете, остати у дворани.

Претседник: Нека уђе сведок **Милутиновић Владимир**. (Улази сведок) Како се ви зовете?

Сведок: Милутиновић Владимир.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из Бачинаца.

Претседник: Где живите?

Сведок: У Београду.

Претседник: Колико имате година?

Сведок: 53 године.

Претседник: Ожењен?

Сведок: Јесам.

Претседник: Деце?

Сведок: Двоје.

Претседник: Чиме се занимате.

Сведок: Ја сам гробар.

Претседник: Где.

Сведок: Овде, на Новом гробљу у Београду.

Претседник: Ви сте позвани као сведок пред Суд, и упозоравам вас на дужност казивања истине, јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се. Шта сте ви видели за време окупације, од 1941 године па наовамо на Новом гробљу?

Сведок: Прво што сам видео, то је било приликом стрељања у Јајинцима јула месеца 1941 године. Одвели су тамо нас четири до пет гробара. Било је убијено 17 лица. Лешеве су чували наши жандарми. Ми смо купили лешеве и однели их на Централно гробље.

Претседник: Ко је поубијао те људе?

Сведок: Недићеви жандарми.

Претседник: Јесте ли гледали стрељање?

Сведок: Тада нисам гледао. Првом приликом видео сам у августу када је упаљена гаража Летиф. Тада су нас позвали и затекао сам цео ред поубијаних људи на стрелишту, њих 122. Тада смо копали ров на самом месту дугачак од прилике осам до десет метара. Оде-ла су била сва претресена и документа разбацана по пољани.

Претседник: Ко је тада стрељао?

Сведок: Нисам видео али сигурно да су то Немци били. Даље, после тога увек су стрељали Немци. Доводили су у први мах по 150 до 200 људи а доцније 300 до 350. Довозили су их камионима, општинским аутобусима. После, у последње време, доводили су их немачким камионима.

Претседник: Јесу ли ту били жандарми?

Сведок: После нису били.

Претседник: А да ли су били, можда, полицајци?

Сведок: Полицајци јесу али у цивилу.

Претседник: Јесте ли познавали Вујковића?

Сведок: Јесам. Једанпут носио је и аутоматску пушку. *Доцније видео сам да кад је једна жена враћена, била је ако се не верам у другом стању.*

Претседник: Како се он понашао према онима који су вршили стрељање?

Сведок: Он је са Немцима разговарао. Сви су се смејали као да су били на гозби а не на стрелишту. Разговарали су као добри пријатељи и смејали се. Даље, више пута видео сам када су стрељана и деца. Имао сам прилике да једанпут гледам како су стрељали дете испод једне године у наручју мајке. Доцније видео сам и децу од три до пет година како их стрељају. То сам више пута видео. Стрељања је вршио обично један немачки подофицир који се звао Еуген. Међутим, једном приликом кад су побегли нека четворица и спасли се, од тада тај Немац је престао да врши стрељања. После је стрељања вршио један Немац из логора, неки Кригер и остали.

Претседник: Колико дуго времена сте ви провели на томе укопавању као гробар?

Сведок: Од јула месеца 1941 године па све до пред крај 1943 године. Тада, када је био онај велики снег доводили су и неке Јевреје да их ликвидирају. Онда смо имали да копамо јаму од 10 метара поред самог пута. Нисмо знали зашто. Када смо ископали рекли су нам да се удаљимо до 15 кварта. Тада су наишли неки официри у аутомобилу, а затим стража са шест људи из логора. Шта су они радили не знам. Једино кад су се вратили рекли су нам да можемо да идемо и да јаму заравнамо. Долазили су тако скоро свакога дана али нисмо могли тачно да утврдимо кога су све стрељали. Понекад су доводили људе са Сајмишта. Кад се брзо врате знали смо да их доводе из логора.

Претседник: Колико дуго је трајало то стрељање поред пута?

Сведок: То је трајало два месеца из дана у дан, значи 60 дана. Тамо има 82 рова.

Претседник: Од колико метара?

Сведок: Од 7 до 10 метара просечно.

Претседник: Колико сте укопавали лешева у једном рову од 8 метара?

Сведок: Они су казали да треба да стане 100 лешева, али пошто су то били лешеви са Сајмишта где је имало и деце побијене и нешто

њиховог одеда, ја мислим да је просечно могло да стане по 150 лешева у један ров.

Претседник: Јесу ли са овом гасном комором долазили или били у пратњи агенти специјалне полиције?

Сведок: *Нису никада.*

Претседник: Је ли био кадгод Вујковић?

Сведок: Није. Са гасном комором долазио је само један немачки мајор и целат Енгел.

Претседник: Знате ли ви немачки, како сте ви општили са овима?

Сведок: Имали смо једнога тумача фолксдојчера који је руковао тиме и отишао је с њима. Ја сам нешто мало знао немачки јер сам био у ропству прошлога рата.

Претседник: Ви сте дакле били од јуна 1941 до децембра 1943 године на том укопавању?

Сведок: Јесте, али у међувремену одлазили су и други, није било обавезно да увек иду једни.

Претседник: Значи кроз то време сте се смењивали. Колико ви рачунате да сте од прилике лешева укопали онда кад сте ви морали да идете на тај посао?

Сведок: По моме мишљењу могло је бити укупно 7 до 8.000 људи у оном времену кад сам ја био на раду, изузев гасну комору. (Тужилац: А са гасном комором може бити и до 12.000.)

Претседник: Може бити и више. Јесте ли ви били кадгод на том несрећном дежурству са Божидаром Милутиновићем?

Сведок: Јесам. Ишли смо како нас кад одреде: Тај и тај има да иде сутра, како на кога дође ред, а ишло је по потреби и 10 до 15 нас.

Претседник: Јесте ли ви разговарали међу собом са овим Божидаром Милутиновићем и осталим гробарима који су били принуђени да идете на укопавање лешева, јесте ли разговарали међу собом и могли сазнати колико је могло бити побијено људи у Јајинцима?

Сведок: Да говорим истину, ја сам водио једну евиденцију оних колико смо укопали кад сам ја био на раду, али сам ја то крио, јер је полиција често упадала у наше станове и вршила претрес и зато то нисам смео да водим јавно. Колико сам могао утврдити могло је бити за то време побијено око 7 до 8.000.

Претседник: У вез с тим вашим рачунањем јесте ли разговарали с осталим гробарима колико сте сви заједно могли од прилике укопати лешева?

Сведок: Ја сам казао колико знам што се тиче лично мене кад сам радио, а на сваки начин да их је морало имати много више.

Претседник: Тужилац, има ли питања? (Нема) Одбрана има ли питања? (Нема) (Сведоку) Јесте ли говорили истину?

Сведок: Јесам.

Претседник: Дајете ли часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем.

Претседник: Можете ићи, а ако хоћете, можете остати и у сали да слушате.

Претседник: Нека уђе сведок **Никитовић Видоје**.

(Улази сведок Никитовић Видоје и прилази Суду). Како се ви зовете?

Сведок: Никитовић Видоје.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Из среза Љубићког.

Претседник: Где живите?

Сведок: Овде, у Београду.

Претседник: Од када живите у Београду?

Сведок: Од 1935 године.

Претседник: Стално?

Сведок: Стално.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Имам седмеро.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Гробар.

Претседник: Где?

Сведок: На Новом гробљу.

Претседник: Овде у Београду?

Сведок: Јесте.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд као сведок. Упозоравам вас да се пред Судом мора говорити истина, јер лажно и неистинито казивање пред Судом казни се као злочин. Ви сте од 1941 године са осталим гробарима учествовали у закопавању неких лешева.

Сведок: Јесам.

Претседник: Дела да нам испричате чији су лешеве били, како је то ишло, ко вам је наредио, ко је био присутан и тако даље.

Сведок: Мени је први пут наредио шеф Мирчић и казао да дођемо у то и то време. Ми смо дошли, сели у кола и нисмо знали где идемо.

Претседник: Кад је то било?

Сведок: То је било 1941 године, не могу да се сетим месеца.

Претседник: Да ли пре Видовдана или после Видовдана?

Сведок: Не знам, не могу да се сетим.

Претседник: Ваљда можеш да се сетиш: да ли пре или после Видовдана? Да ли пре или после Петровдана? Колико после Духова, после Тројица?

Сведок: То је било пре Видовдана.

Претседник: На колико пре Видовдана?

Сведок: Не знам тачно.

Претседник: Је ли сведок Милутиновић изишао? (гласови: „Изашао је“) Онда ништа.

Сведок: Истог месеца ја сам био са Милутиновићем.

Претседник: Да ли пре него што је заратила Немачка на Русију?

Сведок: Не знам тачно.

Претседник: Не можеш да се сетиш?

Сведок: Не могу.

Претседник: Ваљда знаш.

Сведок: Знам да је било пре.

Претседник: Па шта је било?

Сведок: Кад смо отишли тамо онда је било побијено око 120, а можда и више људи и они су лежали. Нама су наредили: „Кобајте раку.“

Претседник: Где су вас одвезли?

Сведок: На Јајинце, на школско стрелиште, и онда су нам наредили: „Кобајте, кобајте“. Ми смо копали и сахрањивали мртве. Биле су поубијане две партије. Ту су били жандарми који су нама казали: „Ту да се копа“, а ту је био и наш шеф. Један је био жив, и кажу му: „Устани, немој да се мучиш“ Он је љубио свога мртвог брата. Тај што је био жив питао је: „Шта ви чекате са мном?“ Казали смо му да ће да дођу кола за спасавање, да га терамо у болницу. У том моменту наишао је један Немац који је држао пиштољ у руци и један љотићевац, а ишао је још један у цивилу и питао је жандарма: „Шта чекате, што не убијате ову стрвину, то нам не треба.“ Ударио га је у срце и он се претурио како је седео, а после га је још једанпут гађао отрага у врат и рекао и жандарму: „Дајте му још један метак“.

Претседник: Је ли жандарм окинуо тај метак?

Сведок: Окинуо је.

Претседник: Ко је то стрељање извршио?

Сведок: Не знам. Први пут кад смо ми дошли људи су већ били мртви и чували су их жандарми, а после су нама само говорили: Кобајте за 200, 300 или 400 јаму. Стрељали су Немци.

Претседник: Јесте ли ви гледали кад Немци стрељају?

Сведок: Гледали смо, али издаље.

Претседник: А ко је контролисао?

Сведок: Контролисали су Немци. Они су људе привођили близу рупе, пуцали и који не падне у рупу онда је долазио један са револвером и пуцао у потиљак отрага. Доста су их убили, право да вам кажем.

Претседник: А шта је било са оделима тих жртава?

Сведок: Првој партији нису била скинута одела, а друге партије су долазиле голе, голе и босе.

Претседник: Јесу ли их пљачкали Немци?

Сведок: Па сигурно да су их опљачкали.

Претседник: Јесу ли им вадиле ствари из цепова тамо на лицу места?

Сведок: Првој партији јесу.

Претседник: Колико цените, док сте ви морали да укопавате лешеве, да је отприлике побијено?

Сведок: Ценим више од 8.000.

Претседник: Јесте ли ви чули за неког Вујковића?

Сведок: Јесам. Долазио је и он тамо и носио је двоцевку пушку на рамену.

Претседник: Је ли Вујковић пуцао на људе?

Сведок: Није.

Претседник: *Шта је радио он?*

Сведок: *Он је само посматрао.* Вујковић је био шеф логора, а долазили су и агенти многи, а и жандарми.

Претседник: До када сте били тамо?

Сведок: Ја сам био до 1943 године.

Претседник: Је ли било покушаја да жртве беже са стрелишта?

Сведок: Било је, али нису могли да избегну. Дакле, отприлике свега су тројица побегла.

Претседник: Је ли било у тим групама за стрељање и жена и деце?

Сведок: Било је и жена и деце, а било је и људи који су везани са по два сина, једним с једне, а другим с друге стране. Било је да ти људи кажу: „Пустите бар једног сина, а нас двојицу убите.“ Одговорено им је да ћуте.

Претседник: Јесу ли то били велики синови?

Сведок: Доста велики. Из села Дружетића, а било их је на стрељању и из села Прањана, познао сам једног сељака, неког Владимира Крунића, и сви људи доведени из та два села стрељани су, па и овај Владимир Крунић.

Претседник: Које године? 1941, 1942, 1943, или 1944?

Сведок: Ја мислим да је то било 1942 године кад су њих све похватили из села Прањана и села Дружетића, сви су били заједно.

Претседник: Друже тужиоче, имате ли питања?

Помоћник тужиоца: Питао бих га за спаљивање.

Претседник: Које спаљивање?

Помоћник тужиоца: Кад су се Немци почели повлачити они су спаљивали те лешеве.

Претседник: Он је био до 1943 године.

Сведок: Ми смо чули да су спаљивали, али нисмо видели, чули смо и то да су вадили све оне лешеве из рака.

Претседник: Зашто би их вадили кад су их закопали?

Сведок: Да се не би ухватио траг колико су побили.

Претседник: Ко је откопавао?

Сведок: Ја не знам, само сам чуо.

Претседник: Вас Суд пита шта сте видели, а не шта сте чули. Одбрана, има ли какво питање? (Нема) Јесте ли говорили Суду истину?

Сведок: Јесам.

Претседник: Дајете ли часну реч да сте говорили истину?

Сведок: Дајем часну реч.

Претседник: Можете ићи, а ако желите можете остати... Видите да ли је дошао **Лаловић Ратко** из Бајине Баште? (Није) Је ли дошао сведок **Дамјановић Момчило** из Врбовца? (Није) Има ли још неко од сведока? (Нема)... 15 минута одмора. Изведите оптужене.

Одмор у 10,50 часова.

Претрес настављен после одмора.

Претседник: Наставља се претрес. Друже заставниче, наредите да се уведу оптужени (после увођења оптужених) (Обраћајући се тужиоцу): - Изволите.

Помоћник тужиоца: Од сведока није био на саслушању **Симовић Душан, Лаловић Ратко, Дамјановић Момчило и Урошевић Миша**. Ја одустајем од тога да се они позивају на Суд и предлажем да се прочитају њихови искази, уколико се налазе код Суда изузев за сведока **Симовића Душана** кога треба саслушати.

Претседник: А оних сведока чијих исказа нема?

Помоћник тужиоца: А уколико нема исказа појединих сведока одустајем да се они позивају.

Претседник: Одбрана?

Бранилац Драгић Јоксимовић: Ја предлажем да се ови сведоци приведу и преслушају пред Судом, јер верујем да је било довољно разлога кад је јавни тужилац својевремено учинио предлог о личном саслушању означених сведока. Ја не могу да разумем зашто се тражи да се Симовић лично преслуша, а да се остали лично не преслушају пред Судом. Према томе противим се предлогу јавног тужиоца.

Претседник: Сведок Лаловић Ратко је из Бајине Баште, Дамјановић Момчило из Врбовца, Урошевић Миша из Јунковца а Симовић је из Београда.

Бранилац Јоксимовић: Али можда ће ти људи доћи за саслушање?

Претседник: Молим да саслушате решење Суда. Усваја се предлог тужиоца да се прочитају искази данас недошавших сведока а чија саслушања у истрази постоје и друго уважава се одустанак од испита сведока чије саслушање није обављено у претходној истрази.

Претседник: У погледу сведока Душана Симовића одлучује се да се позове за сутрадан. Чита се исказ недошавшег сведока...

Бранилац Јоксимовић: Заборавили сте мој приговор.

Претседник: Бранилац Јоксимовић приговара решењу Суда.

Јоксимовић: Ви знате моје гледиште у тој ствари. Без обзира на то што нема апелата, ја сматрам да имам право да чиним приговоре.

Претседник: Ништа одбрани није ускраћено на шта има права по закону. Само се ради о умесности извесних ствари. Чита се записник о саслушању недошавшег сведока **Ратка Лаловића**, хармоникаша из Бајине Баште. Саслушање је обавио 19 априла 1946 године *опуномоћеник ОЗНЕ за срез Врачарски у Бајиној Башти*.

У исказу сведока Лаловића се углавном каже: „Априла месеца 1944 године Лаловић је био у затвору код пољске страже као таоц. Пошто је пуштен на интервенцију једног свог ученика Миће Милошевића из Јеловика, он је отишао његовој кући у намери да се склони из вароши да не би био поново затворен. Кад је дошао у Јеловик био је позван од стране команданта среза ДМ Милета Селаковића. Дошао је један војник и одвео га код Селаковића, који му је дао једно писмо да га однесе бугарском команданту у Бајиној Башти. Пошто је било касно сведок каже да није могао да однесе писмо у току ноћи, јер се бојао добровољачке заседе. Писмо је

требао да однесе сутра ујутру. После краћег времена донхао је у штаб златиборског корпуса чији је командант био Душан Радовић. Ту је видео Миличића. Миличић и Радовић били су у другој кући и позвали су Лаловића да дође тамо. Кад је дошао Миличић му је ударио шамар и рекао: „Видиш како те увребасмо“. Рекао му је да је комунистички шпијун и да је дошао да шпијунира. Ту су га везали и Радовић је наредио да га воде на стрељање. Пошто су га извели он се предомислио и наредио да га држе везаног. На гаранцију команданта среза и његовог заменика ујутру је пуштен пошто је целу ноћ био везан. Чували су га Радовићеви пратиоци. Пошто су партизани дошли у Јеловик корпус се пребацио у Рачу. У Рачу су стигли око 3 часа после поноћи и ту су предахнули. Увече је сведок видео да се одвајају четници по тројкама и познао је Цана и Уроша Ђорђевића. Увече је дошао Смиљанић и причао шапатом једноме четнику из Радовићеве пратње да је у Бајиној Башти ухваћено 16 лица од којих је доведено 12 међу којима је било људи и жена *и да ће бити „Бритвања“*.

Сутрадан заменик команданта среза Рачанског Будимир Јевтић дао је Лаловићу једно писмо и наредио да га носи у Бајину Башту и преда командиру пољске страже. Писмо је однео и донео одговор. Кад је дошао у кућу где је био штаб видео је да излазе Вера Радосављевић и Стана Давидовић из Бајине Баште. Обе су биле уплакане јер су биле тучене. У соби су били везани један за другог Спасоје Ивановић и Дуле Тришић стар 19 година.

Пре тога сведоку је пришао Миленко Јевтић, син Будимира Јевтића и рекао му: „Ратко, ови све поклаше. Већ су осам заклали. Ова двојица су из задње партије“.

Сведок даље у свом саслушању каже да, кад је дошао на обалу једног потока, видео је 8 закланих лица са везаним рукама. Сви су имали на себи само веш, који је био измрљан крвљу. Сведок описује како је пред тим призором пао у несвест. Када се је освестио рекао им је да даље не може ићи и да га могу убити. Видео је како су четници дошли Спасоју Ивановићу и рекли му: „Ако буде покушао да побегне, храниће га а затим клати три дана...“ Затим сведок вели даље како су му наредили да скине одело и обућу, а он је на то одговорио да ће учинити како се од њега тражи, па се почео скидати. На то су сведока питали: да ли му је жао што ће га заклати, на шта је он одговорио да му није жао. Неки Миле, из Радовићеве пратње, држао је спремљену каму у руци... У том тренутку неки Ђорђе Лабан, који није припадао Радовићевој групи, узвикнуо је: „Ух, ја не бих могао човека нипошто заклати...“ На то му је „Жупац“ наредио: „Ех, кад је тако, баш ћеш ти да га закољеш...“ Лабан се противио *на шта су четници репетирали пушке*.

Сведок, у свом саслушању, даље описује како је са обале видео да је Лабан клекнуо поред Спасоја, па је пред том сликом окренуо главу. Касније, сведок је видео како је један младић пришао да закоље Дулета Тришића. Сведок је чуо само крик и ништа више.

У наставку свога саслушања, сведок износи како је том приликом видео Милосава Ђокића како седи поред жртва, рекавши: „Посматрајте како ови кољу... учите се и ви како се коље, да не кажу како сам ја сам све поклао..." Том приликом заклани су Обрад Милутиновић, столар, Ратко Вилотијевић, шумар, Каја Чучковић, ученица, Олга Рачић, Љуба Живковић, казанџија, Спасоје Ивановић, земљорадник, Петар Глишић, браварски радник, Дуле Тришић, ученик, Вељко Караклић, шоферски помоћник и Света Павловић, столарски радник, сви из Бајине Баште.

На крају, сведок изјављује да ово исто могу посведочити Стана Давидовић и Вера Радосављевић, из Бајине Баште *које су биле изведене из Бајине Баште* и које су виделе ову гомилу лешева.

Претседник: Чита се исказ недошавшег сведока **Дамјановић Мо-мчила**, из села Брдовец код Смедерева, састављен код Државне комисије 7 фебруара 1945 године:

„Чим смо дошли у Јајинце нас су одвели једном немачком поручнику који нам је одмах одржао једно мало предавање и рекао, да ми радимо један посао који је користан за Немачки Рајх и да ћемо за то бити награђени а ако ко од нас покуша да бежи биће одмах стрељан. Како је било вече то су нас затворили у једну собу, где смо нашли 90 лица од којих 55 Јевреја и 35 Цигана. Од њих смо сазнали да ћемо радити на ископавању, спаљивању лешева. Сутрадан смо били изведени из собе и почели смо са радом под надзором и упутствима Немаца.

Наш посао састојао се у томе што смо ископавали раке и из раке вадили лешеве. Лешеве смо стављали на канал, као што се ређају дрва, тј. прво један ред, па онда други попреко и тако редом. До вечери смо направили камару 7-8 метара, високу 2 до 3 метра а широку око 4 метра, јер су била стављена два леша један до другог, обично глава до главе. На камари је стајало око 700 лешева. Овај велики број могао је стати на тако малом простору, јер су лешеве били суви. Сама камара до ломаче била је подигнута за метар и по. Ми смо ту ставили и дрва смо посипали моторним уљем. Када је било готово онда смо ломачу потпалили. У ломачу смо досипали уље све дотле док се ватра није разгорела. Пошто је ломача почела да разгорева, нас су пребројали и одвели на вечеру. Вечеру су нам из логора на Бањици донели сами Немци, јер нико други није имао приступа. Како је Немцима, вероватно, изгледало да посао не иде брзо то су сутрадан наредили да направимо две ломаче. Исто смо тако радили трећег дана по мом доласку у Јајинце. Четвртог дана Немци су довели један вагонет. На том вагонету била су постављена 4 стуба, која су се отприлике на средини спајала у један високи око један и по метар. На том стубу била је постављена једна гвоздена полука дуга 6 до 7 метара, на њеном предњем крају налазила се једна већа лопата. Ова полука могла је да се покреће горе доле као клацкалица, а исто тако могла да се креће лево и десно. Онда су Немци колицима доносили лешеве који су бацани на ломачу. Овај посао одвијао се на овај начин. На

3 до 4 метра од саме ломаче биле су постављене шине на које је био стављен вагонет са направама, како сам рекао. Тада би се горња полуга спуштала напред и на лопату су била стављена по два леша. Пошто би се полуга исправила леш је био подигнут и тада би се вагонет приближио ломачи, лопата би се окренула а леш би пао на ватру. На овај начин посао је ишао брзо и могло је да се спали 1.200 лешева. Овако смо радили све до мог бекства. Ја сам побегао после 36 дана.

Сведок: Преко ноћи је ватра престала да гори а после је поновно почела у 6,30 са ложењем нове ватре. Ломача је увек била на истом месту све док су вађени лешеве. Ломача се премештала ка ракама које су ту ближе биле. Кад би те раке биле испражњене тада је ломача премештена до ново ископаних рака. За време док се правила нова ломача једна група радника радила је на ископавању, пренашању и стављању лешева на лопату, а једна је група по пољима купила крпице, које су услед иструелости опале с лешева и бацала их у ватру, док је друга група растуривала пепео изгорелих лешева по пољу. Ако би се на ломачи направиле и наслагале нагореле кости, те су кости туцане и просејаване као што се сеје песак за малтер, само сита су била ситнија и тада би се пепео разбацао по Јајинцима.

Кад сам радио на ископавању и на спаљивању лешева приметио сам да лешеве нису имали знакове да је на њих пуцано. Ово сам закључио по томе што лешеве, то јест њихова одела нису била крвава, а сами лешеве на себи нису имали ране, те претпостављам да су били лешеве лица која су била угушена. Ово моје мишљење поткрепљујем чињеницом што лешеве нису били наги. Док сам радио у Јајинцима ископане су две-три раке у којима су стрељани људи били скинути, а на доњем се рубљу видели трагови крви, а на лешевима ране. Поред тога те раке у којима су били лешеве стрељаних одликовале су се и тиме што се по зидовима рака видело докле је било крви, док у већини рака тих трагова није било. Приликом ископавања лешева било нам је наређено да са лешева скинемо златне зубе, прстење и сатове. То се све стављало у порције и по престанку рада предавало Немцима. По прилици код леша једне жене нађена је кутија величине од 100 комада цигарета у којој је било бриљатског прстења и другог накита у вредности тадашњих 22 милиона динара, који су Немцима предати и које су они однели.

Кад би неко од нас који смо радили у Јајинцима малаксао и не би могао да ради, он је био убијен и бачен на ломачу. Био сам присутан кад је један млади црномањасте Јеврејин, за којег се причало да се бавио музиком, био малаксао тако да није могао ни да затрпава раке из којих су лешеве били повађени и спаљени, што је револтирало др. Јунга који је спаљивању присуствовао, те је зграбио тога младића и гурнуо га на лопату наредивши да се баци на ломачу. И како се жртва отимала, и најзад скочила са лопате, онда је он наредио овом младићу да скине капут и да потрбушке

легне на земљу. Кад је овај то урадио он је наредио нареднику Штагеману да га убије и овај је то учинио пуцајући у потиљак. Одмах затим овај је младић стављен на лопату и бачен на ломачу. Тако смо посумњали да ће нас Немци по завршетку посла стрељати, то сам се са Божидаром Дрчином, Радованом Зечевићем и Златаном Јаковљевићем договорио да бежимо, што нам је после извесног времена и успело. Како нам је било наређено да бројимо лешеве који су спаљивани то ми је познато да је у Јајинцима спаљено 68.000 лешева, а да је на спаљивању остало још 1.400 лешева и то у једној раци 1.200 и у другој по 100."

Претседник: Чита се исказ сведока за које је већ раније Суд одлучио по предлогу тужбе да се на претрес не позову, а да њихови искази пред Судом буду прочитани.

„Записник о саслушању **Миловановић Божане**, из Прањана, рођена 1902 године која је, на питање: „Шта ти све знаш рећи о Дражи Михаиловићу и његовим командантима" исказала: „Док је Дража са својим командантима био на терену ове општине и околине вршио је насиља, пљачкања, убијања и друго над невиним грађанима. Познато ми је да је Дража са својим командантима, док је био на овом терену, стрељао многе невинне грађане ове општине као и друге које ја нисам познавала. Од познатих стрељао је Миливоја Јевтовића и још једног другог из Леушића и Ацу Савића из Трбушана. Године 1943 Дража лично је наредио Звонку Вучковићу да стреља Александра Глишића из Прањана. Знам да је у Брајићима на Дреновом Врху стрељано око 500 невиних партизана. У Брајићима је тада био затвор и они су само изводили и стрељали у шуми званој „Дренов Врх". Никога нису сахрањивали већ су стрељане пси јели и развлагали. И данас се могу видети трагови костура развучени по шуми. Ја не знам да ли је Михаиловић Дража са окупатором сарађивао, али ја сам лично видела када је дошао један немачки официр по чину мајор у пратњи једног официра Драже Михаиловића са аутомобилом у Врховни четнички штаб. Ту је и Дража био, али нисам видела да се с њим састао, а са свима осталим командантима, који су ту били, видела сам да се састајао, јер су га испратили. Знам да су Дражини команданти тукли невини народ. Једнога дана дошао је мојој кући Никола Калабић и испребијао ме с тим да му ја кажем ко је долазио мојој кући од партизанских команданата. Али како му ја то нисам хтела рећи он ме је повео у намери да ме стреља. Деца су почела да кукају и моле те ме пустио сву испребијану и измрцварену. Познато ми је поред свега овога да је Дража, уколико није стрељао похватане партизане, предавао их Немцима те су их ови стрељали као што су урадили са Натом Аврамовић и другима које су Немци стрељали. За ове партизане они су узимали муницију и оружје. Друго немам шта да кажем. Исказ ми је прочитан."

Адвокат Јоксимовић: Ја мислим да би требало после сваког исказа поставити питање одбрани.

Претседник: *Онда не би свршили посао до 7 сати.* Ја мислим да је боље овако па да ви на крају кажете шта имате.

Адвокат Јоксимовић: Како се зове та што је саслушана?

Претседник: Зове се Миловановић Божана из Прањана. *Чита се исказ Јарослава Томовића из Коштунића.*

Претседник: Чита се записник о саслушању **Јарослава Томовића**, од оца Драгомира и мајке Милице, рођеног 1914 у селу Коштунићу. Саслушан је по организацији ДМ и раду осталих његових команданата.

„Ја познајем Дражу, видео сам га у Равној Гори и Брајићима, четири године је био тамо његов штаб. Ја сам видео Дражу у кући Милана Весковића у Брајићима. Како сам био у партизанским редовима нисам се смео интересовати шта он ради. У селу Брајићима где је био Дражин штаб у такозваном месту Дреновом Врху стрељано је око 500 партизана и партизанки, а и данас се могу видети трагови овог страшног злочина, јер се по шумама налазе растурене кости. Партизани и партизанке које су стрељане у Дреновом Врху уопште нису сахрањивани већ су их пси појели.“ - „Када су ови злочини извршени где се тада налазио Михаиловић?“ - „Када су извршени ови злочини Дража се налазио у непосредној близини на Равној Гори и с времена на време долазио је у Брајиће где је био затвор и где су невини младићи и девојке одвајани за смрт.“ „Да ли је Дража још које осудио на смрт или батинање?“ „Ја знам да је судио браћи Аврамовићима из Коштунића, али их није стрељао већ их је предао Немцима у Горњем Милановцу, који су их тамо стрељали. Из наше средине за време деловања Дражиних команданата на овом терену одведени су Милутин Томовић, Весковић, Драгутин Мирковић, Миодраг Дамњановић, Јубиша Бајић и стрељани су у Крагујевцу од стране Немаца, пошто су исти предати од стране четника. Поред тога стрељан је Сретен Томовић, кога су били четници заробили, Александар Милосављевић, а са њим и Станка, жена Мике поткивача из Леушића, Радиша Радовановић из Леушића, као и Милош и Веселин Николић. За много још убистава знам али не могу се присетити имена и уколико се будем сетио ја могу по потреби да допуним саслушање.“

Даље је Јарослав Томовић изјавио да је све ово морао да зна и да нареди Дража Михаиловић и још додаје да су у Брајићима пре стрељања 500 партизана и партизанки Дражини команданти мучили партизане и силовали партизанке. Зна још и то да су Дражини четници 80 партизана предали Немцима за 14 сандука муниције.

Исказ сведока **Душана Перишића** из села Прањана, саслушаног 10 априла 1946 године. Он каже: „Ја Дражу познајем. Знам да је извршио много и много убистава у селу Брајићима и околини, али нисам могао закључити ко је издавао наређења за стрељање, али како је Дража Михаиловић био најстарији то је од њега морало да потиче. У Дреновом Врху стрељани су и то: Миленко Јефтовић и

Пауновић. Из села Косјерића дотерали су четници једну групу партизана која је бројала 20 лица. Исти су били затворени у затвор и над њима су вршена мучења. Чула се из затвора вика и кукњава младих партизана. После дужег тучења, одведени су у Дренов Врх где су их побили или стрељали. Поред ове групе, многи су били још доведени, затворени у један подрум, немилосрдно тучени, а затим стрељани. У Дреновом Врху стрељано је преко 400 партизана, међу њима и женских. Стрељања су вршена и над становништвом код њихових кућа и на разним странама, и то у великом броју. Сем тога дотерана је била група партизана голих и босих, по снегу и спроведена у Ваљево, где је предата Немцима. Познато ми је да су Дража Михаиловић и његови команданти имали веза с Немцима. Када сам био у четничким одредима једног дана кренули смо у борбу против партизанских одреда, али смо били од њих потиснути, и повлачећи се нашли смо Дражу Михаиловића у једном селу код Овчара и Каблара. С њиме се састао Звонимир Вучковић, командант корпуса, и дуго су се разговарали, а затим смо добили наређење да кренемо за Гучу и да се тамо састанемо са Немцима, и да нико не сме бежати, јер ће иначе сваки бити стрељан. У Гучи је одржао говор и рекао: „Ми ћемо заједно са Немцима ударити на партизана и похватати их“. И заиста Немци су одмах дошли, пребацили нас камионима ка Котражи. Ту су нас ставили напред против партизана. Партизани су се повукли, после краће борбе, а ми смо враћени назад од стране Немаца и добили смо од њих храну. Ја сам се после тога вратио кући, а поједини су остали и даље и заједно са Немцима водили борбу против партизана. Ово је било 1944 године. Дража Михаиловић је за све време био у непосредној близини и знао све шта се ради. Свакако да је он наредио Вучковићу да то учини, кад је пре тога с њиме разговарао. Са мном су били Милорад Дамњановић, Радован Томовић, и Милован Томовић. Ништа друго немам да кажем. Испит ми је прочитан. Признајем испит за свој. Душан Перишић."

Чита се исказ **Ковачевића Милинка**, из Доброселице, срез Златиборски, од 15 априла 1945 године. „Познато ми је да је Душан Радовић, командант корпуса који је био потчињен Дражи Михаиловићу, ликвидирао два америчка авијатичара француског порекла. Они су стрељани између Стубла и Јабланице. Стрељани су негде у близини кућа у Стубли. Ово знам из тога разлога што сам ја био тада присилно мобилисан у четничке одреде и налазио сам се с њима. Једне ноћи поменутих авијатичара нестало је. Кад сам се сутрадан заинтересовао где су, један целат из Радовићеве пратње рекао је да су прошле ноћи ликвидирани. Ова вест брзо се пронела код четника и јавно се говорило о томе. Знам да су Немци и четници сарађивали у борби против партизана на тај начин што су Немци давали четницима оружје, муницију и храну. Био сам присутан 1943 године када су Немци топом гађали партизана на Смиљанића брду, а четници су тамо били присутни и давали им тачне

податке где су партизани. Познато ми је такође и лично сам гледао када су Немци примали четничке рањенике и одвозили их камионима у Ужичку болницу. Исказ ми је прочитан и све је тачно убележено - Миленко Ковачевић."

Чита се исказ сведока **Вукашина Ковачевића**, из Церове, од 1 маја 1946 године, као и Михаила Цветића и Спасоја Мајсторовића:

„Шестог децембра 1941 године дошли су у нашу општину четници Драже Михаиловића под командом војводе Милоја Мојсиловића и командира чета ДМ Драгише Милосављевића. Том приликом ухапсили су 25 лица која су припадала народноослободилачком покрету. Међу ухапшенима налазили смо се и ми. Када су нас ухапсили провели смо два дана у затвору у Миросавцима а затим смо спроведени на Венац, где су нас почели саслушавати али је наједанпут саслушање обустављено. Ту смо провели још једну ноћ а затим су нас одвели у Бућ, где су нас дочекали недићевци и одвели пред цркву. Тамо су нас тукли, тако да се народ почео буњити. Због тога су престали и одвели нас у затвор у Бућ, где смо изведени пред преки суд. Целе ноћи долазили су четници и тукли нас, тако да смо преко целе ноћи подносили највеће муке. Из Бућа су Немци од ове групе од 25 одвели пет, а 20 су спровели четници у Чачак, где су изведени пред немачко-четнички суд. На месту где је заседавао четничко-немачки суд били су и четници и Немци. Од нас 20 осуђен је на смрт Радован Мојсиловић, из Церове, а петорица упућени у логор на Бањицу. Од ових је остао жив Радоје Симовић док су остали помрли или су стрељани у логору на Бањици. Лично сам у Чачку гледао када су четници предали 80 партизана и када су стрељани, и то од четника и Немаца заједно. Ми остали који смо спроведени у Чачак осуђени смо од стране немачко-четничког суда на батињање и добили 20 до 40 пендрека, а сутрадан пуштени смо кући. Лично нам је познато да су четници Драже Михаиловића у 1943, 44 и 45 години починили следеће злочине. У 1943 години ухапшен је Исаило Цветић и убијен од четника под командом војводе Драже Михаиловића, Милутина Јанковића. 1943 године четници Драже Михаиловића под командом Пеливановића убили су Владу Стојића из Миросавца... Убили су Радована Цветића из Церове, што није хтео ићи у четнике и борити се против партизана... Септембра 1945 године под командом Пеливановића у селу Церови убили су Драгољуба Миливојевића и жену му зато што су припадали народноослободилачком покрету. Ово нам је лично познато. Додајемо да су четници под командом Калабића када су отступали отерали из Ариља 13 кола брашна, више оваца, жита, кајмака и однели доста одела. Богдану Ковачевићу запалили су једну зграду... Ово нам је лично познато, а поред нас могу посведочити Љубинко Благојевић, Милосав Цветић из Церове, Радоје Симовић, Обрад Вранић из Миросавца и други. Испит нам је прочитан. Потписани: Вукашин Ковачевић, Михаило Цветић, Спасоје Мајсторовић.

Затим је прочитан записник о саслушању **Стане Давидовић**, домаћице из Бајине Баште од 25 априла 1946 године у пуномоћству *ОЗНЕ*а срез *Рачански*... „Уочи 1 маја 1944 године дошли су мојој кући четник кољач Миросав Ђокић, из Раче са још два четника. Казали су ми да се обучем и да пођем с њима. Обукла сам се и пошла с њима. Одмах су ме везали и кад су ме извели из куће видеела сам четника Стана Ђокића а с њиме су још били и два војника из граничне страже. Кад су ме довели до куће Вељка, увели су ме у једну шупу где сам видеела још 5 до 6 лица. Онда се је ова патрола граничне страже вратила у Бајину Башту. Доцније су дотерали још неколико лица... Кад су четници сакупили 12 лица све су нас кренули у Рачу. Дотерали су нас у кућу Миленка Ристивојевића и затворили у једну зграду. Кад је свануло четници су нас одвели по троје код команданта Радовића који се налазио у истој кући само у једној згради у дворишту. Саслушавали су нас. Ја сам остала последња... Мене су саслушавали три пута, ништа нисам знала шта је било с другима, мислила сам да ће нас све поклати. Кад су ме трећи пут саслушавали видеела сам четнике засуканих рукава до лаката, руке обливане крвљу и са камама које су такође биле кржаве. Одвели су мене и Веру у један поток где смо видели 10 закланих лешева, већином само у доњем вешу без одела. Крв се је црвенила као на кланици: мене и Веру су после вратили у корпус и тамо су нас опет саслушавали. Ништа нисмо признале. Хтели су да им кажемо где одржавамо састанке и где слушамо радио... Тукли су нас немилосрдно... Четници су тражили да пођемо с њима али ја нисам могла ићи од повреда. Казали су ми да ја останем и да после идем кући а Веру су одвели.

Претседник чита: овде су заклана следећа лица: Каја Вучковић, Олга Мичић, Обрад Милутиновић, Љуба Живковић, Рајко Вилотијевић, Света Павловић, столарски радник, Вуле Тришић, радник и Спасоје Милановић, земљорадник из Бајине Баште. Поклани су само зато што су били обележени као припадници народноослободилачког покрета јер су тада партизанске јединице прешле у Србију. Четници су знали да смо сви отишли у партизане. Ништа немам више да кажем, записник ми је прочитан, све су моје речи у њему верно записане. Писмена Стана Давидовић."

Чита се записник о саслушању **Живка Лаловића** из села Станковића, вере православне, имовно стање средње. *Рађено у Озни, Мионица, 19 априла 1946 године.*

„Ја сам ухапшен 3 новембра 1941 године од стране четника Драже Михаиловића у варошици Мионици са још око 25 другова и другарица, који су били симпатизери и учесници у народноослободилачком покрету. Ја се сећам од тих другова следећих: Милана Стојановића, поткивача, Драгише Радовића, лимара, Мире Станковић, Деспота Секулића, опанчара, Ратка Петровића, столара, сви из Мионице, Тихомира Марића и његове сестре Љубице Марић из села Мионице, Милоша Крстића, Милана и Уроша Радовића, Урош је учитељ, за кога не знам одакле је, моја ћерка Катарина

Стојановић и ја. 4 новембра право преко Струганика отерани смо за село Брајић. У томе селу издвојено је 8 другова, који су по налогу Драже Михаиловића били стрељани у Брајићу. Ја се од тих другова, који су стрељани у Брајићу, сећам: Милана Стојановића из Мионице, Ратка Петровића из села Мионице, Милутина Ћосића из села Мионице, Деспота Секулића, Драгише Радовића из вароши Мионице, Тихомира Марића из села Мионице, учитеља Уроша Радовића, и адвоката Ступаревића за кога не знам одакле је. У томе селу преноћили смо и сутрадан вратили се за село Планиницу. Рекли су нам да је у том селу образован логор за партизане и да ћемо се ту сместити. Успут за село Планиницу изашао је пред нас Дража Михаиловић и рекао четничким стражарима који су нас спроводили зашто нас нису побили. Из те групе наших другова препознао је Милана Динића, Босанца, који је раније ишао са др. Јовановићем код Драже, док су четници били у споразуму са партизанима. Питао је за команданта др. Јовановића где је. У Планиничкој школи држали су нас седам дана а одатле спровели преко Струганика за варош Мионицу.

Док смо још били у селу Планиници у школи, у затвору, за то време стално су четници доводили наше другове и другарице, тако да се окупило око 365 другова и другарица. Онда смо пошли за Мионицу и одатле су нас повели за село Маркову Цркву и предали Јови Шкави. Он нам је тада одржао један говор и рекао да се ми не треба ништа да плашимо и да идемо код српских власти у Ваљево где нам неће бити ништа. По мраку кренули смо за Словац. У спроводу био је лично Јово Шкава, који је јашио на коњу. Кад смо наишли на саму ћуприју и с леве и с десне стране били су немачки стражари. Немци су нас чекали камионима на путу Словац и кад смо стигли почели су нас тући ногама, а после су нас камионима дотерали у Ваљево пред магацин Драгића Тадића. Ту су нас Немци и четници заједно са Шкавом стрпали у магацин на горњи спрат. Немци и четници тукли су нас и поскидали са другова сва боља одела. Исте вечери долазио је код нас, заједно са Немцима, и четнички војвода Шкава. Те ноћи преузели су стражу Немци. Сутрадан саслушавани смо у присуству немачке полиције. Саслушање је трајало око 5 дана' и за то време ништа нам нису дали за јело. Затим су нас 7 дана одводили на рад и враћали. Радили смо испод Пољопривредне школе аеродром за Немце. После тога су нас почели одводити на саслушање код специјалних иследника који су дошли из Београда. Другове који су саслушани одводили су у друга одељења.

Кад су скоро сви саслушани дошао је ред и на мене. Отишао сам и видео том приликом Немца како седи за асталом, а других седам су моткама тукли наше другове по саслушању. По завршеном саслушању поново су нас терали на рад и то оне који нису били много батињани па су могли да раде. Поједини другови су били у толикој мери изубијани да се нису могли да крећу. Нас су поново почели водити на рад сваког дана од ујутру до увече. Једног дана

повели су нас са рада на пут који иде од Ваљева за Дивце. После завршеног ручка рекли су нам да идемо на купање. Затим су се чули митраљежи на Крушику. Тада су одвели болесне на Крушик и стрељали. Између нас је настало коментарисање и рекли смо да ћемо сви бити стрељани. Одвели су нас пред магацин Драгића Тадића и ту је изишао један Немац и прозивао. Кога је Немац прозвао тај је имао да иде у магацин. Прозвао је 71, међу којима сам био и ја. Од оних, који су били остали као болесни, видео сам да нема ниједног кад сам ушао у магацин а њихове ствари стајале су на једној гомили. Поново су нас прозивали. Они који нису били прозвани отерани су после подне и стрељани. Остало је нас 71. Од тога су Немци издвојили 11 и задржали а остале су предали српским властима. Од ових 11 чуо сам да су два задржана а остали су стрељани. Једанпут је још стрељано 25 а други пут 11 тако да је само остатак упућен у Смедеревску Паланку на принудни рад а сви остали другови и другарице стрељани су. Више немам ништа да кажем *само захтевам од наших власти да се злочинци и др Живко Лалић."*

Помоћник гуџиоца: Имам неколико његових исказа.

Претседник: Не можемо све да читамо, ово је најопширније његово саслушање.

Бранилац Јоксимовић: Да ли је о истом догађају?

Претседник: Хоћете ли и друго? Чита: „Ја сам 1941 године као партизан заробљен од четника ДМ и то изненада заједно са мојом ћерком Катарином. Заробио ме је Јован Глигоријевић заједно са четничким војводом Тешановићем. Сутрадан 4 новембра провели су нас преко Струганика у село Брајиће. Овде увече пребројао нас је капетан Орељ. Одвојени су по професији радници и интелектуалци а сељаци су остали. Одавде су нас спровели на преноћиште у Пешовић а сутрадан вратили нас поново у Брајиће. Ту су 8 задржали а остале, међу којима сам и ја био, повели. У путу смо срели капетана Ореља који се враћао са Равне Горе који је рекао спроводнику Тешановићу: „Зашто ниси задржао те петоколонаше у Брајићу док ја не дођем?" Он му је одговорио да је по његовом наређењу задржао 8 партизана. По томе му је Орељ наредио да нас тера на Равну Гору, али нас је он одвео у Планиницу. Кад смо дошли до села Маркове Цркве дошао је Дража Михаиловић и казао: „Што нисте те цукеле одвели у поток и побили?" Ту је препознао једног Босанца из одреда др. Јовановића и питао га: „Где ти је командант?" Позвао га у страну и са њиме разговарао па нам је после тај Босанац Милан причао да му је Дража обећао да га прими у четнике. Али и он је са нама предат и стрељан у Ваљево. Овај сусрет са Дражом Михаиловићем био је 5 новембра. Одатле су нас спровели преко Струганика у Мионицу, где смо остали један до два сата, а увече 13/14 новембра нас су предали Немцима на мосту између Маркове Цркве и Словца. Сачекали су нас Немци, потоварили у камионе и отерали у Ваљево тако да смо 14 новембра били већ у Ваљево где је било све спремно.

Бранилац Јоксимовић: Не сећам се да је Шкава казао да је био у камиону.

Претседник: Шкава је објаснио да је отишао да види жену и децу. Чита се исказ сведока **Бранислава Павловића** из Маљевића од 9 априла 1946 Године. *Изјављујем: (у изводу)* „После немачкога напада на Совјетски Савез прикривао сам Бранку, жену Јовановића зубнога лекара од специјалне полиције и њеног синчића од 2 године. Они су остали до новембра, када сам чуо да је она стрељана од Немаца а да је дете остало у животу. У његово село Немци нису долазили. Неколико дана пре Митровдана упали су у село четници и у кафани где је било неколико партизана, ове разоружали. Од тога дана су га четници почели да муче и да прогањају. Сутрадан дошла су четири четника отерала у Мионицу и стрпала у затвор, где је доведено још 15 људи. Сутрадан после тога четници су их повезали и отерали на Равну Гору где их је Калабић шамирао. Ту су остали 6 дана, нису добијали никакве хране. Храну нису успели ни да понесу и тако су гладовали. Одатле су их вратили са још 400 људи у Мионицу и ту оставили као партизане. Кад су стигли у Мионицу предати су Јови Шкави и овај их је пребацио у Словац да их преда Немцима. Ту је било око 20 камиона немачких. У првом камиону је седео Шкава а иза свакога била су по два Немца. Одатле су их одвезли за Ваљево и одвели у магацин поментутога Драгића. Још на Равној Гори четници су им одузели одело а у Ваљево одузели новац и сатове. После је у Ваљево дошла специјална полиција са њеним органима. После неколико дана Немци су их потерали на радове где су тако радили неколико дана па су их тада Немци изненада повукли са рада.

Претходно су наредили да скину и оно мало одела што им је било остављено рекавши да их тобоже воде на купање. Протерали су их кроз варош до поља Крушик више Ваљева. Седамнаест је одвојено, а остали су одведени 500 метара даље и поред већ ископаних рака стрељани су. По мишљењу сведока стрељано је 379 људи. Стрељања су вршили Немци, а Шкавини четници су чували стражу заједно са Немцима и Недићевим жандармима.

Оних 17 је враћено у затвор. Шест је упућено у фелдјандармерију, а 11 је враћено у Тадићев магацин, где су затекли још 50 људи. После неколико дана њих су спровели у судски затвор, па су неки враћени у Тадићев магацин, а неки су пуштени кућама, а остали задржани у затвору. Сведок је пуштен после Божића.

У своме исказу сведок даље каже да још док је био у Ваљево да је чуо да се Дража састао са Немцима у селу Дивцима када су му Немци доставили оружје и муницију истим камионима са којим су он и остали били доведени у Ваљево. Напомиње да се неколико дана пре сукоба четника и партизана налазио у кафани Цветка Грујића, у Мионици и видео Дражу и четнике како су прошли са заставом. Лично је чуо кад је Дража на питање неких сељака какви су односи четника према партизанима одговорио да су сви партизани комунисти и да их треба побити.

Претседник: Има још два саслушања по истој ствари од истог сведока.

Бранилац Јоксимовић: *Ја бих ипак да се све прочита. Ја не знам зашто два саслушања по истој ствари. Чим постоје два саслушања, треба одмах прочитати. Било би потребно да дате мало паузе.*

Претседник: *Да радимо док можемо. Кад ви хоћете свако словце ја морам да продужим радно време до десет сати.*

Бранилац Јоксимовић: *У интересу је Суда.*

Помоћник тужиоца: *То је саслушање код разних власти.*

Претседник: Чита се исказ **Миће Радојевића** из Крушевца од 17 маја 1946 године. (Чита исказ у коме се углавном каже): „Трећег новембра 1941 године Радојевић је ухваћен у Ваљевској Мионици од команданта четничких одреда Александра Мишића, мајора, који је командовао том јединицом четника, односно одредом, а одредом је управљао поручник Илић. Ухваћени су сведок Радојевић са друговима Милојком Радосављевићем и Ћиром кад су били послати од партизанског штаба да осигурају пругу од Угриноваца до Латковића. Пругу су требали да осигурају, јер су партизани из тога правца добијали оружје из Ужица. Нису знали за непријатељство са четницима и пошли су на извршење задатка. Међутим, наишли су на четничку тројку која их је задржала, не дозвољавајући да прођу. У међувремену дошло је доста четника који су казали отворено да су од сада непријатељи са партизанима. Узели су Радојевићу и двојици другова оружје, скинули им одела, малтретирајући их и псујући говорећи како не дозвољавају да се њихова села пале због тога што партизани нападају Немце. Сведок каже да не може да се сети имена четника који су их малтретирани, али су то углавном чинили сви. Томе је присуствовао и командир поручник Илић... (Обраћајући се Михаиловићу): Да ли је то Бора Илић? Ви сте га били ражаловали па сте му вратили чин.

(Чита даље): Поручник Илић, каже сведок у своме исказу није их лично тукао, али су их четници на његове очи тукли, пребијали и малтретирани, како су само четници могли да раде.

У Мионици су били затворени у школу. Ту су затекли 30 другова и другарица међу којима су били Живко Лаловић, земљорадник са ћерком Кајом, партизанком од 1941 године, која је имала партизанско име „Слободанка“, чика Бранко из Мионице и друге чијих се имена не сећа. Чували су их жандарми, које су они у своје време разоружали и пустили. Они су се нарочито истицали у малтретирању, тукући их хвалили су Немце. Сутрадан, 4 новембра, спроведени су на Равну Гору, у село Брајиће, где је требало да буду саслушани од мајора Александра Мишића и неког Прегела, који је био његов заменик. Међутим, у поменутом селу није био ни један ни други, због чега се нису ни задржали, већ продужили пут за Праћане, близу Чачка. Сведок при томе напомиње да су у Брајићу из групе издвојени руководиоци, међу којима Тихомир Марковић, Ратко Петровић, столарски радник, и неки други, њих

десетак. Сутрадан, наставили су пут према Прањанима, али су на путу наилазили на четничке колоне које су отступале у правцу Равне Горе, па су и њих вратили, видевши да су партизани надирали баш из тога правца. Од саме пратње четника, сведок је чуо да су партизани заузели Чачак, Милановац и само село Прањане, где је ова група требало да буде упућена, те да се партизани приближују Равној Гори. Због тога су заробљене партизане четници вратили натраг и оставили их у школи у селу Планиници. Овде је дотерано још неколико Милановчана, Чачана, и других. Сви су били везани. Са њима заједно били су и неки Немци, које су партизани били заробили, па су их после четници заробили заједно са заробљеним партизанима. Група се састојала од 80 људи. Сутрадан, Немци којих је било 12 или 13 добили су доручак и пуштени. Овде су остали 12 дана. За све то време нису добијали скоро никакву храну и партизани су живели искључиво од хране коју су поједини другови, родом из околине, добијали од својих. Притом, тукли су их стално приликом улаза у затвор. У томе су се нарочито истакли жандарми. Сведок се не може сетити имена жандарма, али за командира затвора каже да је био учитељ и да се нарочито истицао у малтретирању. Поред њега био је и један жандармериски официр, који је за време старе Југославије био командир жандармериске станице у Љигу.

После 12 дана заробљени партизани истерани су из затвора и потерани у правцу пута који води за Мионицу. Недалеко од села, овој групи партизана прикључени су још неки заробљени партизани, тако да их је укупно било 367. Успут, није им ништа речено где их воде, па су тако стигли до села Рибника, где су преноћили. Сутрадан су потерани даље и тако стигли до Мионице. Ту су сазнали да треба да буду предати неком Јови Колубарцу на чување. Претседник: (Чита даље): „... Још истог дана били смо предани Јови Колубарцу. Пратња која нас је спроводила вратила се на Равну Гору. Овде нам је војвода Шкава одржао говор и рекао између осталог, да је ипак добро што смо у његовим рукама, да ће се он побринути о нама пошто смо Срби. Он нам је рекао да морамо одавде наставити одмах пут у село Словац, да би се тамо сместили јер у овом селу није било места. Међутим, чим је рекао да ћемо ићи у Словац, знали смо да су тамо Немци и да се ради о нашој предаји Немцима. Није било могућности за бекство, јер су они појачали обезбеђење и спровод. Тако су нас истог дана предали Немцима, који су нас чекали камионима у Словцу и одвели нас у Ваљево. У Ваљеву смо били смештени у магацину Тадићевом. Долазили су сутрадан до нас и гледали нас Немци, четници, љотићевци и недићевци. Сви су нас тукли, разгледали нас и тражили међу нама њима познате, смејући се и изругујући се. Сутрадан су Немци приликом разгледавања групе издвојили четири друга. Вукотића учитеља, из Шумадиског партизанског одреда, и Бркића, студента из Космајског одреда. Имена друге двојице се не сећам. Ова четворица су одведени у Београд и на Теразијама су ве-

шани, колико се сећам. Овде смо остали четири дана на раду. Ништа нисмо добивали хране: пети дан наишао је неки Немац из Гестапоа Бауман који нам је рекао да ћемо ићи на рад и да ћемо добити храну. Тако смо петог дана почели излазити на аеродром на рад, равнајући аеродром и копајући канале. Овај рад трајао је 7 до 8 дана. Осмог дана почело је саслушавање којим је руководио агент специјалне полиције из Београда Милорадовић уз помоћ жандарма и Немаца..." Је ли ишао Милорадовић за Ваљево, оптужени Јовановићу?

Оптужени Јовановић: Не знам.

Претседник: (Чита даље) „... Пошто су нас све саслушали и у саслушању сваког измрцварили и претукли тако да смо се једва кретали, одвојили су једну групу од око три стотине рекавши да иду на рад и да морају радити иако су болесни. Међутим, они се нису више вратили. Сви су стрељани на пољу Крушику. Нас је остало свега око 60 и нешто. Затим су опет од овог остатка одвојили 32 међу којима сам био и ја. Рекли су нам да се спремимо. Нису нам рекли где нас воде. Спровели су нас кроз варош и довели у такозвану команду ваљевског центра и предали команди у којој су били углавном недићевци и четници Косте Пећанца, а било је и других. Овде су проверавали преко општине ко је какав и на основу мишљења пуштали или стрељали. За мене је мој стриц Радовић који је радио у општини, написао повољно уверење и доставио га овој команди и ја сам пуштен 20 децембра 1941 године. Са осталима је било скоро исто. Они су добили уверење. Њих око 20 требало је да буде пуштено, али тога дана десио се један међусобни изгред између Немаца. У пијанству је био шамаран један официр, те су Немци то квалификовали као дело партизана и за одмазду стрељали све остале, сем четворице-петорице, који су се на разне начине извукли. Уколико знам нама се говорило да је ово наређење за предају Немцима издао лично Дража Михаиловић, који се обавезао да ће лично са својом војском рашчистити са партизанима, с тиме да му Немци у том погледу дају одрешене руке. Сем имена која сам навео, важну су улогу играли око наше предаје Немцима генерал Трифуновић звани „Дроња“, Калабић, командант такозване Краљеве гарде, затим мајор Милошевић, потпуковник Павловић и капетан Нинковић, резервни капетан." Он је то признао на саслушању, он је стрељан у Ваљеву. (Чита даље) „... Немам ништа да кажем више. Уколико се будем накнадно сетио известићу... Прочитао сам записник..."

Претрес је прекинут у 12,05.

Настављен претрес у 12,28 часова.

Претседник: (Чита други докуменат)

Рађено у Казнено-поправном заводу 11 маја 1946 године у Сремској Митровици. Записник са саслушања Милојка Узелца званог Тарас - четнички надимак, рођеног 1896 године у селу Зрмања,

срез Грачац, завршио средњу школу, по народности Србин, говори српски и руски језик. Био члан Врховне команде.

„Да ли је у октобру или новембру 1941 године било заробљених партизана на Равној Гори“. „На Равној Гори није било, али се сећам да је, мислим, октобра месеца спроведена једна група од 250 до 300 заробљених партизана из села Брајићи преко Равне Горе у село Планиницу, где су предани мајору Мишићу. Мишић је те партизанае после краћег времена, не знам датума, предао Немцима, не сећам се којег датума је то било. Како и на који начин је извршена предаја, није ми познато и да ли је она предаја извршена по наређењу Драже или по наређењу мајора Мишића такође не знам.

Колико се ја сећам на Равној Гори стрељано је 4 до 5 лица. Њих је судио Војни суд који је био састављен од капетана Берка, Рељића и тројице подофицира и виђенијих војника. Такође знам да је вршио стрељање заробљених партизана и Рељић.

Концем 1941 августа месеца дошао је из Ваљева капетан Ђачић са неким чиновником, можда из Окружног начелства, са поруком, односно с позивом генерала Недића да Дража дође у Београд ради преговарања и споразумевања. Дража није отишао али је одредио двојицу делегата. Био сам присутан кад је вођен разговор између њих. Поред мене били су присутни капетан Павловић, Мишић и још неки чланови штаба чијих се имена не сећам. Сви смо саветовали Дражи да не иде он него да пошаље неке млађе да испитају ствар, јер смо се плашили подвале. На састанак је отишао за Београд, на тражење Недића, потпуковник Павловић и мајор Мишић да виде шта се хоће и о томе реферишу... Павловић и Мишић отишли су у Београд код Недића и с њим водили разговоре. После неколико дана вратили су се. За пут били су снабдевени објавом специјалне полиције управе града Београда, а објаве су можда донели капетан Рачић и онај чиновник из Ваљева. Кад су се вратили јавили су да Недић тражи да његове јединице заједно са четницима воде борбу против партизана. После овога Мишић и Павловић нису више ишли за Београд, колико је мени познато. Септембра месеца 1941 године послан је за везу за Равну Гору као курир Драже. На путу за Равну Гору ухваћен је од стране партизана и убијен. Код њега је нађен Недићев акт којим је одређен сектор Драже при нападу на партизанае. По том плану Недић је био лево од... а сам Дража ... од Ужица, Ваљева и Равне Горе.

Даље се у исказу сведока, између осталог, каже следеће: „Сећам се да је извесно време после погибије Олујића дошао из Београда код Драже неки индустријалац или трговац који је доцније добио назив војвода Ртањски и који је донео исти предлог који је носио и Олујевић. Детаље његовог доласка као и време кад је дошао и шта је донео не знам. Све што знам то сам чуо из разговора у Врховној команди, знам само да су нас сутрадан по одласку војводе Ртањског напали немачки авиони. Напомињем да датума тачно не знам“

Исказ ми је прочитан, потпис саслушаних. Узелац Миленко.

Претседник: Чита се исказ **Миладина Недовића**, из села Диваца, који је на записнику од 4 маја 1946 године пред органима Управе државне безбедности, исказао следеће: „Данас у Дивцима има свега две кафане а 1941 године било је четири. Моју кафану држим ја и моја жена а држао сам је и новембра 1941 године. Другу кафану која ради држи Милка Недовић, а држала је 1941. Једну кафану је држала Даринка Поповић-Марић, која је жива и налази се у Дивцима, а другу Анђа Јеротић чији је муж Симо умро прошле године. Ове две кафане не раде од пре два месеца. У мојој кафани 1941 године није одржан никакав састанак између четника и Немаца нити ми је познато да је негде одржаван. Ако је негде одржан то је морало бити тајно. Такође није одржан никакав састанак у мојој кафани између четника и Немаца у мом отсуству када је у кафани остајала моја жена, јер она би ме о овоме обавестила. Немам више ништа да кажем.“ Исказ сведока Анке Јеротић из Диваца:

„Од 1935 године ја и мој покојни муж држали смо кафану у Дивцима. У мојој кафани није одржаван никакав састанак између четника и Немаца, али сам чула како се у народу прича да је 1941 године одржан неки састанак између четника и Немаца само ја не знам тачно где.“

Исказ сведока Милана Недовића, кафеције из Диваца:

„Ја држим кафану у Дивцима од 1929 године. У мојој кафани није одржан никакав састанак између четника и Немаца. Чуо сам да је 1941 године, не знам кога месеца, одржан некакав састанак у кафани Даринке Марић-Поповић и да је на њему био Дража. Ово су причали сељаци, само ја не могу да се сетим њихових имена, јер је то било давно и о овом нисам водио рачуна.“

Чита се исказ Фрица Најхолда, заробљеног немачког генерала који се сада налази затворен у Београдском гарнизону, који каже да је са руског фронта испред Волхова 1941 године упућен у Загреб где се састао са осталим немачким и хрватским командантима да се договоре о акцији чишћења терена од партизана јужно од Загреба и Београда.

Заробљени немачки генерал даље каже да је на том састанку донета одлука да се поведе акција против партизана и неколико дана после тога добио је наређење од генерала Ритерса да изврши акцију од Сиска крећући се у правцу Петриња, Босанског Новог, Приједора, Горњег Вакуфа, Гламоча, Ливна, Прозора преко Неретве до Мостара. У акцију се пошло 1 јануара 1943 године. Средином марта стигли су на Неретву и ту су затекли Италијане и четнике у заједничкој борби против партизана.

Марта 1944 године, изјављује он даље, ја сам дошао са својом дивизијом да сменим СС дивизију на простору Гацко, Невесиње, Требиње. Ја нисам хтео да идем. Протествовао сам због тога што ми је дата директива да моја дивизија сарађује са четницима који се налазе на простору где ћемо доћи. Но ипак, после неколико дана, отишао сам на одређену територију. Командант те дивизије

Кум рекао ми је да је и он сарађивао са тамошњим четницима и то тако што су се заједнички борили са четничким снагама против партизана и што су се узајамно помагали и што су Немци давали четницима муницију. Када сам дошао на овај простор са својим јединицама, ја сам из Мостара ишао код команданта Флепса у Широки Бријег да разговарам поводом сарадње са четницима. Ја сам тражио да моју јединицу ослободе од сарадње са четницима. Међутим, командант Флепс ми је лично рекао да морам сарађивати са четницима, а војнике из Хрватске који се налазе у дивизији морам принудити да сарађују са четницима. Ако неће да сарађују Флепс ће их ставити пред зид, то јест стрељати. При том је рекао да добро познаје крај, да су четници поверљиви и може се сарађивати. Ја сам се жалио у штабу корпуса и штабу армије, али из штаба армије одговорено ми је да останем где сам и да сарађујем са четницима.

Све ово било је познато Вајсу, команданту за југоисток и команданту групе Е. Јула или августа 1944 године Вајс је дошао у Мостар. Том приликом ја сам тражио да се са овог простора смени моја дивизија, јер да она не може сарађивати са четницима, али ми је Вајс одговорио да не може сменили моју дивизију и да ја морам остати на овом простору и продужити сарадњу са четницима. Када је командант Кригер сменио Флепса као команданта корпуса тражио сам и од њега смену и добио одговор да останем, ту и сарађујем са четницима. Сматрао сам да је немогуће да јединице мобилисане у Хрватској сарађују са четницима, и први батаљон 372 пука отказао је послушност, јер није хтео да сарађује са четницима. Три војника као коловође осуђени су на смрт од специјалног суда који је био формиран. Ја сам поводом тога интервјуисао код команданта Друге панцерске армије, и пресуда није извршена. Приликом мога бављења на овом простору са својом дивизијом, долазили су код мене четнички команданти из Требиња и Невесиња и тражили од мене муницију. Један командант се звао Перовић. У почетку давао сам им муницију, а касније нисам, али корпус им је једном приликом дао неколико стотина метака. То знам преко мога официра за наоружање, а то није тајио ни корпус. Моја дивизија је предузела од средине јуна до средине јула 1944 године једну офанзиву против партизана. Офанзива је била таква да се партизани обухвате у котлу Гацко-Невесиње-Метковић-Требиње. У тој офанзиви учествовале су с нама и четничке јединице из Гацког, Невесиња и Требиња. Два четничка команданта звали су се Перовићи, а трећем не знам име. Код Стоца смо у једном насељу запалили неколико кућа, јер су служиле као партизанске тврђаве. И у тој акцији учествовали су четници. То је било од марта до октобра 1944 године кад сам напустио моју дивизију и отпутовао за Немачку као официр на расположењу. После завршене офанзиве марта 1943 године против партизана ја сам са дивизијом отишао у Сарајево и тамо се сместио са штабом. Тамо је била 118 дивизија коју смо ми сменили. Из те дивизије су ми

казали: да четници према њима не показују никакво непријатељско држање. Али неки четнички одред из Озрена напао је на путу један наш батаљон и нанео му штете. После тога дошла је четничка делегација у штаб нашег 317 пука и тражила да се споразумемо да се међусобно не нападамо, говорећи да су они наоружани само да се бране од муслимана и партизана. Ступили смо с њоме у разговоре, и то ја лично, и склопили смо споразум. По том споразуму, четници су се обавезали да нас неће нападати. Ми можемо доћи увек на њихову територију, с тим да претходно обавестимо четничког команданта, да би они дали потребна наређења својим јединицама. Било нам је по том споразуму допуштено да можемо на њиховој територији редовно куповати стоку. Четници неће штетити железничку пругу, до чега нам је стало, и они нам уступају изванредан део свог оружја, тако да су нам предали 600 до 700 пушака, 30 аутоматских оруђа и нешто муниције. Један примерак тога споразума остао је у нашој дивизији, други примерак је дат четничкој команди а трећи примерак сам послао команданту Ликасу. Њега сам претходно о томе обавестио, и он ми је дао дозволу за склапање тог споразума. То су били зенички и озреначки четници. Не знам имена њихових команданата. Саслушање је вршено преко тумача и по прочитању испита саслушани је изјавио да су тачно наведене његове речи. - Најдхолд Фриц." Он је био командант вражје дивизије.

Претседник: (Чита исказ, односно записник о саслушању **Владимира Кошека** бившег министра НДХ у Берлину.) „Први пут сам чуо од саветника посланства у Берлину Вјекослава Иваковића, последњих дана априла месеца у Аустрији, а затим и у Загребу да су два емисара Драже Михаиловића посетила Павелића и склопили аранжмане. У телефонском разговору 3 или 4 маја 1945 године напоменуо ми је такође сам Павелић да је склопио извесне аранжмане са Дражом Михаиловићем. Ово сам дозволио на тај начин што је супруга Павелићева боравила у истом месту са мном у Аустрији и покушавала тога дана да преко војне телефонске линије добије везу са Загребом, односно са својим мужем. Како целог дана она није могла добити везу отишла је а доцније позван сам ја на телефон и том приликом водио горњи разговор са Павелићем. О горњим везама Павелића и Михаиловића нисам чуо ни са једне стране сем од немачког министра. Том приликом чуо сам да постоје аранжмани са појединим четничким вођама, а конкретно са Дреновићем. Мој утисак по тим аранжманима био је тај да је њихов циљ и сврха била искључење међусобне борбе између усташа и четника, како би се олакшала заједничка борба једних и других против партизана.

О везама Павелића и Драже Михаиловића није ми ништа познато сем то да је Павелић те везе успоставио преко емисара Драже Михаиловића. За време док сам био министар финансија, одржано је седам до осам седница владе на којима су третирана једино економска питања, док политичка нису била предмет разговора и била

су тајне природе. Приликом свог кратког боравка у Дубровнику у лето 1942 године чуо сам да *ПосШоје неки аранжмани између четника и Шрупа Драже Михаиловића*. Командант корпуса Далмације хвалио се како су италијанске власти успоставиле сарадњу са четницима."

Чита се исказ о саслушању сведока **Живана Радосављевића**, земљорадника из села Вранића, по предмету покоља извршеног у Вранићу 1943 године, рађено у канцеларији Народноослободилачког одбора у селу Вранићу 6 јуна 1946 године... „Ноћу између 20 и 21 децембра 1943 године дошли су око 10 сати неколико четника у кућу мога оца Марка Радосављевића и затражили једну флашу ракије. Пошто су попили ракију један од њих наредио је свима: „Устаните и пођите за мном.“ Кад су га питали куда ћемо он је одговорио: „Сад ћете видети“ - и лупио је ципелом о земљу. Одвели су мога оца Марка, мога брата и сестру ЈБубинку, повезали су их и на најзверскији начин побили су их зато што су сарађивали са Народноослободилачком војском. Знам да је тих дана побијено у Вранићу око 59 а 3 до 4 њих остали су живи... Прво кад су ушли тражили су паре а после су покупили све остале ствари које су им се свиделе.“ *Потпис Живан Радосављевић*.

Чита се записник о саслушању **Анђелије Матић**, домаћице из села Вранића.

Рађено у канцеларији Народноослободилачког одбора села Вранића. Анђелија Матић рођена 1920 године.

„Знам да су између 20 и 21 децембра 1943 године четници извршили масован покољ у селу Вранићу и том приликом заклали мога свекра, свекрву, мога девера и две заове. Тога дана отишли смо код оца и нашли смо их све заклане. Свекрва Марица лежала је мртва и главе су им биле потпуно исечене камама. Сваки је убод био камом по левој слепоочници и по слабинама. Целе су ноћи превртали по кући и однели све ствари које су им се свиделе и скидали сланину с тавана. Прво су силовали моје две заове па затим камом изболи што је доцније признао један од тих четника звани „усташа“ који је после ослобођења линчован од народа. Том приликом четник Вићентијевић казао је моме свекру: „Сагни се да се ја не мучим“. Наредио му да се сагне да га коље... Мој муж био је 1941 године у одредима Народноослободилачке војске па се 1943 године вратио и због тога су нас четници прогањали. Мога мужа 1943 године успели су да ухвате и предали су га у селу Дражевцу жандармима па затим специјалној полицији одакле је одведен у Чумић код Крагујевца и убијен. Чула сам да су га четници продали Немцима за 3.000 метака.“ *Исказ ми је прочитан итд. Потпис: Анђелија Матић*.

Претседник: Записник о саслушању **Драгослава ЈБотића**, земљорадника из Друговца. Рађено у канцеларији Месног народног одбора у Друговцу, 25 маја 1946, иследник Гојко Симић. Драгослав ЈБотић, рођен 1926 године, Србин, православне вере, земљорадник писмен, опоменут да сведочи истину.

„29 априла 1944 године ујутру, кад су четници вршили блокаду села Друговца, ја сам био у горњем крају Друговца до Селевца, где се водила борба између нас партизана и четника. Кад су у горњи крај Друговца ушли четници, ми смо већ оступали и партизани су се повукли у правцу Малог Орашја. У тој борби учествовали су мој отац и стриц. Кад су се партизани повукли, мој отац није успео да се провуче и са мном заједно дошао је до подрума Васе Јоцића. У тај мах наишли су четници и нас отерали са женама и децом у општину. Кад смо стигли до прве раскрснице наишли смо на једног мртваг чија је мајка почела кукати. Наредили су нам да продужимо до пољане. Кад смо стигли до пољане, жене су задржали а нас 50 до 60 мушкараца истерали на пољану. На пољани смо затекли око 6 стрељаних људи и нас су постројили. У строју нам је пришао Лека Бабић са још неколико четника и почели су убијати како су кога стигли у строју. Кад су побили око 20, наишла су кола са четницима, у колима је лежао један човек са великом брадом, надимак је имао Карађорђе. Исти је почео викати: „Побите све.“ Видео сам када су почели да туку Дачића, трговца, коме су премлаћеном повадили златне зубе. Нисам видео да су га клали, а преда мном су многе клали. Био је ред на мене. Тројица су остали а сви су поклани. Они су хтели да побегну, двојицу су убили а спасао се Живадин Симић. Кад је дошао ред на мене, мој отац и Ђура били су оборени, измрцварени и заклани као и сви остали. У томе моменту стиже наређење да се обустави клање, тако да смо нас 4 до 5 остали у том строју. После тога сви четници почели су да преврћу поклане, да пљачкају од покланих новац, да скидају опанке и остале ствари. Затим су наредили да идемо пред цркву, где је Лазовић држао говор а остали четници зашли су по кућама и пљачкали ствари. Од пољане до црквене порте наилазили смо на многе поклане и унакажене лешеве. Кад смо стигли у црквену порту Лазовић је завршио говор. Одредио је једнога из села за команданта села и њему рекао да морамо остати један сат у месту. После тога четници су се повукли а ми смо остали пола сата у месту. У међувремену је наишао Грочански четнички одред, одред који је ујутру био разбијен од партизана. Командант овог одреда упитао је где је Лазовић, нашто му је одговорено да је отишао према Великој Крсни. *Исти су се вратили а нас су распустили. Ова ми је изјава прочитана и тако даље.*”

Записник о саслушању **Матије Пантића**, земљорадника из Друговца. Рађено у канцеларији Народне државне безбедности у Смедереву.

Матеја Пантић рођен 1880 године, вере православне, Србин, жбњбн, земљорадник, неосуђиван, каза:

Претседник чита.

(У изводу *прочитано углавном садржи*) „29 априла 1944 године, када су четници блокирали Друговац, чуо сам пуцњаву и велику грају. Почео сам да бежим ван села, јер ми је и кућа била на крају села, али сам у путу срео једну групу четника, који су ми нареди-

ли да се одмах вратим и с њима пођем. Милета Илића, Дику Радојковића побили су и у том оборили Живана Радојковића и његовог сина Мику и почеше да их кољу. Поклали су око 50 лица. Тројица су се отргла и почели да беже, од којих је Симић прескочио преко ограде и успео да се склони. Тада је дотерано много стоке, оваца и свиња и ја сам успео да се увучем међу стоку и тако прикријем. Приметио ме један четник и питао шта ту радим, али сам се ја снашао и казао да сам дотерао стоку. Он ме је одатле отерао и рекао да идем према цркви. Идући према цркви успут сам видео масу побијених, а такође сам срео и много четника и добровољаца који су носили напљачкане ствари. Кад сам дошао до цркве видео сам много покланих. Пре тога је Лазовић говорио и у говору нагласио показавши руком на поклане: „Видите, шта су учинили Друговчани; ако се још овако нешто деси неће остати живе душе у Друговцу. После овога су се четници повукли.“ *Прочитано и признато...*

Саслушање **Миладина Миловановића**, земљорадника из Друговца, рођеног 1886 године, ожењен, отац седморо деце, неосуђиван,

(Прочитан исказ углавном садржи) „29 априла 1944 године ујутру рано Друговац је био блокиран од четника Драже Михаиловића и том приликом био сам ухапшен и спроведен до цркве. Видео сам да су четници, кад су видели да је Светозар изнемогао овоме клекли на груди и почели му набијати нож у грло. Одатле сам отеран у црквену порту, где је било скупљено више људи поготову жена и деце. Ту је била кланица, много покланих и унакажених лешева. Четнички командант Лазовић говорио је пред нама и рекао: „Друговчани, зар ви овако нешто да учините, зар сам могао раније да долазим у Друговац са тројком и четворком и да се никога не плашим, а сада сте издајници краља и отаџбине. Молите Бога само једно, што ја мислим да ће опет нешто бити од вас, иначе били сте осуђени од наших форума да се уопште све живо покоље и Другово упали. Да ли обећавате да ћете од сада бити верни и одани краљу и отаџбини“. Кад је завршио говор наредио је да се сви закунемо краљу и да нећемо више бити сарадници партизана. После тога позвао је попа и наредио је да нас закуне. Морали смо да пратимо попове речи, али их међу нама један мали број изговорио, и то само они који скоро нису били при себи због свега онога што се десило. После његовог завршеног говора и заклетве издвојио је 20 до 25 омладинаца, које је мобилисао и повео собом. Наглашавам да је Лазовић вршио покољ код црквене порте а Богићевић вршио на пољани.“ *Прочитано тачно и признато.*

По кривици **Рада Радића** читају се искази сведока по оптужби: „У Сарајеву 14 марта 1946 године **Дедић Мухарема**, начелника, по кривици Рада Радића и другова. Први пут сусрео сам се са Радићем у присуству Данице Перовић и врло мало разговарали. Други пут 31 марта 1942 године негде између 9 и 11 сати увече. Тада сам стајао са рањеним Младеном Стојановићем. Ту је био присутан и Раде Радић, који се мало задржао и отишао. Око 11 сати пошао

сам у штаб одреда и заспао. То је било 31 марта 1942 године. Сутрадан 1 априла 1942 године око 2 сата ујутро четници су напали штаб одреда и оперативни штаб. Стражар је сигурно намерно пропустио четнике пошто је био њихов. Четници су напали штаб и бацили бомбе у штаб. Изгнуло је више другова и четници су их на месту дотукли. Међу њима је био Карамехмедовић и други. Остале су заробили међу њима био сам и ја, Морача и други одагле под стражом повели нас кроз шуму према Равној Гори. Успут су једнога друга убили. Далеко од тога места сусрео нас је Раде Радић са једном групом четника. Тада је мене извео на страну и почео да ме пита за поједине ствари. Сећам се да ми је рекао да он није желео ово што се десило и да је то народ желео и да он народ мора да слуша. Са тога места ми смо даље упућени а Радић је ушао у једну кућу поред пута. На Равној Гори су нас дочекали постројени четници са заставама и један протестански поп за заклетву четника. Од мене је тражио да останем са четницима, али ја сам захтевао да се склоним у село у неку кућу, што ми је дозвољено под условом да останем уз њихову присмотру. Али ја сам побегао и састао се са партизанима.

Од неких заробљеника четника чуо сам да су остали стрељани. Могу да наведем да је Раде Радић био главна личност те да су њега за све питали и он сам одлучивао." Познајете ли овога Дедића?

Оптужени Радић: Знам.

Претседник: Је ли тачно ово што овде пише?

Оптужени Радић: Не чујем.

Претседник чита (У изводу): Рађено у Бања Луци 14 марта 1946 године изјава Стојана Симића и по кривици Рада Радића. - Познајем Рада Радића, он је заменик команданта одреда IV крајишког. Познато ми је да је ухватио везу са Дреновићем и Тешановићем још у 1941 години и био са њима све до пуча. Ово сам сазнао од (именује људе). Познато ми је да је Радић био организатор пуча и припремао га је тајно и одржавао тако састанке, позивао одборнике из села и моје људе. На последњем састанку који је одржан у кући неког Антића рекао је поред осталог да се командир Јошевачке чете ухвати и разоружа а ако се не ухвати да се убије. Дао је податке куда сам отишао и наредбу издао у којој је казао да ме убију. Мене су нашли, ухапсили и одвели у затвор. Иницијативом Радића Младен је убијен. Неки су га људи замолили кад су мене довели пре њега да се пустим, а Радић је рекао да зна да сам Србин али и да сам комуниста и да ћу то остати, и пошто би га морали убити, онда боље зато да се убије одмах из опасности да га не би пролетери отели, од нас. У ноћи 5 априла 1942 године одржао је један говор Радић бацајући бљувотине на партизане и народноослободилачку борбу. Позвао је народ да иду на Чечаву на партизане и они су сутрадан отишли. Ја сам у затвору остао са докторком Перовић. Не знам како се борба свршила али је много људи пало у тој борби са партизанима. Кад су ишли на Чечаву одвојена је једна група да ликвидира болницу, нисам чуо

како се то свршило, само сам чуо да су погинула два муслимана. Познато ми је да је одржан збор у Чечави где је говорио Радић да треба да се побију партизани. Ту су били и кулаци из централне Босне и њихови претставници су прихватили то једногласно. Радић је ишао на састанак са усташама и Немцима и они су долазили њему.

Даље каже да је својим очима видео у лето 1942 године када је Рада Радића посетио усташки таборник Ото Раоник, са којим се Раде Радић пољубио и примио га као жељеног и много вољеног госта у свој стан.

Пред изборе 1945 године за Уставотворну скупштину и изборе за народну власт Раде Радић је позивао људе у селу Јусуфовац да не иду на изборе, да ће престати партизанска држава, да ће доћи краљ Петар... Претио је смрћу да се не сме ићи на изборе. Ради овога из села Јошавке и неких других села изишло је на изборе свега 10%.

Претседник чита изјаву сведока **Обрада Кошпића**, команданта ауто-батаљона од 9 марта 1946. У тој изјави се каже између осталог:

„Раде Радић са четницима 17 априла 1942 године напао је штаб батаљона који је био смештен у Чечави. Сведок је био командир једне чете пролетерског батаљона која је у то време била додељена батаљону. Приликом напада код штаба батаљона налазила се чета под командом сведока и штабски курири. Мада су партизанске снаге биле мање од Радићевих прихваћена је борба и поред тога што су партизани били опкољени од четника. Борба је била врло оштра. Погинуло је више другова међу којима Живан Прерадовић, ЈТукач Гојко, митраљезац Бранко Делић. Заробљено је више другова и другарица међу којима и сведок са четири војника, као и Осман Побрић и једна Рускиња учитељица. После заробљавања они су стављени у затвор у Чечави где су остали три дана. Раде Радић и његов командант, звани Фрањо Рако, усташки агент из Теслића саслушавали су их и претњама и псовкама покушавали да присиле да одају војне тајне. Пошто нису пристали Раде Радић је наредио четницима да их туку и муче. Сведок каже да су га мучили на разне начине, чупали му косу, ударали батинама, пушкама, ногама, псовали, пљували. Мучили су их четнички командири и поједини четници, како је ко стигао. Нарочито их је много мучио, а специјално сведока, Радићев целат звани Саво Брадоња из Источне Босне. Тај брадоња везао је сведока, залетао се и скакао на њега говорећи: „Лези да те чика помилује“. Саво Брадоња је изгледао страшно, био је окићен ножевима и бомбама и тако је парадировао уз Радића. Сведок каже да је гледао како Брадоња живој крави кида језик, пече га на ватри, једе а затим пуши и гледа како се крава мучи и тек је после тога закоље. Брадоња је служио четницима као човек са којим су хтели да улију страх.

Претседник (Обраћајући се Раду Радићу) - Познајете ли ви Саву Брадоњу?

Оптужени Радић: Није био под мојом командом. Иначе га знам. Кад сам постао командант захтевао сам да се доведе и казни, али га је неко убио. Ја могу зато наћи сведока колико хоћете.

Претседник: Седите оптужени Радићу. Ја сам вас само питао да ли познајете Брадоњу и то је све.

Затим је претседник наставио да чита исказ сведока Кошпића у коме се даље каже да су Османа Побрића и учитељицу Рускињу извели и никад их више нису видели. Четници који су чували сведока говорили су му да их је Брадоња убио. Чуо је да су Побрићу, пре него што су га убили, секли жиле испод колена и тражили да после хода.

Из Чечаве, каже даље сведок, пребацили су их у Влајиће где су их држали у затвору. 15 дана био је тешко болестан због туче у Чечави и Влајићима. Кад је мало оздравио употребљавали су га у кухињи за чишћење кромпира а касније је морао да носи муницију и друге терете.

У јуну месецу један омладинац из Гомљенице саопштио је сведоку како је Китић писао Раду Радићу писмо и питао шта да ради са њим. Раде Радић је одговорио да све комунистичке бандите треба убити.

Сведок даље прича да, када је сазнао за то, решио је да побегне, у чему је и успео. Остала четворица из његове чете нису успели да побегну, и шта је с њима било није му познато. Верује да су побијени. Док је сведок био у Влајићу код Китића, четници су заробили једног омладинца - имена се не сећа, зна да се звао Миле - и да је са Козаре. Тај омладинац остао је у затвору неколико дана, једне ноћи су га извели и више га нису вратили. Сведок је чуо од четника да су га те исте ноћи стрељали.

Сведок затим прича како је по бекству од четника 5 дана лутао и провлачио се кроз шуму док није стигао до Влашића, и тако дошао у везу са V црногорском бригадом.

Када је Раде Радић саслушавао сведока, претњама и излагањем свог политичког става покушао је да га придобије за своју политичку линију, обећававши да ће му опростити живот ако ступи у четнике. Тада је Радић отворено говорио да ће четници сарађивати са Немцима, Италијанима и усташама, те заједно са њима и уз помоћ њиховог оружја, уништити партизане, односно комунисте, како их је он називао. Кад дође ослобођење - говорио је он даље - четници ће бити здрави и читави, а комунисти уништени, те да ће они, четници, створити велику Србију којом ће управљати краљ Петар. Тада је Радић такође говорио да је већ побио партизанске руководиоце, међу њима Младена Стојановића и Воју Личину, као и то да су партизани већ сабијени у мишје рупе.

Сведок затим прича да су четнички командири и четници Рада Радића том приликом ословљавали као свога старешину са „Брате команданте“, те за свој рад тражили од њега одобрење и наређења.

Сведок даље у свом саслушању износи како се је Фрања Рако понашао сурово, а био је Радићев ађутант. Видело се да четници држе до њега.

Он им је такође издавао наређења и слушао је како је говорио: „Руси и савезници нису ништа..." Убедио се је у то да је Фрања Рако дословно проповедао политичку линију Немаца и усташа према четницима. Стекао је сигурно убеђење да је он немачки агент и немачка веза код четника. Он је и ишао и код Китића и одржавао везу. Чуо је да је касније погинуо и да су усташе његов леш пренеле у Теслић и тамо сахраниле. Док је сведок био код Китића, у Влајићима, видео је да су долазили неки Немци и усташе. Такође, сведок прича како је више пута слушао да четници причају да су одлазили у Теслић. Једном приликом четници су са усташама заједно играли коло.

У наставку свога саслушања, сведок износи како су га четници под стражом водили са собом. Из изјава многих другова познато му је да је Раде Радић био главни руководилац у Источној Босни, организатор и вођа четника, и највећи кривац за недела и злочине почињене у том крају.

Претседник: (Чита) „Рађено у Војном тужиоштву VI армије дана 11 марта 1945 године - изјава **Самарције Стевана**, потпуковника Југословенске армије, помоћника качелника оперативног отсека VI армије о Раду Радићу и друговима".

Самарција Стеван у свом исказу говорио је о нападу на оперативни штаб и болницу у Јошавки. Он је тада био командант прњаворске чете. Овај напад организовао је Раде Радић по чијем су наређењу били стрељани заробљени партизани. Након напада у Јошавки, Раде Радић је организовао са својом групом напад на болницу у Борју и на рањенике у Чемерници. Побијено је много рањеника и болесника. Све су ово радили његови четници у његовом присуству и по његовом наређењу. Он је био руководилац и командант. Даље је Раде Радић са својим четницима извршио напад на штаб батаљона у Чечави, Мославари. Напад је извршен мучки. Он је убацио у партизанске јединице своје људе. У сва ова три случаја погинуло је више другова, изван број је заробљен и неки су стрељани. У јуну 1942 године нападнут је Пролетерски батаљон. Тај напад Раде Радић и његови четници извршили су заједно са Немцима и усташама. Том приликом нанети су тешки губици партизанима и батаљон је присиљен да се пребаци преко Саве у Славонију. Тада је страдао Здравко Челар и неколико другова. Од јуна 1942 па до децембра 1942, кад су дошле пролетерске јединице у централну Босну, Радић је, уз помоћ усташа и Немаца, организовао четничке формације, с њима чистио терен и успостављао своје одборе. У то време Радић је окрутним мерама присиљавао људе да иду у четнике. Они су побили изван број другова који су се крили по шумама и низ сарадника и присталица НОП-а. Изван број партизана који је успео да побегне говорио је да се сва ова злочина врше по директивама и наређењима Рада Радића

и његовог помагача Николе Форкапе. Са својим јединицама Радић је нападао партизанске јединице из заседе и с леђа. Али његово најбестидније и најкрвавије дело је напад на болницу код Шипрага крајем фебруара или почетком марта 1943. У овом нападу суделовао је и Славољуб Врањешевић. Наше снаге које су нападале Котор-Варош поставиле су мање снаге код болнице. Радић је користио овај моменат и извршио напад на болницу коју је заузео. У болници је заклано 10 другова и другарица. У априлу 1943 Радић, Врањешевић и Тешановић, са јачим четничким групама, напали су наше снаге које су штитиле болницу у Горичану где је било око 400 рањеника. Наше снаге прихватиле су борбу и болница је била спасена а четници су одбијени. За ову акцију четници су добили од Немаца баџаче.

Претседник чита исказ капетана **Ивића**. Овај исказ дат је 13 марта 1946 године. Озбином опуномоћеништву у срезу Лушци-Пољане. У исказу, поред осталог, каже се следеће: између 31 марта и 1 априла око 12 сати у ноћи организовао је Раде Радић напад на партизанску болницу у шуми Јошевац у којој се налазило 9 рањеника, међу рањеницима био је и сам сведок. „Од нас деветорице један је одмах погинуо а нас четворо ранили су, мене су свезали и истерали напоље зато што сам покушао да се браним. Друг Рођо Терзић скочио је на прозор I спрата с намером да побегне. Кад смо били везани и истерани напоље нашли смо још другова из Козјачке чете нашег батаљона који су били везани. Држали су нас повезане пред болницом око 1 сат. У то време крај нас су протерали друга Младена Стојановића и отерали га другим правцем. Нас седморо повезали су и повели у правцу неке Равне Планине. Приликом нашег путовања чули смо борбу у долини Јошевца где се налазио штаб одреда. За време од пола сата они су дотерали још повезаних 13 другова међу којима се налазио и Ранко Боснић. Кад смо се састали сви заједно дотерали су нас у Равну Планину и затворили нас у једну појату где су око нас поставили стражу. У тој појати преданили смо до 6 сати на вече и тада је дошао Раде Радић који је између осталог рекао: да су комунисти пошли путем силе, да народ унесреће, да га затрују и да је једини спас прећи на страну четника. Из наше средине, у којој сам се налазио, није нико ништа одговорио. После неколико минута дошао је неки Бркић, не знам му имена и прочитао смртну пресуду. На пресуди је био потпис Рада Радића који ју је и прочитао. Затим су бандити ушли међу нас, свукли су нас и почели одвајати двојицу по двојицу и убијати. Није ми познато на који су начин вршена убиства, јер сам побегао на другу страну.”

Претседник чита записник инспектора Контролне комисије за Округ бањалучки **Здравка Прерадовића**. Записник је састављен у марту 1946 у окружном одељењу Озне у Бања Луци. У записнику, поред осталог, стоји следеће: 19 априла 1942 године неких 400 четника напали су на штаб III батаљона 4 крајишког одреда. Ови четници су били под командом Рада Радића. Том приликом у

овом батаљону погинуло је 27 другова међу којима и комесар батаљона друг Живорад Прерадовић, Стефановић у пролетерском батаљону командир чете. Око 15 другова заробљено је, што рањено итд." У Записнику даље се каже: „Овом приликом био је заробљен у болници и болестан Побрић који је одмах предан Сави Брадоњи који је био кољач Рада Радића. Касније сам слушао од другова да је овај брадоња клао друга Побрића око 3 сата. Касније се установило, кад су другови из неке јединице извадили леш Побрића, да му је брадоња секао вене испод колена, вадио очи и клао"... Овај брадоња долазио је код затвореника и увек правио вицење и шалио се на рачун клања. Мене је неколико пута миловао по врату говорећи: „Не бој се ти мој комесарчићу". У ово време штаб Рада Радића био је најглавнији од свих четничких штабова у централној Босни. После разбијања штаба Трећег батаљона Четврте крајишке дивизије он је кренуо са својим четницима Светом Митровић и Љубом Душкић у напад на поједине чете које су мешане, у којима је било и партизана и четника. Овде су имали успеха у оно време док нису у Босну стигле пролетерске јединице. За све време док сам био у затвору код Рада Радића стање на терену било је веома тешко за сељаке јер су увођене жандармериске станице, вршено батинање сељака који нису могли дати оно што се од њих тражило. У јуну месецу усташе и Немци повезују се са четницима и Раде Радић одлази у Бања Луку, Прњавор и Добој. После споразума четници су из затвора предавали партизане Немцима и усташама. Тако су издали усташама Есада Мицића, комесара пролетерског батаљона који је стрељан у Бања Луци. Раде Радић је ишао по селима и држао зборовне говорећи углавном како је народноослободилачки покрет штетан по народ јер се у том покрету налазе комунисти који народу доносе несрећу, како су противу цркве и бога, како се код њих не познаје брат и сестра и триста чуда. У оно време ово је наилазило на одобравање код народа."

Записник о саслушању сведока **Славка Лакетића** рађен 18 новембра 1945 године у Бања Луци:

„Раде Радић, члан Националног комитета био је заробљен од стране четника као партизан. На зборовима је говорио како је био заповедник у партизанима, онда је ухватио везу са Лазом Тешановићем. Раде Радић је организовао убиство пок. Младена Стојановића као и убиство осталих партизана. Као командант Раде Радић је оснивао затворе у које је затварао партизане и њихове симпатизере а имао је намеру да оснује концентрациони логор у Брезичанима, али су га у томе омели партизани који су дошли крајем 1942 године".

Одлазио је на састанке Немаца и Хрвата у Бања Луку ради вођења преговора у својству команданта босанских четника и примао храну и одела за одреде. Заједнички организовао са Немцима и усташама акције против партизана више пута. Позната је његова акција са Немцима и усташама око Мањаче и Мркоњића а чуо

сам да је водио заједничке операције уз помоћ Форкапе на Мајевици против партизана.

У 1943 години познато је да је од народа купио новац на разне начине и тај новац лично трошио у Бања Луци као и његове ћерке које су за једно вече знале да плате цех у Бања Луци у хотелу „Босни“ у износу 30 до 40 хиљада куна и да се најлепше одевају. Да би се донекле оградио одређивао је разне људе за везе са усташама и Немцима.

Враћешевић и Тешановић послали су га у Врховну команду са писмом у коме они кажу да он њима смета, али он се вратио из Врховне команде одликован Карађорђевоом звездом и причао је да је добио 100 фунти златних стерлинга.

Потом је претседник прочитао записник о саслушању **Шана Черек** од стране Војног тужиштва VI армије.

У овом саслушању Черек каже да је Радић водио операције против партизана заједно са усташама и Немцима. 6 јуна 1942 године Пролетерски батаљон напао је усташко упориште Лепенице и у тешкој борби га освојили. Радићеве јединице, под командовањем Јове Китића, Љуба Бундава, Фрања Рапа напали су партизане с леђа. У том су стигла појачања од усташа и Немаца али ипак је вођена тешка борба која је трајала око 11 сати. Том приликом погинуло је 80 партизана а било је и рањених које су дотукли. Осамдесет је заробљено међу којима смо били ја, Здравко Чемер, Лзубо Цакелић и остали. Заробљенике су усташе и Немци предали четницима. Четници су формирали суд у који су ушли, поред осталих, Љуба Бундало и Фрања Рапа. Ја, Здравко, један Словенац и један муслиман осуђени смо на смрт. Пресуде је прочитао Јован Китић па је она извршена. Први је стрељан Здравко, па Словенац и муслиман. Када су хтели мене да стрељају неки четници су се успротивили и онда су се споразумели да се мени суди на неком главном суду.

Из Лепенице су нас преместили у Јошавку, оданде у Брањевце, па опет у Јошавку. То је трајало отприлике 3 месеца. За то време док смо били у затворима, поједини другови одвођени су из затвора, не знам куда, али их ја више нисам видео. Неке другове су тукли, а неке од другова су и убијали приликом спровођења. У затворима четничким било је врло тешко. Кад сам први пут био у затвору у Јошавки крајем јула 1944 године, четници су имали збор у том месту. На том збору Радић је говорио о томе да су партизани уништени у централној Босни, и да ће он помоћи да буду уништени и у другим крајевима. На том збору се играло, пило и веселило. Били су присутни један немачки и два усташка официра. У току тог зборовања немачки авиони су кружили целог дана изнад тог места. Пуцало се из пушака и митраљеза. Док сам ја био у затвору ћерка Радићева саопштила ми је да су четници убили два наша друга и да је чула да и ја треба да будем стрељан. Једног дана команда места ми је наредила да имам поћи у пратњи два четника. Ноћу, идући кроз шуму, успео сам да побегнем. Кад сам побегао,

Радићеви четници су поубијали више присталица партизанског покрета: Милоша Милановића, Рашу Поповића и још неке. Четници су више пута из заседе убијали наше борце. У октобру 1944 године четници су напали мој одред, а истовремено и Немци из правца Бања Луке. Ту смо имали пет мртвих и девет рањених. Исто тако октобра 1944 године четници су напали делове снага мога одреда код Бишћа и нанели нам 13 рањених и 3 мртва, запалили 7 кућа у Бишћу и убили неке жене и децу. У тим борбама су учествовали Раде Радић и Никола Форкапа. Раде Радић и Форкапа познати су у целој Босни као шпијуни и немачки сарадници. Радић је био главни руководилац и командант. Све што се радило у централној Босни, радило се са знањем Рада Радића, а за сва убиства, насиља и пљачке крив је и Никола Форкапа. Има сведока који су гледали како четници у њиховом присуству убијају, пале и пљачкају."

Претседник: Чита записник о саслушању **Воја Ступара**, начелника Персоналног одељења Претседништва владе Народне Републике Босне и Херцеговине, у коме сведок између осталог каже следеће:

„Првога марта 1942 године дошао сам за комесара Четвртог крајишког одреда чији се штаб налазио у Јошавци. У њему сам, поред осталих, затекао и Рада Радића. У то време ми смо га сматрали као човека који има добре намере и према њему били смо пажљиви и коректни. Чак поклањали смо му већу пажњу него другима. После краћег времена приметио сам да је Радић водио дволичну политику и да се повезао са елементима који су били сумњиви, који су имали намеру да нас нападну и издају. Такође повезивао се са непријатељским шпијунима и агентима из немачко-уस्ताшких кругова. У јуну 1942 године дошао је у штаб у Јошовку Петар Ригер. Он је дошао из Бања Луке и одмах је установљено да је он немачки агент па је одлучено да се ухапси, али у томе нисмо успели јер му је Радић саопштио ту одлуку и омогућио бекство. После извесног времена ухапшена је Ригерова жена, која је на саслушању изјавила: „Мој муж Петар Ригер и ја добили смо задатак од Немаца да организујемо акцију убијања руководиоца. Повезали смо се са Радом Радићем и припремили отров, али тај задатак није извршен пошто је Ригер отишао и био ухапшен крајем марта 1942 године." Међутим, напад на штаб у Јошавки извршен је уочи првог априла 1942 године у циљу да се поубијају извесни команданти, оно што је Ригер припремао. Раде Радић као члан штаба остао је када је штаб даље отишао да организује прикупљање хране. Он је прикупио око себе људе који су били у четничким одредима. Ова група од сто људи, првог априла 1942 године извршила је препад. Убијен је Милан Личина и још 15 другова, у Опсјечки. Исто тако је убијен и Младен Стојановић. На дан 1 априла 1942 године у Опсјечки под Скакавицом ова четничка група је извршила напад на штаб и болницу, а затим одмах одржала збор на коме је Раде Радић изабран за команданта и вођу четника. У своме говору позвао је све присутне да ступе у борбу против на-

ших јединица, противу комуниста како он каже и говорио је да су четници у Србији, Црној Гори и централној Босни свугде разбили партизане, организовали своју војску и да ће ускоро Дража доћи с великом војском у ове крајеве... О самоме збору и улози Рада Радића уопште може дати обавештења Стојан Симић, секретар НОО који је тада био комесар чете, заробљен и разоружан од четника. После збора у Опсјечком Раде Радић организује и руководи свим акцијама које су предузете против партизана. 1942 године маја месеца на састанку у Прибинићу проглашен је за четничког команданта. Најкрвавије су његове акције напад на болницу у Борју. Напад на болницу у Чемерници... Напад с леђа на наше јединице заједно с Немцима и усташама. На Борју разбили су нашу заштитну стражу и побили више рањеника међу којима и другарицу Винтерхалтер. У Масловарима организовао је напад на нас и убио комесара чете Идриза и више других. Приликом напада на штаб погинуо је Живан Париводић. О томе може да да најбоља обавештења Здравко Париводић. Том приликом заробљен је Облић и други. У Чемерници побијени су 17 рањеника а заробили су Нуту Јанић и Васу Карабеговића. ... 6 јуна напали смо на усташе у Лепеници. Ту су нас опет напали четнички одреди. Командант одреда био је Данко Митровић. Лепеницу смо заузели али одмах нас је напао Радић с леђа. Групу усташа прихватили су Немци и поново су нас напали. Том приликом четници и Немци имали су спремљен план за напад на нас. Борбу смо прихватили која се водила око 11 сати и било је великих губитака и на једној и на другој страни. Том приликом заробљено је 11 партизана, између којих и Чегар који је био осуђен на смрт а остали су отерани у логор. О томе би могао више казати Целек који се налази у Сарајеву... После тога наш батаљон био је принуђен да се пребаци преко Саве у Славонију. Против наших снага које су остале Радић је предузео нападе и хватање појединих партизана и присталица народноослободилачког покрета. За све ово време па до децембра 1942 године Раде Радић, заједно с Немцима и усташама, чисти терен и поставља своје четничке одреде. У то време мобилизира четнике и опет напада наше јединице *Где су погинули Милош Дујић и једна другарица.*

„У то време пада непосредна сарадња и додир са Немцима и усташама. Радић и четници одлазе редовно у непријатељске гарнизоне, и усташке и немачке, и крећу на друге центре Босне, под заштитом четника. О четничком раду много више знају Предраг Видовић и Милан Пивашев. Наш одред у августу месецу био је присиљен да се пребаци преко Саве због напада Радића заједно са Немцима. У Славонији смо остали месец дана. У септембру пребацили смо се у Босну, напали на Кабаћ. Народ нас је дочекао са одушевљењем и отворено говорио са огорчењем о четничким злоделима која су починили у нашем отсуству. Поједини смели људи почели су долазити у наше одреде. Радић и Форкапа увидели су опасност од нашег утицаја, концентрисали су снаге и у заједници са Бего-

вићевом бојном Црне легије извршили су напад на нас. Иако су четничке и усташке снаге биле много јаче, 2.000 према нас 30, ипак смо прихватили борбу и нанели им извесне губитке, успели су да нас разбију и ми смо били присиљени да се пробијамо делом до Славоније а делом до Козаре. Том приликом четници су извршили страховито кажњавање због тога што су нам указали помоћ села Корови, Сеферовиће и Нова Вес. Побили су извесан број људи. Све мушкарце су испребијали и куће су опљачкали. Овом акцијом руководили су Радић, Форкапић и Дукић, командант краљеве гарде. Од убијених људи сећам се имена лугара Гојковића и његове жене а такође и других сељака. За сва зла недела четника која су извршили тада и касније одговоран је Радић јер је био и најутицајнија личност и духовни вођа четника, њихов стварни организатор и командант. Радић је умео вешто да се претвара пред сељацима као човек који се тобож бори против терора који су четници над народом проводили, бацајући кривицу за то на поједине команданте и командире, докле је тим истим командантима и командирима, на ужем састанку, лично давао инструкције шта и како треба да чине. *Овом дволичном улогом Радић успева да за дуже времена народу овога краја гаји илузију о себи и захваљујући томе било је потребно више од две године да се народ овога краја увери да је он, Радић, главни кривац за сва страдања и патње народа у овоме крају и да му као и осталима окрене леђа. У овој подмуклој улози Радић је био помаган од Форкапића који је исто тако глумио као помирљив човек према партизанима, а на другој страни, као Радић водио је акцију против партизана и заводно најокрутнији режим силе и терора над народом, и држао је власт око Мотајице. Форкапић је, у споразуму са Немцима, у неколико махова правио споразум са усташком командом и инсценирао је сукоб у Дервенти са домобранима, у коме је погинуло 31 до 32 бораца, да би после тога пред народом могао да каже: ето видите, сви су они још јаки и да није време за борбу против непријатеља.*

Форкапа, и поред дате речи пред акцију на Лепеници да нас неће напасти у леђа, извршио је то. Он је кривац за погибију стотине бораца, који су се од првог дана борили против окупатора. Он је заробљене партизане слао најпре у Јошавку. Безброј сељака из села око Мотајице могу да даду много доказа о бесомучном терору који су четници Форкапини проводили над народом. Мени је познат случај у селу Ситношима, где је уништавајући читаву једну фамилију секао делове тела кћери и стављао у уста мајци а делове тела мајке стављао у уста кћери, говорећи: „Једи, храни се“, - а сами су кољачи лично пили крв на очиглед њихову и говорили: „Ах што је слатка ова крв“.

Саво Брадоња, целат из Источне Босне, вршио је на најзверскији начин мучења. На себи је носио 12 ножева разних облика, подешених према томе да ли су потребни за вађење очију, киданье ушију или носа, резање вена и делова коже, прављење пето-

краке или разних фигура на телу жртве. Он је извршио безбројна клања и мучења. Знао је жртви пререзати вене и откинути нос па онда на жртву сести и мучити је; откинути парче тела жртви, метати јој у уста и терати је да једе. Окићен тим ножевима Саво Брадоња ишао је уз Рада Радића и служио као страшно и претња за све оне који би хтели ма чим помоћи партизане и народноослободилачки покрет. Раде Радић и његови команданти знали су шта он ради и никада га у томе нису спречавали, и не само то него су му и сами предавали људе да их мучи и садистички заједно с њиме у томе уживали. Има у Источној Босни на хиљаде људи који су гледали како целат Саво Брадоња мучи жртве. Раде Радић и сви његови команданти, на најпрљавији и најбестиднији начин, трговали су са Немцима и усташама продајући им заробљене партизане за оружје и муницију. Има много случајева где су они заробљеног партизана предавали Гестапоу и за то добијали сандук муниције. Лаза Стефановић предао је тако Есада Мицића, комесара батаљона, Немцима у Бањој Луци за три сандука муниције. - Ступар Војо..."

Помоћник тужиоца: Има још један записник, записник Фукса.

Претседник: Да ли је предложен за читање?

Помоћник тужиоца: Јесте, још раније.

Претседник: Је ли поднеском предложен?

Помоћник тужиоца: Јесте.

Претседник: Хоћете ли, господине Јоксимовићу, да се изјасните у погледу оних сведока за које је Суд, усвајајући предлог тужбе, одлучио да се прочитају саслушања оних који су били предложени у оптужници, па је од извесног броја тужилац одустао а за неке предложио да се њихови искази прочитају. То су: Божане Миловановић, Миладина Миловановић, из Друговца, и други. Ви сте гада задржали право да ћете се после читања њихових исказа изјаснити?

Бранилац Јоксимовић: Само по оним исказима где је Михаиловић лично тангиран а не они из општег дела саслушања где се он лично не оптужује. Али бих молио да се претходно оптужени Михаиловић о њима изјасни.

Претседник: Ви мислите конкретно на записник Узелца?

Бранилац Јоксимовић: Не, пре тога. Само сматрам да је сувише доцкан.

Претседник: Ја нисам заморен. На које конкретно мислите?

Бранилац Јоксимовић: На саслушање Божане Миловановић из Прањана, па после Аврамовић где је речено: „Познато ми је да је Дража са својим командантима наредио“.

Претседник: У чему је ваш захтев?

Бранилац Јоксимовић: Да се оптужени Михаиловић изјасни о свима чињеницама, које су поједини сведоци изнели а које се на њега лично односе као да је лично издао наређење.

Претседник: Оптужени Михаиловићу, јесте ли ви то забележили?

Оптужени Михаиловић: (прилази столу Суда): Јесам.

Бранилац Јоксимовић: Зато сам ја био уверења да је нужно да ти сведоци дођу пред Суд ради суочења.

Претседник: То нисте предлагали него сте рекли да **ћете** се изјаснити после читања саслушања.

Бранилац Јоксимовић: Сад сам се изјаснио.

Претседник: Је ли овде, где је речено да је Дража лично наредио Звонимиру Вучковићу да стрелја Мишића из Прањана?

Помоћник тужиоца: Нисам вас оптужио за то.

Оптужени Михаиловић: Имате право да ме сад оптужите.

Претседник: Предложени су искази по питању ратних злочина. Само конкретно изјасните се шта предлагете?

Бранилац Јоксимовић: Да се овде најпре Михаиловић изјасни о свима исказима где је он тангиран. А у току поступка ја ћу предложити сведоке.

Претседник: Је ли тачан исказ Томовића?

Оптужени Михаиловић: Није, страховита мржња.

Претседник: Је ли тачно сведочење Перовића?

Оптужени Михаиловић: Не, јер не постоји пресуда коју са ја потписао а он каже да је Дража морао да потпише.

Претседник: (Чита): „Ја само знам да је извршено много убистава али нисам могао закључити ко је издавао наређење за стрелјање. А како је Дража био најстарији то је могло само од њега потицати.“

Оптужени Михаиловић: Ја никад нисам био у Бучју.

Претседник: То је рашчишћено са овим Перишићем. Добро, а исказ овога Ковачевића за убиство авијатичара?

Оптужени Михаиловић: Не знам, ја не верујем.

Претседник: А ово стрелјање партизана у Чачку?

Оптужени Михаиловић: Мојсиловића смо ми смакли, он је био један од кога ми нисмо могли да радимо.

Помоћник тужиоца: Признајете ли да је Милутин Јанковић био ваш командант?

Оптужени Михаиловић: Јесте.

Помоћник тужиоца: А за Мојсиловића не признајете?

Оптужени Михаиловић: Он није био, он је побегао.

Претседник: А Живко ЈТаловић, који је изјавио да сте рекли: „Куда водите те цукеле, што нисте одвели у поток и побили?“

Оптужени Михаиловић: То апсолутно није тачно, *никад то нисам рекао не само пред тим него никад.*

Претседник: А Узелац?

Оптужени Михаиловић: Нисам добро чуо његов исказ.

Претседник: (Чита став из исказа Узелца)

Оптужени Михаиловић: Ми смо посумњали, везали и спровели у Ба пред суд.

Претседник: А у погледу састанка и одлажење Мишића и Павловића у Београд.

Помоћник тужиоца: То је рашчишћено.

Оптужени Михаиловић: Ово се слаже и са мојим исказом у истрази.

Претседник: За Глишића?

Оптужени Михаиловић: За Глишића нисам добро разумео. Ја сам рекао да је Глишић дошао, био са мном на састанку ради организације страже.

Претседник: Питање је у истрази било зашто је Глишић као командант жандармерије из Београда у другој половини 1942 године долазио у Струганик. Онда је овај одговорио да је Глишић лични пријатељ Драже Михаиловића па је можда био на инспекцији и навратио да се са њим види, или је ишао да вата лични контакт.

Бранилац: *Имате сада Најхолда.*

Оптужени Михаиловић: Нисам чуо све. Има интересантних момената из његове изјаве, *што је доказ да се у Четвртој офанзиви није ни рачунало на Немце, и то иде у прилог одбране коју сам ја дао.*

Претседник: Каже овако: Кад сам смењивао дивизију „Принц Еуген“ командант је рекао да је сарађивао са тамошњим четницима и то тако што су се бориле четничке и немачке снаге против партизана. Немци су помагали муницијом а Најхолд је требао да дође да смени овога....

Претседник: Онда имате сведочење Кошака Владимира, да му је причао у Берлину Вјакосав Иванковић последњих дана априла, да је чуо у Загребу да су тих дана емисари Михаиловића посетили Павелића. У телефонском разговору, у ноћи између 3 и 4 маја 1945 године споменуо је такође сам Павелић да је склопио изванредан аранжман са Дражом.

Оптужени Михаиловић: Апсолутно није истина.

Претседник: У реду. Према томе (обраћа се браниоцу Јоксимовићу); тражите ли да се који од ових сведока, или сви ови сведоци који се односе на вашег брањеника, а чији су искази овде прочитани, позове пред Суд.

Бранилац Јоксимовић: *Ја сам се изјаснио да ћу о томе да се изјасним у току иследног поступка, можда сутра или прекосутра.*

Претседник: Данашњи претрес се прекида и наставља сутра у 8 часова ујутру.

28 јун

Почетак у 8,15 часова

Претседник пуковник Михаило Ђорђевић: Наставља се претрес по кривици оптуженог Михаиловић Драгољуба-Драже и осталих. Друже заставниче, наредите да се уведу оптужени. (Уводе оптужене) Нека уђе сведок **Симовић Душан**. (Улази сведок) Како се зовете?

Сведок: Симовић Душан.

Претседник: Одакле сте?

Сведок: Родом сам из Крагујевца, а живим у Београду.

Претседник: Колико сте стари?

Сведок: 63 године.

Претседник: Шта сте по занимању?

Сведок: Претседник владе и армиски генерал у пензији.

Претседник: Јесте ли ожењени?

Сведок: Јесам.

Претседник: Имате ли деце?

Сведок: Двоје.

Претседник: Ви сте позвани пред Суд да будете преслушани као сведок по извесним околностима. Упозоравам вас на дужност казивања истине пред Судом, јер неистинито и лажно казивање пред Судом казни се као кривично дело. Ви сте у 1941 години били претседник владе бивше Југославије.

Сведок: Јесам.

Претседник: Јесте ли ту функцију задржали и по одласку у емиграцију?

Сведок: Јесам до 11 јануара 1942 године.

Претседник: Јесте ли тада престали да будете?

Сведок: Престао сам да будем.

Претседник: Како је дошло, објасните Суду, до промене ваше владе и до састава нове владе, као и позадину те промене?

Сведок: До промене је дошло на тај начин што су министри, њих десет на броју, поднели оставку непосредно краљу, наводећи у мотивацији да је близу крај рата и да према томе не треба да буде на челу владе војно, већ цивилно лице.

Претседник: Је ли то све?

Сведок: То је све.

Претседник: Да ли је тој оставци ових министара претходио какав рад?

Сведок: Претходиле су неке конференције њихове, за које ја нисам знао.

Претседник: Како је то испало да ви одједном останете усамљени?

Сведок: Због тога што су их руководила лична питања.

Претседник: Објасните та лична питања. Ја сам вас умолио да изнесете Суду и позадину те промене. Формално је: десет министара подносе оставку, онај који даје мандате уважава, поверава другоме, то је само она спољна видљива форма. Рекосте да је питање личних односа и личних сукоба?

Сведок: Ја не знам ништа сем онога што сам касније чуо да се говори, али никаквих доказа немам. Не могу ништа да кажем у томе погледу.

Претседник: Хоћете ли да вас потсетим шта сте рекли у претходном поступку на ово питање. Рекли сте овако: „Нинчић је био агресиван у своме ставу према Хрватима и Хрвати су захтевали да се он смени са положаја министра спољних послова. Бојећи се да га не сменим, Нинчић је предузео низ мера и успео да ангажује краљицу Марију, Радоја Кнежевића, мислим Милана Грола, Гавриловића и Слободана Јовановића. Као резултат Нинчићевог рада и ове групе око њега појавила се оставка 10 министара који су били у Лондону и то: „ви сада у даљем исказу набрајате имена: Крњевић, Слободан Јовановић, Нинчић, Милан Грол, Милан Гавриловић, Шутеј, Срђан Будисављевић, Миха Крек, Бањанин, Бранко Чубриловић. На основу оставке ових министара краљ ме је разрешио дужности претседника министарског савета и поверио мандат за састав владе Слободану Јовановићу.“

Сведок: То је тачно.

Претседник: Ви треба да кажете шта знате о чињеницама, да изјавите пред Судом, јер је претрес усмен и јаван.

Сведок: Ја више ништа немам да изјавим сем то што сам казао.

Претседник: Ви сте пред Суд зато и позвани да пред самим Судом изјавите оно што знате. Је ли ово тачно записано?

Сведок: Тачно је.

Претседник: Је ли овако било?

Сведок: Тако је било.

Претседник: Да ли је у вашој влади, док сте ви били претседник, било размимоилажења по питању помоћи и једној и другој страни отпора у земљи, партизанима и четницима, или је у том погледу у емигрантској влади владала једнодушност?

Сведок: Размимоилажење у влади било је само у погледу хрватског питања. У ствари постојале су три струје, једна је била великосрпска, једна хрватска, и трећа је била југословенска, која је гледала да помири ове две. У погледу гледања на народноослободилачку борбу, и, како ви кажете партизане, није било размимоилажења, јер до тога времена још се није оцртала та разлика између организације Драже Михаиловића и народноослободилачког покрета.

Претседник: Дужан сам да вас опоменем да је тужба предложила извесне доказе из којих се непобитно види, јер су у оригиналу дати и заведени су, да је било извесних обавештења, поузданих, баш о томе да је наступио један нови моменат у односу између обеју група, између партизана и четника организације Драже Михаиловића још 1941 године.

Сведок: Могу, дакле, рећи. Преко енглеске службе ја лично добио сам обавештење о томе да је наступио конфликт између организације Драже Михаиловића и партизанског покрета. Онда сам настојао да то изгладим и да их помирим. У том циљу ја сам одмах послао наређење Дражи Михаиловићу да се помири, да нађе основицу за помирење са партизанима. Сем тога ја сам наредио нашем министру Милану Гавриловићу у Москви да оде лично г. Молотову, и да га лично у моје име замоли да ради на том измирењу. Онда сам отишао лично господину Мајском, амбасадору совјетске Русије у Лондону и замолио га да хитно јави лично господину Стаљину, да га молим да се несугласице изгладне и да се наше две струје у земљи измире. Онда сам отишао г. Идну и њега замолио да он у име енглеске владе јави одмах г. Крипсу, амбасадору Енглеске у Москви, да г. Крипс оде г. Молотову и у име енглеске владе замоли за потребну интервенцију из Москве за помирење. После тога, то је било у другој половини октобра, мислим, тада је дошло до измирења између њих и до састанка између маршала Тита и Михаиловића, кад су они потписали споразум. После тога дошло је обавештење да је измирење извршено. *Добивши то обавештење, енглеска влада, пре неГо што је мене обавестила, послала је честитање Михаиловићу на измирењу.*

Претседник: Сада нам објасните. Из тога излази да је ваше лично мишљење било...

Сведок: Моје лично мишљење је било да треба да се ујединимо у борби против окупатора који је у том моменту претстављао јединог нашег непријатеља.

Претседник: Значи треба да се ради на обједињавању снага. Кад је ваше мишљење тако било као претседника владе, какво је мишљење било осталих чланова владе, јер сам вас питао да ли је по том питању борбе против окупатора и питању помоћи свим снагама отпора у земљи била једнодушност у влади или је било извесних размимоилажења и која су то размимоилажења и између којих?

Сведок: То питање још није изнесено пред владу.

Претседник: Јесте ли приватно обавештавали?

Сведок: Ја сам обавештавао само о томе, о отпору према непријатељу у земљи, али још није изношено на дискусију. Само су знали извесне депеше које су прочитане, али да је било речи у влади, тога се не сећам.

Претседник: Мислите ли на званичним седницама? Јесте ли имали контакт са својим министрима?

Сведок: Нисам имао у то време, јер су били заузети једним пословима, а ја другим пословима, у то време имали су састанке.

Претседник: Јесте ли их виђали на ручку?

Сведок: Само једанпут недељно.

Претседник: Јесте ли их обавештавали о догађајима у земљи?

Сведок: Нисмо о томе говорили.

Претседник: Јесте ли сматрали да уопште не треба да их обавештавате или остала господа министри нису показивали уопште интерес за догађаје и збивања у својој отаџбини?

Сведок: Ја сам сматрао да не треба од тога правити велико питање. Био сам мишљења да целу организацију Драже Михаиловића не треба откривати и за то нисам откривао до 9 октобра. О том покрету нисам ништа саопштавао, јер сам сматрао да то не треба стављати на велика звона. Кад сам у присуству краља обавестио ministre, краљ ми је по изласку рекао: „Нксте требали још о томе да говорите, боље је да се то сачува у тајности“. *Да није после тога метуто на велика звона и да није прављена реклама ја мислим да би за наш отпор у земљи било много боље.*

Претседник: Јесу ли остали чланови владе делили с вама исто мишљење у погледу тога да треба настојати на обједињавању снага отпора у борби против окупатора који је главни и основни циљ читаве те борбе?

Сведок: Углавном јесте, колико ми је познато.

Претседник: Има ли неко да није?

Сведок: То не могу да кажем.

Претседник: Јесу ли и остали чланови владе делили с вама исто мишљење у погледу тога да треба наставити на уједињењу снага отпора као главном и основном у борби против окупатора, као главном и основном циљу читаве те борбе?

Сведок: Углавном јесте колико ми је познато.

Претседник: А има ли неко ко није?

Сведок: То не могу да кажем.

Претседник: Опет ћу да вас потсетим, да вас упозорим поново на оно што сам вам у почетку рекао, да је сведок дужан пред Судом казивати истину. О истој овој ствари ви сте, Симовићу, рекли на исто ово питање: прво ово што сте сада рекли ваше је гледиште, а рекли сте онда даље: „Супротно мишљење имали су Нинчић, Грол, Слободан Јовановић и Милан Гавриловић, а поред њих министар двора Радоје Кнежевић. То је била петорка која је имала изразито великосрпски став...“

Сведок: Великосрпски став подвлачим, *то, ја ћу вам објаснити...*

Претседник: У реду: „Колико се у том правцу ишло нека послужи чињеница да ми је др. Нинчић на министарској седници јавно рекао: „Ви нисте Србин, ви сте Југословен!“, на шта сам му ја одговорио: „Ја се поносим што сам Југословен, али сам сигурно бољи Србин него ви и дао сам много више за српство него ви...“

Јесте ли ви на тој министарској седници, о којој се овде говори, јесте ли ви тада расправљали ко је Србин, ко је Југословен, а ко је

Хрват, или је била реч о помоћи странама отпора у земљи? Кад сте се ви залагали за обједињавање свих снага, за помоћ и једној и другој страни, да ли је основни циљ борба против окупатора и да ли је приликом таквог вашег мишљења наступио сукоб између Нинчића и вас?

Сведок: *Морам учинити примедбу на записник. Ја сам одмах учинио примедбу тамо. Ствар је у овоме: кад сам питан по том питању ја сам у два маха рекао да се те седнице не сећам, не сећам се те седнице од 12 XII 1941 о којој сам питан... Иследник који је вршио саслушање...*

Претседник: Је ли иследник ово подметнуо у записник?

Сведок: Није подметнуо. *Ја ћу вам сада казати. Он ме питао да се потсетим. Онда сам ја објаснио да је то. Било је размимоилажење у влади само у погледу на хрватско питање. Само се овог сећам. И онда је после дуже разговарао са мном, више невезано, не дозвољавајући да ја диктирам у перо. Дакле иследник је после простилизовао и сам издиктирао изостављајући оно прво у два маха поновљено да се ја уопште тога не сећам, и да те седнице није било.*

Претседник: *Па ипак сте...*

Сведок: *Друго је о томе о чему сам говорио...*

Претседник: *Па ипак сте се сада сетили.*

Сведок: *Нисам се сетио. Ја сам говорио о размимоилажењу у влади с обзиром на Хрвате и нарочито сам мало пре подвукао да су та петорица узимали изразито великосрпски став.*

Претседник: Да ли је из тога дозвољен закључак да сте ви у емиграцији, супротно ономе него што на Суду кажете, уместо о помоћи отпору снага, које се боре противу окупатора, решавали у 1941 години српско-хрватско питање?

Сведок: *Не српско-хрватско питање, него покољ Срба у Хрватској, о том је само реч, и у том су једни ишли у крајност, други су пак заступали једно умереније гледиште и била је средина по којој сам мало пре Говорио и ја мислим да ме је иследник који је вршио испитивање поГрешино разумео и да је тамо поГрешино разумео. А ако сматрате да он ипак није поГрешио. Мој данашњи исказ је меродаван, а ја ранији свој исказ повлачим.*

Претседник: Ја сам вас питао је ли то тачно забележено и ви сте казали да јесте. Пошто је то нови, други став у саслушању, ви допуштате могућност да се то односило на српско-хрватско питање. У реду. У првом ставу сте казали: „Моје је мишљење било да треба слати оружану помоћ. За мене је био главни циљ борба против непријатеља." Па какво је било мишљење чланова ваше владе?

Сведок: Они се нису изражавали у том погледу, а ја их нисам питао, и према томе не могу рећи ни њихово мишљење.

Претседник: Нисте им ваљда ни саопштили да у земљи постоји стање отпора?

Сведок: Они су то знали, нешто из новина и депеша, али о томе још нисмо расправљали, јер је владала необавештеност.

Претседник: Па ви сте казали да сте били обавештени.

Сведок: Ја сам био обавештен о сукобу између Драже Михаиловића и Тита у октобру, и о томе да је дошло до састанка и измирења. Другу депешу сам добио, мислим, 3 децембра. Тада је Дража Михаиловић послао депешу да је нападнут са севера од Немаца, а из позадине од партизана.

Претседник: Од кога сте добили депешу?

Сведок: Добио сам депешу од Драже преко енглеске службе. Он је у тој депеши рекао да га са севера нападају Немци, а са југозапада партизани. Казао је: „Нестало ми је муниције. Морам да се повучем. Дижем своју станицу и немојте ми ништа слати док се поново не јавим.“ Такво је стање било док нисам отишао са положаја претседника владе у првој половини 1941 године.

Претседник: Тужба је поднела извесне доказе из којих се види да вас је оптужени Михаиловић о томе обавештавао не тако како ви кажете, него сасвим обратно: да су Немци напали на партизани и да су се партизани морали повући због слабе умешности у руководству и слабих снага.

Сведок: То није тачно. Ја те депеше нисам примио.

Претседник: Како нисте примили?

Сведок: Ми нисмо имали непосредну везу, него само преко енглеске службе. Ја се тих депеша не сећам.

Претседник: Да ли вам је енглеска служба предавала све депеше?

Сведок: Није. Ја мислим да није.

Претседник: До када је Радоје Кнежевић био министар двора?

Сведок: Ја мислим до краја маја 1943 године.

Претседник: Да ли је постојао, и какав је био по квалитету и по интензитету утицај Радоја Кнежевића на политику емигрантске владе?

Сведок: Док сам ја био претседник владе, дотле није било никаквог његовог утицаја, а после мог одласка ја то не знам.

Претседник: Је ли он покушавао да вам даје какве сугестије?

Сведок: Није. Док сам био претседник владе, можда на месец-два дана пре тога, указивао ми је сваку помоћ.

Претседник: Је ли он био можда на супротној страни од вас? Је ли он био против вас?

Сведок: То не могу да кажем.

Претседник: А је ли имао утицаја на вашу владу и њену политику и на касније владе?

Сведок: На политику моје владе није имао никакав утицај.

Претседник: А на политику владе Слободана Јовановића?

Сведок: То не знам.

Претседник: Да ли вам је ово можда погрешно стилизовано у записнику, на што вас упозоравам, с обзиром на то да сте сведок? *И ако будете тако наставили, принудићете ме да употребим средства која ми стоје на расположењу према сведоку да искаже пред Судом оно што је истина.*

Сведок: *Није потребна никаква претња.*

Претседник: Ви сте на записнику казали овако: На питање иследника да ли је Радоје Кнежевић имао моћни утицај на политику избегличких влада, нарочито од јануара 1942 године па даље и да ли вам је као претседнику владе покушао дати какве сугестије, ви сте одговорили: „Покушао је мени дати сугестије, али у томе није имао успеха. То је био разлог да се окрене против мене и да се удружи са Нинчићем. Имао је јак утицај на владу и на њену политику, нарочито преко краљице Марије.” Је ли ово тачно уписано у записнику.

Сведок: *Први део је тачан уколико се односи на период пред крај моје владе можда у децембру месецу, а други део, мислим да је неки неспоразум.*

Претседник: *Неспоразум или вам је иследник подметнуо то у записник?*

Сведок: *Неспоразум.*

Претседник: *Изгледа да ћемо морати ради рашишићавања ове ситуације да позовемо иследника да се види шта је унето у записник а шта није.*

Сведок: *Молим.*

Тужилац: *То није потребно, јер о томе што говори Г. Симовић постоје документа.*

Претседник: *То је, друже тужиоче, ваша ствар, али је ствар Суда да ли сведок исказује истинито или лажно. Према томе Суд ће ценити.*

Сведок: *Лажима се никада нисам служио и молим да се то Га поштемим.*

Претседник: *У Суду се употребљава судски језик.*

Сведок: *Али са свима обзирима који се дуГују према појединцу. Ја као сведок нисам дошао да будем врећан.*

Претседник: Да ли је Живан Кнежевић имао утицаја на рад избегличких влада у Лондону?

Сведок: Вероватно, као шеф војног кабинета.

Претседник: У претходном саслушању казали сте овако: „Као шеф војног кабинета претседника владе имао је моћан утицај на политику и рад владе и он је главни кривац за разбијање наших оружаних снага у Каиру и уношење расула у редове наше војске у иностранству.”

Сведок: То је тачно.

Претседник: На коме је питању избио тај расцеп који је коначно довео до расула војске која је била око емигрантске владе у иностранству?

Сведок: На питању смене команданата у Каиру.

Претседник: Како то?

Сведок: По доласку владе Слободана Јовановића и Живана Кнежевића за његовог шефа кабинета смењен је у Каиру начелник штаба Врховне команде ранији министар војске и *армиски* генерал Богољуб Илић, смењен је командант ваздухопловства *бригадни ваздухопловни* генерал Боривоје Мирковић, смењени су сви

виши официри, пуковници и потпуковници, и за начелника штаба Врховне команде постављен је један од најмлађих потпуковника, ваздухопловни потпуковник Миодраг Лозић. То је војска сматрала за увреду и избила је такозвана каирска афера. Извесна господица су хтела да то доведу у везу са мном као да су то моји пријатељи и да су они то изазвали да би ме одржали на власти или вратили на положај председника владе.

Претседник: Какав је однос између Лозића и Живана Кнежевића?

Сведок: Ако ми дозволите да вам објасним. То није имало везе са војском него су се официри побунили у заштиту њихових команданата.

Претседник: Са ове стране, Кнежевића, и оних који су њега подупирали, да ли је та смена вршена у корист поправљања квалитета команде, квалитета војске, или је посредни била лична политика Кнежевића?

Сведок: Лична политика његова, јер су се он и Бора Мирковић разишли у Каиру.

Претседник: Од кога је подржаван Кнежевић у овоме питању?

Сведок: Од његовог брата Радоја.

Претседник: И још од кога?

Сведок: Од Нинчића који је њега, односно његовог брата Кнежевића, који је био у Цариграду, довео у Лондон.

Претседник: Је ли на тај начин разбијано јединство војске у иностранству?

Сведок: Јесте, не само јединство војске него и јединство свих наших редова на страни.

Претседник: У једном своме писму ви пишете краљу у коме говорите о једној клици личних и политичких пријатеља Милана Грола која онемогућава консолидовање прилика у земљи и одржавање нездравог стања. Објасните рад ове групе коју ви називате кликом.

Сведок: То је била клика која се купила око министра двора Радоја Кнежевића, а коју су сачињавали неколико амбициозних мајора, која је и довела до тога растројства. Грол је *само утолико* имао везе с њом што је био партиски пријатељ Радоја Кнежевића, *иначе знам да је од те клике нападан и сам Грол и најпогрднијим речима називан.*

Претседник: Је ли ова клика имала утицаја на рад владе?

Сведок: Тако се говорило.

Претседник: Је ли ова клика вршила пропаганду преко радија?

Сведок: Јесте, они су држали говоре преко радија.

Претседник: Каква је била садржина тих говора?

Сведок: Ја не знам, јер нисам могао да слушам радио у Лондону пошто је пренос вршен на кратким таласима, а ја нисам имао антене.

Претседник: Је ли од ових говора, које је ова клика спроводила, било користи по Југославију или штете?

Сведок: *ДозволиШе, ја сам овде позван као сведок и не могу да дам своје мишљење него само да износим чињенице. Ви као правник то боље знате од мене.*

Претседник: *Није потребно да ви учите Суд, Суд од вас боље зна законе, него кажите шта знате о овоме.*

Сведок: О томе не знам ништа.

Претседник: Јесте на своме исказу у истрази казали овако: „Извршила је напред изнето разбијање наших народних снага у иностранству, унела раздор у редове наше војске и вршила пропаганду преко радија која је била од велике штете по нашу земљу... Познато је да је ова клика имала везе са Миланом Гролом и да су се они чешће састајали у Хартнбену где су становали и Грол и Радоје Кнежевић...”

Сведок: То је тачно.

Претседник: У чему се огледа тај разорни рад ове клике око Кнежевића?

Сведок: У тој пропаганди која је вођена.

Претседник: Каква је та пропаганда? Шта је истицано кроз пропаганду и шта је подвучено?

Сведок: Њихови говори којима су ишли на разбијање наших редова, а који су после имали одјека и у Америци.

Претседник: Ко је у тим говорима истицан нарочито?

Сведок: Истицан је нарочито Дража Михаиловић.

Претседник: Јесу ли у тим говорима били позиви упућени на борбу против партизана?

Сведок: То не знам.

Претседник: То не знате. Како сматрате ви такве говоре? Ви сте политичар? Јесу ли ти говори, тако одржавани, ишли у корист народа Југославије или у корист непријатеља народа Југославије, фашистичких окупатора и њихових помагача?

Сведок: Ја сам већ о томе дао своје мишљење: да су били од штете.

Претседник: На кога сматрате да пада одговорност за овакав рад?

Сведок: На оне који су тако радили, као и на оне који су били одговорни да спрече такву пропаганду?

Претседник: Је ли то сматрате и за целу владу?

Сведок: Да, и за целу владу.

Претседник: Јесте ли ви покушали што да се спречи такав рад?

Сведок: Ја сам био потпуно одбачен у страну и повукао се и покушао сам тим меморандумом, који сам упутио краљу Петру II, 15 маја 1943 године да повратим јединство, да уколико може до краја рата да се организује наша снага у иностранству, да се после упути у земљу, да помогне борбу наших храбрих бораца у земљи против окупатора.

Претседник: Јесу ли ти ваши покушаји, ти ваши поступци, и тај ваш рад, имали каквог успеха?

Сведок: На жалост - нису.

Претседник: У своме писму претседнику владе Милошу Трифуновићу упутили сте и једно питање да вам он одговори: да ли се он сла-

„Кб лсз фашистичко-нацистичким схватањима и диктаторско-узурпаторским методама министра спољних послова Грола..." итд. Објасните нам тај ваш пасус како ви сматрате?

Сведок: *После меморандума, који сам поднео његовом величанству краљу...*

Претседник: *Бившем краљу.*

Сведок: *... његово величанство краљ ме је примио у аудијенцију.*

Претседник: *Бивши краљ, пошто више није краљ.*

Сведок: *Моментално није краљ.*

Претседник: *Народи Југославије су донели одлуку, по којој он више није краљ.*

Сведок: *Ја мислим да та одлука није донета на основу споразума у Техерану и Јалти.*

Претседник: *Ви сте, Г. Симовићу, позвани пред Суд као сведок, а не као адвокат бившег краља Петра Карађорђевића.*

Сведок: *Ја нисам ничији адвокат. Ја сам позван као сведок. Ја говорим по своме уверењу.*

Претседник: *Одговорите на питање. Шта сте схватили и објасните овај став: „Да ли се он слаже са фашистичко-нацистичким схватањима и диктаторско-узурпаторским методама министра спољних послова Грола."*

Сведок: *После тога меморандума краљ ме је примио у аудијенцију, а господин Грол, колико сам био обавештен, протествовао је поводом те моје аудијенције. Ја сам био револтиран тиме и у једном личном нерасположењу, у једном афекту, ја сам то написао. Доцније сам дознао од г. Мише Трифуновића да г. Грол није изнео то у министарској седници. Вероватно да сам ја у томе афекту написао више но што је требало.*

Претседник: *Написали сте ово: „Фашистичко-нацистички и диктаторско-узурпаторски, што је тероризирао своју околину, својим неразумним држањем, највећим реакционаром назвао сам га због тога што је ишао са кликом Радоја Кнежевића и што није...."*

Сведок: *Да ли је то оригинал?*

Претседник: *Је ли такво ваше питање неповерења према Суду или није?*

Сведок: *Не, него да знам.*

Претседник: *Изволите, приђите Суду. (Сведок Симовић прилази претседнику који му показују оригиналан докуменат). Је ли то ваш оригиналан потпис?*

Сведок: *Јесте, али је то на записник.*

Претседник: *Па ја вас питам по питањима у истрази.*

Сведок: *А ја питам да ли је акт, који је ту код Суда, оригиналан и како је могло једно лично писмо, које сам ја упутио претседнику владе г. Миши Трифуновићу после да дође Суду. (Смех у публици). Нећу да се каже да сам га ја дао Суду.*

Претседник: *Ето, видите, налази се у рукама народа Југославије. (Веселост у дворани).*

Тузилац: *Хоћете ли да се уверите да је то оригиналан акт?*

Сведок: Јесте, хоћу.

Тужилац: Изволите. (Показује акт, који сведок разгледа).

Сведок: А иа који је начин могао доћи овде?

Претседник: То је ствар Суда. (Бурно и дуготрајно плескање у публици).

Сведок: *То је све намештено, Шо је та публика..., све намештено. (Жагор и протести у публици).*

(Претседник звони и опомиње публику).

Претседник: Под каквим је условима Дража Михаиловић наименован за министра војске у кабинету Слободана Јовановића?

Сведок: То ми је непознато, јер ја нисам узео учешћа у томе наименовању нити после у раду са њим.

Претседник: На питање иследника, који вас је саслушавао као сведока, на ово сте одговорили: „Како је дошло до постављења Драже Михаиловића за министра војске није ми познато. Прочитао сам то и указ о новој влади, али знам да је то био маневар да се одбаци генерали Богољуб Илић, Бора Мирковић и ја и да се створи могућност да судбину наше војске узме у руке један млад мајор - Живан Кнежевић, који је стварно вршио дужност министра војске код Слободана Јовановића потпуно неупознат са војним стварима. Интересантно је да су чланови владе у оставци од 10 јануара 1942 године мимо претседника поднели непосредно краљу као главни разлог да војник не треба да буде на челу владе, ту чињеницу да је рат при крају. Сматрам да су чланови владе желели мимо напред наведених генерала, а преко Драже Михаиловића, да се врате у отаџбину." - Да ли је материјал који је спуштан Дражи Михаиловићу 1941 године слат по захтеву владе или како друкчије?

Сведок: Материјал који је слат, слат је по захтеву владе, углавном по мом захтеву, јер сам по том питању ишао код енглеских органа и захтевао да се свима нашим борцима у земљи пошаље што хитнија помоћ.

Претседник: Да ли је то по захтеву владе слато?

Сведок: Јесте по захтеву владе, а специјално по мом захтеву.

Претседник: Друже тужиоче, ако имате питање, изволите.

Тужилац: На питање претседника ви сте, господине Симовићу, изјавили, да чим сте сазнали од Михаиловића за сукоб, да сте интервенисали код Мајског, код Крипса и тако даље, да ли сте тражили да се обустави братоубилачка борба и успостави сарадња између једног и другог покрета, или сте у тој интервенцији тражили подвргавање партизана под команду Михаиловића?

Сведок: Тражио сам да се изврши измирење и координација њиховог рада и да се на тај начин све наше снаге обједине. Још у то време није било речи о потчињавању партизана Михаиловићу.

Тужилац: Да ли је то питање претресано не седници владе, је ли одлука дошла на заједничкој седници или је то ваша лична ствар?

Сведок: То је била моја лична ствар.

Тужилац: Видите, у једној депеши од 13 маја 1942 године, коју сте господину Идну упутили, заиста је тако као што ви кажете: „Да се

извести иаш посланик у Москви да се опомену партизани у Југославији и да сарађују са њиме против Немаца." Истовремено тражите од г. Мајског да употреби сав утицај код руске владе. То је прва депеша. Али, видите, друга депеша од 13 новембра 1941 године; видите да ли је ово ваше лично или ваше владе? Ово је депеша број 209: „Претседнику министарског савета - Молио сам за дејство код руске владе да се хитно комунистима у нашој земљи даде упутство да сарађују са пуковником Михаиловићем и да му се потчине у заједничкој борби против завојевача. Према последњем извештају комунисти нападају Михаиловића и ометају успех у његовој борби против Немаца. О резултату хитно известите..." *Стојан Симић, ондашњи амбасадор у Москви...*

Сведок Симовић: *Он је отишао после мога одласка.*

Тужилац: *Онда ће бити Богић.*

Сведок Симовић: *Може Богић, он је био отправник послова.*

Тужилац: А депеша од 17 новембра је одговор на вашу депешу: „Данас сам посетио Вишинског и замолио да препоручи сарадњу партизана са Михаиловићем, да то буде врло озбиљно и да њихова интервенција буде хитна и убедљива. И рекао сам да се све уставничке снаге уједине, ако се жели да се шири покрет. Рекао сам да влада жели да цео покрет буде потчињен Михаиловићу као војном лицу које најбоље уме да организује борбу против окупатора. Као генералштабни официр најбоље уме да искористи земљиште; ако се покрету жели дати карактер замашне операције њу може вршити само стручно лице." То је одговор Богићев на ваш телеграм. И још онда је ваша влада имала став по томе да се партизани потчине Михаиловићу. Шта кажете на то?

Сведок: Михаиловић је био елеменат континуитета легалности у земљи. Због тога је било потребно тактизирање с обзиром на личност која се појавила и која је претстављала континуитет. Овде је имала да се води непосредна борба против окупатора. То није требало бити борба за власт него против окупатора. Према томе личност Михаиловића је долазила у обзир што се он ставља на чело покрета који смо ми прихватили и не знајући раније за покрет народноослободилачке борбе.

Тужилац: Ја сам хтео да се установи тај факт да је влада онда Михаиловића сматрала као личност која је требало да одржи континуитет југословенске државе у окупираној земљи...

Сведок: *И који се био потчинио нашој влади. Ми нисмо имали никаквог контакта са маршалом Титом. Према томе влада у том моменту није могла да пледира да прими Врховну команду маршал Тито пошто није имала с њим никакве везе, и желела је само да се обједини тај отпор да се, ако се може споје у обједињавању те команде.*

Тужилац: То је један историски факт који се овде констатује.

Малопре, на питање претседничково, одговорили сте да сте од енглеске службе добили Михаиловићеву депешу у којој је стајало да је нападнут са југа од Немаца, а са севера од партизана.

Сведок: Не, *обрашно*, са југозапада од партизана, а са севера од Немаца.

Тужилац: Имам неке депеше Михаиловићеве које је у то време упућивао. Не знам да ли сте их имали у своје време, да ли су вам достављане уредно, али ове депеше друкчије говоре. И ако је уставнољено на претресу да је Михаиловић прво напао партизана, ви сте то могли сазнати преко радија, јер је вршен пренос. Оптужени Михаиловић је јавио тада ово вама. Ево вам депеше. То је депеша број 6 од 5 новембра 1941 године, дакле пети дан после напада Михаиловића на партизана. Михаиловић јавља председнику југословенске владе, то је вама упућено и ви ћете се изјаснити да ли сте добили (чита): „Вођ комуниста под називом Тито не може се сматрати као вођ отпора. Борба комуниста против Немаца је привидна...” па онда наставак те депеше, то је бр. 8 од 5 новембра, броја 7 нема иако је ово из архиве емигрантске владе... (чита): „... снабдени оружјем из фабрике у Ужицу напали су моје трупе у Кошерићу, Ариљу и другим местима. Борбу смо примили и верујем да ће њен исход бити у моју корист.” Из ове депеше види се да је Михаиловић јавио да су партизани њега напали.

Сведок: Те депеше ја се не сећам, али мора да буде доцнија, после 15 новембра, то јест после говора који сам одржао. То је када је дигнута радиостаница и више се није јављао.

Тужилац: Да није ово од 30 новембра? (Чита): „Несрећно вођени, комунисти на свима правцима за два дана разбијени. Непријатељ овладао Ужицем, Пожегом и Чачком. Настављам четничко ратовање...” Да ли вам је познато да је Михаиловић наставио четничко ратовање, али против партизана?

Сведок: Није ми било познато. *Напрошив* било је *познашо* да је имао врло слабе снаге, и да је био у прикупљању.

Тужилац: А да ли вам је било познато да је својим снагама дао директиву да ступе под команду Недића?

Сведок: Апсолутно није. Ја сам у говору од 15 новембра нападао Милана Недића зато што се примио те улоге у окупираној земљи да служи нашем највећем непријатељу.

Тужилац: Видите у питању је кривична одговорност Михаиловића. Баш тих дана, кад је напао на партизана, да ли се сећате депеша из тих дана којима је тражио помоћ, то јест да му се баци помоћ?

Сведок: Јесте.

Тужилац: Да ли се сећате депеше број 20 од деветог новембра у којој се каже (Чита): „У току су борбе између партизана и четника. Напад Михаиловића почео је да малаксава, одреди да се распадају, јер је почео братоубилачку борбу. И он захтева најхитнију помоћ првенствено у аутоматском оружју и муницији...” Да ли сте знали да тражи оружје да употреби против партизана?

Сведок: Не.

Тужилац: Он наставља у депеши о критичној ситуацији и каже: „Током ноћи треба да стигну авиони, а такође и сваке следеће ноћи. Само најбржа помоћ може да поправи ситуацију. Молим јави-

те долазак авиона. Временске прилике повољне. Облачно пет десе-тина..." Видите, он у току борбе тражи помоћ.

Сведок: Али није рекао против кога води борбу.

Тужилац: Да ли је влада имала јасну ситуацију?

Сведок: Апсолутно није. Влада је веровала да води борбу против Немаца и да Немци нападају са севера. Тек трећег децембра јавио је о томе да га нападају и партизани са југозапада. То се види и по томе што је био споразум на моју иницијативу *и ја сам, природно, сматрао да је начињен споразум између Михаиловића и маршала Тита на моју иницијативу и иницијативу чак и Москве и онда смо мислили да је* стање такво да води заједничку борбу против окупатора и да тражи да му се што пре пошаљу сретства за ту борбу. Ми уопште нисмо имали појма нити ја, нити влада, да је дошло до сукоба између Михаиловића и партизана, пре трећег децембра. Сад не могу знати да ли је депеша Михаиловићева била од 3 децембра или сам је тада примио. Ја мислим да је депеша била од 3 децембра. Тек онда је јавио да га партизани нападају са југозапада и, мислим, да је Пожега пала у руке партизана.

Тужилац: То је било почетком новембра, ви сте побркали месеце. Ево, видите, имате депеше од Михаиловића од 3, 4, 6, 10 новембра, скоро сваког дана вам шаље депеше.

Сведок: Ја нисам примио те депеше.

Тужилац: Неко је морао примити.

Сведок: Можда је примио кабинет.

Тужилац: Ево шта вам јавља 10 новембра. (Чита депешу): „Данас очекујем већи број авиона. Хитно је потребна помоћ у оружју и муницији. Ако помоћ благовремено стигне, ја ћу преузети иницијативу за веће операције." Зар вама није познато Михаиловићево наређење да се деблокира Краљево и изврши концентричан напад на партизане.

Сведок: Не, ја бих био одлучно против тога. Ја сам још 15 новембра одржао говор у коме сам позивао на слогу четника и партизана. Јер, веровао сам да важи споразум од краја октобра између маршала Тита и Михаиловића, али све до 3 децембра, до оне Михаиловићеве депеше, мени није познато да су четници и партизани у сукобу.

Претседник: Нисте ли ви били можда обавештени о томе сукобу, па кад је наступила критична ситуација за Михаиловића, онда сте хтели да му помогнете?

Сведок: Не сећам се. Знам да је он тражио помоћ и да сам ја ишао код свих енглеских органа да му издејствујем помоћ. Али ја сам веровао да је то била борба против Немаца.

Тужилац: За одашиљање помоћи Михаиловићу ви сте се интересовали и касније, кад више нисте били председник владе.

Сведок: Јесам, али то није било интересовање за помоћ Михаиловићу него за помоћ борцима у земљи.

Тужилац: Ја имам једно ваше писмо од 3 јула 1942, када је кампања против Михаиловића као сарадника окупатора већ била почела.

Сведок: Мени је кампања била непозната. Ја сам живео повучено и нисам за то знао.

Тужилац: Када сте престали бити претседник владе јесте ли могли имати ма каквог утицаја на тадашње кругове који су били одлучујући у влади?

Сведок: Ни најмање. Са мном није смео нико ни да се поздрави на улици.

Тужилац: Да ли сте ипак покушавали неком интервенцијом у влади да допринесете да се ситуација, коју сте оцењивали као рђаву, поправи и да ли сте код кога покушавали да се предузму неке мере?

Сведок: Јесам. Ја сам упутио неколико писама тадашњем претседнику владе Слободану Јовановићу, али одговора нисам примио. То је било по питању пензионисања генерала Боре Мирковића, то је било и по питању везе са генералом Михаиловићем.

Тужилац: Ви сте сазнали и за одлуку владе да се лише чина сви активни официри који су били у Народноослободилачкој војсци.

Сведок: То сам сазнао тек доцније и интервенисао сам код генерала Боре Ристића кад је он дошао у Лондон. Доцније нисам ништа знао ни предузимао, јер сам био потпуно отсечен од осталог света, па чак ни наше новине нисам примао.

Тужилац: Ја имам ваше писмо од 28 јуна 1942 године. Ево, писмо је упућено претседнику владе. Да ли сте ви тада знали да Михаиловићеве снаге сарађују са Италијанима у Саннаку.

Сведок: Нисам имао појма.

Тужилац: А да ли се знало у круговима емигрантске владе?

Сведок: Ја не знам, ја сам био отсечен и живео сам у предграђу Лондона, и скоро никад нисам долазио у Лондон за три и по године.

Тужилац: Ја то писмо нећу читати, јер је предугачко, и оставићу га за доказни поступак. Само ћу вас упозорити на неке ставове при крају писма. Ви се интересуете за стање у земљи па кажете: „У чланку „Здрво Михаиловићу“, који је објављен у „Дејли Диспечу“ из Манчестера, претседник је изјавио да генерал Михаиловић и његови херојски војници морају да рачунају углавном на материјал и оружје које отму од непријатеља и на оружје које је остало после пораза југословенске војске. Ми се још надамо да ће се пронаћи начин да се генералу Михаиловићу пошаље потребни ратни материјал. Уверени смо да ће му помоћ стићи на време“. То у томе о Михаиловићу. И кажете на то: „Ова изјава испуњава владу бригом у погледу судбине генерала Михаиловића и његових храбрих бораца и у погледу успеха нашег и организације ствари“. Значи ли да је могло бити неких између вас да нису знали да Михаиловић већ спрема издају?

Сведок: Ја мислим да већина то није знала и да је била убеђена да Михаиловић води борбу против окупатора.

Тужилац: Ви тада још употребљавате свој ауторитет, настојите код претседника владе да се помоћ Михаиловићу пошаље.

Сведок: За мене Михаиловић није био личност, он је претстављао један покрет који је био у земљи, покрет народа који треба да се

бори против окупатора, који треба да води борбу са свим осталим снагама, неустрашивим борцима против непријатеља. И као такав био је носилац борбе. И нисам био друкчије обавештен све до краја 1943 године.

Тужилац: Да ли сте добили, када је дошао Милош Секулић, извештај, реферат о ситуацији.

Сведок: Јесам.

Тужилац: *Па добро.* Да ли се сећате шта је у реферату, у закључку реферата речено, да Михаиловић не води борбу против окупатора него се спрема и сматра да још није моменат, док партизани воде активну борбу против окупатора? У томе је велика разлика између Михаиловића и партизана.

Сведок: Тога се не сећам.

Тужилац: Ја располажем тим документом.

Претседник: *Друже тужиоце, имате ли још доста питања?*

Сведок: То питање које је Секулић донео било је углавном питање покоља Срба у Хрватској. То је оно што је он донео.

Тужилац: Ту ви, свакако, мислите на онај меморандум епископа Валеријана генералу Данкелману, који је био по наруџбини Немаца.

Сведок: Јесте.

Тужилац: Је ли вам познато да је то било по наруџбини Немаца?

Сведок: То ми није било познато. Углавном сам добио депешу Ту-пањанина у којој се цитира тај меморандум.

Претседник: Друже тужиоце, ако имате још доста питања направимо одмор.

Тужилац: : Каже да има.

Одмор 15 минута.

Претрес је настављен у 10 часова.

Претседник: Наставља се претрес. Уведите оптужене и нека уђе сведок... Друже тужиоце, изволите наставите са питањима, ако имате.

Тужилац: Господине Симовићу, да ли се можете сетити и ових околности: да ли је између разлога за смењивање вас са положаја претседника владе, као један од разлога од стране министара који су то смењивање издејствовали, био и овај: Да сте ви без знања владе наредили генералу Калафатовићу да потпише капитулацију?

Сведок: Да ли је то био разлог не знам.

Тужилац: Да ли се истицало као разлог?

Сведок: Мислим да јесте и да су после мога смењивања чак и вођене неке дискусије о томе, али ја могу да кажем да ја то наређење генералу Калафатовићу нисам издао. Ја сам генералу Калафатовићу издао наређење да закључи примирје *из два разлога: Први разлог је био тај што је било немогућно даље пружати уредан оружан отпор на изабраној линији, река Дрина - река Сава, због догађаја који су се догодили у Хрватској. На нашем левом крилу на линији Сави и Уни и које је нама било дигнуто такорећи у вадух... и нисмо имали ниједног војника.*

Тужилац: Да се не упуштамо у то, ја сам хтео да истакнете разлоге... а не само догађаје у Хрватској, неГо су и генерали у Србији издали народ и војску.

Сведок: Али још су се борили (настаје објашњавање између тужиоца и сведока).

Тужилац: О томе да не дискутујемо, немојте само на Хрвате сваљивати. Била је V колона у штабу издајника, тако је било...

Сведок: Не знам шта је било пре мене...

Тужилац: Ви овде хоћете да пред микрофоном правите...

Претседник: Опомињем сведока Симовића на ред у заседању... (Симовић хоће непрекидно да објашњава став Генералштаба)

Сведок: Али молим да се не вређа...

Тужилац: Ја вама ништа лично нисам упутио, ако сте мислили да лично, онда сте поГрешно схватили, само кажем ја сам тражио кратак одговор, је ли био разлог ваше оставке...

Сведок: Ја не знам.

Тужилац: Довољно да не дискутујемо више.

Ви сте малопре оспоравали веродостојност вашеГ исказа у записнику. Ја ћу вам сада формулисати питања тек пошто прочитавам овај ваш исказ у записнику.. Тужилац потом чита исказ сведока код иследника поводом писма упућеног претседнику владе Трифуновићу од 29 јуна 1943 године, а поводом аудијенције код краља поводом капитулације југословенске војске 1941 године. Молим вас, да ли је овај ваш цео исказ тачно убележен код иследника?

Сведок: Јесте, тачно.

Тужилац: И све чињенице стоје овако као што сте ви изнели?

Сведок: Ја мислим да тако стоје.

Тужилац: Даље вам је иследник поставио питање под тачком 28: „Који су главни иницијатори рушења војске?“, а ви сте одговорили: „Грол и Нинчић били су главни иницијатори за вођење Живана Кнежевића и за постављање његово на положај шефа војног кабинета.“

Сведок: Ја сам мислио на ситуацију која је настала. Тако исто одобравали су целокупан рад војног кабинета који је довео до овако жалосних последица.

Тужилац: Да ли је овај исказ тачно забележен?

Сведок: Можда сам се преварио што сам казао Грол, то су Кнежевић и Нинчић. Молим да се сматра ово мојом грешком. Ја сам мислио на Кнежевића и Нинчића.

Тужилац: Под тачком 26 ви сте исто тако казали, говорећи о раду извесних у емиграцији, и на питање иследника: „У чему се огледа разорни рад Кнежевића?“, да је преко радио Лондона позивао у борбу против бораца партизана. (Даље је сведок Симовић изјавио код иследника да је вођена пропаганда у циљу да се ствара што већи раздор у редовима свих бораца). Да ли је иследник забележио овај ваш исказ тачно?

Сведок: Тачно, само кад сам говорио у првом делу мислио сам на пропаганду коју је водио Живан Кнежевић.

Тужилац: Према томе да ли овај исказ претставља тачио чињенично стање онако како сте га ви изнели?

Сведок: Претставља, први део односи се на Живана Кнежевића, а на владу због тога што је она то толерисала.

Тужилац: *Ви не мењајте ваш исказ.*

Сведок: *Не мењам.*

Тужилац: *А на Грола?*

Сведок: *На Грола утолико уколико је био члан владе, а не да је он вршио пропаганду. Мислим да је рђаво питање било постављено.*

Тужилац: *ПиШање је било досШа добро.*

Сведок: *Ту је пропаганду углавном водио војни кабинеШ. Сви знају да је он држао Говоре и све остало.*

Тужилац: Мени се чини да ви нећете да се замерите г. Гролу.

Сведок: Немам никоме да се замерим, могу рећи чак да не говорим са г. Гролом.

Тужилац: Суду је важно да дође до материјалних чињеница, а није интересантан ни Грол, ни ви.

Сведок: *Моје писмо треба разумети тако да сам био у лично рђавим односима са њим као што сам и данас. Може да је нешто сувише речено у афекту.*

Тужилац: Какав је уговор закључила влада Слободана Јовановића који сте ви назвали у свом писму срамотним?

Сведок: То је био уговор о ликвидацији каирске афере. У том уговору било је предвиђено да известан број официра, који су били примљени у енглеску војску, не могу да дођу у Југославију.

Тужилац: А зашто?

Сведок: Због тога што су сматрали да су они противни влади и бојали су се да они дођу.

Тужилац: Па је ли то влада захтевала да они не могу доћи у земљу? Је ли то споразумно решење владе?

Сведок: Ја не знам како је дошло до тог споразума, али то је факт; то је тај уговор који ви сигурно имате у архиви.

Тужилац: Једна тачка уговора је да ти људи не могу да се врате у земљу зато што су били против владе Слободана Јовановића.

Сведок: Јесте.

Тужилац: Јесте ли ви упутили Остојића и Лалатовића Дражи Михаиловићу заједно са капетаном Хадсоном?

Сведок: Нисам.

Тужилац: А јесте ли дали одобрење за то?

Сведок: Није ме нико ни питао.

Тужилац: Ко их је упутио мимо вас?

Сведок: Упутила их је Врховна команда из Каира.

Тужилац: Ко је био у Врховној команди?

Сведок: Начелник штаба Врховне команде био је армиски генерал Богољуб Илић.

Тужилац: Да ли сте ви у том смислу водили са Богољубом Илићем какве разговоре, и да ли је тада Илић, као претставник владе, давао какве инструкције Остојићу, Лалатовићу и другима?

Сведок: Није ми ништа о томе познато. С Илићем о томе нисам говорио. Ми смо отишли из Каира почетком јуна када још ништа није било у земљи. Упућен је само мајор Перих у Цариград да би добио обавештења о стању у земљи.

Тужилац: Да ли је вама, док сте били у емиграцији, било познато да емигрантска влада и краљ Петар дају одликовања готово свима официрима Драже Михаиловића, без обзира на то што су сарађивали с окупатором?

Сведок: Није ми било познато.

Тужилац: Јесте ли добијали службене новине?

Сведок: Нисам.

Тужилац: Зар се нисте ви толико интересовали за рад владе?

Сведок: Нисам га могао добијати.

Тужилац: Је ли то било поверљиво?

Сведок: Зато што нисам имао никакве везе. Био сам потпуно отсечен.

Тужилац: Просто невероватно изгледа да нисте ништа знали о томе да они одликују Бају Станишића, Јевђевића и толике друге отворене слуге окупатора. Одликују их влада и краљ Петар *за кога СШЕ казали да није уклоњен са положаја краља вољом народа Југославије.*

Сведок: Није ми то познато. А ако је вршено одликовање, одговоран је министар који је та одликовања вршио.

Тужилац: Да ли сте се интересовали за помагаче Драже Михаиловића новцем, оружјем, муницијом и другим потребама за време окупације, и знате ли који су били ти фактори који су реализовали ту помоћ?

Сведок: Док сам ја био претседник владе захтевао сам од Енглеза да се нашим борцима у земљи пошаље што бржа помоћ, да им се омогући отпор против непријатеља, и да се изврши организација целокупног отпора у нашој земљи. После мога одласка прочитао сам у „Манчестер Гардијану" интервју Слободана Јовановића, и на то сам реагирао оним писмом које сте ви малопре прочитали.

Тужилац: А нисте иначе знали да се из државне касе, од новца који је изнет из земље, милиони шаљу Дражи Михаиловићу?

Сведок: Ништа о томе нисам знао.

Тужилац: Да ли сте знали да се милиони тога новца расипају на плаћање и подмићивање штампе у иностранству да би се потпомагао покрет Драже Михаиловића?

Сведок: Апсолутно ништа нисам знао.

Тужилац: Да ли сте знали да се тим новцем плаћају радиостанице да доносе емисије у корист Михаиловића?

Сведок: Нисам ни то знао.

Тужилац: Добро. Да ли сте знали да министар иностраних послова владе даје инструкције амбасадорима да распирују преко пропаганде у земљи и ван ње братоубилачку борбу?

Сведок: То нисам знао.

Тужилац: Видите, у вашем меморандуму стоји: „Стање међу нашим исељеницима у Америци било је такво да је потстреком министра иностраних послова и по његовим директивама отпочео разоран рад наших званичних органа у Америци за рушење Југославије. У исељеничкој штампи искоришћава се у партиско-политичке сврхе жалостан покољ Срба у Босни и Херцеговини. Дакле, ипак сте били обавештени 1943 године?

Сведок: *То сам мислио на другу ствар, на покољ Срба.*

Тужилац: *Ви сте знали и за Ше директиве?*

Сведок: Доцније сам дознао и то сам на саслушању рекао. Када је Иван-Вања Суботић смењен са дужности нашег посланика у Лондону и упућен на заузимање професора Слободана Јовановића и Нинчића за нашег делегата код Црвеног крста у Америци, онда је, како сам накнадно чуо, али доказа немам, Вања Суботић однео један примерак тога меморандума Српске православне цркве и нека упутства за отпочињање те борбе. *Ја мислим да је то министар Савица Косановић у својој књизи изнео и казао како сам ја упутио њему писмо да се отпочне таква кампања. Међутим, то у ствари не стоји јер је и сам министар Косановић рекао да сумња у то да сам ја стајао на становишту цепања Југославије, не-Го одржавања Југославије као државе у целини.*

Тужилац: Молим вас у вашем меморандуму има такође један став коме треба да се обрати пажња. У погледу управе над војском влада је играчка и слепо оруђе неодговорних фактора, чијих је захтева она извршилац. На које сте факторе мислили? Да ли на Живана Кнежевића?

Сведок: Мислио сам на Живана Кнежевића и војни кабинет, чији су чланови упућивали претећа писма појединим министрима.

Тужилац: Да ли можете да кажете о томе да ли су неки од министара били такође у кругу тога војног кабинета као личности поверљиве и најтешње сарађивале и у суштини ствари заједно са Живаном Кнежевићем водиле ратни кабинет?

Сведок: То ми није познато.

Тужилац: Зар вам није познато да је министар Гавриловић био у тесној вези са војним кабинетом?

Сведок: Није ми познато.

Тужилац: А Слободан Јовановић? Свакако то не можете спорити?

Сведок: Јесте. То је његов војни кабинет.

Тужилац: Ви сте овај меморандум писали 15 јуна 1943 године. Када је дошла промена владе?

Сведок: 26 јуна. После месец дана образован је кабинет председника Милоша Трифуновића.

Тужилац: Је ли вама штогод познато, управо јесте ли ви стално били у Лондону?

Сведок: Јесам.

Тужилац: Јесте ли прелазили у Каиро?

Сведок: Нисам, желео сам, али нисам могао.

Тужилац: Кад сте ви били претседник владе колико сте депеша примили од оптуженог Михаиловића?

Сведок: Ја сада не могу тачно да се сетим, само знам да је био мањи број.

Тужилац: А кад сте сазнали да постоје партизани у Југославији?

Сведок: Дознао сам у другој половини октобра када је било дошло до сукоба и када сам ја интервенисао да измирим партизане са Дражом Михаиловићем.

Тужилац: До сукоба је дошло у новембру, а ви сте на саслушању у истрази казали да сте за њих сазнали после одласка Лалатовића.

Сведок: Ја сам први извештај о њима добио преко енглеске радио службе. *Мајор Хадсон, који се искрцао у Петровцу, јавио је да их је дочекао капетан Арса Јовановић и том приликом је Хадсон изјавио да је радио-телеграфиста који је ишао с њиме, за кога сам ја мислио да је Енглеz, остао код партизана, а да је он Хадсон отишао у Равну Гору. Онда сам ја први пут за то дознао и казао сам Енглеzима да је капетан Арса Јовановић мој официр, да ја за њега Гарантујем, то ништа не чини, један као и други.*

Тужилац: Какав је извештај поднела влади Гордана Бајлони кад је дошла у Лисабон?

Сведок: Прве извештаје и везе добио сам од једног Американца и Гордане Бајлони. Американца ми је, пролазећи на повратку за Америку кроз Лисабон, оставио једну цедуљу на којој је назначио да је ступио у везу са Дражом и означио таласну дужину и време за добијање везе. Означио је само шифром Д.М. и Ж. П. Т. Ја сам се сетио да је то Жарко Тодоровић. По тој шифри и по тој цедуљи ми смо покушали да ухватимо везу са земљом, али нисмо могли да ухватимо везу. Почетком септембра допао нам је извештај нашег отправника послова у Лисабону да је тамо дошла Гордана Бајлони и да је донела извештај о вези са Дражом Михаиловићем назначујући опет шифру Ж. П. Т. Тражила је да дође у Лондон, али влада то није дозволила пошто је сумњала у њене раније везе. Онда се она обратила преко њенога брата који је био упућен у војску као редов и тада је он дошао и написао опширнији извештај о покрету Драже Михаиловића. Ни по тој шифри од Гордане Бајлони нисмо могли ухватити везу са Дражом Михаиловићем, него је једне ноћи американска радиослужба на једноме броду ухватила везу са потпуковником Дагославом Павловићем, који се обраћао на мајора Кнежевића за везу. По томе упутио сам три до четири питања од моје стране да видим да ли он то зна. Упутио сам неколико питања на која је он имао да одговори. Међу њима било је питање: „Ко је био професор ваздухопловства на вишем курсу?" Онда је он одговорио да сам био ја, и још неколико питања из интимног живота Живана Кнежевића на која је он одговорио. Онда смо ми по томе ступили у везу, односно енглеска служба ступила је у везу са радиостаницом Драже Михаиловића.

Тужилац: Кад сте били претседник владе да ли сте имали директну везу са Дражом Михаиловићем?

Сведок: Нисмо имали јер еиглеска служба никако није хтела да да и поред моја два писмена тражења, а и усмено сам инсистирао да се да та веза.

Тужилац: Колико је седница влада одржала док сте ви били претседник владе од почетка окупације, од одласка владе у Лондон, па до вашег смењивања?

Сведок: Не могу тачно да се сетим, али могу овако да кажем: Била је једна седница 25 септембра на којој су извесна господа инсистирала да се влада прошири. Друга седница била је 9 октобра, на којој је *изнеШо питање изјављивања нашег преШсШавника министра спољних послова и др. Крњевића и Сноја као Словенца пред једним одбором научника у Оксфорду пред којим су засШупали југословенску Шезу и стајали на најбољем националном ГледишиШу. Та седница* примљена је к знању и на којој је дошло до извесних размимоилажења о депеши која је пре тога примљена од Бањанина о томе да је стигао Милош Секулић и да је донео меморандум Српске православне цркве.

Тужилац: Још нисте имали тај меморандум?

Сведок: Нисмо имали. Ја сам инсистирао на томе да се о томе не може водити никаква дискусија, да то није ресор министра Нинчића, који је то изнео на дискусију и да ћу ја изнети то кад будем добио потребне податке, јер на изјаву Тупањанина, Бранка Чубриловића, нисмо се могли ослонити пошто смо знали да је Тупањанин могао да претерује у својим извештајима.

Тужилац: Тупањанин је био у Цариграду.

Сведок: Био је у Цариграду.

Тужилац: Да ли је имао везе са земљом?

Сведок: Он није био у вези са владом и он није имао никакву функцију код наше владе.

Тужилац: Само још о једној ствари да овде пред Судом кажете истину: *да ли сШе оспоравали поједина месШа из записника из разлоГа шШо нисШе хШели да се замерите својим бившим минисШарским колеГама, или је заисШа ваше мишљење у записнику иследника формулисано на неправилан начин.*

Сведок: *Није ми била никаква намера да се правдам ни пред ким, да ли ћу се замерити или не. Мени је овде била намера да исправим чињенице. Можда сам својом поГрешком неГде нешто казао.*

Тужилац: *Зашто нисте исправили кад је читан и прочитаван записник, кад је читао иследник зашто нисте казали: станите, ја ћу да исправим.*

Сведок: *Као што видите из моГа одговора биле су у питању две ствари. Иследник ме је питао о седници од 12 децембра, Где је казано изрично: „Ви сте били за то да се помаже и једна и друга страна, док извесни министри нису били за то. Који су то министри да нам кажете. Ја сам казао: „Ја се тога не сећам.“ И данас моГу положити заклетву, ја се тоГа не сећам нити моГу тоГа да се сетим. Он је у неvezаном разГовору питао мене: „Сетите се, сетите се, ми имамо документа.“ И по друГи пут ме је питао*

и поново сам одговорио: „Ја се Шога не сећам." Онда ме је он поШ-сетио. Ја сам му онда хтео да објасним размимоилажења у влади, до кога је дошло на питању хрватском. Зато сам, кад је данас претседник читао, подвукао реч „велико-српска", јер су они с обзиром на покоље у Хрватској били под једном психозом угроже-НОГ српства. Може бити је то моја грешка, али ја примам на се-бе то...

Тужилац: Имамо даље у записнику....

Сведок: Још нешто. Ја се тачно сећам кад ме је иследник потсе-ћао: „Нинчић, Јовановић, Милан Гавриловић, Грол, Радоје Кнеже-вић," ја сам казао: може бити Нинчић, можда Јовановић, можда је Гавриловић, верујем Нинчић може бити, али можда и Грол. Ра-доје Кнежевић није био члан владе.

Тужилац: Ви сте имали могућности да исправите то.

Сведок: Ја сам исправљао доцкан увече, у 9 сати, после саслуша-ња од 4 сата.

Тужилац: Ви сте у исказима неке корекције правили. Ви сте сигу-ран човек, ви се сигурно нисте нимало збунили кад вас је ислед-ник саслушавао, то би могао да се збуни неки обичан човек, али ви данас стављате примедбе на неке своје исказе, и то нимало не служи вашем угледу.

Сведок: Овде је један неспоразум. Ја примам да сам ја крив.

Тужилац: Мислите да нисте од иследника никакву непријатност доживели?

Сведок: Нисам, нисам, иследник је био врло коректан.

Претседник: Има ли одбрана питања, изволите.

Бранилац Михаиловићев адвокат Ђоновић: Господине Симови-ћу, да ли вам је британска служба икада доставила, док сте били претседник владе, ма какве примедбе на рад Михаиловића на те-рену у погледу сарадње са окупатором?

Сведок: Није, никада. Напротив, била је врло задовољна и чести-тала је Генералу Михаиловићу кад се он помирио са Титом. По томе никада није имало никакве примедбе, а примила је и пред-ЛОГ наше владе за улазак Генерала Михаиловића у владу.

Бранилац Ђоновић: Без икакве примедбе?

Сведок: Ја мислим без примедбе.

Бранилац Ђоновић: Да ли вам је познато за ову пропаГанду у иностранству, о којој је сада било мало речи, - да ли је Михаило-вић тражио кадГод ту пропаГанду и ту рекламу за себе?

Сведок: Није тражио, напротив желео је да он остане непознат, желео је да се цело његово питање не открива. То је у почетку била и моја тенденција.

Бранилац Ђоновић: То онда значи да су они тамо ту пропаГанду хтели?

Сведок: Јесте.

Бранилац Ђоновић: Ви сте били начелник Генералштаба старе ЈуГословенске армије, а мислим и министар војске.

Сведок: Био сам начелник генералштаба, командант ваздухопловства и командант армије, а министар војске нисам био.

Бранилац Ђонових: Какво је службено мишљење било о Дражи Михаиловићу у војсци?

Сведок: И службено и лично моје мишљење било је најлепше и о његовој спреси и о његовом карактеру. Ја знам да је два пута био кажњен од министра војске Милана Недића по 30 дана затвора као Генералштабни пуковник, што је иначе врло ретко, и да је требао да буде преведен у пешадију, али сам се ја лично залагао код министра Недића да се то не догоди.

Бранилац Ђонових: Да ли сте ви у штабу имали официра разних политичких оријентација, франкофила, русофила итд.?

Сведок Симовић: Није било, сем изузетака које не знам.

Бранилац Ђонових: Да ли би се о Михаиловићу могло рећи да је Германофил?

Сведок: Напротив, знам да је био у вези са енглеским војним изаслаником и мислим, да је то био разлог што је по други пут кажњен са 30 дана затвора.

Бранилац Ђонових: Ко је изрекао казну?

Сведок: Генерал Милан Недић, ондашњи министар војске.

Бранилац Ђонових: Да ли се у војсци сматра да су такве казне оправдане или да је то нека врста Гњечења?

Сведок: Ја сматрам да је неправедно и да је то вељика неправда према пуковнику Михаиловићу.

Бранилац Ђонових: Ја сам имао само толико.

Претседник: Даље одбрана? Суботић Слободан.

Бранилац Суботић: Отпузница ставља на терет извесним члановима владе из Лондона да су се сагласили са капитулацијом. Молим вас да ми објасните улогу евантуално Милана Гавриловића, Радоја Кнежевић и осталих у ангажовању о капитулацији?

Сведок: Влада се уопште није изјашњавала нити је била позвана да се изјашњава о капитулацији. Последња седница владе пре изласка из земље била је на Палама 13 априла пре подне. На тој седници ја сам. изнео цело стање, изнео све тешкоће на: које смо наишли, нарочито до Гађаје у Хрватској и казао да је наша ситуација врло тешка али да није очајна. Рачунало се на продужење нашег отпора на последњој линији црногорских планина. и на долазак наших савезника. Сем тога рачунали смо ако влада у циљу да сачува самосталност наше земље и наше национално достојанство буде приморана да изађе из земље, да спасе земљу од капитулације, да у земљи остану извесни људи да продуже отпор, што сам ја очекивао. За то је споразумно био одређен пок. Марко Даковић. Он је био Црногорац, који је уживао неподељено поверење у Црној Гори, човек лично храбар а сем тога уживао врло добар глас у официрским круговима...

Претседник: Ви не одговарате на питање, ви држите говор овде.

Сведок: Дозволите само да завршим, ово је важно...

Претседник: Ви мислите, али за Суд то није важно.

Бранилац Суботић: *Значи да влада није дала сагласност. Према Шома Гавриловић је био у Москви а Радоје Кнежевић је био са краљем и није ни он могао да Ши. Да ли је вама познато да је Радоје Кнежевић доласком у Лондон изгубио утицај на краља?*

Сведок: *Није ми ништа познато, ни да је Шома пре друга велики у Шицај ни да Га је изгубио.*

Бранилац Суботић: *А да ли знате како је Кнежевић удаљен са двора и постављен за посланика у Лисабону, а после тога стављен у пензију?*

Сведок: *Није ми познат начин на који је дошло до тога.*

Бранилац: *Ви сШе казали при давању исказа да је Радоје Кнежевић у Шицао преко краљице Марије. Тако сШе казали код испитних власШи..*

Претседник: *И у исказу како је имао у Шицај на држање краља и полиШике владине у Лондону.*

Сведок: *То је било мишљење. Ја чињенице немам. То је било мишљење међу емигрантима.*

Бранилац: *ИШо се није манифестовало никаквим акцијама.*

Сведок: *Није.*

Бранилац: *Да ли је Милан Гавриловић био у добрим односима са војним кабинетом или није?*

Сведок: *То ми није било познато.*

Бранилац: *Јер је један сведок рекао да је Гавриловић био у рђавим односима са војним кабинетом.*

Сведок: *То се односи на 1942-43. Међу Шим док сам ја био, 1941. Године до 10. јануара 1942. Године ја нисам знао да су ни у добрим ни у лошим односима. Они су били нормални. Гавриловић није имао никакве везе са војним кабинетом, јер онда није био Шај војни кабинет, него други војни кабинет, у коме су били други људи а после мога одласка Живан Кнежевић постављен је за шефа војног кабинета.*

Бранилац: *Какав је политички однос био између Живана и Радоја Кнежевића?*

Сведок: *Они су браћа.*

Бранилац: *То знам, него видите, Живан Кнежевић одржава политичку позицију и спроводи једну политику, а за то време видимо Радоја Кнежевића, који се постепено уклања, кога нестаје из политичког живота.*

Сведок: *Није ми познато ништа.*

Бранилац: *Јер стоји чињеница да док Живан Кнежевић врши дужност министра војске код Слободана Јовановића, дотле Радоје Кнежевић стоји по страни. Да ли вам је шта познато о том односу?*

Сведок: *Могу да кажем само једно. Кад је Живан Кнежевић дошао из Каира у Лондон био је код мене на вечери и полазећи тражио је извесне измене међу официрима у Каиру, и кад сам ја указао на акцију која се води против Јцене, он је се ударио по револверу и рекао: ако ви, Господине претседниче, будете смењени, онда*

Радоју и мени не остаје ништа дурго неГо да узмемо револвере и да се убијемо. Преца томе они нису били умешани.

Бранилац: Да ли вам је познато да су Радоје и Живан Кнежевић могли мимоманом енглеске службе, да саопштавају директиве и да утичу на рад оптуженог Михаиловића у Србији?

Сведок: Није ми познато.

Бранилац: Хвала.

Претседник: Бранилац оптуженог Слободана Јовановића има ли шта да пита?

Бранилац Терзић: Да ли сте одржавали везе са Слободаном Јовановићем кад сте се повукли из владе?

Сведок: Могу да кажем ово: Кад сам ја предавао дужност Слободан Јовановић ми је саопштио да је после притиска, који је вршен на њега четири месеца, био принуђен да се примио претседништва владе и да ће остати један, највише два месеца и да ће се онда повући. Ја са Слободаном Јовановићем нисам имао више везе неГо у почетку једног месеца дана. Прво сам имао неке везе после прекинуо и општио само путем мојих претставника.

Бранилац Терзић: А да ли је том приликом рекао ко врши притисак?

Сведок: Није ми рекао.

Бранилац: Јесте ли ви могли наслути са које стране тај притисак долази?

Сведок: Нисам могао.

Бранилац: Ви сте рекли да сте имали извештаје од оптуженог Драже Михаиловића. Да ли сте имали могућности да контролишете, да проверите тачност тих извештаја?

Сведок: Нисам имао.

Бранилац: ... јер се тврди да ти извештаји нису били тачни.

Сведок: Ја нисам имао могућности да проверим да ли су ти извештаји стварни и оригинални Драже Михаиловића нити пак да ли су ти извештаји тачни и уколико су тачни, јер нисмо имали никакву контролу над тереном. Ми смо зависили од тога шта нам енглеска служба достави.

Претседник: Шта вам је то „енглеска служба“?

Сведок: Енглеска обавештајна служба.

Бранилац: Да ли сте имали могућности да будете обавештени преко људи који су долазили, је ли стављено у дужност да вас обавештавају они који су долазили, од падобранаца, или на други неки начин?

Сведок: За то време, док сам ја био претседник владе, уопште није било ниједног случаја да је неко из Лондона онда отишао. Једини случај је био да су подморницом убачени у земљу мајор Хадсон са једним телеграфистом и са њима, како сам доцније дознао, кад сам отишао са положаја претседника владе, да су Остојић и Лалатовић отишли у земљу.

Бранилац: Кад сте образовали владу 27 марта 1941 Године шта вас је руководило у избору људи који треба да уђу у владу?

Сведок: Ја сам био руковођен демократским начелом да у владу треба да уђу политички људи, они који су дотле били под разним режимима диктатора одстрањени од учествовања у влади. Сматрао сам да ти људи као изасланици и претставници партија и претставници народа треба да понесу и поделе одговорност која је била велика нарочито у том историјском моменту, да поделе са војском која је била извршила чин од 27 марта.

Бранилац: Да ли је ваша влада осећала значај великих промена које су избијале 27 марта у расположењу маса и да ли се она у том правцу решила како треба да креће у својим поступцима?

Сведок: То се она решила и као прва одлука у унутрашњој политици решено је да се сви концентрациони логори у Вишеграду и другим местима у земљи одмах распусе, да се сви људи врате својим кућама, а у спољној политици да одмах затражи наслон у првом реду на нашу велику савезницу Совјетску Русију и на нашег западног савезника ЕнГлеску. У том поГледу ја сам одмах првих дана ступио у вези са претставницима Совјетске Републике у Београду, и већ у току ноћи, у 2 сата, између 31 марта и 1 априла, дошли су претставници совјетски код мене да ми донесу поруку госиодина Молотова.

Претседник; Сведоче Симовићу, увек говорите оно што вас не питају. Овде се расправља питање кривице оптуженог Михаиловића и осталих за дела која им ставља на терет оптужница.

Сведок: Али је ту у питању и Слободан Јовановић и Момчила Нинчић, који су били чланови моје владе, а нарочито је важно за Момчила Нинчића који је био министар спољне политике у тој влади.

Бранилац Терзић: Да ли је Слободан Јовановић био саГласан са вашим тежњама да се одмах успостави тесна веза са Русијом и да се испољи ослонац наше земље на Совјетски Савез?

Сведок; Јесте, у потпуности.

Бранилац: Није било никаквих приговарања у том поГледу.

Сведок: Никаких.

Претседник: Одбрана, ако имате још каквих питања, изволите.

Бранилац оптуженог Нинчића Алкалај: Господине Симовићу, ви сте у току давања исказа много помињали Момчила Нинчића, кога ја браним по званичној дужности. Ви сте рекли да сте били једно време у врло рђавим односима са Нинчићем.

Сведок: Јесте.

Бранилац: Од када датира ваше познанство са Нинчићем?

Сведок: Од 1919 године.

Бранилац: Је ли то ваше размимоилажење са Нинчићем био резултат ваших личних односа или различитог политичког схватања?

Сведок: До ступања у рат, односно до Нинчићевог уласка у владу, ја нисам имао никакве везе са Нинчићем, сем што сам га познавао као бившег министра.

Бранилац: Ви сте га примили у своју владу као министра спољних послова. Ви сте рекли да сте га примили зато што је био при-

јатељ«Немаца, а примили сте га у једну владу која сутрадан треба да ратује против Немаца.

Сведок: Јесте, било је потребно да се добије најнужније време, да довршимо концентрацију и мобилизацију наше војске и зато је био потребан човек који може да направи лепо лице пред непријатељем, да ми можемо да довршимо нашу акцију. И Г. Нинчићу била је поверена таква улога према Немцима.

Бранилац: Је ли вам познато да је Нинчић 31 марта 1941 године израдио текст предлога за политички и војни савез са Совјетским Савезом?

Сведок: Није то Нинчић радио него је израђено на основу тога што је једна комисија упућена. Одређен је био Милан Гавриловић да се што брже ступи у везу са Молотовом. Било је одређено да он ступи у везу са Молотовом, а још првоГ априла одређени су Божин Симић и пуковник ДраГутин Савић да иду у Москву и закључе тај пакт. Онда је дошао први текст од Гавриловића, у коме је било садржано да Русија пристаје на наш предлог и закључено је да се склопи уговор о узајамној помоћи. Та депеша није била до краја дешифрована, а већ је дошла друга депеша, у којој Руси инсистирају да не буде уговор о узајамној помоћи него уговор о неутралности. Ја сам онда упутио депешу Гавриловићу да тражим, ако већ неће бити уговор о узајамној помоћи, да буде уговор о пријатељству, а не о неутралности, јер то нама није потребно. У току ноћи од 5 на 6 априла, одржана је у Москви велика вечера, којој је присуствовао и Стаљин. Тада је био постигнут споразум да се закључи уговор о пријатељству. Тада ме је позвао телефон Гавриловић. Управо, он је тражио Нинчића, али је добио мене на телефон, и јавио да Руси не пристају на пакт о узајамној помоћи, већ нуде само уговор о пријатељству. Ја сам казао Гавриловићу: ми стојимо пред нападом, примите што дају. Они нам неће помоћ одрећи, самсг ту је у питању њихова тактика. Потпишите одмах то што вам нуде. Гавриловић је онда потписао, и 6 априла изјутра београдска „Правда“ је већ била објавила да је уговор о пријатељству са Совјетским Савезом закључен и да је то свршенух ствар. Али како је већ почео напад, тај број „Правде“ је пропао и није уопште доспео у ширу јавност, тако да ишира јавност није ни била обавештена о склапању пакта о пријатељству с Русијом.

Сведок: ... Било је саопштено од руских претставника у Лондону да су Руси били спремни.

Претседник: Поставаљајте браниоче конкретна питања.

Бранилац Алкалај: Господине Симовићу мене интересује улога Нинчића у спремању ТОГ предлога за савез.

Претседник: Па он је рекао да има да направи љубазно лице према Немцима.

Симовић: Уговор је направљен у Москви.

Бранилац: Није ли он био иза ове ствари?

Симовић: Он је био унутра...

Бранилац: Молим вас да ли вам је познато да је по доласку у Лондон ваше владе, то је било јуна 1941 године, да је Нинчић непосредно лично покренуо питање корака у циљу успостављања једног политичког контакта и склапања политичког споразума са Совјетским Савезом.

Сведок: Није ми било познато, *то је било доцније.*

Бранилац: Није било за ваше владе?

Сведок: Није.

Бранилац: Његови разговори са амбасадором у Лондону Богомолвом у том циљу да ли су вам познати?

Сведок: Нису.

Бранилац: Нешто сте говорили да се поново вратимо, о пријатељству према Немачкој, да ли је Нинчић био германофил или франкофил?

Сведок: Не знам, знам само да је био потпретседник немачког клуба у Београду.

Бранилац: Можда су то били тактички обзири те је имао ту везу?

Сведок: Не знам, он је био потпретседник немачко-југословенског клуба у Београду.

Бранилац: А да ли би се из тога изражавао његов политички став у политичкој пракси, као човека и политичара?

Сведок: Изражавао се у питању када је мене напао Сфорца у Америци. *Сфорца је мене најстроже напао да сам изнео претензије после моје аудијенције код Черчила и да је мени Г. Черчил обећао тако да се створи утисак да сам ја прејудуцирао и изнео једну ствар која је више поверљива. Ја сам тражио и Енглези су демантовали али се Сфорца у свом говору позвао на Нинчића. Ја сам захтевао од Нинчића да да потребно објашњење. Међутим, он из личних разлога и обзиром као пријатељ вероватно није хтео да се замери.*

Бранилац: *Када је Нинчић био примљен код Мусолинија?*³²⁷

Сведок: *То је било у мају 1943 године. Био је састанак ПЕМ-клуба у Риму.*

Претседник: *То смо малочас чули.*

Бранилац: *Ја бих хтео да објасните како да Нинчић није учествовао у германофилским и фашистичким реакционарним владама, како то да схватимо када је могао ући у сваку владу.*

Сведок: *Не мислим да је он у политици био Германофил. Он је био потпретседник клуба у Београду.*

Бранилац: *Можда из тактичких разлога?*

Сведок: *(Не одговара.)*

Бранилац: *Из којих разлога дошло је до сукоба између вас у влади, које су политичке несугласице и дивергенције биле?*

Сведок: *Ја сам већ изнео то да је било хрватско питање.*

Бранилац: *Ви сте изнели да то није било хрватско питање него да је то било под утиском покоља Срба од Хрвата? Је ли био политички проблем или је то било под психолошким утиском.*

Сведок: *То је било психолошки.*

Алкалај: *Је ли то била начелна или општа дискусија о тим до-Гађајима?*

Сведок: *Општа дискусија на коју је Нинчић напао, не раздвајају-ћи усташе од Хрвата.*

Алкалај: *Је ли било последица услед тих начелних ставова?*

Сведок: *Није било никаквих последица.*

Алкалај: *Ја бих још ово: ви сте Говорили о томе да је постојала у неку врсту ужа Група те петорице коју поменусте и неспоразум између њих и Нинчића. Отуда долази да је Нинчић падао у кризу већ 1942 Године, кад су, као што је познато неки изјавили, кад је тесно био везан на те људе?*

Сведок: *Ја не знам ништа о томе али мислим да је то био неуспех његове спољне политике.*

Алкалај: *У чему?*

Сведок: *Да успостави везе са нашим великим савезницима а нарочито са Русијом. Тако сам чуо али чини ми се не знам.*

Алкалај: *Ви сте онда рекли да је Нинчић довео Живана Кнежевића а има доказа који је тужба поднела да је Живан Кнежевић 1942 Године протестирао и што више сматрао саботажом Министарства спољних послова, у време кад је Нинчић био министар сполгних послова да се један меморандум или меморија која је била објављена у августу 1942 Године није упутила на амбасадоре...*

Сведок: *О томе ми није ништа познато.*

Алкалај: *Ја не бих имао ништа више питати.*

Претседник: *Даља питања одбрана... Адвокат Драги Тасић:*

Тасић Драги: *(Према сведоку): Ја браним Живана Кнежевића и Фотића. Ви сте поменули у вашим речима да су постојали у емиграцији стари официри и млађи. Ове млађе сте назвали кликом. Због чега су се размимоилазили стари и млађи официри? Да ли су стари били за партизане, а млађи за Дражу, или је било чисто неких официрских питања између старих и младих.*

Сведок: *Била су чисто официрска питања, смењивање команданата у Каиру што је изазвало каирску аферу. То је довело до испада, а потом и до личних размимоилажења између Кнежевића и генерала...*

Тасић: *Они су имали везе са партизанском борбом?*

Сведок: *Не, не. Ништа детаљно још није се знало, тек се Говорило о тешким размирицама:*

Тасић: *Говорите ли ви са Живаном Кнежевићем?*

Сведок: *Сада не у свађи сам.*

Тасић: *Јесте ли држали који пут говоре на радију у Лондону?*

Сведок: *Јесам док сам био претседник владе.*

Тасић: *Какав је био поступак? Јесте ли дужни били подносити тај говор на цензуру, некоме да га прегледа, или сте могли да говорите шта желите?*

Сведок: *Кад сам био претседник владе дао сам ББЦ-у, који је имао да проведе цензуру, и онда кад су ме после позвали ја сам држао Говор.*

Тасић: *Кад сте одржали Говор?*

Сведок: Једини говор који није био под цензуром, то је био мој говор од 27 јуна 1941 године, а после кад нисам био претседник владе, онда сам морао подносити на одобрење одељењу за информације.

Тасић: Да се вратимо на клику, као што ви кажете мајорску клику. Значи да није имала везе са „белом“ или „црном руком.“

Сведок: То је официрска...

Адвокат Тасић: Знате ли шта о Константину Фотићу?

Сведок: Није ми ништа нарочито познато сем то да је имао утицаја како сам то чуо, на писање америчког „Србобрана“, због чега је критикван.

Адвокат Тасић: *Без обзира иШо не ГовориШе са Живаном Кнежевићем, каква је њеГова улоГа била приликом преузимања власШи 27 марта 1941 Године?*

Сведок: *Он је био команданШ баШаљона у краљевој Гарди.*

Адвокат Тасић: *Мене не интересују деШаљи њеГове улоГе.*

Сведок: *Он је извео краља и био одржач везе између мене и Шрупа које су опкољавале двор.*

Адвокат Тасић: *Док сте били у добрим односима и док сШе сарађивали с њим у 27 марШу није ли он био испуњен нарочиШом мржњом према парШизанима и народноослободилачком покрешу?*

Сведок: *Није.*

Адвокат Слободан Суботић: Да ли је у ваше време, док сте били у емиграцији, постојала комбинација да се образује влада у коју би ушли Бугари, Мушанов, Тодоров?...

Сведок: Ништа ми није познато о томе.

Адвокат Алкалај: Господине Симовићу, зашто ви сматрате да је непостизање веза са Совјетским Савезом лични неуспех господина Нинчића, а не целе владе?

Сведок: Он је изишао из владе у јануару 1943 године, значи годину дана после мога изласка. Ја не могу да знам чињенице. Дознао сам да се повукао због тога што је претрпео неуспех у својој спољној политици.

Адвокат Алкалај: *Малопре рекосШе да не знаШе иШа је било после ваше владе?*

Сведок: *Знам да се Шако Говорило у круГовима у којима сам се креШао. Кад бих некога запитао добио бих одГовор да је Шо сиГурно збоГ неуспеха у спољној политици, а са званичним круговима ја нисам имао никакве везе.*

Адвокат Алкалај: *Ја вас ниШам због ШоГа што су сведоци Грол и Трифуновић сасвим друкчије Говорили.*

Сведок: *Ја чињенице не знам већ Говорим оно што сам чуо.*

Претседник: Симовићу ви сте испитани, можете ићи, а ако хоћете можете остати.

15 минута одмора.